Aurelijus Augustinas

Dialogai

Apie laisvąjį sprendimą

Aurelijus Augustinas

Aurelijus Augustinas

Dialogai

Apie laisvąjį sprendimą

Iš lotynų kalbos vertė
ONA DAUKŠIENĖ

„Katalikų pasaulis"
2001

UDK 23/28 Au 49
OPERE DI SANT'AGOSTINO DIALOGHI
Nuova biblioteca Agostiniana
Citta'Nuova Editrice, 1992

Knygos leidimą parėmė Atviros Lietuvos fondas

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-04-152-X

TURINYS

BIBLIOGRAFIJA

Tekstų leidimai

PL 32, 1221, ed. Migne.
CSEL 74, rec. W. M. Green 1956 (CC 29, 211, 1970).

Teksto komentarai:

Green W. M., *Textual notes on Augustine's* De libero arbitrio, in *Rev. de Philol. de Litt. et d'Hist. anc.* 28 (1954), pp. 21–29.

Idem, *Mediaeval Recensions of Augustine*, in *Speculum*, 29 (1954), pp. 531–534.

Madec Goulven, *Notes sur le texte critique du* De libero arbitrio *d'Augustin, in Revue des Études Augustiniennes,* 20 (1974), pp. 82–87.

Pellegrino M., *Intorno al testo del* De libero arbitrio, in *Riv. di filol. e istr. class.* 36 (1958), pp. 186–188.

Vertimai (po 1930 metų)

Į prancūzų kalbą: *BA* 6, 136, ed. F. J. Thonnard 1952.
Edd. F. J. Thonnard – E. Gilson, Paris 1955.
Į anglų kalbą: *ACW* 22, ed. M. Pontifex 1955.
Edd. A. S. Benjamin – L. H. Hackstaff, Indianapolis 1964.
Fch 54, ed. R. P. Russel 1968.

Į italų kalbą: *BA* 21, ed. P. MONTANARI 1939.
Coll. Patr. Paol. 12, ed. G. BARAVALLE 1960.
Į lenkų kalbą: *SAPF* 3, ed. A. TROMBALA 1953.
Į ispanų kalbą: *BAC* 3, 248, ed. E. SEIJAS 1947.
Į vokiečių kalbą: ed. C. J. PERL, Paderborn 1954, 1962.
Ed. W. THIMME (testo CSEL 74), Zürich 1962.

Antologijos

BARBERO G., *Il pensiero politico cristiano*, II: *Sant'Agostino*, Torino. U.T.E.T. 1962.
BUDA C., *Città di Dio e Libero arbitrio*, Roma 1956, 1965.
BURLEIGH J. H. S., *Saint Augustine: Earlier Writings*, Philadelphia 1953.
PEDERSEN J., *Augustin. Med indledning, oversaettelse og noter*, Copenhague 1965.
SCIACCA M. F., *Sant'Agostino* in *Il Pensiero cristiano*, „Grande Antologia filosofica Marzorati", 3 (1954), 279–357.
WALSH J. J. – Morgenbesser S., *Free Will* (antologia di vari autori), Englewood Cliffs 1962.

Studijos ir straipsniai

Dialogų vieta Augustino palikimo kontekste:

ARMSTRONG A. H., *St. Augustine and Christian Platonism*, Villanova Pa. 1967.
CALLAHAN J. F., *Augustine and the Greek Philosophers*, Villanova Pa. 1967.
CLODIUS F., *El libre albedrio según el* Opus imperfectum *de San Agustín*, in *Anales de la Fac. de Teol.*, Santiago de Chile, 13 (1961), pp. 5–51; 273–287.
ESCHER DI STEFANO A., *Il manicheismo in S. Agostino*, Catania-Padova 1960.
FRAISSE J. C., *Saint Augustin*, Paris 1968.
GUZZO A., *Agostino dal* Contra Academicos *al* De vera religione, Firenze 1925, pp. 111–127.

HUFTIER M., *La philosophie plotinienne du peché et l'utilisation qu'en a faite saint Augustin*, in *Études d'histoire littéraire et doctrinale* (Univ. Montréal), Paris 1968.
KOENIG E., *Augustinus Philosophus. Christlicher Glaube und philosophisches Denken in der Frühschriften Augustins*, München 1970.
KOWALCZYK St., *Bog jako* summum bonum *w ujieciu sw. Augustyna*, in *Zes. Nauk. Katol. Univ. Lubel.* 7 (1964), Fasc. 4, 13–22; trad. franc. *Dieu en tant que bien suprème dans l'acception de St. Augustin*, in *Estudio Agust.* 6 (1971), pp. 201–213.
PARMA Chr., Pronoia *und* Providentia. *Der Vorshungsbegriff Plotins und Augustins.* Leiden 1971.
PRATOLA V., *Problemi agostiniani*, L'Aquila 1969.
VOSS B. R., *Der Dialog der frühchristlichen Literatur*, München 1970.
WOHLFARTH H. A., *Der metaphysishe Ansatz bei Augustinus*, Meisenheim am Glan 1969.

Apie dialogą ir apskritai
apie laisvojo sprendimo problemą:

BALL J., *Libre arbitre et liberté dans saint Augustin*, in *L'année théologique*, 1945, pp. 368–382.
IDEM, *Les développements de la doctrine de la liberté chez saint Augustin*, in *L'année théologique*, 1946, pp. 400–430.
BARTH H., *Die Freiheit der Entscheidung im Denken Augustins*, Basel 1935.
BERTAUD E., *Dialogues spirituels*, in *Dictionnaire de spiritualité*, 20–21 (1955), pp. 834–850.
BOUBLIK Vl., *La liberté d'après saint Augustin*, in *La pensée catholique*, 92 (1964), pp. 22–36.
BOVY L., *Grâce et libérté chez saint Augustin*, Montréal 1938.
CAYRÉ F., *Initiation à la philosophie de saint Augustin*, Paris 1947 (pp. 119–125).
CLARK Mary T., *Augustine, philosopher of freedom. A study in comparative Philosophy*, New York – Tournai – Rome – Paris 1958; trad. spagn. di J. Oroz Reta, Madrid 1961.

COREA P. V., *The will and its freedom in the thought of Plato, Aristotle, Augustine and Kant*, Boston 1961.

DAUDIN H., *La liberté de la volonté. Signification des doctrines classiques*. Paris 1950.

DEMPF A., *Die Menschenlehre Augustins*, in *Münchener theologishe Zeitschrift*, 6 (1955), pp. 21–31.

DE PLINVAL G., *Aspects du déterminisme et de la liberté dans la doctrine de saint Augustin*, in *Revue des études august*. 1 (1955), pp. 345–378.

GILSON Et., *Introduction à l'étude de Saint Augustin*, 3me ed., Paris 1949, pp. 185–216.

HAIDER Fr., *Augustinus und das psychologishe Problem des freien Willens*, in *Der Mensch als Persönlichkeit und Problem*, München 1963, pp. 231–255.

HÖLTE R., *Béatitude et sagesse. Saint Augustin et le problème de l'homme dans la philosophie ancienne*, Paris 1962, pp. 285–294.

HUFTIER M., *Libre arbitre, libérté et peché chez saint Augustin*, in *Recherches de Théologie anc. et médiév*. 33 (1966), pp. 187–231.

LAURENCE J. P., *Grâce et libérté chez saint Augustin*, in *L'enseignement secondaire au Canada*, 1939, p. 355.

LONCKE Jos., *S. Augustinus* de gratia et libertate, in *Collationes Brugenses*, 48 (1952), pp. 32–36.

MONTANARI P., *Il problema della libertà in S. Agostino*, in *Rivista di filosofia neoscolastica*, 29 (1937), pp. 359–387.

MUÑOZ ALONSO Ad., *La libertad en San Agustín*, in *Semañas españolas de filosofia: la libertad*, Madrid 1957, pp. 221–232.

O'CONNEL R. J., De libero arbitrio, I: *Stoicism revisited*, in *Augustinian Studies*, 1 (1970), pp. 49–68.

PASTORE A., *Il principio d'amore di S. Agostino nel problema del rapporto fra la libertà e la grazia*, in *Rivista di filosofia*, 21 (1930), pp. 345–368.

RIST J. M., *Augustine on Free Will and Predestination*, in *The Journal of Theological Studies*, 20 (1969), pp. 420–447.

TEIXIDOR L., *La libertad humana en san Agustín*, in *Estudios ecclesiasticos*, 9 (1930), pp. 433–461.

VAN GERVEN J., *Libérté humaine et préscience divine d'après saint Augustin*, in *Revue philosophique de Louvain*, 55 (1957), pp. 317–330.
VAN PETEGHEN L., «De libertatis notione augustiniana et scholastica», in *Collationes Gandavenses*, 33 (1950), pp. 149–155.

Apie Dievo buvimo įrodymą.
Bibliografija yra labai plati. Cituojame:

DEL BOYER: *La preuve de Dieu augustinienne*, in *Archives de Philosophie* 7, 2 (1930), pp. 105–141; *L'esistenza di Dio secondo sant'Agostino*, in *Riv. di Filos. neoscol.* 46 (1954), pp. 321–331; *Come S. Agostino ha Trovato Dio*, in *Augustiniana*, Napoli 1955, pp. 97–110; *Les voies de la connaissance de Dieu selon saint Augustin*, in *Augustinus* 3 (1958), pp. 303–307.
DEL CAYRÉ: *Contuition et vision médiate de Dieu d'aprčs saint Augustin, in Ephem. theol. Lovan.* 1929, pp. 29–39; 205–229; *Le point de départ de la philosophie augustinienne: la preuve ontologique de l'existence de Dieu*, in *Revue de philosophie*, 1936, pp. 306–328, 377–493; *Dieu présent dans la vie de l'esprit*, Paris 1951; *Dieu prouvé par la vie de l'esprit, in L'année théologique*, 11 (1951), pp. 13–24.

BOURKE V. J., *Invalid Proofs for God's Existence*, in *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association*, 28 (1954), pp. 36–49.
CASADO F., *El ser (dios) y el ser-no-ser (criaturas) en la metafisica agustiniana*, in *La Ciudad de Dios*, 170 (1957), pp. 5–18.
CILLERUELO L., *La prueba agustiniana de la existencia de Dios*, in *Estudio agustiniano*, 4 (1969), pp. 239–273.
DEGLI INNOCENTI U., *Animadversiones thomisticae in argumentum ideologicum pro existentia Dei*, in *Miscell. André Combès*, 2, Romae 1957, pp. 191–216.
DE ALCORTA J. I., *El conoscimiento divino según San Agustín*, in *Augustinus*, 3 (1958), pp. 309–321.
DRERISI O. N., *Verdad y certeza en San Agustín*, in *La Ciudad de Dios*, 166 (1954), pp. 323–341.

DORTA DUQUE M., *En torno a la existencia de Dios. Genesis y evolución histórica de los argumentos metafisicos de la existencia de Diós hasta Santo Tomás*, Santander 1955, pp. 91–106.

ESSER G., *The Augustinian proof for God's existence and the Thomistic fourth way*, in *Proceedings of the American Cath. Philosophical Ass.*, 28 (1954), pp. 194–207.

GIANNINI G., *L'implicazione della prova di Dio agostiniana nelle vie tomistiche*, in *S. Agostino e le grandi correnti della filosofia contemporanea*, Tolentino 1956, pp. 349–353; e in *Doctor communis*, 22 (1969), pp. 45–56.

HESSEN J., *Augustins Metaphysik der Erkenntnis*, Leiden 1960, pp. 107–130.

KOWALCZYK St., *L'argument idéologique de la vérité de saint Augustin*, in *Giornale di metafisica*, 28 (1968), pp. 586–599.

IDEM, *L'argument axiologique dans la philosophie de Dieu de saint Augustin*, in *Estudio agustiniano*, 5 (1970), pp. 51–59.

IDEM, *Argumenty z przyczynowosci sprawczej i celowosci w augustynskiej filozofie Boga* (Argomento della causalità efficiente e finale nella filosofia agostiniana di Dio), in *Roczniki filozoficzne*, 19 (1972), pp. 73–83.

LANSBERG P., *Du concept de vérité chez saint Augustin*, trad. fr. di P. Klossowski, in *Descalion*, 3 (1960), pp. 45–64.

LANG Alb., *Wesen und Wahrheit. Einführung in die Religions Philosophie*, München 1957, pp. 191–196.

MONDADON (De) L., *De la connaissance de soi-même à la connaissance de Dieu* (*De lib. arb.* 2, 3, 7 – 15, 39), in *Recherches de science religieuse*, 4 (1913), pp. 148–156.

MORÁN J., *El hombre frente a Dios. El proceso humano de la ascension a Dios según san Agustín*, Valladolid 1963.

MOURANT J. A., *The Augustinian argument of the existence of God*, in *Philosophical Studies*, 12 (1963), pp. 92–106.

OBERSTEINER J. B., *Der Weg zur Gotteserkenntnis bei Augustinus und Descartes*, in *Augustinus*, 13 (1968), pp. 283–305.

ODDONE J. A., *San Augustín y la prueba de la existencia de Dios por las verdades eternas*, in *Virtud y letras*, 18 (1959), pp. 237–254.

ROIG GIRONELLA J., *Desde la admisión de la verdad necesaria hasta la demonstración de la existencia de Diós*, in *Pensamiento*, 8 (1952), pp. 31–52.
SCIACCA M. F., *Filosofia e Metafisica*, Brescia 1949; trad. Fr. Di R. Jolivet, *L'existence de Dieu*, Paris 1951.
SELLIER Ph., *Pascal et saint Augustin*, Paris 1970, pp. 54–57.
VAN STEENBERGHEN F., *Dieu caché. Comment savons nous que Dieu existe?*, Louvain 1961, pp. 69–76.
VERBEKE G., *Connaissance de soi et connaissance de Dieu chez saint Augustin*, in *Augustiniana*, 4 (1954), pp. 495–515.
XIBERTA B. M., *El itinerario agustiniano para alcanzar al conocimiento de Dios*, in *Convivium*, Barcelona 1, 1956, pp. 137–179.

Apie blogio ir nuodėmės problemą:

ALVAREZ TURIENZO S., *Entre maniqueos y pelagianos, iniciación al problema del mal en San Agustín*, in *La Ciudad de Diós*, 156 (1954), pp. 87–125.
ARMAS Gr., *Teologia agustiniana del pecado*, in *Augustinus*, Madrid, 1 (1956), pp. 169–186.
BORGHESE M. P., *Il problema del male in S. Agostino*, Palermo 1921.
CAPANAGA V., *En torno a la filosofia augustiniana. El mal en el mundo, in Religión y cultura*, 19 (1932), pp. 5–17.
HOPPER St. R., *The Anti-Manichean Writings*, in R. W. Battenhouse, *A Companion to the Study of St. Augustine*, New York 1955, pp. 148–174.
JANSEN F., *Le problème du mal d'après saint Augustin*, in *Nouvelle revue théologique*, 29 (1937), pp. 1076–1090.
JOLIVET R., *Le problème du mal d'apres saint Augustin*, Paris 1936.
IDEM, *Le problème du mal chez saint Augustin*, in *Archives de philosophie*, 7, 2 (1930), pp. 1–104.
O'CONNOLL R. J., *Augustine's rejection of the fall of the Soul*, in *Augustinian Studies*, 4 (1973), pp. 1–32.
PHILIPS G., *La raison d'être du mal d'après saint Augustin*, Louvain 1927.

RIGOBELLO A., *Problema del male ed esistenza di Dio in Agostino*, in *Atti della settimana agostiniana pavese*, 3 (1971), pp. 29–43.

RUDA O. J., *San Agustín, los maniqueos y el problema del mal*, in *Universidad*, Santa Fé, 63 (1965), pp. 33–45.

TERZI C., *Il problema del male nella polemica antimanichea di S. Agostino*, Udine 1937.

Apie sąvokas (tiesa, išmintis, pažinimas, nežinojimas, askezė) ir jų problematiką:

ANTONELLI M. T., *Giudizio sull'apriorismo*, in *Giornale di metafisica*, 12 (1957), pp. 434–471.

BOYER Ch., *L'idée de vérité dans la philosophie de saint Augustin*, Paris 1921.

IDEM, *Dieu pouvait-il créer l'homme dans l'état d'ignorance et de difficulté?*, in *Gregorianum*, 1930, pp. 32–57.

IDEM, *La concupiscence est-elle impossible dans un état d'innocence?*, in *Augustinus Magister*, II (1954), pp. 737–744.

BUCKENMEYER R. E., *Augustine and the Life of Man's Body in the early Dialogues*, in *Augustinian Studies*, 2 (1971), pp. 197–211.

CAYRÉ F., *La notion de sagesse d'après saint Augustin*, in *L'année théologique*, 1943, pp. 433–456.

HOCH J., *Augustinisher und dionysisher Neuplatonismus in das Mittelalter*, in *Kant-Studien*, «Philos. Zeitschrift breg. von H. Vashinger», 48 (1956–57), pp. 117–133.

MANDOUZE A., *Saint Augustin. L'aventure de la raison et de la grâce*, Paris 1968, pp. 245–288.

MANFERDINI T., *Unità del vero e pluralità delle menti*, Bologna 1960.

MONTCHEUIL (De) L., *L'hypotèse de l'état original d'ignorance et de difficulté d'après le* De libero arbitrio *de saint Augustin*, in *Mélanges théologiques*, Paris 1946, pp. 93–111.

PIEMONTESE F., *La veritas agostiniana e l'agostinismo perenne*, Milano 1963.

Rowe W. L., *Augustine on foreknowledge and free will*, in *Review of Metaphysics*, 18 (1964–65), pp. 356–363.

TRAPÉ A., *Un celebre testo di S. Agostino sull'ignoranza e la difficoltà* (Retract. 1, 9, 6) e l'Opus imperfectum contra Iulianum, in *Augustinus Magister*, 2 (1954), pp. 795–803.

WARNACH V.-LAACH Maria, *Erleuchtung und Einsprechtung bei Augustinus*, in *Augustinus Magister*, 1 (1954), pp. 429–449.

Apie teisės, įstatymo ir politinių institucijų sąvokas:

ALVAREZ TURIENZO S., *San Agustín y la teoria de la* Lex aeterna, in *Anuario de la filosofia del derecho*, 6 (1958–59), pp. 245–290.

BREZZI P., *I fondamenti filosofici del diritto e dello Stato in S. Agostino*, in *S. Agostino e le grandi correnti della filosofia contemporanea*, Tolentino 1956, pp. 191–214.

CAYRÉ F., *La notion de sagesse d'apres saint Augustin*, in *L'année théologique*, 1943, pp. 433–456.

COTTA S., *Droit et justice dans le* De libero arbitrio *de saint Augustin*, in *Archiv für Rechts-und Sozialphilosophie*, 47 (1961), pp. 159–172.

DIFERNAN B., *Estudio especifico del derecho natural y derecho positivo según los clásicos agustinos españoles del siglo XVI*, in *La Ciudad de Dios*, 159 (1956), pp. 253–284.

Fassó G., *La legge della ragione*, Bologna 1964, pp. 17–47.

Pont Puig P., *Ideario politico de san Agustín*, in *Augustinus*, 5 (1960), pp. 163–174.

Apie autobiografinius dialogo duomenis:

LE BLOND J. M., *La conversion de saint Augustin*, Paris 1960.

CASERTA A., *Evodio di Tagaste, amico e discepolo di S. Agostino*, in *Asprenas*, Napoli 1957, pp. 123–152.

ROBERTS D. E., *Augustine's Earliest Writings*, in *The Journal of Religion*, 33 (1953), pp. 161–181, e in R. W. Battenhouse, *A Companion to the Study of St. Augustine*, New York 1955, pp. 93–126.

SÉJOURNÉ P., *Les conversions de saint Augustin d'après le* De libero arbitrio, in *Revue des sciences religeuses*, 25 (1951), pp. 243–264; 333–363.

Charakteringų dialogo ištraukų interpretavimui:

CARRUCCIO E., *Influenza agostiniana sulla concezione delle matematiche nella scuola di Galileo*, in *Bollettino della unione matematica italiana*, III, 12 (1957), pp. 307–309.

DA CRUZ PONTES J. M., *Le problème de l'origne de l'âme de la patristique à la solution thomiste*, in *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, 31 (1964), pp. 175–229.

DE LUBAC H., *Note sur saint Augustin* De libero arbitrio 3, 20, 56, in *Augustinus Magister*, 3 (1954), pp. 279–286.

GEORGOULÉ C., *He par' Agoustino trias* esse intelligere vivere *kai ai ellenkài tes pegài*, in Platon, 6, Atene 1954, pp. 341–349.

LEBOURLIER J., *Misère morale originelle et résponsabilité du pécheur*, in *Augustinus Magister*, 3 (1954), pp. 301–307.

ZOUMPOS A. N., *Paraterèseis eis Augoustinon* De lib. arb. 3, 5, 13, in *Philosophika semeiòmata*, Atene 1960.

IDEM, *Symmeikta philosophikà 8: Eis Augoustinon*, in *Platon*, Atene 1964, pp. 100–101.

ZUM BRUNN É., *L'expression ontologique de la vie et de la mort de l'âme d'après saint Augustin*, in *Augustinus*, 13 (1968), pp. 443–447.

IDEM, *Être ou ne pas être d'après saint Augustin*, in *Revue des Études Augustiniennes*, 14 (1968), pp. 91–98.

Apie laisvąjį sprendimą

De libero arbitrio

Liber primus

Quid in homine sit liberum arbitrium

Pirmoji knyga

Kas yra laisvasis žmogaus sprendimas

Malum ex libidine oritur lege continetur (1, 1 – 6, 15)

Unde malum?

1. 1. Evodius – Dic mihi, quaeso te, utrum Deus non sit auctor mali?

Augustinus – Dicam, si planum feceris de quo malo quaeras. Duobus enim modis appellare solemus malum: uno, cum male quemque fecisse dicimus; alio, cum mali aliquid esse perpessum.

Ev. – De utroque scire cupio.

Aug. – At si Deum bonum esse nosti vel credis, neque enim aliter fas est, male non facit: rursus, si Deum iustum fatemur, nam et hoc negare sacrilegum est, ut bonis praemia, ita supplicia malis tribuit; quae utique supplicia patientibus mala sunt. Quamobrem si nemo iniuste poenas luit, quod necesse est credamus, quandoquidem divina providentia hoc universum regi credimus, illius primi

Blogis kyla iš geismo, pažabojamas įstatymu (1, 1 – 6, 15)

Iš kur blogis?

1. 1. EVODIJUS. Prašau, pasakyk man, ar Dievas nėra blogio kūrėjas.

AUGUSTINAS. Pasakysiu, jeigu paaiškinsi, apie kokį blogį klausi. Mat galime nurodyti dvejopą blogį: vienoks, kai sakome, kad kas nors daro bloga; kitoks – kai patiriamas koks nors blogis.

Ev. Trokštu sužinoti ir apie vieną, ir apie kitą [atvejį].

Aug. Jei pripažįsti ir tiki, kad Dievas geras, – o kitaip tikėti nedera, – vadinasi, jis nedaro bloga; vėlgi, jeigu pripažįstame, kad Dievas yra teisingas (nes ir šitai neigti – šventvagystė), – jis geriesiems paskyrė dovanas, o blogiesiems – kančias; tad kenčiančiųjų patiriamos blogybės jiems yra bausmės. Todėl, jeigu nė vienas nebaudžiamas neteisingai, – o tuo privalome tikėti, nes tikime, kad visą šį pasaulį valdo Dieviškoji apvaizda, – vadi-

generis malorum nullo modo, huius autem secundi auctor est Deus.

Ev. – Est ergo alius auctor ilius mali, cuius Deum non esse compertum est?

Aug. – Est certe: non enim nullo auctore fieri posset. Si autem quaeris quisnam iste sit, dici non potest: non enim unus aliquis est, sed quisque malus sui malefacti auctor est. Unde si dubitas illud attende quod supra dictum est, malefacta iustitia Dei vindicari. Non enim iuste vindicarentur, nisi fierent voluntate.

Mala non discimus.

2. Ev. – Nescio utrum quisquam peccet, qui non didicerit: quod si verum est, quisnam sit ille a quo peccare didicerimus, inquiro.

Aug. – Aliquid boni existimas esse disciplinam?

Ev. – Quis audeat dicere malum esse disciplinam?

Aug. – Quid, si nec bonum nec malum est?

Ev. – Mihi bonum videtur.

Aug. – Bene sane; siquidem scientia per illam datur aut excitatur, nec quisquam nisi per disciplinam aliquid discit: an tu aliter putas?

Ev. – Ego per disciplinam non nisi bona disci arbitror.

Aug. – Vide ergo ne non discantur mala: nam disciplina nisi a discendo non dicta est.

nasi, Dievas jokiu būdu nėra minėtos pirmosios blogybių atmainos kūrėjas, o antrosios kūrėjas jis yra.

Ev. Vadinasi, blogis turi kitą kūrėją, nes, kaip patyrėme, Dievas juo nėra?

Aug. Taip, tikrai; juk negali atsirasti visai be kūrėjo. Tačiau jeigu klausi, kas jis toks, nusakyti jo neįmanoma; mat blogio kūrėjas nėra vienintelis; kiekvienas blogas [žmogus] yra savosios piktadarystės kūrėjas. Jei abejoji, atkreipk dėmesį į tai, kas pasakyta anksčiau: už piktadarystes baudžia Dievo teisingumas. Juk už jas nebūtų baudžiama teisingai, jei šios nebūtų daromos sava valia.

2. Ev. Nežinau, ar gali kas nors nusidėti, to neišmokęs; o jeigu tai tiesa, man įdomu, iš ko gi išmokome nusidėti.

Blogio neišmokstame.

Aug. Ar manai, kad mokslas – tai kažkas gera?

Ev. Kas išdrįstų tarti, kad mokslas yra blogis?

Aug. Kaipgi tada – mokslas nėra nei blogas, nei geras?

Ev. Man regis, vis dėlto – geras.

Aug. Visiškai teisingai; per jį suteikiamas arba sužadinamas žinojimas, ir niekas nieko neišmoksta kitaip, kaip tik per mokslą; ar tu kitaip manai?

Ev. Manau, kad per mokslą išmokstama tik gerų dalykų.

Aug. Taigi žinok, kad blogų dalykų neišmokstama; juk „mokslas" kilęs ne iš kito kokio nors [žodžio], o iš „mokytis".

Ev. – Unde ergo ab homine fiunt si non discuntur?

Aug. – Eo fortasse quod se a disciplina, id est a discendo avertit atque abalienat: sed sive hoc, sive aliud aliquid sit, illud certe manifestum est, quoniam disciplina bonum est, et a discendo dicta est disciplina, mala disci omnino non posse. Si enim discuntur, disciplina continentur, atque ita disciplina non erit bonum; bonum est autem, ut ipse concedis: non igitur discuntur mala, et frustra illum a quo male facere discimus, quaeris; aut si discuntur mala, vitanda non facienda discuntur. Ex quo male facere nihil est, nisi a disciplina deviare.

Intellegentia non est malum.

3. Ev. – Prorsus ego duas disciplinas esse puto; unam per quam bene facere, aliam per quam male facere discimus. Sed cum quaereres utrum disciplina bonum esset, ipsius boni amor intentionem meam rapuit, ut illam disciplinam intuerer, quae bene faciendi est, ex quo bonum esse respondi: nunc autem admoneor esse aliam, quam procul dubio malum esse confirmo, et cuius auctorem requiro.

Aug. – Saltem intellegentiam non nisi bonum putas?

Ev. – Istam plane ita bonam puto, ut non videam quid in homine possit esse praestantius; nec ullo modo dixerim aliquam intellegentiam malam esse posse.

Ev. Jeigu neišmokstama, iš kur jie žmoguje atsiranda?

Aug. Turbūt todėl, kad šis nusigręžia nuo mokslo, t. y. nuo mokymosi, ir atitolsta nuo jo; tačiau ar būtų vienaip, ar kitaip, viena tikrai aišku: kadangi mokslas yra gėris, ir jo pavadinimas – iš žodžio „mokytis", vadinasi, visiškai neįmanoma išmokti blogio. Jeigu jo išmokstama, jis priklauso mokslui, tačiau toks mokslas nebus gėris, nors, kaip pats sutinki, jis yra gėris; taigi blogio neišmokstama, ir veltui ieškai, iš ko išmokstame daryti bloga; jei kas ir išmokstama apie blogį, – tik tai, kad jo reikia vengti, o ne daryti. Todėl bloga darymas – ne kas kita, kaip išklydimas iš mokslo kelio.

3. Ev. Apskritai manau esant du mokslus: per vieną išmokstame daryti gera, per kitą – daryti bloga. Tačiau kai paklausei, ar mokslas yra gėris, mano dėmesį taip užvaldė paties gėrio meilė, kad bemačiau vien mokslą daryti gera, todėl ir atsakiau, jog [mokslas] esąs geras; tačiau dabar prisimenu esant ir kitą [mokslą]; jį nedvejodamas laikau blogu ir ieškau jo kūrėjo.

Supratimas nėra blogis.

Aug. [Ar] bent jau nemanai, kad supratimas – kas kita, kaip gėris?

Ev. Išties laikau jį tokiu geru, kad žmoguje neįsivaizduoju ničnieko puikesnio [už jį]; ir jokiu būdu nepasakyčiau, kad koks nors supratimas galėtų būti blogas.

Aug. – Quid? Cum docetur quisque, si non intellegat, poteritne tibi doctus videri?

Ev. – Omnino non poterit.

Aug. – Si ergo omnis intellegentia bona est, nec quisquam qui non intellegit, discit; omnis qui discit, bene facit: omnis enim qui discit, intellegit; et omnis qui intellegit, bene facit: quisquis igitur quaerit auctorem, per quem aliquid discimus, auctorem profecto, per quem bene facimus, quaerit. Quapropter desine velle investigare nescio quem malum doctorem. Si enim malus est, doctor non est: si doctor est, malus non est.

Quae de malis senserit Augustinus.

2. 4. Ev. – Age iam, quoniam satis cogis ut fatear non nos discere male facere, dic mihi unde male faciamus.

Aug. – Eam quaestionem moves, quae me admodum adolescentem vehementer exercuit, et fatigatum in haereticos impulit, atque deiecit. Quo casu ita sum afflictus, et tantis abrutus acervis inanium fabularum, ut nisi mihi amor inveniendi veri opem divinam impetravisset, emergere inde, atque in ipsam primam quaerendi libertatem respirare non possem. Et quoniam mecum sedulo actum est, ut ista quaestione liberarer, eo tecum agam ordine quem secutus evasi. Aderit enim Deus, et nos intellegere quod credidimus faciet. Praescriptum enim per prophetam gradum, qui ait: *Nisi credide-*

Aug. Na, o ar galėtų tau pasirodyti mokytu tasai, kuris mokosi, bet nesupranta?

Ev. Ne, jokiu būdu.

Aug. Taigi jeigu kiekvienas supratimas yra geras, ir nė vienas nesuprantantysis nesimoko, vadinasi, kiekvienas besimokantysis daro gera, – mat kiekvienas besimokantysis supranta, ir kiekvienas suprantantysis daro gera, – taigi kas tik ieško kūrėjo, per kurį ko nors išmokstame, iš tiesų ieško kūrėjo, per kurį darome gera. Dėl to liaukis bandęs atšniukštinėti kažin kokį blogą mokytoją. Jeigu jau blogas, tai ne mokytojas; o jei mokytojas – tai nėra blogas.

Ką Augustinas mano apie blogį.

2. 4. Ev. Na, kadangi ganėtinai spiri mane pripažinti, kad neišmokstame daryti bloga, tark man – kodėl gi darome bloga.

Aug. Klibini klausimą, kuris mane smarkiai neramino, kai dar buvau visiškai jaunutis; galiausiai nukamavo ir nubloškė pas eretikus. Tas nuopolis taip mane sugniuždė, užgriuvo tokia bergždžių paistalų gausa, kad, jei troškimas pažinti tiesą nebūtų suteikęs dieviškos pagalbos, nebūčiau įstengęs išsikapstyti ir atgauti pačią pirmąją ieškojimo laisvę. Kadangi stropiai darbavausi, trokšdamas išsivaduoti iš minėto klausimo, su tavimi pakartosiu kelią, kuriuo eidamas išsigelbėjau. Nes Dievas bus su mumis ir padės suprasti tai, kuo tikime. Puikiai žinome turį laikytis kelio, kurį nuro-

ritis, non intellegetis[1], tenere nos bene nobis conscii sumus. Credimus autem ex uno Deo omnia esse quae sunt; et tamen non esse peccatorum auctorem Deum. Movet autem animum, si peccata ex iis animabus sunt quas Deus creavit, illae autem animae ex Deo, quomodo non parvo intervallo peccata referantur in Deum.

Fide Deum atque ordinem sequimur.

5. Ev. – Id nunc plane abs te dictum est, quod me cogitantem satis excruciat, et quod ad istam inquisitionem coegit et traxit.

Aug. – Virili animo esto, et crede quod credis: nihil enim creditur melius, etiamsi causa lateat cur ita sit. Optime namque de Deo existimare verissimum est pietatis exordium; nec quisquam de illo optime existimat, qui non eum omnipotentem, atque ex nulla particula commutabilem credit; bonorum etiam omnium creatorem, quibus est ipse praestantior; rectorem quoque iustissimum eorum omnium quae creavit; nec ulla adiutum esse natura in creando, quasi qui non sibi sufficeret. Ex quo fit ut de nihilo creaverit omnia; de se autem non creaverit, sed genuerit quod sibi par esset, quem Filium Dei unicum dicimus, quem cum planius enuntiare conamur, Dei Virtutem et Dei Sapientiam nominamus, per quam fecit omnia, quae de nihilo facta sunt. Quibus constitutis, ad intelle-

[1] Is 7, 9

dė pranašas, pasakęs: *Jei netikėsite, jūs nesuprasite*[1] (Iz 7, 9). Be to, tikime, kad visa yra iš vieno Dievo; tačiau Dievas nėra nuodėmių kūrėjas. Vis dėlto sielą trikdo, kad jeigu nuodėmės kyla iš Dievo sukurtų sielų, o tos sielos – iš Dievo, tokiu būdu per nemenką nuotolį nuodėmės priskiriamos Dievui.

5. Ev. Dabar aiškiai nusakei, kas bemąstant mane gerokai kamuoja; kas paskatino ir patraukė ieškoti atsakymo.

Tikėdami Dievą paklūstame jo tvarkai.

Aug. Būk drąsus ir tikėk, kuo tiki: nėra nieko geresnio, kuo galima būtų tikėti, net jei priežastis ir neaiški. Juk apie Dievą galvoti kuo geriausiai yra tikriausioji maldingumo pradžia; ir negalvoja kuo geriausiai apie jį niekas, kas netiki, jog Jis – visagalis ir nė viena dalelyte nekintamas; kad Jis – visų gėrybių kūrėjas, pats daug pranašesnis už jas; kad Jis – teisingiausias visų savo kūrinių valdytojas; kad kuriant jam nepadėjo jokia prigimtis, tarsi pats sau nebūtų pakankamas. Jis visa sukūrė iš nieko; ne iš savęs sukūrė, o pagimdė sau lygų – tą, kurį vadiname vienatiniu Dievo Sūnumi; mėgindami aiškiau jį apibūdinti, Jį vadiname Dievo Galybe ir Dievo Išmintimi, per kurią visa sukūrė iš

[1] Iz 7, 9

gentiam eius rei quam requiris, opitulante Deo, nitamur hoc modo.

Cur adulterium sit malum?

3. 6. Quaeris certe unde male faciamus: prius ergo discutiendum est quid sit male facere; qua de re tibi quid videatur exprome. Quod si non potes totum simul breviter verbis comprehendere, saltem particulatim malefacta ipsa commemorando, sententiam tuam notam fac mihi.

Ev. – Adulteria et homicidia et sacrilegia, ut omittam cetera quibus enumerandis vel tempus vel memoria non suppetit, quis est cui non male facta videantur?

Aug. – Dic ergo prius, cur adulterium male fieri putes; an quia id facere lex vetat?

Ev. – Non sane ideo malum est, quia vetatur lege: sed ideo vetatur lege, quia malum est.

Aug. – Quid, si quispiam nos exagitet, exagerans delectationes adulterii, et quaerens a nobis cur hoc malum et damnatione dignum iudicemus; num ad auctoritatem legis confugiendum censes hominibus, iam non tantum credere, sed intellegere cupientibus? Nam et ego tecum credo, et inconcusse credo, omnibusque populis atque gentibus credendum esse clamo, malum esse adulterium: sed nunc molimur id quod in fidem recepimus, etiam intellegendo scire ac tenere firmissimum. Considera itque quantum potes, et renuntia mihi,

nieko. Tai nusistatę, Dievo padedami, bandom suprasti tau rūpimą dalyką.

Kodėl paleistuvystė – blogybė?

3. 6. Be abejo, klausi, kodėl darome bloga; pirmiausia reiktų aptarti, ką reiškia „bloga daryti"; išdėstyk, kaip tau atrodo. Jei išsyk negali nusakyti keliais žodžiais, pirmiausia išdėstyk man savo nuomonę, bent jau atskirai prisimindamas piktadarystes.

Ev. Jeigu nutylėčiau kitas [piktadarystes], – visoms išskaičiuoti negana nei laiko, nei atminties, – ar kas galėtų pagalvoti, jog paleistuvystė, žmogžudystė ir šventvagystė nėra blogi darbai?

Aug. Pirmiausia pasakyk, kodėl laikai paleistuvystę blogiu; ar todėl, kad tai daryti draudžia įstatymas?

Ev. Blogybė visai ne dėl to, kad įstatymu draudžiama, o įstatymu draudžiama todėl, kad yra blogybė.

Aug. Na, o jeigu kas nors mus supeiktų, aukštindamas paleistuvystės [teikiamus] malonumus ir klausdamas, kodėl ją laikome bloga ir verta pasmerkimo, – kaip manai, ar žmonėms, trokštantiems ne tik tikėti, bet ir suprasti, reikia griebtis įstatymo autoriteto? Juk aš kaip ir tu tikiu, – nepajudinamai tikiu, – ir šaukiu, kad visi žmonės bei tautos privalo tikėti paleistuvystę esant blogį; tačiau tai, ką priėmėme tikėjimu, dabar stengiamės sužinoti ir suprasti bei kuo tvirčiausiai suvokti. Taigi kiek įmanydamas apsvarstyk ir pranešk

quanam ratione adulterium malum esse cognoveris.

Ev. – Hoc scio malum esse, quod hoc ipse in uxore mea pati nollem: quisquis autem alteri facit quod sibi fieri non vult, male utique facit.

Aug. – Quid, si cuiuspiam libido ea sit, ut uxorem suam praebeat alteri, libenterque ab eo corrumpi patiatur, in cuius uxorem vicissim parem cupit habere licentiam, nihilne mali facere tibi videtur?

Ev. – Immo plurimum.

Aug. – At iste non illa regula peccat: non enim id facit quod pati nolit. Quamobrem aliud tibi quaerendum est, unde malum esse adulterium convincas.

Non quod lege damnatur...

7. Ev. – Eo mihi videtur malum, quod huius criminis homines vidi saepe damnari.

Aug. – Quid, propter recte facta nonne homines plerumque damnati sunt? Recense historiam, ne te ad alios libros mittam, eam ipsam quae divina auctoritate praecellit; iam invenies quam male de Apostolis et de omnibus martyribus sentiamus, si placet nobis damnationem certum indicium esse malefacti, cum illi omnes damnatione digni propter confessionem suam iudicati sint. Quamobrem si quidquid damnatur malum est, malum erat illo tempore credere in Christum, et ipsam confiteri fidem: si autem non omne malum est quod dam-

man, kuo remdamasis sužinojai paleistuvystę esant blogybę?

Ev. Žinau esant blogybę, nes nenorėčiau patirti, kad mano žmona svetimautų; o jeigu kas nors daro kitam tai, ko pats nenorėtų patirti, – be abejo, daro blogai.

Aug. Na, o jeigu kieno nors ištvirkimas būtų toks didis, kad anas savo žmoną duotų kitam ir mielai leistų ją suvedžioti, savo ruožtu trokšdamas gauti tokią pačią savivalę kito žmonai, – argi tau neatrodytų blogai darąs?

Ev. – Žinoma, labai blogai.

Aug. Ogi jis tai taisyklei nenusižengia: nedaro to, ko nenorėtų patirti. Tad teks tau ieškoti kito įrodymo, kad paleistuvystė – blogis.

Ne todėl, kad įstatymu smerkiama...

7. Ev. Man atrodo blogybė, nes mačiau, kaip dažnai žmonės smerkiami už šį nusikaltimą.

Aug. Na, o argi žmonės labai dažnai nebūdavo smerkiami už teisingus darbus? Perbėk mintimis istoriją – kad nereiktų siųsti tavęs prie kitų knygų – tą pačią, pranokstančią kitas dieviškuoju autoritetu; ir atrasi, kaip blogai galvotume apie apaštalus ir visus kankinius, jei kaltinimą pripažintume tikru piktadarystės įrodymu, – juk tie visi pasmerkimą pelniusieji buvo nuteisti, nes išpažino tikėjimą. Todėl jei visa, kas pasmerkiama, yra blogis – tai anuo laiku bloga buvo tikėti Kristų ir išpažinti patį tikėjimą; o jeigu ne visa, kas pasmerkiama, yra

natur, quaere aliud unde adulterium malum esse doceas.

Ev. – Quid tibi respondeam non invenio.

... sed quod ex libidine sit.

8. Aug. – Fortassis ergo libido in adulterio malum est: sed dum tu foris in ipso facto quod iam videri potest malum quaeris, pateris angustias. Nam ut intellegas libidinem in adulterio malum esse, si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, et si potestas detur facturum esse, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.

Ev. – Nihil est omnino manifestus, et iam video non opus esse longa sermocinatione, ut mihi de homicidio et sacrilegio ac prorsus de omnibus peccatis persuadeatur. Clarum est enim iam nihil aliud quam libidinem in toto malefaciendi genere dominari.

Ex libidine quae et cupiditas est...

4. 9. Aug. – Scisne etiam istam libidinem alio nomine cupiditatem vocari?

Ev. – Scio.

Aug. – Quid? inter hanc et metum nihilne interesse, an aliquid putas?

Ev. – Immo plurimum haec ab invicem distare arbitror.

Aug. – Credo te ob hoc arbitrari, quia cupiditas appetit, metus fugit.

Ev. – Est ita ut dicis.

blogis, ieškok, kaip kitaip įrodyti, kad paleistuvystė – blogybė.

Ev. Nerandu, ką tau atsakyti.

8. Aug. Galbūt paleistuvystė bloga dėl geismo; tačiau kai ieškai blogio išorėje, pačiame veiksme, kurį jau galima matyti, – patiri keblumų. Nors ir supranti paleistuvystės geismą esant blogį, – aišku, kad ir neturintis progos sangulauti su svetima žmona, jei to trokšta ir progai pasitaikius ketina ja pasinaudoti, – kaltas ne mažiau, negu kad nutvertas tai darąs.

...bet todėl, kad kyla iš geismo.

Ev. Išties ničnieko nėra aiškesnio, ir dabar suprantu, – nebereikia ilgai kalbėtis, kad įsitikinčiau, jog šitai tinka ir žmogžudystei, ir šventvagystei, ir, žodžiu, apskritai visoms nuodėmėms. Aišku, kad visose piktadarystėse viešpatauja ne kas kita, kaip geismas.

4. 9. Aug. O ar nežinai, kad šitas geismas kitaip dar vadinamas troškimu?

Iš geismo, kuris yra ir troškimas...

Ev. Žinau.

Aug. Na, o ar manai, kad pastarasis niekuo nesiskiria nuo baimės, ar kuo nors skiriasi?

Ev. Iš tiesų galvoju, kad jie abipusiai skiriasi.

Aug. Manau, taip galvoji dėl to, kad troškimas siekia, o baimė – vengia.

Ev. Taip yra, kaip sakai.

Aug. – Quid si ergo quispiam non cupiditate adipiscendae alicuius rei, sed metuens ne quid ei mali accidat, hominem occiderit, num homicida iste non erit?

Ev. – Erit quidem, sed non ideo factum hoc cupiditatis dominatu caret: nam qui metuens hominem occidit, cupit utique sine metu vivere.

Aug. – Et parvum tibi videtur bonum sine metu vivere?

Ev. – Magnum bonum est, sed hoc illi homicidae per facinus suum provenire nullo modo potest.

Aug. – Non quaero quid ei provenire possit, sed quid ipse cupiat: certe enim bonum cupit, qui cupit vitam metu liberam; et idcirco ista cupiditas culpanda non est; alioquin omnes culpabimus amatores boni. Proinde cogimur fateri esse homicidium, in quo nequeat malae illius cupiditatis dominatio reperiri; falsumque erit illud, quod in omnibus peccatis ut mala sint libido dominatur; aut erit aliquod domicidium, quod possit non esse peccatum.

Ev. – Si homicidium est hominem occidere, potest accidere aliquando sine peccato: nam miles hostem, et iudex vel minister eius nocentem, et cui forte invito atque imprudenti telum manu fugit, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt.

Aug. – Assentior: sed homicidae isti appellari non solent. Responde itaque, utrum illum qui do-

Aug. Na, o jeigu kas nors, ne trokšdamas įsigyti kokį nors daiktą, o bijodamas, kad jam neatsitiktų kas blogo, nužudys žmogų, – argi jis nebus žmogžudys?

Ev. Žinoma, bus; tačiau dėl to šis poelgis neišvengia troškimo viešpatystės; mat tas, kuris žmogų nužudo bijodamas, – šiaip ar taip, trokšta gyventi be baimės.

Aug. Ir tau atrodo, kad gyventi be baimės – menkas gėris?

Ev. Tai didis gėris, tačiau anas žmogžudys per savo nusikaltimą jo niekaip negali pasiekti.

Aug. Klausiu ne apie tai, kas jam įmanoma pasiekti, o ko pats trokšta; juk tikrai trokšta gero tas, kas trokšta gyvenimo, išvaduoto nuo baimės; todėl toks troškimas nėra smerktinas; antraip pasmerktume visus gėrio mylėtojus. Tad tenka pripažinti: esama žmogžudystės, kurioje neatsirastų to blogojo troškimo viešpatystės; ir bus klaidinga sakyti, neva visos nuodėmės blogos dėl to, kad jose viešpatauja geismas; antraip bus kažin kokia žmogžudystė, kuri nebūtinai nuodėmė.

Ev. Jei žmogžudystė reiškia žmogaus nužudymą, kartais gali įvykti ir be nuodėmės: man neatrodo, kad nusidedama, kai karys užmuša priešą, ar teisėjas arba jo tarnas piktadarį ar kai kartais netyčia iš neįgudusios rankos išsprūsta ginklas.

Aug. Sutinku; tačiau jie paprastai ir nevadinami žmogžudžiais. Taigi atsakyk, ar, tavo nuomone, tas,

minum occidit, a quo sibi metuebat cruciatus graves, in eorum numero habendum existimes, qui sic hominem occidunt, ut ne homicidarum quidem nomine digni sint?

Ev. – Longe ab eis istum differre video: nam illi vel ex legibus faciunt, vel non contra leges; huius autem facinus nulla lex approbat.

... oritur malum atque peccatum.

10. Aug. – Rursus me ad auctoritatem revocas: sed meminisse te oportet id nunc a nobis esse suspectum, ut intellegamus quod credimus; legibus autem credimus: temptandum itaque est, si quo modo possumus, id ipsum intellegere, utrum lex quae punit hoc factum non perperam puniat.

Ev. – Nullo modo perperam punit, quandoquidem punit eum qui volens et sciens dominum necat, quod nullus istorum.

Aug. – Et quid, recordaris te paulo ante dixisse, in omni facto malo libidinem dominari, et eo ipso malum ese?

Ev. – Recordor sane.

Aug. – Quid? illud nonne idem tu concessisti, eum qui cupit sine metu vivere, non habere malam cupiditatem?

Ev. – Et hoc recordor.

Aug. – Cum ergo ista cupiditate a servo dominus inerimitur, non illa culpabili cupiditate interimitur. Quamobrem cur sit hoc facinus malum,

kas užmušė šeimininką, nes bijojo patirti pastarojo žiaurius kankinimus, priskirtinas prie tų, kurie užmuša žmogų, nenusipelnydami žmogžudžio vardo?

Ev. Manau, kad šitas gerokai nuo jų skiriasi; anie elgiasi arba pagal įstatymus, arba nepažeisdami įstatymų; ogi šio nusikaltimui nepritaria joks įstatymas.

10. Aug. Vėl man primeni autoritetą; tačiau tau derėtų prisiminti, kad mes apie tai prakalbome, norėdami suprasti, kuo tikime; įstatymais gi – tikime; taigi jei tik pajėgiame, turime mėginti suprasti, ar neklysta įstatymas, bausdamas už šį poelgį.

...kyla blogis ir nuodėmė.

Ev. Bausdamas jokiu būdu neklysta, nes baudžia tą, kuris noromis ir sąmoningai nužudo šeimininką – ko nedaro nė vienas iš anų.

Aug. Na, o ar prisimeni, – ką tik sakei, jog kiekviename blogame poelgyje viešpatauja geismas, todėl jis ir blogas?

Ev. Puikiausiai prisimenu.

Aug. Na, o argi lygiai taip pat nepripažinai, kad trokštantysis gyventi be baimės neturi blogo troškimo?

Ev. Prisimenu ir tai.

Aug. Vadinasi, kai šitokio troškimo [apimtas] vergas nužudo šeimininką, jis nužudomas ne dėl ano nusikalstamo troškimo. Todėl dar neįrodėme, ar tai nusikaltimas. Taigi sutariame, kad visos

nondum comperimus. Convenit enim inter nos omnia malefacta non ob aliud mala esse, nisi quod libidine, id est improbanda cupiditate, fiunt.

Ev. – Iam mihi videtur iniuria iste damnari: quod quidem non auderem dicere, si aliud haberem quod dicerem.

Aug. – Itane est? Prius tibi persuasisti tantum scelus impunitum esse oportere, quam considerares utrum ille servus propter satiandas libidines suas metu domini carere cupiverit? Cupere namque sine metu vivere, non tantum bonorum, sed etiam malorum omnium est: verum hoc interest, quod id boni appetunt avertendo amorem ab iis rebus, quae sine amittendi periculo nequeunt haberi; mali autem ut his fruendis cum securitate incubent, removere impedimenta conantur, et propterea facinorosam sceleratamque vitam, quae mors melius vocatur, gerunt.

Ev. – Resipisco, et admodum gaudeo tam me plane cognovisse quid sit etiam illa culpabilis cupiditas, quae libido nominatur. Quam esse iam apparet earum rerum amorem, quas potest quisque invitus amittere.

Expers est libidinis...

5. 11. Quare nunc, age, quaeramus, si placet, utrum etiam in sacrilegiis libido dominetur, quae videmus plura superstitione committi.

Aug. – Vide ne praeproperum sit: prius enim mihi discutiendum videtur utrum vel hostis irru-

piktadarystės blogos yra ne dėl ko kito, kaip tik todėl, kad kyla iš geismo, t. y. iš nusikalstamo troškimo.

Ev. Man jau ima rodytis, kad jį smerkti neteisinga; žinoma, neišdrįsčiau to sakyti, jei turėčiau ką kita pasakyti.

Aug. Ar tik neįsikalbėjai, esą už tokį nusikaltimą nereikia bausti, pirm negu apsvarstei, ar tas vergas netroško išsivaduoti iš šeimininko baimės tam, kad patenkintų savo geismus? Juk gyventi be baimės trokšta ne tik visi gerieji, bet ir visi blogieji; skirtumas tas, kad gerieji to trokšta nukreipdami meilę nuo dalykų, kurių neįmanoma turėti be pavojaus jų netekti; ogi blogieji, rūpindamiesi jais saugiai mėgautis, mėgina pašalinti kliūtis, todėl gyvena nusikalstamą ir nuodėmingą gyvenimą – verčiau jau jį vadinti mirtimi.

Ev. Jau atsikvošėjau; labai džiaugiuosi taip aiškiai supratęs, kas gi yra nusikalstamas troškimas, vadinamas geismu. Dabar aišku, kad tai meilė dalykams, kurių kiekvienas gali nenoromis netekti.

5. 11. Todėl dabar, jei nori, pasiaiškinkime, ar geismas viešpatauja ir šventvagystėse, nes jos, kaip matome, dažniausiai įvykdomos dėl prietaringumo.

Nepatiria jokio geismo...

Aug. Žiūrėk, kad tik nepasiskubintume; mat, man regis, pirmiau reikėtų apsvarstyti, ar be jo-

ens, vel insidiator sicarius, sive pro vita, sive pro libertate, sive pro pudicitia, sine ulla interficiatur libidine.

Ev. – Quomodo possum arbitrari carere istos libidine, qui pro iis rebus digladiantur, quas possunt amittere inviti: aut si non possunt, quid opus est pro his usque ad hominis necem progredi?

Aug. – Non ergo lex iusta est, quae dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminae ut violenter sibi stupratorem irruentem ante illatum stuprum, si possit, interimat. Nam militi etiam iubetur lege, ut hostem necet: a qua caede si temperaverit, ab imperatore poenas luit. Num istas leges iniustas, vel potius nullas dicere audebimus? Nam mihi lex esse non videtur, quae iusta non fuerit.

... qui iniuste insidiantem necat.

12. Ev. – Legem quidem satis video esse munitam contra huiuscemodi accusationem, quae in eo populo quem regit, minoribus malefactis, ne maiora committerentur, dedit licentiam. Multo est enim mitius eum qui alienae vitae insidiatur, quam eum qui suam tuetur, occidi. Et multo est immanius invitum hominem stuprum perpeti, quam eum a quo vis illa infertur, ab eo cui inferre conatur, interimi. Iam vero miles in hoste interficiendo minister est legis; quare officium suum facile nulla libidine implevit. Porro ipsa lex, quae tuendi populi causa

kio geismo nužudomas puolantis priešas, arba klastūnas galvažudys, ginant gyvybę, laisvę ar skaistybę.

Ev. Kaip galiu pamanyti, jog jie neturi geismo, jei kaunasi dėl dalykų, kuriuos gali ir nenoromis prarasti. Net jei ir negali – kodėl gi prireikia dėl jų net žmogų nužudyti?

Aug. Vadinasi, neteisus įstatymas, suteikiantis teisę arba keliautojui užmušti plėšiką, kad paties neužmuštų; arba kiekvienam vyrui ar moteriai – nužudyti grubiai puolantį prievartautoją, dar jam nespėjus išprievartauti. Be to, kariui įstatymas liepia žudyti priešą, o jei nenužudo – pats imperatoriaus baudžiamas. Negi išdrįsime apšaukti šiuos įstatymus neteisingais – ar veikiau jokiais, nes neteisingas įstatymas man – visai ne įstatymas.

...kas neteisėtai nužudo pasikėsintoją.

12. Ev. Vis dėlto manau, kad įstatymas pakankamai apsišarvavęs prieš tokį kaltinimą, nes savo valdomoje tautoje davė laisvę mažesniems nusikaltimams, kad nebūtų leista įvykti didesniems. Juk nusikaltimas daug mažesnis, kai nužudomas pasikėsintojas į svetimą gyvybę, o ne savosios gynėjas. Ir kur kas nežmoniškiau, kai žmogus prievartaujamas prieš savo valią, negu kai patiriantysis prievartą užmuša mėginantį ją panaudoti. Ir karys, užmušantis priešą, iš tiesų yra įstatymo tarnas; todėl be vargo atliko savo pareigą, nepatirdamas jokio geismo. Savo ruožtu paties įstatymo,

lata est, nullius libidinis argui potest. Siquidem ille qui tulit, si Dei iussu tulit, id est quod praecepit aeterna iustitia, expers omnino libidinis id agere potuit: si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit ut ei legi cum libidine obtemperare necesse sit; quia bona lex et a non bono ferri potest. Non enim si quis, verbi causa, tyrannicam potestatem nactus, ab aliquo cui hoc conducit, pretium accipiat, ut statuat nulli licere vel ad coniugium feminam rapere, propterea mala lex erit, quia ille iniustus atque corruptus hanc tulit. Potest ergo illi legi quae tuendorum civium causa vim hostilem eadem vi repelli iubet, sine libidine obtemperari: et de omnibus ministris, qui iure atque ordine potestatibus quibusque subiecti sunt, id dici potest. Sed illi homines lege inculpata, quomodo inculpati queant esse, non video: non enim lex eos cogit occidere, sed relinquit in potestate. Liberum eis itaque est neminem necare pro iis rebus quas inviti possunt amittere, et ob hoc amare non debent. De vita enim fortasse cuipiam sit dubium, utrum animae nullo pacto auferatur, dum hoc corpus interimitur: sed si auferri potest, contemnenda est: si non potest, nihil metuendum. De pudicitia vero quis dubitaverit, quin ea sit in ipso animo constituta, quandoquidem virtus est? unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Quidquid igitur erepturus erat ille qui occiditur, id totum in potes-

paskirto žmonių saugumui, negali apkaltinti jokiu geismu. Kadangi kas jį paskyrė, jeigu tik tai padarė Dievo liepiamas, t. y. įvykdė amžinojo teisingumo priesaką, galėjo tai padaryti be jokio geismo; tačiau net jeigu tai padaryti nusprendė kokio nors geismo paskatintas, tai dar nereiškia, kad paklūstant tam įstatymui neišvengiama geismo; juk gerą įstatymą gali paskirti ir negeras žmogus. Jeigu, pavyzdžiui, kas nors, įgijęs tirono galią, priimtų atlygį iš ko nors, kam tai naudinga, už tai, kad uždraustų prievartauti moterį, netgi vedyboms – įstatymas juk netaps blogas dėl to, kad jį paskyrė anas nedoras pasileidėlis. Vadinasi, galima be geismo paklusti įstatymui, liepiančiam vardan piliečių saugumo priešų jėgą atremti tokia pačia jėga; tą patį galima pasakyti apie visus tarnus, teisėtai ir tvarkingai paklūstančius bet kokiems valdžios atstovams. Tačiau, jei įstatymas ir be kaltės, nežinau, kaip be kaltės galėtų būti tie žmonės; juk įstatymas neverčia jų žudyti, tik palieka tai jų galioje. Taigi jie turi laisvę nieko nežudyti dėl dalykų, kuriuos gali nenorėdami prarasti, tad ir neprivalo [jų] mylėti. Dėl gyvybės galbūt kam kils abejonių, ar, nužudant kūną, ji kaip nors neatimama iš sielos; betgi jei galima ją atimti – nereikia jos laikyti svarbia; o jeigu negalima – visai nereikia baimintis. Dėl skaistybės kas gi suabejotų, kad ji įkurdinta pačioje sieloje, kadangi yra dorybė; jei taip, tai ir grubus prievartautojas negali jos išplėšti.

tate nostra non est: quare quemadmodum nostrum appellandum sit, non intellego. Quapropter legem quidem non reprehendo, quae tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam, qui interficiunt, non invenio.

Lex est quae divina providentia...

13. Aug. – Multo minus ego invenire possum, cur hominibus defensionem quaeras, quos reos nulla lex tenet.

Ev. – Nulla fortasse, sed earum legum quae apparent, et ab hominibus leguntur: nam nescio utrum non aliqua vehementiore ac secretissima lege teneantur, si nihil rerum est quod non administret divina providentia. Quomodo enim apud eam sunt isti peccato liberi, qui pro iis rebus quas contemni oportet, humana caede polluti sunt? Videtur ergo mihi et legem istam, quae regendo scribitur, recte ista permittere, et divinam providentiam vindicare. Ea enim vindicanda sibi haec lex populi assumit, quae satis sint conciliandae paci hominibus imperitis, et quanta possunt per hominem regi. Illae vero culpae alias poenas aptas habent, a quibus sola mihi videtur posse liberare sapientia.

Aug. – Laudo et probo istam, quamvis inchoatam minusque perfectam, tamen fidentem et sublimia quaedam petentem distinctionem tuam. Videtur enim tibi lex ista, quae regendis civitatibus fertur, multa concedere atque impunita relinquere, quae per divinam tamen providentiam vindicantur; et

Visa, ką ketino atimti nužudytasis, anaiptol nėra mūsų galioje: nesuprantu, kaip tai galima priskirti mums. Todėl, tikrai nepeikdamas įstatymo, leidžiančio tokius nužudyti, vis dėlto nerandu atsakymo, kaip apginti tuos, kurie žudo.

13. Aug. Dar mažiau aš suprantu, kodėl bandai teisinti žmones, kurių nekaltina nė vienas įstatymas.

Yra įstatymas, kurį dieviškoji apvaizda...

Ev. Galbūt ir nekaltina, tačiau tai aiškūs žmonių nustatyti įstatymai; visgi nežinau, ar jų nekaltina koks nors svarbesnis ir slaptas įstatymas, jeigu jau nėra nė vieno dalyko, kuriam nevadovautų dieviškoji apvaizda. Ar jos akivaizdoje gali neturėti nuodėmės susiteršusieji žmogaus krauju dėl paniekos vertų dalykų? Man regis, kad ir įstatymas, rašomas žmonėms valdyti, teisingai šitai leidžia, ir dieviškoji apvaizda teisingai draudžia. Mat žmonių įstatymas apsiima saugoti tai, ko nepatyrusiems žmonėms pakanka taikai pasiekti, kiek tai gali būti žmonių reguliuojama. Tačiau už šitokius nusižengimus skiriamos kitokios bausmės, iš kurių, mano nuomone, gali išvaduoti vien tik išmintis.

Aug. Šitokį tavo atskyrimą giriu ir pritariu jam – nors jis ir neužbaigtas ir juolab netobulas, tačiau drąsus ir siekia tam tikrų aukštybių. Taigi tau atrodo, jog įstatymas, skiriamas valstybėms tvarkyti, dovanoja ir palieka nenubausta daug ką, kas vis dėlto draudžiama dieviškosios apvaizdos; ir teisingai [atrodo]. Bet dėl to, kad jis daro ne viską,

recte. Neque enim quia non omnia facit, ideo quae facit improbanda sunt.

... populis regendis mutatur...

6. 14. Sed dispiciamus diligenter, si placet, quo usque per legem istam, quae populos in hac vita cohibet, malefacta ulciscenda sint: deinde quid restet, quod per divinam providentiam inevitabilius secretoque puniatur.

Ev. – Cupio, si modo perveniri possit ad tantae rei terminos: nam hoc ego infinitum puto.

Aug. – Immo adesto animo, et rationis vias pietate fretus ingredere. Nihil est enim tam arduum atque difficile, quod non, Deo adiuvante, planissimum atque expeditissimum fiat. In ipsum itaque suspensi atque ab eo auxilium deprecantes, quod instituimus quaeramus. Et prius responde mihi, utrum lex quae litteris promulgatur, hominibus hanc vitam viventibus opitulentur.

Ev. – Manifestum est: nam ex his hominibus utique populi civitatesque consistunt.

Aug. – Quid? ipsi homines et populi, eiusdemne generis rerum sunt, ut interire mutarive non possint, aeternique omnino sint? an vero mutabiles temporibusque subiecti sunt?

Ev. – Mutabile plane atque tempori obnoxium hoc genus esse quis dubitet?

Aug. – Ergo, si populus sit bene moderatus et gravis communisque utilitatis diligentissimus

[dar nereiškia] jog tai, ką jis daro, nusipelno nepritarimo.

6. 14. Tačiau, jei nori, atidžiai patyrinėkim, kiek reikia bausti už piktadarystes įstatymu, pažabojančiu žmones šiame gyvenime; galiausiai – už ką gi dar dieviškoji apvaizda baudžia neišvengiamai ir slaptai.

... pakeičia žmonėms valdyti ...

Ev. Labai noriu, jei tik įmanoma, nusigauti iki tokio didelio klausimo galo: man atrodo, kad šitai nepabaigiama.

Aug. Priešingai, būk ramus ir ženk mąstymo keliais, pasikliaudamas pamaldumu. Nėra ničnieko taip pavojingo ir sunkaus, kas, Dievui padedant, netaptų visiškai aišku ir lengva. Taigi į jį atsigręžę ir jį melsdami pagalbos, ieškokime atsakymo į savo klausimą. Pirmiausia man atsakyk: ar raštiškas įstatymas gelbsti žmonėms, gyvenantiems šį gyvenimą?

Ev. Žinoma: juk, šiaip ar taip, tie žmonės sudaro tautas ir valstybes.

Aug. Na, o patys žmonės ir tautos, – ar jie priklauso dalykams, kurie negali nei išnykti, nei keistis ir yra visiškai amžini? Ar vis dėlto jie kintami bei pavaldūs laikui?

Ev. Kas suabejotų, kad ši padermė yra kintama ir pavaldi laikui?

Aug. Vadinasi, jeigu tauta yra gerai valdomas ir svarbus bei labai rūpestingas bendros gerovės

custos, in quo unusquisque minoris rem privatam quam publicam pendat; nonne recte lex fertur, qua huic ipsi populo liceat creare sibi magistratus, per quos sua res, id est publica, administretur?

Ev. – Recte prorsus.

Aug. – Porro si paulatim deprevatus idem populus rem privatam rei publicae praeferat, atque habeat venale suffragium, corruptusque ab eis qui honores amant, regimen in se flagitiosis consceleratisque committat; nonne item recte, si quis tunc exstiterit vir bonus, qui plurimum possit, adimat huis populo potestatem dandi honores, et in paucorum bonorum, vel etiam unius redigat arbitrium?

Ev. – Et id recte.

Aug. – Cum ergo duae istae leges ita sibi videantur esse contrariae, ut una earum honorum dandorum populo tribuat potestatem, auferat altera; et cum ista secunda ita lata sit, ut nullo modo ambae in una civitate simul esse possint; num dicemus aliquam earum iniustam esse; et ferri minime debuisse?

Ev. – Nullo modo.

Aug. – Appellemus ergo istam legem, si placet, temporalem, quae quamquam iusta sit, commutari tamen per tempora iuste potest.

Ev. – Appellemus.

sargas, ir kiekvienas jos narys asmeninę naudą vertina mažiau už bendrąją, – ar ne teisingai įvedamas įstatymas, kad juo šitai tautai būtų leidžiama rinkti savo valdžią, per kurią būtų tvarkoma sava nauda, t. y. bendroji?

Ev. Visiškai teisingai.

Aug. Toliau: jeigu tauta pamažu pagenda ir ima asmeninę naudą vertinti labiau už bendrąją, balsus perka už kyšius ir, ištvirkinta aukštų pareigų mylėtojų, duodasi valdoma begėdžių bei nedorėlių, – ar nebūtų teisinga, jei koks nors dar išlikęs doras vyras, turįs didelę galią, atimtų iš šios tautos teisę skirstyti aukštas pareigas, ir balso sprendimą grąžintų keletui gerųjų, ar netgi vienam [žmogui]?

Ev. Teisinga ir šitai.

Aug. Kadangi tiedu įstatymai atrodo visiškai priešingi: vienas tautai suteikia galią skirstyti aukštas pareigas, o kitas – atima; ir kadangi antrasis lemia, kad jiedu niekaip negalėtų būti kartu vienoje valstybėje, – ar tarsime, esą vienas iš jų neteisingas ir nenusipelno būti priimtas?

Ev. Jokiu būdu.

Aug. Jei pritari, pavadinkim šį įstatymą laikinu – nors jis ir teisingas, tačiau laikui bėgant gali būti teisėtai pakeistas.

Ev. Pavadinkime.

... ex immutabili lege.

15. Aug. – Quid? illa lex quae summa ratio nominatur, cui semper obtemperandum est, et per quam mali miseram, boni beatam vitam merentur, per quam denique illa quam temporalem vocandam diximus, recte fertur recteque mutatur, potestne cuipiam intellegenti non incommutabilis aeternaque videri? An potest aliquando iniustum esse ut mali miseri, boni autem beati sint; aut ut modestus et gravis populus ipse sibi magistratus creet, dissolutus vero et nequam ista licentia careat?

Ev. – Video hanc aeternam esse atque incommutabilem legem.

Aug. – Simul etiam te videre arbitror in illa temporali nihil esse iustum atque legitimum, quod non ex hac aeterna sibi homines derivarint: nam si populus ille quodam tempore iuste honores dedit, quodam rursus iuste non dedit; haec vicissitudo temporalis ut iusta esset, ex illa aeternitate tracta est, qua semper iustum est gravem populum honores dare, levem non dare: an tibi aliter videtur?

Ev. – Assentior.

Aug. – Ut igitur breviter aeternae legis notionem, quae impressa nobis est, quantum valeo verbis explicem, ea est qua iustum est ut omnia sint ordinatissima: tu si aliter existimas, prome.

Ev. – Quid tibi vera dicenti contradicam non habeo.

15. Aug. Na, o ar įstatymas, vadinamas aukščiausiuoju sprendimu, kuriam visuomet reikia paklusti, pagal kurį blogieji nusipelno nelaimingą, o gerieji – laimingą gyvenimą, galiausiai – per kurį teisingai priimamas ir teisingai keičiamas įstatymas, mūsų pavadintas laikinuoju, – ar jis gali kiekvienam protingam žmogui neatrodyti nekintamas ir amžinas? Argi gali pagaliau būti neteisinga, kad blogieji – nelaimingi, o gerieji – laimingi; arba kad padori ir rimta tauta pati renkasi valdžią, o pasileidusi ir netikusi – neturi šios galios?

...ir nekintamu įstatymu.

Ev. Suprantu, kad šis įstatymas yra amžinas ir nekintamas.

Aug. Manau, jog podraug supranti, kad laikinajame įstatyme nėra nieko teisingo ir teisėto, ko žmonės nebūtų pasisėmę iš amžinojo [įstatymo]. Mat jeigu toji tauta kažkada teisingai skirstė garbingas pareigas, o vėliau teisingai nebeskirstė, – tas laikinas pokytis teisingas, nes buvo gautas iš amžinybės, pagal kurią visada teisinga, kad dora tauta skirsto garbingas pareigas, o lengvapėdė – neskirsto; ar tau kitaip atrodo?

Ev. Pritariu tau.

Aug. Taigi kiek įstengdamas mėginsiu glaustai žodžiais išreikšti amžinojo mums įspausto įstatymo prasmę: tai įstatymas, kuriuo teisingai pasiekiama, kad visa būtų kuo tvarkingiausia; jei galvoji kitaip – sakyk.

Ev. Neturiu kuo tau paprieštarauti, nes sakai tiesą.

Aug. – Cum ergo haec sit una lex, ex qua illae omnes temporales ad homines regendos variantur, num ideo ipsa variari ullo modo potest?

Ev. – Intellego omnino non posse: neque enim ulla vis, ullus casus, ulla rerum labes umquam effecerit ut iustum non sit omnia esse ordinatissima.

Aug. Vadinasi, jeigu iš šito vieno įstatymo kyla visi įvairūs laikinieji [įstatymai], skirti žmonėms valdyti, – ar jis pats negali kaip nors kaitaliotis?

Ev. Suprantu, kad niekaip negali; mat jokia galia, joks atsitiktinumas, jokia nelaimių griūtis niekada nepavers neteisingu tvarkingiausio visų dalykų paskirstymo.

Mens dominatur atque imperat (7, 16 – 11, 23)

Aliud est vivere aliud scire se vivere.

7. 16. Aug. – Age nunc, videamus, homo ipse quomodo in seipso sit ordinatissimus: nam ex hominibus una lege sociatis, populus constat; quae lex, ut dictum est, temporalis est. Et dic mihi utrum certissimum sit tibi vivere te.

Ev. – Hoc vero quid certius responderim?

Aug. – Quid? illud potesne dignoscere, aliud esse vivere, aliud nosse se vivere?

Ev. – Scio quidem neminem se nosse vivere, nisi viventem; sed utrum omnis vivens noverit se vivere, ignoro.

Aug. – Quam vellem ut credis, ita etiam scires pecora carere ratione; cito nostra disputatio ab ista quaestione transiret: sed quoniam nescire te dicis, longam sermocinationem moves. Neque enim talis res est, qua praetermissa pergere in ea quae intendimus, tanta connexione rationis, quanta

Protas viešpatauja ir valdo (7, 16 –11, 23)

7. 16. Aug. Nagi dabar pažvelkim, kaip žmogus savyje yra geriausiai sutvarkytas: juk tautą sudaro žmonės, sujungti vieno įstatymo; o tas įstatymas, kaip buvo sakyta, yra laikinas. Ir tark man: ar esi visiškai tikras, kad gyveni?

Viena yra gyventi, kas kita – žinoti, kad gyveni.

Ev. Bet į ką galėčiau dar tvirčiau atsakyti?

Aug. Negi negali atskirti, kad viena yra gyventi, o kas kita – žinoti, jog gyveni?

Ev. Dargi žinau, kad nė vienas nesižino gyvenąs, jei negyvena; tačiau nežinau, ar kiekvienas gyvenantysis žinosi gyvenąs.

Aug. Norėčiau, kad kaip tiki, taip ir žinotum, jog gyvuliai neturi proto; ir tada mūsų diskusija greitai nukryptų nuo šio klausimo; tačiau kadangi sakaisi nežinąs, išjudini ilgą pašnekesį. Čia ne toks dalykas, kad turėtume teisę jį praleisti ir eiti toliau prie mums rūpimų, kai privalome skirti

opus esse sentio, sinamur. Dic itaque mihi, cum saepe viderimus bestias ab hominibus domitas, id est, non corpus bestiae tantum, sed et animam ita homini subiugatam, ut voluntati eius sensu quodam et consuetudine serviat; utrum tibi ullo modo fieri posse videatur, ut bestia quaelibet immanis vel feritate vel corpore, vel etiam sensu quolibet acerrima, pari vice sibi hominem subiugare conetur, cum corpus eius seu vi seu clam multae interimere valeant.

Ev. – Nullo modo istuc fieri posse consentio.

Aug. – Bene sane: sed item dic mihi, cum manifestum sit viribus ceterisque officiis corporis a plurimis bestiis hominem facile superari, quaenam res sit qua homo excellit, ut nulla ei bestiarum, ipse autem multis imperare possit? an forte ipsa est quae ratio vel intellegentia dici solet?

Ev. – Non invenio aliud, quandoquidem in animo est id quo belluis antecellimus: quae si exanimes essent, dicerem nos eo praestare, quod animum habemus. Nunc vero cum et illa sint animalia, id quod eorum animis non inest ut subdantur nobis, inest autem nostris ut eis meliores simus, quoniam neque nihil, neque parvum aliquid esse cuivis apparet; quid aliud rectius, quam rationem vocaverim?

Aug. – Vide quam facile fiat, Deo adiuvante, quod homines difficillimum putant. Nam ego, fateor tibi, quaestionem istam, quae, ut intellego,

svarstymo nuoseklumui tiek, kiek, manau, ir reikia. Taigi pasakyk man – kadangi dažnai teko matyti žmonių prijaukintus žvėris, t. y., kai ne tik žvėries kūnas, bet ir siela taip pavergiama, kad paklūsta žmogaus valiai beveik sąmoningai ir iš įpratimo, – argi tau atrodo įmanoma, jog koks nors žvėris, nepaprastai išsiskiriantis tiek siela, tiek kūnu, tiek ir kokia nors labai aštria jusle, pabandytų lygiai taip pat pavergti žmogų, įstengdamas nužudyti jo kūną – ar jėga, ar labai slapta.

Ev. Sutinku, kad jokiu būdu taip negali atsitikti.

Aug. Visiškai teisingai; bet tada pasakyk man: kadangi akivaizdu, jog pajėgomis bei kitomis kūno priedermėmis dažnas žvėris lengvai nurungia žmogų, – kuo gi žmogus taip išsiskiria, kad jam negali įsakinėti nė vienas iš žvėrių, jis gi pats – daugeliui gali? Gal tuo, kas paprastai vadinama mąstymu arba supratimu?

Ev. Nieko kito ir nerandu, kadangi tai, kuo pranokstame žvėris, glūdi dvasioje; jeigu jie būtų bedvasiai, sakyčiau, jog pranokstame juos, nes turime dvasią. Tačiau, kadangi ir jie yra gyvūnai, – kaip galėčiau teisingiau, jei ne mąstymu, pavadinti tai, ko nėra jų dvasiose, nes jie pavaldūs mums, o mūsiškėse yra, nes esame geresni už juos, ir niekam neatrodo, jog to nėra ar kad tai kas nors menka.

Aug. Pažvelk: kaip lengvai su Dievo pagalba išsisprendžia dalykai, žmonėms atrodantys labai sudėtingi. Prisipažįstu – maniau, jog šis klausimas

terminata est, tamdiu nos retenturam putaveram, quam fortasse omnia quae dicta sunt ab ipso nostrae disputationis exordio. Quare accipe iam, ut deinde ratio connectatur: nam credo non te ignorare, id quod scire dicimus, nihil esse aliud quam ratione habere perceptum.

Ev. – Ita est.

Aug. – Qui ergo scit se vivere, ratione non caret.

Ev. – Consequens est.

Aug. – Vivunt autem bestiae, et sicut iam emicuit, rationis expertes sunt.

Ev. – Manifestum est.

Aug. – Ecce igitur iam nosti, quod te ignorare responderas, non omne quod vivit scire se vivere, quamquam omne quod se vivere sciat, vivat necessario.

Praestantior vitae scientia...

17. Ev. – Non mihi est iam dubium; perge quo intenderas: aliud enim esse vivere, aliud scire se vivere, satis didici.

Aug. – Quid ergo tibi horum duorum videtur esse praestantius?

Ev. – Quid putas, nisi scientiam vitae?

Aug. – Meliorne tibi videtur vitae scientia quam ipsa vita? An forte intellegis superiorem quamdam et sinceriorem vitam esse scientiam, quoniam scire nemo potest, nisi qui intellegit? Intellegere autem quid est, nisi ipsa luce mentis illustrius perfectiusque vivere? Quare tu mihi, nisi fallor, non vitae

(dabar, kaip suprantu, jau išspręstas) atims iš mūsų tiek laiko, kiek galbūt užtruko visas mūsų pokalbis nuo pat pradžios. Todėl dabar tai įsidėmėk, kad būtų nuosekliai susietas mūsų svarstymas; nes tikiuosi, žinai, jog žinojimu vadiname tai, kas suprantama protu.

Ev. Tikrai.

Aug. Vadinasi, kas žinosi gyvenąs, nestokoja proto.

Ev. Taip išeina.

Aug. Tačiau gyvena ir žvėrys, o, kaip jau išaiškėjo, proto jie neturi.

Ev. Žinoma.

Aug. Vadinasi, jau sužinojai, ko atsakei nežinąs: ne kiekvienas gyvenantysis žinosi gyvenąs, nors kas tik žinosi gyvenąs – būtinai ir gyvena.

17. Ev. Man tai jau nekelia abejonių; tęsk ką pradėjęs; jau pakankamai įsitikinau, kad gyventi – viena, o žinoti, kad gyveni, – kas kita.

Už gyvenimą vertingesnis žinojimas...

Aug. Taigi kaip tau regis – kas vertingesnis iš šiųdviejų?

Ev. Kaip gi manai, ar tik ne žinojimas [vertingesnis] už gyvenimą?

Aug. Ar žinojimas apie gyvenimą tau atrodo vertingesnis už patį gyvenimą? Ar rasi supranti, jog žinojimas – jau aukštesnis ir tikresnis gyvenimas, nes žinoti gali tik suprantantysis? O ką gi reiškia supratimas, jei ne aiškesnį ir tobulesnį

aliud aliquid, sed cuidam vitae meliorem vitam praeposuisti.

Ev. – Optime omnino et cognovisti et explicasti sententiam meam: si tamen scientia mala esse numquam potest.

Aug. – Nullo modo arbitror, nisi cum translato verbo scientiam pro experientia dicimus: experiri enim non semper bonum est; sicut experiri supplicia: illa vero quae proprie ac pure scientia nominatur, quia ratione atque intellegentia paratur, mala esse qui potest?

Ev. – Teneo et istam differentiam: persequere cetera.

... et mens cui dominatio debetur.

8. 18. Aug. – Illud est quod volo dicere: hoc quidquid est, quo pecoribus homo praeponitur, sive mens, sive spiritus, sive utrumque rectius appellatur (nam utrumque in divinis Libris invenimus), si dominetur atque imperet ceteris quibuscumque homo constat, tunc esse hominem ordinatissimum. Videmus enim habere nos non solum cum pecoribus, sed etiam cum arbustis et stirpibus multa communia: namque alimentum corporis sumere, crescere, gignere, vigere, arboribus quoque tributum videmus, quae infima quadam vita continentur; videre autem atque audire, et olfactu, gustu, tactu corporalia sentire posse bestias, et acrius plerasque quam nos, cernimus et fatemur. Adde vires et valentiam firmitatemque membrorum, et celeritates

gyvenimą pačioje proto šviesoje? Dėl to, jei neklystu, labiau už gyvenimą įvertinai ne ką kita, kaip gyvenimą, geresnį už bet kokį kitą gyvenimą.

Ev. Išties labai vykusiai supratai ir išaiškinai mano mintį; jeigu tik kartais žinojimas negali būti ir blogas.

Aug. Jokiu būdu [taip] negalvoju, nebent, perkeldami žodžio prasmę, žinojimu vadiname patyrimą; gi patirti ne visada yra gerai, – pavyzdžiui, patirti kančias; o kas gali [vadinti] blogu tai, kas tiesiogine prasme ir taisyklingai vadinama žinojimu, nes įgyjama mąstymu ir supratimu?

Ev. Pripažįstu ir šitą skirtumą; tęsk toliau.

...ir protas, kuriam turi priklausyti viešpatavimas.

8. 18. Aug. Būtent šitai ir noriu pasakyti: kad ir kas būtų tai, kuo žmogus pranašesnis už gyvulius, – ar protas, ar dvasia, ar teisingiau vadinti abejaip (nes abejaip randame ir dieviškosiose knygose) – jeigu jis [ji] viešpatauja ir įsakinėja visiems – tik tada žmogus yra geriausiai sutvarkytas. Juk matome turį daug ką bendra ne tik su gyvuliais, bet ir su medžiais bei krūmais: kadangi priimti kūno maistą, augti, gimti, žydėti – kaip matome, duota ir medžiams, priklausantiems žemiausiai gyvybės pakopai; be to, suprantame ir pripažįstame, kad žvėrys geba ir matyti, ir girdėti, ir uosle, skoniu, lytėjimu justi kūnus, – daugelis net aštriau už mus. O dar pridėk jėgas ir kūno išgales bei stiprumą, ir greitumą, ir labai lengvus kūno judesius –

facillimosque corporis motus, quibus omnibus quasdam earum superamus, quibusdam aequamur, a nonnulis etiam vincimur. Genus tamen ipsum rerum est nobis certe commune cum belluis: iam vero appetere voluptates corporis, et vitare molestias, ferinae vitae omnis actio est. Sunt alia quaedam, quae iam cadere in feras non videntur, nec tamen in homine ipso summa sunt, ut iocari et ridere: quod humanum quidem, sed infimum hominis iudicat, quisquis de natura humana rectissime iudicat. Deinde amor laudis et gloriae, et affectatio dominandi, quae tametsi bestiarum non sunt, non tamen earum rerum libidine bestiis meliores nos esse arbitrandum est. Nam et iste appetitus cum rationi subditus non est, miseros facit. Nemo autem cuiquam miseria se praeponendum putavit. Hisce igitur motibus animae cum ratio dominatur, ordinatus homo dicendus est. Non enim ordo rectus, aut ordo appellandus est omnino, ubi deterioribus meliora subiiciuntur: an tibi non videtur?

Ev. – Manifestum est.

Aug. – Ratio ista ergo, vel mens, vel spiritus cum irrationales animi motus regit, id scilicet dominatur in homine, cui dominatio lege debetur ea quam aeternam esse comperimus.

Ev. – Intellego ac sequor.

kai kuriuos [žvėris] lenkiame visom tom savybėm, kai kurie jomis lenkia mus. Tačiau visos šios savybės tikrai bendros ir mums, ir gyvūnams; na, o kūno malonumų siekis bei sunkumų vengimas – tai jau ištisa žvėrių veikla. Yra dar kitos [savybės], ir jos jau neatrodo tekusios žvėrims, tačiau ir žmogui nėra aukščiausios, – tai gebėjimas juokauti ir juoktis, – nes kiekvienas, teisingai sprendžiantis apie žmonių prigimtį, laiko jas žmogui būdingom, tačiau menkiausiom iš žmogaus savybių. Galiausiai – šlovės ir garbės siekis bei karštas valdžios troškimas, – nors tai ir nebūdinga žvėrims, tačiau nereikia manyti, jog geisdami tų dalykų esame geresni už žvėris. Mat šitas potraukis, kai nepavaldus mąstymui, [žmones] daro nelaimingus. O juk niekas nemano esąs pranokesnis už ką nors savo nelaimingumu. Taigi žmogų reikėtų vadinti gerai sutvarkytu, kai visiems šitiems sielos judesiams vadovauja protas. Negalima vadinti teisinga tvarka ar apskritai tvarka, kai geresnieji [dalykai] pajungiami menkesniesiems; ar tau taip neatrodo?

Ev. Tai akivaizdu.

Aug. Taigi kai nesąmoningus sielos veiksmus valdo mąstymas arba protas, arba dvasia, – vadinasi, žmoguje viešpatauja tai, kam valdžia skiriama įstatymu – amžinuoju, kaip kad patyrėme.

Ev. Suprantu ir pritariu.

Non in quolibet mens dominatur...

9. 19. Aug. – Cum ergo ita homo constitutus atque ordinatus est, nonne tibi sapiens videtur?

Ev. – Nescio alius quis mihi sapiens homo videri possit, si hic non videtur.

Aug. – Credo etiam te illud scire, plerosque homines stultos esse.

Ev. – Hoc quoque satis constat.

Aug. – At si stultus sapienti est contrarius, quoniam sapientem comperimus, quis etiam stultus sit, profecto iam intellegis.

Ev. – Cui non appareat hunc esse, in quo mens summam potestatem non habet?

Aug. – Quid igitur dicendum, cum homo ita est affectus? Deesse illi mentem, an, quamvis insit, eam carere dominatu?

Ev. – Hoc potius quod ultimum subiecisti.

Aug. – Pervellem abs te audire, quibus documentis perceptum habeas, mentem inesse homini, quae suum non exserat pricipatum.

Ev. – Utinam tuas istas partes facere velles: nam non mihi facile est sustinere quod ingeris.

Aug. – Illud saltem facile est tibi recordari, quod paulo ante diximus, quemadmodum bestiae mansuefactae ab hominibus ac domitae serviant: quod ab eis vicissim homines, ut demonstravit ratio, paterentur nisi aliquo excellerent. Id autem non inveniebamus in corpore: ita cum in animo esse appareret, quid aliud appellandum esset quam ratio, non comperimus: quam postea et mentem et

Protas viešpatauja ne kiekviename...

9. 19. Aug. Ar taip sudarytas ir sutvarkytas žmogus tau neatrodo išmintingas?

Ev. Nežinau, koks dar žmogus man galėtų atrodyti išmintingas, jeigu jau šitas neatrodo.

Aug. Tikiu, jog taip pat žinai, kad daugelis žmonių yra kvaili.

Ev. Ir šitai pakankamai aišku.

Aug. O jeigu kvailasis yra išmintingojo priešingybė – kadangi apie protingąjį jau išsiaiškinome, be abejo, jau supranti, ir kas yra kvailas.

Ev. Kam gi nebūtų aišku, jog tas, kuriame protas neturi aukščiausios galios?

Aug. Taigi ką reikia sakyti apie tokį žmogų? Kad jam trūksta proto, o jei [protas] ir yra, vis tiek neturi valdžios?

Ev. Veikiau tai, ką paminėjai paskiausiai.

Aug. Labai norėčiau iš tavęs išgirsti, kokiais liudijimais grindi nuomonę, esą žmoguje būna protas, neparodantis savo viršenybės.

Ev. O, kad verčiau pats panorėtum perimti šitas dalis; tau puolant man nelengva atsilaikyti.

Aug. Betgi tau nesunku prisiminti, ką sakėme visai neseniai: žvėrys, prijaukinti ir sutramdyti žmonių, jiems vergauja; kaip parodė svarstymas, savo ruožtu tai iš jų galėtų patirti ir žmonės, jeigu jų kažkuo nepranoktų. Kūne to neradome; kai pasirodė, kad tai glūdi sieloje, neradome, kaip tai pavadinti kitaip, negu mąstymu; paskui nutarėme

spiritum vocari recordati sumus. Sed si aliud ratio, aliud mens, constat certe nonnisi mentem uti posse ratione. Ex quo illud conficitur, eum qui rationem habet mente carere non posse.

Ev. – Probe ista reminiscor ac teneo.

Aug. – Quid? illud credisne, domitores belluarum nisi sapientes esse non posse? Eos enim sapientes voco, quos veritas vocari iubet, id est, qui regno mentis omni libidinis subiugatione pacati sunt.

Ev. – Ridiculum est tales putare istos, quos vulgo mansuetarios nuncupant, vel etiam pastores aut bubulcos, aut aurigas, quibus omnibus domitum pecus subiectum videmus, et quorum industria indomitum subiici.

Aug. – En igitur habes documentum certissimum, quo manifestum fiat inesse mentem homini sine dominatu. His quippe inest; agunt enim talia, quae agi sine mente non possent: non tamen regnat; nam stulti sunt; neque regnum mentis nisi sapientium esse percognitum est.

Ev. – Mirum est hoc iam fuisse a nobis in superioribus confectum, et mihi quid responderem, non potuisse in mentem venire.

... sed tantum in sapiente...

10. 20. – Sed alia contexamus. Iam enim et regnum mentis humanae humanam esse sapientiam, et eam posse etiam non regnare, compertum est.

Aug. – Putasne ista mente, cui regnum in libidines aeterna lege concessum esse cognoscimus,

vadinti ir protu, ir dvasia. Tačiau jeigu mąstymas – viena, o protas – kas kita, tikrai žinoma, jog tik protas gali naudotis mąstymu. Iš to išeina, jog turintysis mąstymą negali neturėti proto.

Ev. Puikiai prisimenu ir suprantu.

Aug. Na, o ar tiki, kad žvėrių tramdytojais gali būti tik išmintingieji? Išmintingais gi vadinu tuos, kuriuos tiesa liepia taip vadinti, t. y. tuos, kurie nurimo, visus geismus pajungę proto valdžiai.

Ev. Juokinga tokiais laikyti žmones, liaudies vadinamus laukinių žvėrių tramdytojais arba piemenimis, arba jaučių varovais, arba vežikais (visiems jiems paklūsta sutramdyti gyvuliai ir jų uolumu pajungiami nesutramdytieji).

Aug. Štai tau tikriausias įrodymas, iš kurio paaiškėja, kad būna žmoguje protas, neturįs viršenybės. Juk ir šiuose [žmonėse] jis yra; juk jie daro tai, ko neįstengtų padaryti be proto; tačiau [jis] neviešpatauja; nes yra kvaili; tikrai žinoma, kad proto valdžia priklauso vien išmintingiesiems.

Ev. Keisčiausia, kad šitai išsiaiškinome jau anksčiau, o man netoptelėjo į galvą, ką turėčiau atsakyti.

10. 20. Tačiau susiekime ką kita. Jau sužinojome, kad žmogaus proto valdžia yra išmintis ir kad ji gali neviešpatauti.

...o tik išminčiuje...

Aug. Ar manai, kad geismas yra galingesnis už protą, kuriam, kaip sužinojom, amžinasis įstaty-

potentiorem esse libidinem? ego enim nullo pacto puto. Neque enim esset ordinatissimum ut impotentiora potentioribus imperarent. Quare necesse arbitror esse ut plus possit mens quam cupiditas, eo ipso quo cupiditati recte iusteque dominatur.

Ev. – Ego quoque ita sentio.

Aug. – Quid? virtutem omnem num dubitamus omni vitio sic anteponere, ut virtus quanto melior atque sublimior, tanto firmior invictiorque sit?

Ev. – Quis dubitaverit?

Aug. – Nullus igitur vitiosus animus virtute armatum animum superat.

Ev. – Verissimum est.

Aug. – Iam corpore omni qualemlibet animum meliorem potentioremque esse, non te arbitror negaturum.

Ev. – Nemo id negat, qui (quod facile est) videt aut substantiam viventem non viventi, aut eam quae vitam dat ei quae accipit, esse praeferendam.

Aug. – Multo minus igitur corpus, qualecumque id sit, animum virtute praeditum vincit.

Ev. – Evidentissimum est.

Aug. – Quid? animus iustus, mensque ius proprium imperiumque custodiens, num potest aliam mentem pari aequitate ac virtute regnantem, ex arce deiicere, atque libidini subiugare?

Ev. – Nullo modo; non solum propter eadem in utraque excellentiam, sed etiam quod a iustitia

mas suteikia galią valdyti geismus? Aš taip jokiu būdu nemanau. Juk nebūtų teisingiausios tvarkos, jeigu silpnesni įsakinėtų stipresniems. Dėl to, manau, būtina, kad protas pajėgtų daugiau, nei troškimas, nes [protas] teisėtai ir teisingai viešpatauja troškimui.

Ev. Ir aš taip pat manau.

Aug. Na, o argi dvejojame bet kokią dorybę vertinti labiau už bet kurią nuodėmę, – kuo dorybė yra geresnė ir aukštesnė, tuo ji ir tvirtesnė, ir sunkiau nugalima.

Ev. Kas galėtų sudvejoti?

Aug. Vadinasi, jokia nuodėminga dvasia nepranoksta dorybe apsišarvavusios dvasios.

Ev. Visiškai teisingai.

Aug. Juolab turbūt neketini paneigti, kad bet kokia dvasia yra geresnė ir stipresnė už bet kokį kūną.

Ev. To nepaneigtų nė vienas, susiprantąs (o tai nesunku) gyvą substanciją vertinti labiau už negyvą, ar gyvybės davėją – labiau už jos gavėją.

Aug. Vadinasi, kad ir koks būtų kūnas, jis daug mažiau laimi prieš dvasią, apdovanotą dorybe.

Ev. Visiškai aišku.

Aug. Na, o teisinga dvasia ir protas, sergstintis savo teisę ir valdžią, – ar negali nustumti nuo valdžios viršūnės kitą protą, valdantį vienodai teisingai ir dorai, ir pajungti geismui?

Ev. Jokiu būdu; ne tik dėl to, kad abiejų viršenybė vienoda, bet ir todėl, kad pirmasis protas

prior decidet, fietque vitiosa mens, quae aliam facere conabitur, eoque ipso erit infirmior.

... cui iustitia et virtute debetur.

21. Aug. – Bene intellegis; quare illud restat ut respondeas, si potes, utrum tibi videatur rationali et sapienti mente quidquam esse praestantius.

Ev. – Nihil praeter Deum arbitror.

Aug. – Et mea ista sententia est. Sed quoniam res ardua est, neque nunc opportune quaeritur, ut ad intellegentiam veniat, quamquam robustissima teneatur fide, integra nobis sit huius quaestionis diligens et cauta tractatio.

Si ergo libido dominatur...

11. In praesentia enim scire possumus, quaecumque illa natura sit, quam menti virtute pollenti fas est excellere, iniustam esse nullo modo posse. Quare ne ista quidem, tametsi habeat potestatem, coget mentem servire libidini.

Ev. – Istud prorsus nemo est qui non sine ulla cunctatione fateatur.

Aug. – Ergo relinquitur ut quoniam regnanti menti compotique virtutis, quidquid par aut praelatum est, non eam facit servam libidinis propter iustitiam; quidquid autem inferius est, non possit hoc facere propter infirmitatem, sicut ea quae inter nos constiterunt docent; nulla res alia mentem cupiditatis comitem faciat, quam propria voluntas et liberum arbitrium.

Ev. – Nihil tam necessarium restare video.

nusigręžtų nuo teisingumo ir taptų nuodėmingas, jei bandys kitą priversti, ir bus už jį menkesnis.

21. Aug. Supranti teisingai; todėl belieka tau atsakyti, jei gali, ar tau kas nors atrodo pranokesnis už protaujančią ir išmintingą sielą.

...kuriam turi priklausyti teisingumas ir dorybė.

Ev. Manau, kad niekas, išskyrus Dievą.

Aug. Ir aš taip pat manau. Kadangi dalykas sunkus ir dabar nėra deramai išaiškintas, – nors tvirčiausiai juo tikime, bet, idant būtų ir suprastas, imkimės šį klausimą nagrinėti atidžiai ir atsargiai.

11. Dabar galime suprasti – kad ir kokia toji prigimtis, kurią galima laikyti pranašesne už dorybe apdovanotą protą, – neteisinga ji jokiu būdu negali būti. Todėl ji, nors ir turėdama galią, neprivers proto vergauti geismui.

Vadinasi, jei viešpatauja geismas...

Ev. Tikrai nėra žmogaus, kuris to išsyk nepripažintų.

Aug. Vadinasi, niekas, lygus valdančiai dorybe apdovanotam protui ar pranašesnis už jį, teisingumo dėka nepaverčia jo geismo vergu, o niekas, už jį menkesnis, negali šito padaryti dėl silpnumo, – taigi protą troškimo palydovu daro ne kas kita, kaip sava valia ir laisvasis sprendimas.

Ev. Nematau ničnieko akivaizdesnio.

... culpanda voluntas.

22. Aug. – Sequitur iam ut tibi videatur iuste illam pro peccato tanto poenas pendere.

Ev. – Negare non possum.

Aug. – Quid igitur? Num ista ipsa poena parva existimanda est, quod ei libido dominatur, exspoliatamque virtutis opulentia, per diversa inopem atque indigentem trahit, nunc falsa pro veris approbantem, nunc etiam defensitantem, nunc improbantem quae antea probavisset, et nihilominus in alia falsa irruentem; nunc assensionem suspendentem suam, et plerumque perspicuas ratiocinationes formidantem; nunc desperantem de tota inventione veritatis, et stultitiae tenebris penitus inhaerentem; nunc conantem in lucem intelligendi, rursusque fatigatione decidentem: cum interea cupiditatum illud regnum tyrannice saeviat, et variis contrariisque tempestatibus totum hominis animum vitamque perturbet, hinc timore, inde desiderio; hinc anxietate, inde inani falsaque laetitia; hinc cruciatu rei amissae quae diligebatur, inde ardore adipiscendae quae non habebatur; hinc acceptae iniuriae doloribus, inde facibus vindicandae: quaquaversum potest coarctare avaritia, dissipare luxuria, addicere ambitio, inflare superbia, torquere invidia, desidia sepelire, pervicacia concitare, afflictare subiectio, et quaecumque alia innumerabilia regnum illius libidinis frequentant et exercent? possumusne tandem nullam istam poenam putare, quam, ut cernis, omnes qui non inhaerent sapientiae, necesse est perpeti?

22. Aug. Vadinasi, tau atrodo teisinga, kad jis už tokį nusikaltimą būtų baudžiamas. ...valia yra smerktina...

Ev. Negaliu neigti.

Aug. Kaip? Argi maža bausme reikia laikyti jau vien tai, kad jame viešpatauja geismas, ir išplėšęs [iš jo] dorybės turtus, tempia jį, skurdų ir varganą, tai šen, tai ten, ir jis netikrus dalykus ima laikyti tikrais; tai gina, tai peikia, ką anksčiau mėgo, ir vis dėlto įpuola į kitas melagystes; tai aukština savo nuomonę ir be galo baidosi aiškių samprotavimų; tai netenka vilties apskritai atrasti tiesą, ir visiškai atsiduoda kvailumo tamsybėms; tai kapanojasi į supratimo šviesą, tai vėl nuilsęs nupuola. Tuo tarpu geismų valdžia tironiškai įsisiautėja ir drumsčia visą žmogaus dvasią bei gyvenimą įvairiomis prieštaringiausiomis audromis – tai baime, tai ilgesiu; tai nerimu, tai bergždžia apgaulinga linksmybe; tai skausmu praradus pamiltą dalyką, tai užsidegimu pasiekti dar neturėtą; tai kančiomis dėl patirtos neteisybės, tai keršto troškimo ugnim; iš visų pusių gali užspeisti godumas, išblaškyti pasileidimas, išduoti tuštybė, išpūsti puikybė, nukamuoti pavydas, palaidoti tinginystė, sukurstyti užsispyrimas, nuengti pasidavimas; ir nesuskaičiuojama daugybė kitų gausiai lanko bei trikdo geismo karaliją. Ar galime galų gale to nelaikyti bausme, kurią, tavo nuomone, būtina patirti visiems, neatsiduodantiems išminčiai?

An numquam sapientes fuimus?

23. Ev. – Magnam quidem istam poenam esse iudico, et omnino iustam, si quis iam sublimitate sapientiae collocatus inde descendere ac libidini servire delegerit: sed utrum esse quisquam possit incertum est, qui haec aut voluerit facere, aut velit. Quamquam enim credemus hominem tam perfecte conditum a Deo, et in beata vita constitutum, ut ad aerumnas mortalis vitae ipse inde propria voluntate delapsus sit; tamen hoc cum firmissima fide teneam, intellegentia nondum assecutus sum: cuius rei diligentem inquisitionem, si nunc differendam putas, me invito facis.

Ar niekuomet nebuvome išmintingi?

23. Ev. Žinoma, laikau tai didele bausme, ir visiškai teisinga, – jeigu kas nors, jau pasiekęs išminties aukštybes, panoro iš ten nusileisti ir vergauti geismui; tačiau nėra žinoma, ar galėjo kas nors to panorėti arba panorės. Net jei tikime, jog žmogus Dievo buvo sukurtas toks tobulas ir skirtas amžinajam gyvenimui, kad į mirtingo gyvenimo vargus nusirito pats savo valia; vis dėlto, priimdamas tai su tvirčiausiu tikėjimu, supratimu dar nesuvokiu. Verti mane nenoromis imtis atidžiai tirti šį dalyką, jei manai, kad dabar reikia [ties juo] užtrukti.

In voluntate est arbitrium
(12, 24 – 16, 35)

Nobis inest voluntas.

12. 24. Verum illud quod me maxime movet, cur huiuscemodi acerbissimas poenas patiamur nos, qui certe stulti sumus, nec sapientes umquam fuimus, ut merito haec dicamur perpeti propter desertam virtutis arcem, et electam sub libidine servitutem, quin aperias disputando, si vales, nullo modo tibi differendum esse concesserim.

Aug. – Ita istuc dicis, quasi liquido compertum habeas numquam nos fuisse sapientes: attendis enim tempus ex quo in hanc vitam nati sumus. Sed cum sapientia in animo sit, utrum ante consortium huius corporis alia quadam vita vixerit animus, et an aliquando sapienter vixerit, magna quaestio est, magnum secretum et suo considerandum loco: neque ideo tamen hoc quod nunc habemus in manibus impeditur, quominus aperiatur ut potest.

Valioje slypi sprendimas (12, 24 – 16, 35)

12. 24. Iš tiesų labiausiai mane trikdo, kodėl tokias baisiai rūsčias bausmes patiriame mes, kvailieji, juk niekada nebuvome protingi, kad būtų galima sakyti, esą kenčiame pelnytai, nes apleidome dorybės aukštumas ir pasirinkome vergavimą geismui, – net jei besvarstydamas pajėgtum tai atskleisti, – niekaip nesutiksiu.

Mumyse glūdi valia.

Aug. Kalbi taip, tarsi aiškiai žinotum, jog niekuomet nebuvome protingi. Mat turi omenyje laiką, kada užgimėme šiam gyvenimui. Tačiau išmintis slypi dvasioje; tad ar dvasia, dar iki susijungdama su šiuo kūnu, gyveno kokį nors kitą gyvenimą, ir ar gyveno kada nors protingai, – štai kur didis klausimas, didi paslaptis, apsvarstytina tinkamoje vietoje; tačiau tai visiškai netrukdo mums kiek įmanoma aiškintis tai, ką dabar čia turime.

Voluntas bonum sibi est.

25. Nam quaero abs te, sitne aliqua nobis voluntas.

Ev. – Nescio.

Aug. – Visne hoc scire?

Ev. – Et hoc nescio.

Aug. – Nihil ergo deinceps me interroges.

Ev. – Quare?

Aug. – Quia roganti tibi respondere non debeo, nisi volenti scire quod rogas. Deinde nisi velis ad sapientiam pervenire, sermo tecum de huiusmodi rebus non est habendus. Postremo meus amicus esse non poteris, nisi velis ut bene sit mihi. Iam vero de te tu ipse videris, utrum tibi voluntas nulla sit beatae vitae tuae.

Ev. – Fateor, negari non potest habere nos voluntatem. Perge iam, videamus quid hinc conficias.

Aug. – Faciam: sed dic etiam prius, utrum et bonam voluntatem te habere sentias.

Ev. – Quid est bona voluntas?

Aug. – Voluntas qua appetimus recte honesteque vivere, et ad summam sapientiam pervenire. Modo tu vide utrum rectam honestamque non appetas vitam, aut esse sapiens non vehementer velis, aut certe negare audeas, cum haec volumus, nos habere voluntatem bonam.

Ev. – Nihil horum nego, et propterea me non solum voluntatem, sed etiam bonam voluntatem iam habere confiteor.

Aug. – Quanti pendis, oro te, hanc voluntatem? Numquidnam ei ulla ex parte divitias, aut honores,

Valia savaime yra gėris.

25. Atsakyk: ar turime kokią nors valią?

Ev. Nežinau.

Aug. Ar nenori sužinoti?

Ev. Irgi nežinau.

Aug. Tada manęs nieko nebeklausk.

Ev. Kodėl?

Aug. Nes neprivalau atsakyti, kai klausi, jei nenori žinoti, ko klausi. Be to, jeigu nenori pasiekti išminties, nėr ko kalbėtis su tavim apie tokius dalykus. Galiausiai negali būti mano draugas, jei nenori, kad man būtų gerai. Vis dėlto apsižiūrėk, ar pats neturi jokios valios laimingai gyventi.

Ev. Pripažįstu: negalima neigti, turime valią. Nagi tęsk, pažvelkim, kokią iš to išvadą padarysi.

Aug. Tuoj; tik pirmiau pasakyk, ar tariesi turįs ir gerąją valią.

Ev. Kas gi ta geroji valia?

Aug. Valia, skatinanti mus siekti teisingo ir garbingo gyvenimo bei aukščiausiosios išminties. Tik pažvelk, ar nesieki teisingo ir garbingo gyvenimo, ar karštai netrokšti būti protingas; ar tikrai išdrįstum neigti, jog šito norėdami turime gerąją valią.

Ev. Neneigiu nieko, ir pripažįstu turįs ne šiaip sau valią, bet ir gerąją valią.

Aug. Pasakyk, susimildamas, kiek vertini šią gerąją valią? Ar manai kaip nors reikiant jai pri-

aut voluptates corporis, aut haec simul omnia conferenda arbitraris?

Ev. – Averterit Deus istam sceleratam dementiam.

Aug. – Parumne ergo gaudendum est habere nos quiddam in animo, hanc ipsam dico bonam voluntatem, in cuius comparatione abiectissima sint ea quae commemoravimus, pro quibus adipiscendis multitudinem videmus hominum nullos labores, nulla pericula recusare?

Ev. – Gaudendum vero, ac plurimum.

Aug. – Quid? hoc gaudio qui non fruuntur, parvo damno eos affectos putas tanti boni?

Ev. – Immo maximo.

Voluntas unum verum bonum.

26. Aug. – Vides igitur iam, ut existimo, in voluntate nostra esse constitutum, ut hoc vel fruamur vel careamus tanto et tam vero bono. Quid enim tam in voluntate, quam ipsa voluntas sita est? Quam quisque cum habet bonam, id certe habet quod terrenis omnibus regnis, voluptatibusque omnibus corporis longe anteponendum sit. Quisquis autem non habet, caret profecto illa re, quam praestantiorem omnibus bonis in potestate nostra non constitutis, sola illi voluntas per seipsam daret. Itaque cum se ipse miserrimum iudicet, si amiserit gloriosam famam, ingentes opes, et quaelibet corporis bona; tu eum non miserrimum iudicabis, etiamsi talibus abundet omnibus, cum iis inhaeret

skirti turtus, arba garbingas pareigas, ar kūno malonumus, ar visus juos išsyk?

Ev. Tegu Dievas apsaugo nuo tokios nusikalstamos beprotystės!

Aug. Argi nereikia džiaugtis, kad turime sieloje kai ką (vadinu tai gerąja valia), su kuo palyginus visi mūsų suminėti dalykai atrodo visiškai niekingi, – o matome, kad jų siekdami daugybė žmonių nevengia jokių vargų, jokių pavojų?

Ev. Tikrai reikia džiaugtis, dargi labai.

Aug. Na, o ar menką žalą patiria nesimėgaujantys tokiu džiaugsmu – kaip manai?

Ev. Išties didžiulę.

Vienintelė tikra gėrybė – valia.

26. Aug. Vadinasi, dabar supranti, kaip manau, jog mūsų valioje yra įdiegta arba mėgautis tokia didele ir tokia tikra gėrybe, arba jos stokoti. Kas gi yra labiau įsišaknijęs valioje, jei ne pati valia? Kiekvienas, turįs gerąją valią, išties turi ir tai, ką reikėtų kelti smarkiai aukščiau už visas žemiškąsias karalystes bei visus kūno džiaugsmus. O jos neturįs iš tiesų stokoja dalyko, pranašesnio už visas mūsų valioje nesančias gėrybes, kurį jam galėtų duoti viena tik valia, pati savaime. Taigi nors tartųsi esąs baisiai nelaimingas, praradęs didžiulę šlovę, milžiniškus turtus ir kokias nors kūno gėrybes – tu nelaikysi [jo] nelaimingu; net jei gausiai turėtų visų šių [gėrybių] – kadangi jose slypi tai,

quae amittere facillime potest, neque dum vult habet, caret autem bona voluntate, quae nec comparanda est cum istis, et cum sit tam magnum bonum, velle solum opus est, ut habeatur?

Ev. – Verissimum est.

Aug. – Iure igitur ac merito stulti homines, tametsi numquam fuerunt sapientes (hoc enim dubium et occultissimum est), huiuscemodi afficiuntur miseria.

Ev. – Assentior.

In potestate voluntatis sunt virtutes...

13. 27. Aug. – Considera nunc utrum tibi videatur esse prudentia appetendarum et vitandarum rerum scientia.

Ev. – Videtur.

Aug. – Quid? fortitudo nonne illa est animae affectio, qua omnia incommoda et damna rerum non in nostra potestate constitutarum contemnimus?

Ev. – Ita existimo.

Aug. – Porro temperantia est affectio coercens et cohibens appetitum ab iis rebus quae turpiter appetuntur: an tu aliter putas?

Ev. – Immo ita ut dicis sentio.

Aug. – Iam iustitiam quid dicamus esse, nisi virtutem qua sua cuique tribuuntur?

Ev. – Nulla mihi alia iustitiae notio est.

Aug. – Quisquis ergo bonam habens voluntatem, de cuius excelentia iam diu loquimur, hanc

ką labai lengvai gali prarasti ir ko norėdamas neturi – o vis dėlto stokoja gerosios valios, kurios negalima su šiomis nė lyginti, – ir nors [ji] yra toks didelis gėris, – [jam] tereikia panorėti, ir ją turėtų?

Ev. Visiškai teisingai.

Aug. Taigi šitokia nelaimė teisėtai ir pelnytai užgriūva kvailus žmones, net jeigu jie niekada ir nebuvo protingi (o tas dar abejotina ir toli gražu neaišku).

Ev. Pritariu.

Valios galioje yra dorybės...

13. 27. Aug. Dabar pasvarstyk, ar tau atrodo, kad išmintis – tai žinojimas, kokių dalykų reikia siekti, kokių – vengti.

Ev. Atrodo.

Aug. Na, o ar narsa nėra tokia sielos būsena, kuria paniekiname visų dalykų, nesančių mūsų galioje, nepatogumus ir žalą?

Ev. Manau, kad taip.

Aug. Vėlgi – susilaikymas yra būsena, pažabojanti siekį ir suturinti jį nuo dalykų, kurių trokšti gėdinga; ar tu kitaip manai?

Ev. Priešingai – manau taip pat, kaip ir tu.

Aug. O kaip kitaip pavadinsime teisingumą, jei ne dorybe, kuria paskirstoma kiekvienam savo?

Ev. Ir aš nežinau kitokios teisingumo prasmės.

Aug. Vadinasi, kiekvienas, turįs gerą valią, apie kurios pranokumą kalbame jau ilgai, teapsupa

unam dilectione amplexetur, qua interim melius nihil habet, hac sese oblectet, hac denique perfruatur et gaudeat, considerans eam et iudicans quanta sit, quamque invito illi eripi vel surripi nequeat; num dubitare poterimus istum adversari rebus omnibus, quae huic uni bono inimicae sunt?

Ev. – Necesse est omnino ut adversetur.

Aug. – Nullane hunc putamus praeditum esse prudentia, qui hoc bonum appetendum, et vitanda ea quae huic inimica sunt videt?

Ev. – Nullo modo mihi videtur hoc posse quisquam sine prudentia.

Aug. – Recte: sed cur non huic etiam fortitudinem tribuamus? Illa quippe omnia, quae in potestate nostra non sunt, amare iste ac plurimi aestimare non potest. Mala enim voluntate amantur, cui tamquam inimicae carissimo suo bono resistat necesse est. Cum autem non amat haec, non dolet amissa, et omnino contemnit; quod opus esse fortitudinis, dictum atque concessum est.

Ev. – Tribuamus sane: non enim intellego quem fortem verius appellare possim, quam eum qui rebus iis quas neque ut adipiscamur, neque ut obtineamus in nobis situm est, aequo et tranquillo animo caret; quod hunc necessario facere compertum est.

Aug. – Vide iam nunc utrum ab eo temperantiam alienare possimus, cum ea sit virtus quae libidines cohibet. Quid autem tam inimicum bonae voluntati est quam libido? Ex quo profecto intelle-

meile ją vieną, už kurią nieko geresnio neturi, ja tepasiguodžia, galiausiai – ja tesimėgauja ir tesidžiaugia, galvodamas apie ją ir spręsdamas, kokia ji didi, kad jam nenorint niekas negali jos atimti arba užgrobti. Ar galėtume suabejoti, kad jis nusigręžia nuo visų dalykų, priešingų šiam vienintеliam gėriui?

Ev. Be abejo, būtinai nusigręžia.

Aug. Argi manome, jog susiprantantis siekti šio gėrio ir vengti to, kas jam priešinga, nesivadovauja jokia išmintimi?

Ev. Man jokiu būdu neatrodo, kad kas nors tai pajėgtų be išminties.

Aug. Teisingai; o kodėl gi nepriskyrus jam ir narsos? Juk jis negali mylėti nei aukštai vertinti visų [dalykų], nesančių mūsų galioje. Jie mylimi iš blogos valios, priešingos jo brangiausiajai gėrybei; tad privalo jai atsispirti. Kadangi jų nemyli – nesikankina praradęs ir visiškai niekina; o tam, kaip buvo sakyta ir pripažinta, reikia narsos.

Ev. Žinoma, priskirkime [jam narsą]: neįsivaizduoju, ką teisingiau galėčiau pavadinti narsiu, jei ne tą, kuris ramiai ir tyliai apsieina be dalykų, mums neskirtų – nei kad jų siektume, nei kad turėtume; o juk įrodyta, kad jis būtent šitaip ir elgiasi.

Aug. Na, o dabar pažvelk, ar galima nuo jo atskirti susilaikymą, – nes šita dorybė pažaboja geismus. Kas gi kitas toks priešingas gerajai valiai, kaip geismas? Todėl, be abejo, supranti, kad tasai

gis istum bonae voluntatis suae amatorem resistere omni modo atque adversari libidinibus, et ideo iure temperantem vocari.

Ev. – Perge; assentior.

Aug. – Iustitia restat, quae quomodo desit huic homini, non sane video. Qui enim habet et diligit voluntatem bonam, et obsistit eis, ut dictum est, quae huic inimica sunt, male cuiquam velle non potest. Sequitur ergo ut nemini faciat iniuram; quod nullo pacto potest, nisi qui sua cuique tribuerit: hoc autem ad iustitiam pertinere cum dicerem, approbasse te, ut puto, meministi.

Ev. – Ego vero memini et fateor in hoc homine, qui suam bonam voluntatem magni pendit et diligit, omnes quattuor virtutes quae abs te paulo ante, me assentiente, descriptae sunt, esse compertas.

... beata...

28. Aug. – Quid igitur impedit cur huius vitam non concedamus esse laudabilem?

Ev. – Nihil prorsus; immo hortantur vel etiam cogunt omnia.

Aug. – Quid? vitam miseram potesne ullo modo non iudicare fugiendam?

Ev. – Et magnopere quidem iudico, nihilque aliud agendum existimo.

Aug. – At laudabilem non fugiendam profecto putas.

Ev. – Quin etiam appetendam sedulo existimo.

gerosios savo valios mylėtojas kiek įmanydamas spiriasi ir priešinasi geismams, todėl teisėtai vadinamas susilaikančiu.

Ev. Tęsk; pritariu.

Aug. Dar yra teisingumas – visiškai nepanašu, kad šis žmogus galėtų jo neturėti. Juk tas, kuris turi gerąją valią ir ją myli, ir, kaip buvo sakyta, spiriasi jai priešingiems dalykams, – tas negali niekam trokšti blogo. Išeina, kad niekam ir nedaro skriaudos; o taip gali būti tik tada, jeigu paskirsto kiekvienam savo; ir kai sakiau, kad šitai priklauso teisingumui, tu, – tikiuosi, prisimeni, – pritarei.

Ev. Iš tiesų prisimenu ir pripažįstu, jog šis žmogus, aukštai vertinąs ir mylįs savo gerąją valią, pasirodė turįs visas keturias gėrybes. Jas, mano pritariamas, ką tik nusakei.

28. Aug. Taigi kas kliudo pripažinti jo gyvenimą pagirtinu? ...laimingas...

Ev. Ničniekas; visa netgi ragina ir verčia [pripažinti].

Aug. Na, o argi nemanai, jog nelaimingo gyvenimo reikia vengti?

Ev. Netgi labai manau, ir esu įsitikinęs, kad nieko kito ir nereikia daryti.

Aug. Ir išties galvoji, kad girtino gyvenimo nereikia vengti.

Ev. Žinoma; manau, kad jo reikia uoliai siekti.

Aug. – Non ergo misera est quae laudabilis vita est.

Ev. – Hoc utique sequitur.

Aug. – Nihil iam, quantum opinor, difficile tibi ut assentiaris relinquitur, eàm scilicet quae misera non est, beatam esse vitam.

Ev. – Manifestissimum est.

Aug. – Placet igitur beatum esse hominem dilectorem bonae voluntatis suae, et prae illa contemnentem quodcumque aliud bonum dicitur, cuius amissio potest accidere etiam cum voluntas tenendi manet.

Ev. – Quidni placeat, quo superiora quae concessimus necessario trahunt?

Aug. – Bene intellegis: sed dic, quaeso, nonne bonam voluntatem suam diligere, et tam magni aestimare quam dictum est, etiam ipsa bona voluntas est?

Ev. – Verum dicis.

Aug. – At si hunc beatum recte iudicamus, nonne recte miserum, qui contrariae voluntatis est?

Ev. – Rectissime.

Aug. – Quid ergo causae est cur dubitandum putemus, etiamsi numquam antea sapientes fuimus, voluntate nos tamen laudabilem et beatam vitam, voluntate turpem ac miseram mereri ac degere?

Ev. – Fateor huc certis et minime negandis rebus esse perventum.

Aug. Vadinasi, girtinas gyvenimas nėra nelaimingas.

Ev. Lyg ir taip išeina.

Aug. Kaip man atrodo, visai nebesunku tau pripažinti, kas dar lieka: kad gyvenimas, kuris nėra nelaimingas, yra laimingas.

Ev. Savaime suprantama.

Aug. Taigi sutinki, kad gerosios savo valios mylėtojas yra laimingas žmogus ir niekina visa, kas tik be jos vadinama gėrybe ir ką galima prarasti, išlaikant valią [tai] turėti.

Ev. Kaip galėčiau nesutikti, jei tai daryti būtinai verčia aukščiau nuspręsti dalykai?

Aug. Supranti teisingai; bet pasakyk, susimildamas, argi nėra pati geroji valia – mylėti savo gerąją valią ir ją vertinti taip aukštai, kaip buvo sakyta?

Ev. Tiesą sakai.

Aug. O jeigu teisingai jį laikome laimingu, ar neteisinga laikyti nelaimingu tą, kuris yra priešingos valios?

Ev. Visiškai teisinga.

Aug. Tad argi dar rastume priežasčių abejoti, kad, net jeigu niekada iki šiol nebuvome protingi, vis dėlto tik per valią nusipelnome ir gyvename garbingą bei laimingą gyvenimą, tik per valią – ir gėdingą bei nelaimingą?

Ev. Pripažįstu, kad tos išvados priėjome remdamiesi teisingais ir negincytinais argumentais.

... et laudabilis vita...

29. Aug. – Vide etiam aliud: nam credo te memoria tenere quam dixerimus esse bonam voluntatem: opinor enim, ea dicta est qua recte atque honeste vivere appetimus.

Ev. – Ita memini.

Aug. – Hanc igitur voluntatem, si bona itidem voluntate diligamus atque amplectamur, rebusque omnibus quas retinere non quia volumus possumus, anteponamus; consequenter illae virtutes, ut ratio docuit, animum nostrum incolent, quas habere idipsum est recte honesteque vivere. Ex quo conficitur ut quisquis recte honesteque vult vivere, si id se velle prae fugacibus bonis velit, assequatur tantum rem tanta facilitate, ut nihil aliud ei quam ipsum velle sit habere quod voluit.

Ev. – Vere tibi dico, vix me contineo quin exclamem laetitia, repente mihi oborto tam magno, et tam in facili constituto bono.

Aug. – Atqui hoc ipsum gaudium, quod huius boni adeptione gignitur, cum tranquille et quiete atque constanter erigit animum, beata vita dicitur: nisi tu putas aliud esse beate vivere, quam veris bonis certisque gaudere.

Ev. – Ita sentio.

... ipsumque beatae vitae desiderium.

14. 30. Aug. – Recte: sed censesne quemquam hominum non omnibus modis velle atque optare vitam beatam?

29. Aug. Pasvarstyk dar štai ką: tikiuosi, prisimeni, kokią valią vadinome gera; berods taip buvo pavadinta toji, kuria siekiame teisingai ir garbingai gyventi.

...ir garbingas gyvenimas...

Ev. Taip ir prisimenu.

Aug. Vadinasi, šitą valią, – jeigu taip pat iš geros valios ją mylime ir branginame, – statome pirma tų dalykų, kurių išlaikyti negalime, kad ir norėdami; vadinasi, mūsų sieloje gyvena dorybės, – kaip parodė svarstymas, – kurias turėti reiškia laimingai gyventi. Iš to išplaukia, kad kiekvienas, norintis teisingai ir garbingai gyventi, jeigu trokšta to norėti labiau, negu laikinųjų gėrybių, tai pasiekia to dalyko taip lengvai, kad jam jau vien panorėti reiškia turėti, ko panorėjo.

Ev. Iš tiesų tau sakau: vos laikausi nesurikęs iš džiaugsmo, – man staiga atsivėrė toks didis ir taip lengvai pasiekiamas gėris.

Aug. O kai tasai džiaugsmas, kylantis iš pasiekto gėrio, tyliai, ramiai ir nuolatos kelia sielą aukštyn, – jis vadinamas laimingu gyvenimu; nebent tu manai, kad laimingai gyventi – kas kita, nekaip džiaugtis teisingomis ir tikromis gėrybėmis.

Ev. Galvoju taip [kaip sakei].

14. 30. Aug. Gerai; tačiau ar manai, kad bent vienas iš žmonių nenori ir nesiekia laimingo gyvenimo visais įmanomais būdais?

...ir pats laimingo gyvenimo troškimas.

Ev. – Quis dubitat omnem hominem velle?

Aug. – Cur igitur eam non adipiscuntur omnes? Dixeramus enim atque convenerat inter nos, voluntate illam mereri homines, voluntate etiam miseram, et sic mereri ut accipiant; nunc vero existit nescio quae repugnantia, et nisi diligenter dispiciamus, perturbare nititur superiorem tam evigilatam firmamque rationem. Quomodo enim voluntate quisque miseram vitam patitur, cum omnino nemo velit misere vivere? Aut quomodo voluntate beatam vitam consequitur homo, cum tam multi miseri sint, et beati omnes esse velint? An eo evenit, quod aliud est velle bene aut male, aliud mereri aliquid per bonam vel malam voluntatem? Nam illi qui beati sunt, quos etiam bonos esse oportet, non propterea sunt beati, quia beate vivere voluerunt; nam hoc volunt etiam mali: sed quia recte, quod mali nolunt. Quamobrem nihil mirum est quod miseri homines non adipiscuntur quod volunt, id est, beatam vitam. Illud enim cui comes est, et sine quo ea nemo dignus est, nemoque assequitur, recte scilicet vivere, non itidem volunt. Hoc enim aeterna lex illa, ad cuius considerationem redire iam tempus est, incommutabili stabilitate firmavit, ut in voluntate meritum sit; in beatitate autem et miseria praemium atque supplicium. Itaque cum dicimus voluntate homines esse miseros, non ideo dicimus, quod miseri esse velint, sed quod in ea voluntate sunt, quam etiam eis invitis miseria

Ev. Kas suabejotų, kad jo nori kiekvienas žmogus?

Aug. Tai kodėl gi visi jo nepasiekia? Juk buvome sakę ir sutarę, kad jį [laimingą gyvenimą] žmonės nusipelno savo valia; savo valia – ir nelaimingą, ir taip nusipelno juos gauti; tačiau dabar kyla kažin koks prieštaravimas, ir jei kruopščiau nepanagrinėsime, jis gali išklibinti tokią išmąstytą ir tvirtą ankstesniąją išvadą. Kaipgi kiekvienas kenčia nelaimingą gyvenimą [savo] valia, jeigu nė vienas nenori gyventi nelaimingai? Ir kaipgi žmogus pasiekia laimingą gyvenimą [savo] valia, nors tiek daug yra nelaimingų, ir visi nori būti laimingi? Ar tai reiškia, kad viena – gerai arba blogai norėti, o nusipelnyti ką nors gera ar bloga valia – kas kita? Juk laimingieji, kurie turi būti ir geri – laimingi yra ne dėl to, kad norėjo laimingai gyventi, – šito nori ir blogieji; tačiau todėl, kad [norėjo gyventi] teisingai, ko blogieji nenori. Dėl to nieko nuostabaus, kad nelaimingi žmonės nepasiekia to, ko nori, t. y. – laimingo gyvenimo. Mat lygia dalim nenori teisingo gyvenimo, kurio palydovas yra [laimingas gyvenimas] ir be kurio niekas [laimingo gyvenimo] nepasiekia. Juk amžinasis įstatymas (jau pats laikas grįžti prie jo apmąstymo) nepajudinamai ir užtikrintai patvirtino, kad atlygis priklauso nuo valios; o laimėje arba nelaimėje ir glūdi atlygis bei bausmė. Taigi sakydami, jog žmonės nelaimingi savo valia, sakome ne dėl to, kad jie norėtų būti nelaimingi, bet todėl, kad yra tos valios, kurią, netgi

sequatur necesse est. Quare non repugnat superiori rationi, quod volunt omnes beati esse, nec possunt; non enim volunt omnes recte vivere, cui uni voluntati vita beata debetur: nisi quid habes adversus haec dicere.

Ev. – Ego vero nihil.

Sapientibus et insipientibus alia est lex.

15. 31. Sed videamus iam quomodo haec ad propositam illam quaestionem de duabus legibus referantur.

Aug. – Fiat: sed dic mihi prius, utrum qui recte vivere diligit, eoque ita delectatur, ut non solum ei rectum sit, sed etiam dulce atque iucundum, amet hanc legem habeatque carissimam, qua videt tributam esse bonae voluntati beatam vitam, malae miseram.

Ev. – Amat omnino ac vehementer: nam istam ipsam sequens ita vivit.

Aug. – Quid? cum hanc amat, mutabile aliquid amat ac temporale, an stabile ac sempiternum?

Ev. – Aeternum sane atque incommutabile.

Aug. – Quid illi qui in mala voluntate perseverantes, nihilominus beati esse cupiunt? possuntne amare legem, qua talibus hominibus miseria merito rependitur?

Ev. – Nullo modo, arbitror.

Aug. – Nihilne amant aliud?

Ev. – Immo plurima; ea scilicet in quibus adipiscendis vel retinendis mala voluntas illa persistit.

jiems nenorint, lydi nelaimingumas. Todėl ankstesniajai išvadai neprieštarauja, kad visi nori būti laimingi, bet negali; mat ne visi nori teisingai gyventi; o laimingas gyvenimas pelnomas vien tokia valia; nebent turi kuo paprieštarauti.

Ev. Ne.

15. 31. O dabar pasvarstykime, kas čia bendra su jau minėtu klausimu apie du įstatymus.

Protingiesiems ir neprotingiesiems – ne tas pats įstatymas.

Aug. Tebūnie; tik pirmiau man pasakyk, ar tas, kuris brangina teisingą gyvenimą ir taip juo džiaugiasi, kad jam [toks gyvenimas] yra ne tik teisingas, bet ir mielas bei malonus, – ar jis myli ir laiko brangiausiu įstatymą, pagal kurį, kaip mato, gerajai valiai skiriamas laimingas gyvenimas, o blogajai – nelaimingas.

Ev. Žinoma, myli, – be galo karštai; juk jam paklusdamas šitaip ir gyvena.

Aug. Na, o jį mylėdamas – ar myli kažką kintamą ir laikiną, ar pastovų ir amžiną?

Ev. Žinoma, amžiną ir nekintamą.

Aug. Na, o tie, atkakliai įsikibę blogos valios, tačiau vis dėlto trokštantys būti laimingi, – ar gali jie mylėti įstatymą, tokiems žmonėms pelnytai atseikėjantį nelaimingumu?

Ev. Manau, kad jokiu būdu negali.

Aug. Ar nieko kito nemyli?

Ev. Žinoma, labai daug ką; būtent – dalykus, kurių siekiant ar kuriuos išlaikant lieka blogoji valia.

Aug. – Opinor te dicere divitias, honores, voluptates, et pulchritudinem corporis, ceteraque omnia quae possunt et volentes non adipisci, et amittere inviti.

Ev. – Ista ipsa sunt.

Aug. – Num haec aeterna esse censes, cum temporis volubilitati videas obnoxia?

Ev. – Quis hoc vel dementissimus senserit?

Aug. – Cum igitur manifestum sit alios esse homines amatores rerum aeternarum, alios temporalium, cumque duas leges esse convenerit, unam aeternam, aliam temporalem; si quid aequitatis sapis, quos istorum iudicas aeternae legi, quos temporali esse subdendos?

Ev. – Puto in promptu esse quod quaeris: nam beatos illos ob amorem ipsorum aeternorum sub aeterna lege agere existimo; miseris vero temporalis imponitur.

Aug. – Recte iudicas, dummodo illud inconcussum teneas, quod apertissime iam ratio demontravit, eos qui temporali legi serviunt, non esse posse ab aeterna liberos; unde omnia quae iusta sunt, iusteque variantur, exprimi diximus: eos vero qui legi aeternae per bonam voluntatem haerent, temporalis legis non indigere, satis, ut apparet, intellegis.

Ev. – Teneo quod dicis.

Aug. Spėju, kad kalbi apie turtus, garbingas pareigas, malonumus, kūno grožį ir visa kita, ko ir norėdami gali nepasiekti, ir nenoromis prarasti.

Ev. Taip, apie tokius.

Aug. Ar manai, kad jie yra amžini, būdami, kaip supranti, pavaldūs laiko nepatvarybei?

Ev. Kas, jei ne pamišėlis, tegalėtų taip pagalvoti?

Aug. Kadangi aišku, jog vieni žmonės yra amžinųjų dalykų mylėtojai, kiti gi – laikinųjų, ir kadangi buvo sutarta, jog yra du įstatymai, vienas – amžinasis, kitas – laikinasis, – tai jei nutuoki apie lygybę, kaip manai, – kuriems reikia paklusti amžinajam įstatymui, o kuriems – laikinajam?

Ev. Manau, kad atsakymas akivaizdus; mat galvoju, jog vien laimingieji, mylėdami amžinuosius dalykus, gyvena pagal amžinąjį įstatymą; o nelaimingiesiems skiriamas laikinasis.

Aug. Sprendi teisingai, laikydamas esant nepajudinama, ką labai aiškiai parodė svarstymas, – kad tarnaujantys laikinajam įstatymui negali būti atleisti nuo amžinojo; iš jo sakėme esant visa, kas yra teisėta ir teisėtai kinta; ir berods pakankamai supranti, kad gera valia besilaikantys amžinojo įstatymo nestokoja ir laikinojo.

Ev. Suprantu, ką sakai.

Lex temporalis rebus praeest...

32. Aug. – Iubet igitur aeterna lex avertere amorem a temporalibus, et eum mundatum convertere ad aeterna.

Ev. – Iubet vero.

Aug. – Quid deinde censes temporalem iubere, nisi ut haec quae ad tempus nostra dici possunt, quando eis homines cupiditate inhaerent, eo iure possideant, quo pax et societas humana servetur, quanta in his rebus servari potest? Ea sunt autem: primo, hoc corpus, et eius quae vocantur bona, ut integra valetudo, acumen sensuum, vires, pulchritudo, et si qua sunt cetera, partim necessaria bonis artibus, et ideo pluris pensanda, partim viliora. Deinde libertas, quae quidem nulla vera est, nisi beatorum, et legi aeternae adhaerentium: sed eam nunc libertatem commemoro, qua se liberos putant qui dominos homines non habent, et quam desiderant ii qui a dominis hominibus manumitti volunt. Deinde parentes, fratres, coniux, liberi, propinqui, affines, familiares, et quicumque nobis aliqua necessitudine adiuncti sunt. Ipsa denique civitas, quae parentis loco haberi solet; honores etiam et laus, et ea quae dicitur gloria popularis. Ad extremum pecunia, quo uno nomine continentur omnia quorum iure domini sumus, et quorum vendendorum aut donandorum habere potestatem videmur. Horum omnium quemadmodum lex illa sua cuique distribuat, difficile et longum est explicare, et plane ad id quod proposuimus non ne-

32. Aug. Taigi amžinasis įstatymas liepia nugręžti meilę nuo laikinųjų [dalykų] ir atgręžti ją, apvalytą, į amžinuosius.

Laikinasis įstatymas vadovauja dalykams...

Ev. Iš tiesų liepia.

Aug. Kaip manai, pagaliau, ką liepia laikinasis? Ogi teisės turėti dalykus, – kurie pagal aplinkybes gali būti vadinami mūsų, nes žmonės trokšdami prie jų prisiriša, – suteikti tiek, kad būtų išsaugota taika ir žmonių visuomenė, kiek tik įmanoma išsaugoti tokiuose dalykuose. Tie dalykai: pirmiausia kūnas ir jo vadinamosios gėrybės, – pavyzdžiui, gera sveikata, juslių aštrumas, jėga, grožis ir dar kai kurie, iš dalies reikalingi dorybėms, todėl aukščiau vertintini, iš dalies – ne tokie vertingi. Paskui laisvė; tikrąją gali turėti tik laimingieji ir paklūstantys amžinajam įstatymui; tačiau primenu laisvę, kurios prasme tariasi esą laisvi žmonės, neturintys šeimininkų, ir kurios ilgisi norintys, kad šeimininkai paleistų juos į laisvę. Po to – tėvai, broliai, žmona, vaikai, giminaičiai, šeimynykščiai ir visi, sujungti su mumis kokiais nors ryšiais. Galiausiai – pati valstybė, kuriai įprasta skirti tėvo vietą; taip pat garbingos pareigos ir šlovė, ir vadinamasis populiarumas. O galų gale – turtas, – tuo vienu vardu nusakomi visi dalykai, kurių teisėti šeimininkai esame, ir kuriuos berods turime galią parduoti bei dovanoti. Kokiu būdu tas įstatymas minėtų dalykų paskirsto kiekvienam savo, – aiškinti būtų sunku ir ilgai užtruktų; o visai ir nebūtina mūsų nusista-

cessarium. Satis est enim videre non ultra porrigi huius legis potestatem in vindicando, quam ut haec vel aliquid horum adimat atque auferat ei quem punit. Metu coercet ergo, et ad id quod vult, torquet ac retorquet miserorum animos, quibus regendis accommodata est. Dum enim haec amittere timent in his utendis quemdam modum aptum vinculo civitatis, qualis ex huiuscemodi hominibus constitui potest. Non autem ulciscitur peccatum cum amantur ista, sed cum aliis per improbitatem auferuntur. Quamobrem vide utrum iam perventum sit ad id quod infinitum putabas. Institueramus enim quaerere, quatenus habeat ius ulciscendi ea lex qua populi terreni civitatesque gubernantur.

Ev. – Video perventum.

... qui non sunt potestate nostra.

33. Aug. – Vides ergo etiam illud, quod poena non esset, sive quae per iniuriam, sive quae per talem vindictam infertur hominibus, si eas res quae invito auferri possunt non amarent.

Ev. – Id quoque video.

Aug. – Cum igitur eisdam rebus alius male, alius bene utatur; et is quidem qui male, amore his inhaereat atque implicetur, scilicet subditus eis rebus quas ei subditas esse oportebat, et ea bona sibi constituens, quibus ordinandis beneque tractandis ipse esse utique deberet bonum: ille autem qui recte his utitur, ostendat quidem bona esse, sed non sibi; non enim eum bonum melioremve fa-

tytam tikslui. Pakanka suprasti: šio įstatymo galia bausti apsiriboja iš baudžiamojo atimdama bei nusavindama vieną ar kitą minėtą dalyką. Taigi nelaimingųjų sielas, kurioms valdyti yra skirtas, laiko baimėje ir kreipia jas prie trokštamų dalykų bei nukreipia nuo jų. Mat kol jie bijo tuos dalykus prarasti, jais naudojasi pagal tam tikras taisykles, susijusias su priederme valstybei, kokią tik gali būti nustatyti šitokie žmonės. Tačiau baudžia ne už nuodėmę, kad myli tuos dalykus, o už tai, kad iš kitų begėdiškai atima. Tad pažvelk, ar tik nepriėjome iki to, ką manei neturint galo. Juk buvome sutarę aiškintis, kiek siekia įstatymo, valdančio žemės tautas ir valstybes, galia bausti.

Ev. Matau, kad jau priėjome.

33. Aug. Vadinasi, supranti ir tai, kad nebūtų bausmės, žmonėms taikomos per skriaudą ar per tokį nuosprendį, jei [jie] nemylėtų dalykų, kurių gali nenoromis netekti.

...kurie nėra mūsų galioje.

Ev. Suprantu ir tai.

Aug. Taigi vienas šiais dalykais naudojasi blogai, o kitas – gerai. Blogai besinaudojantis netgi meile su jais susyja ir susipainioja, vadinasi, tampa pavaldus dalykams, kurie turėjo būti pavaldūs jam, ir sau pasiskiria gėrybes, kurias tvarkydamas bei gerai valdydamas pats privalėtų būti geras. O teisingai besinaudojantis parodo, kad jos yra geros, tačiau ne jam; mat nedaro jo gero ar ge-

ciunt, sed ab eo potius fiunt: et ideo non eis amore agglutinetur, neque velut membra sui animi faciat, quod fit amando, ne cum resecari coeperint, cum cruciatu ac tabe foedent; sed eis totus superferatur, et habere illa atque regere, cum opus est, paratus, et amittere ac non habere paratior: cum ergo haec ita sint, num aut argentem et aurum propter avaros accusandum putas, aut cibos propter voraces, aut vinum propter ebriosos, aut muliebres formas propter scortatores et adulteros, atque hoc modo cetera, cum praesertim videas et igne bene uti medicum, et pane scelerate veneficum?

Ev. – Verissimum est, non res ipsas, sed homines qui eis male utuntur esse culpandos.

Malum est aversio ab immutabili bono...

16. 34. Aug. – Recte: sed quoniam et quid valeat aeterna lex, ut opinor, videre iam coepimus, et quantum lex temporalis in vindicando progredi possit inventum est; et rerum duo genera, aeternarum et temporalium, duoque rursus hominum, aliorum aeternas, aliorum temporales sequentium et diligentium, satis aperteque distincta sunt: quid autem quisque sectandum et amplectendum eligat, in voluntate esse positum constitit: nullaque re de arce dominandi, rectoque ordine mentem deponi, nisi voluntate: et est manifestum, non rem ullam, cum ea quisque male utitur, sed ipsum male uten-

resnio, bet veikiau jis daro jas geresnes, todėl nesusiriša su jomis meile, nepaverčia jų nelyg savo sielos nariais, kaip kad atsitinka mylint. O kai ima jas prarasti, nesusižeidžia kančia ar sielvartu; tačiau turi pakilti virš jų, būdamas pasirengęs, jei reikia, ir turėti jas, ir valdyti, o dar labiau pasirengęs – prarasti ir neturėti. Kadangi taip jau yra, argi manai, jog ir sidabrą, ir auksą reikėtų smerkti dėl godžiųjų, ir valgius dėl apsirijėlių, ir vyną dėl girtuoklių, ir moterų grožį dėl ištvirkėlių bei svetimautojų, ir taip toliau, juk tikrai žinai, kad gydytojas ir ugnimi gerai naudojasi, o nuodytojas – ir duona blogai?

Ev. Visiškai teisingai – smerkti reikia ne pačius dalykus, o blogai juos naudojančius žmones.

Blogis yra nusigręžimas nuo nekintamo gėrio...

16. 34. Aug. Tikrai; tačiau, kaip manau, jau pradėjome suprasti, kiek galios turi amžinasis įstatymas, ir atradome, kiek gali bausdamas siekti laikinasis. Pakankamai bei aiškiai buvo išskirtos dvi dalykų atmainos – amžinieji bei laikinieji, savo ruožtu ir dvi žmonių atmainos: vieni – paklūstantys amžiniesiems įstatymams ir mylintys juos, kiti gi – laikinuosius; o kurį iš jų kiekvienas pasirenka vertinti ir kurio trokšti, paaiškėjo slypint valioje; joks kitas dalykas, išskyrus valią, negali nušalinti proto nuo valdžios tvirtovės bei teisingos tvarkos; ir akivaizdu, – jokio dalyko nereikia kaltinti už tai, kad kažkas juo blogai naudojasi, o [reikia kal-

tem esse arguendum: referamus nos, si placet, ad quaestionem in exordio huius sermonis propositam, et videamus utrum soluta sit; nam quaerere instituerámus quid sit male facere, et propter hoc omnia quae dicta sunt, diximus. Quocirca licet nunc animadvertere et considerare, utrum sit aliud male facere, quam neglectis rebus aeternis, quibus per seipsam mens fruitur, et per seipsam percipit, et quas amans amittere non potest, temporalia et quae per corpus hominis partem vilissimam sentiuntur, et numquam esse certa possunt, quasi magna et miranda sectari. Nam hoc uno genere omnia malefacta, id est peccata, mihi videntur includi. Tibi autem quid videatur, exspecto cognoscere.

... et conversio ad mutabile.

35. Ev. – Est ita ut dicis, et assentior omnia peccata hoc uno genere contineri, cum quisque avertitur a divinis vereque manentibus, et ad mutabilia atque incerta convertitur. Quae quamquam in ordine suo recte locata sint, et suam quamdam pulchritudinem peragant; perversi tamen animi est et inordinati eis sequendis subiici, quibus ad nutum suum ducendis potius divino ordine ac iure praelatus est. Et illud simul mihi videre iam videor absolutum atque compertum, quod post illam quaestionem, quid sit male facere, deinceps quaerere instituerámus, unde male faciamus. Nisi enim fallor, ut ratio tractata monstravit, id facimus ex libero voluntatis arbitrio. Sed quaero utrum ipsum liberum arbitrium,

tinti] tik patį blogą jo naudotoją. Todėl, jei nori, grįžkime prie klausimo, užduoto šio pokalbio pradžioje, ir pažiūrėkime, ar į jį atsakyta; kadangi nusprendėme patyrinėti, ką reiškia daryti bloga, dėl to ir išsakėme visa, kas buvo išsakyta. Tad dabar tebūnie leista atkreipti dėmesį ir pasvarstyti, ar bloga daryti – ne kas kita, kaip dalykų, laikinų ir juntamų kūnu, niekingiausiąja žmogaus dalimi, ir niekada negalinčių būti tikrais, trokšti tarsi didelių ir pasigėrėtinų, paniekinus amžinuosius, kuriais siela mėgaujasi pati, pati įgyja ir mylėdama negali jų prarasti. Man regis, tokia [nuodėmės] atmaina apima visas piktadarystes, t. y. nuodėmes. Tačiau tikiuosi sužinoti, kaip atrodo tau.

...ir atsigręžimas į kintamąjį.

35. Ev. Yra taip, kaip sakai, ir sutinku, kad visas nuodėmes apima ši viena: kai kas nors, nusigręžęs nuo dieviškųjų ir tikrai išliekančiųjų dalykų, atsigręžia į kintamus ir abejotinus. Nors jie savo ruožtu paskirstyti teisingai ir turi kažkokio saviško grožio, tačiau pagedusi ir netvarkinga dvasia linksta jiems pajungti tuos sektinuosius, dieviškosios valios iškeltus aukščiau, turinčius vesti į jos ženklą. Dar man regis, kad jau išnarpliojome ir sužinojome, ką buvome sumanę aiškintis po klausimo, ką reiškia daryti bloga, – būtent, kodėl darome bloga. Mat, jei neklystu, kaip parodė nagrinėjimas, tai darome apsisprendę laisva valia; tačiau klausiu, ar mūsų kūrėjui reikėjo duoti mums tą laisvąjį

quo peccandi facultatem habere convincimur, oportuerit nobis dari ab eo qui nos fecit. Videmur enim non fuisse peccaturi, si isto careremus; et metuendum est ne hoc modo Deus etiam malefactorum nostrorum auctor existimetur.

Aug. – Nullo modo istuc timueris: sed ut diligentius requiratur, aliud tempus sumendum est. Nam haec sermocinatio modum terminumque iam desiderat; qua velim credas magnarum abditarumque rerum inquirendarum quasi fores esse pulsatas. In quarum penetralia cum Deo duce venire coeperimus, iudicabis profecto quantum inter hanc disputationem et eas quae sequuntur intersit, quantumque illae praestent, non modo investigationis sagacitate, sed etiam maiestate rerum, et clarissima luce veritatis: pietas tantum adsit, ut nos divina providentia cursum quem instituimus tenere et perficere permittat.

Ev. – Cedo voluntati tuae, et ei meam iudicio et voto libentissime adiungo.

sprendimą, iš kurio, kaip paaiškėjo, gauname galimybę nusidėti. Juk atrodo, jo neturėdami nebūtume linkę nusidėti; ir tenka baimintis, kad Dievas nebūtų palaikytas ir mūsų piktadarysčių kūrėju.

Aug. To visiškai nesibaimink; tačiau norint tai nuodugniau patyrinėti reikės atidėti kitam kartui. Juk šitas pašnekesys jau šaukiasi saiko ir pabaigos; noriu, kad patikėtum – juo tarsi beldžiama į didelių ir slaptų dalykų tyrimo duris. Kai, Dievo vedami, pradėsime leistis į jų slaptybes, tu išties pripažinsi, kiek skiriasi šitas svarstymas nuo tolesnių, kiek pastarieji pranašesni, – ne vien tyrimo įžvalgumu, bet ir [aptariamų] dalykų didybe bei tyriausiąja teisybės šviesa; telydi mus pamaldumas, kad dieviškoji apvaizda leistų mums laikytis pasirinkto kelio.

Ev. Paklūstu tavo valiai, labai džiaugsmingai jungdamas prie jos savąją ir troškimu, ir malda.

Liber secundus

Ex Deo est liberum arbitrium

Antroji knyga

Laisvasis sprendimas yra iš Dievo

Ex Deo sunt homo et voluntas
(1, 1 – 2, 6)

An Deus dederit liberum arbitrium.

1. 1. Ev. – Iam, si fieri potest, explica mihi quare dederit Deus homini liberum voluntatis arbitrium: quod utique si non accepisset, peccare non posset.

Aug. – Iam enim certum tibi atque cognitum est, Deum dedisse homini hoc, quod dari debuisse non putas?

Ev. – Quantum in superiori libro intellegere mihi visus sum, et habemus liberum voluntatis arbitrium, et non nisi eo peccamus.

Aug. – Ego quoque memini iam nobis id factum esse perspicuum. Sed nunc interrogavi utrum hoc quod nos habere, et quo nos peccare manifestum est, Deum nobis dedisse scias.

Ev. – Nullum alium puto. Ab ipso enim sumus; et sive peccantes, sive recte agentes, ab illo poenam meremur aut praemium.

Iš Dievo yra ir žmogus, ir valia (1, 1 – 2, 6)

Ar Dievas suteikė laisvąjį sprendimą.

1. 1. Ev. Dabar, jei tik įmanoma, paaiškink man, kodėl Dievas davė žmogui laisvąjį sprendimą: juk jeigu [žmogus] nebūtų jo gavęs, negalėtų nusidėti.

Aug. Ar tau jau aišku ir žinoma, esą Dievas davė žmogui tai, ko, kaip manai, neturėjo duoti?

Ev. Kaip manausi supratęs iš ankstesnės knygos, – ir turime laisvąjį valios sprendimą, ir nusikalstame tik dėl jo.

Aug. Ir aš prisimenu, kad mums tai išaiškėjo. Tačiau dabar klausiau, ar žinai, kad Dievas mums davė tai, ką akivaizdžiai turime ir kuo nusidedame.

Ev. Manau, niekas kitas [davė], tik jis. Juk esame iš jo; be to, ir nusidėdami, ir teisingai elgdamiesi nusipelnome jo bausmės arba atlygio.

Aug. – Hoc quoque utrum liquido noveris, an auctoritate commotus libenter etiam incognitum credas, cupio scire.

Ev. – Auctoritati quidem me primum de hac re credidisse confirmo. Sed quid verius quam omne bonum ex Deo esse, et omne iustum bonum esse, et peccantibus poenam recteque facientibus praemium iustum esse? Ex quo conficitur a Deo affici, et peccantes miseria, et recte facientes beatitate.

Ex Deo est homo...

2. Aug. – Nihil resisto: sed quaero illud alterum, quomodo noveris nos ab ipso esse. Neque enim hoc nunc, sed ab ipso nos vel poenam, vel praemium mereri explicasti.

Ev. – Hoc quoque non aliunde video esse manifestum, nisi quod iam constat Deum vindicare peccata. Siquidem ab illo est omnis iustitia. Non enim ut alicuius est bonitatis alienis praestare beneficia, ita iustitiae vindicare in alienos. Unde manifestum est ad eum nos pertinere, quia non solum in nos benignissimus in praestando, sed etiam iustissimus in vindicando est. Deinde ex eo quod ego posui, tuque concessisti, omne bonum ex Deo esse, etiam hominem ex Deo esse intellegi potest. Homo enim ipse in quantum homo est, aliquod bonum est; quia recte vivere cum vult, potest.

... et eius voluntas.

3. Aug. – Plane si haec ita sunt, soluta quaestio est quam proposuisti. Si enim aliquod bonum est, et

Aug. Trokštu žinoti, ar aiškiai suvoki ir tai, ar, autoriteto raginamas, mielai tiki nežinomu.

Ev. Pripažįstu, kad pirmiausia būtent dėl autoriteto tuo patikėjau. Tačiau kas gi teisingiau už teiginį, kad kiekvienas gėris – iš Dievo, ir kad kiekvienas gėris – teisingas, ir teisinga, kai nusidėjėliai sulaukia bausmės, o teisuoliai – atlygio? Vadinasi, Dievas teisingai skiria ir nusidėjėliams nelaimę, ir teisuoliams – laimę.

2. Aug. Neprieštarauju; tik klausiu, kaip sužinojai, kad esame iš jo. Juk dabar aiškinai ne šitai, o kad mes nusipelnome arba jo bausmės, arba atlygio. Iš Dievo yra žmogus...

Ev. Manau, jog šitai aišku ne dėl ko kito, kaip dėl to, kas jau žinoma, – jog Dievas baudžia už nuodėmes. Nes iš jo yra bet koks teisingumas. O nors kai kieno gerumui priklauso teikti geradarystes svetimiems, tačiau teisingumui nepriklauso bausti svetimus. Todėl akivaizdu, kad priklausome jam, nes jis ne tik geraširdiškiausiai teikia mums malones, tačiau ir teisingiausiai baudžia. Pagaliau iš to, ką aš išdėsčiau, o tu pritarei, – kad kiekvienas gėris yra iš Dievo, – galima suprasti, jog ir žmogus yra iš Dievo. Juk pats žmogus jau tuo, kad yra žmogus, yra tam tikras gėris; nes jei tik nori, gali teisingai gyventi.

3. Aug. Jeigu tas taip aišku, į tavo užduotą klausimą jau atsakyta. Mat jeigu žmogus yra kažkoks ...ir jo valia.

non posset, nisi cum vellet, recte facere, debuit habere liberam voluntatem, sine qua recte facere non posset. Non enim quia per illam etiam peccatur, ad hoc eam Deum dedisse credendum est. Satis ergo causae est cur dari debuerit, quoniam sine illa homo recte non potest vivere. Ad hoc autem datam vel hinc intellegi potest, quia si quis ea usus fuerit ad peccandum, divinitus in eum vindicatur. Quod iniuste fieret, si non solum ut recte viveretur, sed etiam ut peccaretur, libera esset voluntas data. Quomodo enim iuste vindicaretur in eum, qui ad hanc rem usus esset voluntate, ad quam rem data est? Nunc vero Deus cum peccantem punit, quid videtur tibi aliud dicere nisi: „Cur non ad eam rem usus es libera voluntate, ad quam tibi eam dedi?"; hoc est ad recte faciendum? Deinde illud bonum quo commendatur ipsa iustitia in damnandis peccatis recteque factis honorandis, quomodo esset, si homo careret libero voluntatis arbitrio? Non enim aut peccatum esset, aut recte factum, quod non fieret voluntate. Ac per hoc et poena iniusta esset et praemium, si homo voluntatem non haberet liberam. Debuit autem et in supplicio, et in praemio esse iustitia; quoniam hoc unum est bonorum quae sunt ex Deo. Debuit igitur Deus dare homini liberam voluntatem.

Cur ergo ea male utimur?

2. 4. Ev. – Iam concedo eam Deum dedisse. Sed nonne tibi videtur, quaeso te, si ad recte faciendum data est, quod non debuerit ad peccandum posse

gėris, ir jeigu jis gali teisingai elgtis tik tada, kai pats nori, – jis nusipelnė turėti laisvą valią, be kurios negalėtų teisingai elgtis. Juk reikia tikėti, kad Dievas ją davė ne tam, kad per ją nusidėtume. Tad pakankama priežastis, dėl kurios privalėjo ją duoti, – kadangi be jos žmogus negali teisingai gyventi. O kad tam ir duota, galima suprasti iš to, kad bet kas, pasinaudojęs ja, idant nusidėtų, baudžiamas Dievo. O tai būtų neteisinga, jeigu laisvoji valia būtų duota ne tik teisingai gyventi, bet ir nusidėti. Kaipgi galėtų būti teisingai baudžiamas tas, kas naudotųsi valia tikslui, kuriam ji ir yra duota? O kaip tau atrodo, ką iš tiesų sako Dievas, bausdamas nusidėjėlį, jeigu ne: „Kodėl nesinaudoji laisva valia tam, kam tau ją daviau?" – t. y. tam, kad teisingai elgtųsi? Be to, gėris, kuriuo suteikiamas pats teisingumas – bausti už nuodėmes ir apdovanoti už teisingus darbus, – kaip jis galėtų egzistuoti, jei žmogus stokotų laisvojo valios sprendimo? Nebūtų nei nuodėmės, nei teisingų darbų, jei nebūtų daroma per valią. O dėl to neteisingi būtų ir bausmė, ir atlygis, jeigu žmogus neturėtų laisvos valios. Tačiau reikėjo, kad teisingumas būtų ir bausmėje, ir atlygyje; kadangi jis – viena gėrybių, esančių iš Dievo. Taigi Dievas turėjo duoti žmogui laisvą valią.

Tad kodėl ja blogai naudojamės?

2. 4. Ev. Jau sutinku, kad ją davė Dievas. Tačiau pasakyk, ar tau neatrodo, – kad jeigu duota teisingai elgtis, neturėjo išvirsti galimybe nusidėti. Štai,

converit? sic ut ipsa iustitia quae data est homini ad bene vivendum: numquid enim potest quispiam per iustitiam suam male vivere? Sic nemo posset per voluntatem peccare, si voluntas data esset ad recte faciendum.

Aug. – Donabit quidem Deus, ut spero, ut tibi valeam respondere, vel potius ut ipse tibi eadem, quae summa omnium magistra est, veritate intus docente respondeas. Sed paulisper mihi volo dicas, si id quod abs te quaesiveram certum et cognitum tenes, Deum nobis dedisse liberam voluntatem, utrum oporteat dicere dari non debuisse, quod dedisse confitemur Deum. Si enim incertum est utrum dederit, recte quaerimus utrum bene sit data, ut cum invenerimus bene datam esse, inveniatur etiam illum dedisse, a quo homini data sunt omnia bona: si autem invenerimus non bene datam esse, non eum dedisse intellegamus, quem culpare nefas est. Si vero certum est quod ipse illam dederit, oportet fateamur, quoquo modo data est, neque non dari, neque aliter dari eam debuisse quam data est. Ille enim dedit, cuius factum recte reprehendi nullo pacto potest.

Fides quaeritur...

5. Ev. – Quamquam haec incocussa fide teneam, tamen quia cognitione nondum teneo, ita quaeramus quasi omnia incerta sint. Video enim ex hoc quod incertum est, utrum ad recte faciendum voluntas libera data sit, cum per illam etiam peccare

pavyzdžiui, pats teisingumas buvo duotas žmogui tam, kad teisingai gyventų: argi gali kas nors per savo teisingumą gyventi nedorai? Taip niekas negalėtų ir per valią nusidėti, jeigu valia būtų duota gera daryti.

Aug. Viliuosi: Dievas suteiks jėgų, kad įstengčiau tau atsakyti, arba veikiau, kad pats sau atsakytum, viduje mokomas pačios tiesos, aukščiausios visa ko mokytojos. Tačiau noriu, kad man trumpai pasakytum, – jeigu atrodo aišku ir žinoma tai, ko tavęs klausiau, – jog laisvą valią mums davė Dievas, – ar derėtų sakyti, esą neturėjo būti duota tai, ką pripažįstame Dievą davus. Nes jeigu neaišku, ar jis davė, teisėtai klausiame, ar ji gerai duota. Išsiaiškinus, jog duota gerai, paaiškėtų ir kad ją davė tasai, kuris suteikė žmogui visokeriopas gėrybes; tačiau jei išsiaiškintume, jog nebuvo gerai duota, suprastume, kad jos nedavė tasai, kurio kaltinti nevalia. Tačiau jeigu aišku, kad patsai ją davė, mums reikia pripažinti, – kad ir kaip buvo duota, neturėjo būti nei neduota, nei duota kitaip. Juk davė ją tasai, kurio darbų teisingai peikti neįmanoma.

Tikėjimas tyrinėjamas...

5. Ev. Nors nepajudinamai tuo tikiu, – žinojimu dar neaprėpiu, tad tyrinėkime taip, tarsi mums niekas nebūtų aišku. O kadangi neaišku, ar laisvoji valia duota teisingai elgtis, jeigu per ją galime ir nusidėti – darosi nebeaišku, ar reikėjo ją duoti.

possimus, fieri etiam illud incertum, utrum dari debuerit. Si enim incertum est ad recte faciendum datam esse, incertum est etiam dari debuisse: ac per hoc etiam utrum eam Deus dederit, incertum erit; quia si incertum est dari debuisse, incertum est ab eo datam esse, quem nefas est credere dedisse aliquid quod dari non debuit.

Aug. – Illud saltem tibi certum est, Deum esse.

Ev. – Etiam hoc non contemplando, sed credendo inconcussum teneo.

Aug. – Si quis ergo illorum insipientium, de quibus scriptum est: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*[1], hoc tibi diceret, nec vellet tecum credere quod credis, sed cognoscere utrum vera credideris; relinqueresne hominem, an aliquo modo, quod inconcussum tenes persuadendum esse arbitrareris; praesertim si ille non obluctari pervicaciter, sed studiose id vellet agnoscere?

Ev. – Hoc quod ultimum posuisti, satis me admonet quid ei respondere deberem. Certe enim, quamvis esset absurdissimus, concederet mihi, cum doloso et pervicaci de nulla omnino et maxime de re tanta, non esse disserendum. Quo concesso, prior mecum ageret, ut sibi crederem bono animo eum istuc quaerere, neque aliquid in se, quod ad rem hanc attinet, doli ac pervicaciae latere. Tum ego demonstrarem, quod cuivis facillimum puto,

[1] Ps 52, 1.

O jeigu neaišku, kad buvo duota teisingai elgtis, nebeaišku, ar turėjo būti duota; dėl to bus taip pat neaišku, ar Dievas ją davė; mat kai neaišku, ar turėjo būti duota – nebeaišku, ar ją davė tasai, apie kurį nevalia galvoti, esą jis davė ką nors, ko neturėjo duoti.

Aug. Tau bent jau aišku, kad Dievas yra.

Ev. Ir šitai laikau nepajudinama ne išmąstydamas, bet tikėdamas.

Aug. Vadinasi, jei koks iš tų kvailių, apie kuriuos yra parašyta: *Kvailys sau širdyje sako: „Dievo nėra!"*[1], šitaip tau ir pasakytų, nenorėdamas drauge su tavimi tikėti, bet norėdamas sužinoti, ar tiki teisingai, – ar pasitrauktum nuo to žmogaus, ar nuspręstum kaip nors jį įtikinti tuo, ką laikai nepajudinama; ypač jei jis uoliai trokštų tai sužinoti, o ne užsispyrusiai ginčyti?

Ev. Tai, ką paminėjai paskiausiai, man užtektinai pataria, kaip turėčiau jam atsakyti. Net jei būtų didžiausias kvailys, pritartų man, kad jokio, o labiausiai šitokio dalyko nedera aptarinėti su klastingu užsispyrėliu. Tai sutarus, pirmiausia man reikėtų patikėti, jog klausia to su gerais ketinimais, kad neslepia jokios klastos ar užsispyrimo, kiek tai susiję su šiuo dalyku. Tada išdėstyčiau, – ką laikau visų lengviausia, – kaip būtų teisingiau, jei pažįstantysis savo sielos slaptybes, – norėdamas,

[1] Ps 52(53)

quanto esset aequius, cum sibi de occultis animi sui quae nosset, vellet alterum credere qui non nosset, ut etiam ipse tantorum virorum Libris, qui se cum Filio Dei vixisse testatum Litteris reliquerunt, esse Deum crederet; quia et ea se vidisse scripserunt, quae nullo modo fieri possent, si non esset Deus; et nimium stultus esset, si me reprehenderet quod illis crediderim, qui sibi vellet ut crederem. Iam vero quod recte reprehendere non valeret, nullo modo reperiret cur etiam nollet imitari.

Aug. – Si ergo utrum sit Deus, satis esse existimas, quod non temere tantis viris credendum esse iudicavimus; cur non, quaeso te, de iis quoque rebus, quas tamquam incertas et plane incognitas quaerere instituimus, similiter putas eorumdem virorum auctoritati sic esse credendum, ut de investigatione earum nihil amplius laboremus?

Ev. – Sed nos id quod credimus, nosse et intellegere cupimus.

... ut ad intellectum perveniamus.

6. Aug. – Recte meministi, quod etiam in exordio superioris disputationis a nobis positum esse, negare non possumus. Nisi enim aliud esset credere, et aliud intellegere, et primo credendum esset, quod magnum et divinum intellegere cuperemus, frustra Propheta dixisset: *Nisi credideritis, non intellegetis*[2]. Ipse quoque Dominus noster et dictis et factis ad

[2] Is 7, 9

jog ir nežinantysis jas pažintų – pats Dievo buvimu tikėtų, remdamasis knygomis vyrų, kurie Raštais paliudijo gyvenę su Dievo Sūnumi; jie gi aprašė matę ir tai, kas jokiu būdu negalėtų įvykti, jei nebūtų Dievo; ir anas pasirodytų pernelyg kvailas, jei imtų man prikaišioti, kad jais patikėjau, pats norėdamas, kad tikėčiau juo. Taigi nerastų priežasties, kodėl gi ir jam nepasekti tuo, ko teisingai nuginčyti negali.

Aug. Taigi jeigu manai, esą Dievo buvimui įrodyti pakanka mūsų išvados, jog reikia rūpestingai tikėti tokiais vyrais, – atsakyk, kodėl gi nepasitikėjus tų pačių vyrų autoritetu ir dėl tų dalykų, kuriuos ėmėmės aiškintis kaip neaiškius bei visiškai nežinomus, – idant daugiau nebesivargintume juos tyrinėdami?

Ev. Bet juk mes trokštame pažinti ir suprasti tai, kuo tikime.

6. Aug. Teisingai prisimeni: negalima neigti to, ką išdėstėme ankstesniojo mūsų nagrinėjimo pradžioje. Mat jeigu tikėti būtų viena, o suprasti – kas kita, ir nereikėtų pirmiausia įtikėti didžiais ir dieviškais dalykais, kuriuos trokštame suprasti, – veltui būtų Pranašas sakęs: *Jei netikėsite, jūs nesuprasite*[2]. Taip pat ir pašauktuosius į išganymą patsai mūsų

...kad imtume suprasti.

[2] Iz 7, 9

credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocavit. Sed postea cum de ipso dono loquerentur, quod erat daturus credentibus, non ait: „Haec est autem vita aeterna ut credant"; sed: *Haec est*, inquit, *vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum*[3]. Deinde iam credentibus dicit: *Quaerite et invenietis*[4]. Nam neque inventum dici potest, quod incognitum creditur; neque quiquam inveniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit quod est postea cogniturus. Quapropter Domini praeceptis obtemperantes quaeramus instanter. Quod enim hortante ipso quaerimus, eodem ipso demonstrante inveniemus, quantum haec in hac vita, et a nobis talibus inveniri queunt: nam et a melioribus etiam dum has terras incolunt, et certe a bonis et piis omnibus post hanc vitam, evidentius atque perfectius ista cerni obtinerique credendum est; et nobis ita fore sperandum est et ista, contemptis terrenis et humanis, omni modo desideranda et diligenda sunt.

[3] Io 17, 3
[4] Mt 7, 7

Viešpats ir žodžiais, ir darbais pirmiausia ragino įtikėti. Tačiau paskui, kalbėdamas apie dovaną, kurią manė suteikti tikintiesiems, nesako: „O amžinasis gyvenimas – tai tikėti", bet: *O amžinasis gyvenimas – tai pažinti tave, vienintelį tikrą Dievą, ir tavo siųstąjį Jėzų – Mesiją*[3]. Po to, jau įtikėjusiems, sako: *Ieškokite ir rasite*[4]. Negalima surastu vadinti to, kuo tikima nežinant; ir niekas nepajėgus Dievą surasti, pirm neįtikėjęs tuo, ką pažins vėliau. Todėl, paklusdami Dievo įsakymams, atkakliai ieškokime. Juk ko ieškome jo raginami, surasime jam parodžius, kiek tik tai įmanoma mums šiame gyvenime; reikia tikėti, kad tobuliau ir aiškiau pažįsta ir suvokia geresnieji, gyvendami šioje žemėje, ir tikrai – visi gerieji bei pamaldieji, užbaigę šį gyvenimą. Reikia viltis, kad taip atsitiks ir mums, reikia visokeriopai trokšti tų dalykų bei juos mylėti, paniekinus žemiškuosius ir žmogiškuosius.

[3] Jn 17, 3
[4] Mt 7, 7

Deum esse demonstratur
(3, 7 – 15, 40)

Esse vivere et intellegere.

3. 7. Quaeramus autem hoc ordine, si placet: primum, quomodo manifestum est Deum esse; deinde, utrum ab illo sint quaecumque in quantumcumque sunt bona; postremo, utrum in bonis numeranda sit voluntas libera. Quibus compertis satis apparebit, ut opinor, utrum recte homini data sit. Quare prius abs te quaero, ut de manifestissimis capiamus exrdium; utrum tu ipse sis. An tu fortasse metuis, ne in hac interrogatione fallaris, cum utique si non esses, falli omnino non posses?

Ev. – Perge potius ad cetera.

Aug. – Ergo quoniam manifestum est esse te, nec tibi aliter manifestum esset, nisi viveres, id quoque manifestum est, vivere te: intellegisne ista duo esse verissima?

Ev. – Prorsus intellego.

Įrodomas Dievo buvimas (3, 7 – 15, 40)

3. 7. Jei [tau] tinka, aiškinkimės šia tvarka: pirma, kaip paaiškėja, kad Dievas yra; antra, – ar iš jo yra visos gėrybės, kad ir kiek, kad ir kokių jų būtų; galiausiai – ar prie gėrybių priskirtina ir laisvoji valia. Tai išsiaiškinus, manau, pakankamai atsiskleis, ar teisingai ji žmogui duota. Todėl pirmiausia tavęs klausiu, – kad pradėtume nuo aiškiausių dalykų, – ar tu pats esi. O galbūt būgštauji, kad toks klausimas tavęs nesuklaidintų, nors, šiaip ar taip, jeigu tavęs nebūtų, niekaip negalėtum būti suklaidintas.

Būti, gyventi ir suprasti.

Ev. Verčiau eik toliau.

Aug. Na, kadangi aišku, jog tu esi, – o ir nebūtų aišku, jei negyventum, – taigi aišku ir tai, jog gyveni; ar supranti, jog šiedu dalykai – visiškai teisingi?

Ev. Tikrai suprantu.

Aug. – Ergo etiam hoc tertium manifestum est, hoc est intellegere te.

Ev. – Manifestum.

Aug. – Quid in his tribus tibi videtur excellere?

Ev. – Intellegentia.

Aug. – Cur tibi hoc videtur?

Ev. – Quia cum tria sint haec: esse, vivere, intellegere; et lapis est, et pecus vivit, nec tamen lapidem puto vivere, aut pecus intellegere; qui autem intellegit, eum et esse et vivere certissimum est: quare non dubito id excellentius iudicare, cui omnia tria insunt, quam id cui duo vel unum desit. Nam quod vivit, utique et est, sed non sequitur ut etiam intellegat: qualem vitam esse pecoris arbitror. Quod autem est, non utique consequens est ut et vivat et intellegat; nam esse cadavera possum fateri, vivere autem nullus dixerit. Iamvero quod non vivit, multo minus intellegit.

Aug. – Tenemus igitur horum trium duo deesse cadaveri, unum pecori, nihil homini.

Ev. – Verum est.

Aug. – Tenemus etiam id esse in his tribus praestantius, quod homo cum duobus ceteris habet, id est intellegere, quod habentem sequitur et esse et vivere.

Ev. – Tenemus sane.

Aug. Vadinasi, tau aiškus ir trečias – t. y., kad tu supranti.

Ev. Aiškus.

Aug. Kaip tau atrodo: kas iš šių trijų svarbiausias?

Ev. Supratimas.

Aug. Kodėl taip manai?

Ev. Todėl, kad yra šitie trys [dalykai]: būti, gyventi, suprasti; yra ir akmuo, gyvena ir gyvulys, tačiau nemanau, kad akmuo gyvena arba kad gyvulys supranta; o visiškai tikra, kad suprantantysis ir yra, ir gyvena; tad nedvejoju aukščiau vertinti tą, kuriame telpa visi trys, negu tą, kuriam trūksta vieno ar dviejų. Gyvenantysis, žinoma, yra, tačiau iš to dar neplaukia, kad jis ir supranta; manau, jog būtent toks – gyvulio gyvenimas. Iš to neplaukia, kad esantysis ir gyvena, ir supranta, nes galiu pripažinti, kad yra ir lavonai, bet niekas nepasakytų, kad jie gyvena. Ogi kas negyvena, juolab ir nesupranta.

Aug. Taigi manome, kad iš šių trijų lavonui trūksta dviejų, gyvuliui – vieno, žmogui – nė vieno.

Ev. Teisingai.

Aug. Taip pat manome, kad iš šių trijų pranašesnis tas, kurį turi žmogus kartu su kitais dviem, t. y. supratimas, vadinasi, jo turėtojas turi ir buvimą, ir gyvenimą.

Ev. Žinoma, taip manome.

Sensus referunt ad sensum interiorem...

8. Aug. – Dic mihi iam utrum illos vulgatissimos corporis sensus habere te noveris, videndi, et audiendi, et olfaciendi, et gustandi, et tangendi.

Ev. – Novi.

Aug. – Quid putas pertinere ad videndi sensum? id est, quid putas nos videndo sentire?

Ev. – Quaecumque corporalia.

Aug. – Num etiam dura et mollia videndo sentimus?

Ev. – Non.

Aug. – Quid ergo proprie ad oculos pertinet, quod per eos sentimus?

Ev. – Color.

Aug. – Quid ad aures?

Ev. – Sonus.

Aug. – Quid ad olfactum?

Ev. – Odor.

Aug. – Quid ad gustum?

Ev. – Sapor.

Aug. – Quid ad tactum?

Ev. – Molle vel durum, lene vel asperum, et multa talia.

Aug. – Quid? corporum formas, magnas, breves, quadras, rotundas, et si quid huiuscemodi est, nonne et tangendo et videndo sentimus, et ideo nec visui proprie, nec tactui tribui possunt, sed utrique?

Ev. – Intellego.

Aug. – Intellegis ergo et quaedam singulos sen-

8. Aug. Sakyk man: ar jau supranti turįs visiems bendras kūno jusles: regos, klausos, skonio ir lytėjimo.

Juslės perduoda vidiniam pojūčiui...

Ev. Suprantu.

Aug. Kaip manai, kas susiję su regos jusle? T. y. kaip manai, ką mes regėdami jaučiame?

Ev. Visa, kas kūniška.

Aug. Ar regėdami juntame ir aštrius bei minkštus daiktus?

Ev. Ne.

Aug. Na, o kas priklauso būtent akims, ką jomis juntame?

Ev. Spalvą.

Aug. O ausimis?

Ev. Garsą.

Aug. O uosle?

Ev. Kvapą.

Aug. O skonio jusle?

Ev. Skonį.

Aug. O lytėjimu?

Ev. Kas minkšta ar aštru, švelnu ar šiurkštu, ir daug panašių dalykų.

Aug. Na, o kūnų pavidalus – didelius, trumpus, keturkampius, apvalius ir panašius – argi ne lytėjimu ir rega pajuntame, tačiau to negalima priskirti nei vien tik regai, nei vien tik lytėjimui, – o abiems?

Ev. Suprantu.

Aug. Vadinasi, supranti, kad atskiros juslės turi

sus habere propria, de quibus renuntient, et quaedam quosdam habere communia?

Ev. – Et hoc intellego.

Aug. – Quid igitur ad quemque sensum pertineat, et quid inter se vel omnes vel quidam eorum communiter habeant, num possumus ullo eorum sensu diiudicare?

Ev. – Nullo modo, sed quodam interiore ista diiudicantur.

Aug. – Num fortasse ipsa est ratio, qua bestiae carent? nam, ut opinor, ratione ista comprehendimus, et ita sese habere cognoscimus.

Ev. – Magis nos arbitror ratione comprehendere esse interiorem quemdam sensum, ad quem ab istis quique notissimis cuncta referantur. Namque aliud est quo videt bestia, aliud quo ea quae videndo sentit, vel vitat vel appetit: ille enim sensus in oculis est, ille autem intus in ipsa anima; quo non solum ea quae videntur, sed etiam quae audiuntur, quaeque ceteris capiuntur corporis sentibus, vel appetunt animalia delectata et assumunt, vel offensa devitant et respuunt. Hic autem nec visus, nec auditus, nec olfactus, nec gustatus, nec tactus dici potest, sed nescio quid aliud quod omnibus communiter praesidet. Quod cum ratione comprehendamus, ut dixi, hoc ipsum tamen rationem vocare non possum; quoniam et bestiis inesse manifestum est.

ir kai ką vien joms būdinga, apie ką praneša, ir kai ką bendra.

Ev. Suprantu ir tai.

Aug. Tad ar galim kuria nors iš tų juslių atskirti, kas kuriai juslei priklauso, arba ką jos – visos ar kai kurios – turi bendra.

Ev. Jokiu būdu; tai atskiriame tik kažkokia vidine [jusle].

Aug. Galbūt tai ir yra patsai mąstymas, kurio neturi žvėrys? Juk, kaip manau, mąstymu tai perprantame ir sužinome, kad taip yra.

Ev. Manau, kad mąstymu veikiau perprantame esant kažkokį vidinį pojūtį, kuriam šie geriausiai žinomi penki visa ir perduoda. Juk viena yra, kuo žvėris mato, o kita – kuo matydamas jaučia arba vengia, arba trokšta; nes vienas pojūtis yra akyje, tuo tarpu kitas – pačioje sieloje, – juo gyvūnai arba siekia mėgstamų [dalykų] ir juos priima, arba vengia ir atstumia jiems bjaurius [dalykus], ne tik regimus, bet ir girdimus bei kitokiais pojūčiais patiriamus. O šis [pojūtis] negali būti vadinamas nei rega, nei klausa, nei uosle, nei skoniu, nei lytėjimu, tačiau yra kažin kas kita, kas visiems bendrai vadovauja. O dėl suvokimo protu – kaip sakiau, vis dėlto negaliu jo vadinti protu, nes akivaizdu, kad jį turi ir žvėrys.

... qui ad rationem.

9. Aug. – Agnosco istud quidquid est, et eum interiorem sensum appellare non dubito. Sed nisi et istum transeat, quod ad nos refertur a sensibus corporis, pervenire ad scientiam non potest. Quidquid enim scimus, id ratione comprehensum tenemus. Scimus autem, ut de ceteris taceam, nec colores auditu, nec voces visu posse sentiri. Et cum hoc scimus, nec oculis, nec auribus scimus, neque illo sensu interiore, quo nec bestiae carent. Non enim credendum est eas nosse, nec auribus sentiri lucem, nec oculis vocem; quoniam ista nonnisi rationali animadversione et cognitatione discernimus.

Ev. – Non possum dicere hoc me habere perceptum. Quid si enim sensu illo interiore, quo eas non carere concedis, hoc quoque diiudicant, nec colores auditu nec visu voces posse sentiri?

Aug. – Num etiam putas eas posse discernere ab invicem colorem qui sentitur, et sensum qui in oculo est, et interiorem illum sensum apud animam, et rationem qua ista singillatim definiuntur et dinumerantur?

Ev. – Nullo modo.

Aug. – Quid? ista ratio posset haec quattuor discernere ab invicem et definitionibus terminare, nisi ad eam referretur et color per oculorum sensum, et ipse rursus per illum interiorem qui ei praesidet, et idem interior per seipsum, si tamen iam nihil aliud interpositum est?

Ev. – Non video quomodo aliter posset.

9. Aug. Pripažįstu, kad yra kažkas tokio, ir nedvejodamas vadinu vidiniu pojūčiu. Negalima perprasti žinojimu to, ką mums perduoda kūno juslės, jei tai nepraeina per jį. Mat visa, ką žinome, suvokiame protu. Tačiau, jau nekalbant apie kitas [jusles], žinome, kad nei spalvų negalima justi klausa, nei balsų – rega. Ir šitai sužinome ne akimis, ne ausimis, ne tuo vidiniu pojūčiu, kurio nestokoja ir gyvūnai. Juk nereikia tikėti juos žinant, kad šviesą junta ne ausimis, balsą – ne akimis; tai perprantame ne kaip kitaip, kaip tik protingai stebėdami ir pažindami.

...o šis – mąstymui.

Ev. Negaliu sakyti, jog šitai perpratau. Na, o jeigu būtent vidiniu pojūčiu, – kurį, kaip sutinki, jie turi, – atskiria, jog neįmanoma nei spalvų pažinti klausa, nei balsų – rega?

Aug. Juk nemanai, kad jie gali paeiliui atskirti ir juntamą spalvą, ir akyje esantį pojūtį, ir vidinį sieloje glūdintį pojūtį, ir mąstymą, atskirai apibrėžiantį ir išskaičiuojantį šiuos dalykus?

Ev. Jokiu būdu.

Aug. Na, o ar pats protas galėtų atskirti paeiliui šiuos keturis ir juos apibūdinti apibrėžimais, jeigu jam akių jusle nebūtų perduodama spalva ir vidiniu pojūčiu – tas, kas jai vadovauja, ir pats savaime – vidinis pojūtis, jeigu niekas kitas neįsiterpia?

Ev. Neįsivaizduoju, kaip kitaip galėtų.

Aug. – Quid? hoc videsne, sensu oculorum colorem sentiri eumdem autem sensum eodem sensu non sentiri? Non enim quo sensu colorem vides, hoc eodem vides etiam ipsum videre.

Ev. – Non omnino.

Aug. – Enitere etiam ista diiudicare; nam credo te non negare aliud colorem esse, et aliud colorem videre, et item aliud etiam, cum color non subest, habere sensum quo videri posset, si subesset.

Ev. – Discerno et ista, et inter se differre concedo.

Aug. – Num horum trium quidquam vides oculis, nisi colorem?

Ev. – Nihil aliud.

Aug. – Dic ergo unde videas alia duo; non enim ea non visa posses discernere.

Ev. – Nescio quid aliud; esse scio, nihil amplius.

Aug. – Nescis igitur utrum iam ipsa sit ratio, an illa vita sit quam sensum interiorem vocamus praecellentem sensibus corporis, an aliquid aliud?

Ev. – Nescio.

Aug. – Illud tamen scis, ea definiri nisi ratione non posse; neque rationem id facere, nisi de iis quae sibi examinanda offeruntur.

Ev. – Certum est.

Aug. – Quidquid igitur est aliud quo sentiri potest omne quod scimus, ministerium rationis est, cui offert et renuntiat quidquid attingit, ut ea quae sentiuntur discerni suis finibus possint, et non sentiendo tantum, sed etiam sciendo comprehendi.

Aug. Na, o ar supranti, kad akių jusle juntama spalva, tačiau ta pačia jusle nejuntama pati juslė? Juk ne ta pačia jusle, kuria matai spalvą, matai, kad matai.

Ev. Tikrai ne ta.

Aug. Stenkis atskirti ir šit ką; tikiuosi, neneigi, kad spalva – viena, o spalvą matyti – kas kita; dar kas kita – ir kai spalvos arti nėra, turėti juslę, kuria ją būtų galima pamatyti, jei būtų arti.

Ev. Atskiriu ir šitai; sutinku, kad skiriasi.

Aug. Ką gi iš šių trijų matai akimis, jei ne spalvą?

Ev. Ne ką kita.

Aug. Taigi pasakyk, kuo matai kitus du – juk nematydamas ir negali atskirti.

Ev. Nežinau nieko kito; tik žinau, kad yra, ir nieko daugiau.

Aug. Vadinasi, nežinai, ar tai pats protas, ar toji gyvybė, kurią vadiname vidiniu pojūčiu, pranokstančiu kūno jusles, ar dar kas kita?

Ev. Nežinau.

Aug. Tačiau žinai, kad ji gali būti apibrėžta tik protu; ir protas apibėžia tik tuos, kurie jam pasirodo verti tyrimo.

Ev. Iš tiesų.

Aug. Vadinasi, kad ir kas būtų tai, kuo galima pajusti visa, ką žinome, – jis tarnauja protui, kuriam pateikia ir praneša visa, ką tik paliečia, idant juntamuosius [dalykus] galima būtų apibrėžti jų ribose ir perprasti ne tik jutimu, bet ir žinojimu.

Ev. – Ita est.

Aug. – Quid? ipsa ratio quae ministros suos, et ea quae suggerunt, discernit ab invicem, et item quid inter haec et seipsam distet, agnoscit, seque illis praepotentiorem esse confirmat; num alia re seipsam nisi seipsa, id est ratione comprehendit? an aliter scires te habere rationem, nisi id ratione perciperes?

Ev. – Verissimum est.

Aug. – Quoniam ergo cum colorem sentimus, non itidem sensu ipso nos sentire etiam sentimus; neque cum audimus sonum, nostrum etiam audimus auditum; neque cum olfacimus rosam, olet nobis aliquid et ipse olfactus; neque quidquam gustantibus sapit in ore ipse gustus; nec tangentes aliquid, ipsum etiam tangendi sensum possumus tangere: manifestum est quinque istos sensus nullo eorum sensu posse sentiri, quamvis eis corporalia quaeque sentiantur.

Ev. – Manifestum est.

Sensus interior sentit se sentire.

4. 10. Aug. – Arbitror etiam illud esse manifestum, sensum illum interiorem non ea tantum sentire, quae acceperit a quinque sensibus corporis, sed etiam ipsos ab eo sentiri. Non enim aliter bestia moveret se, vel appetendo aliquid, vel fugiendo, nisi se sentire sentiret; non ad sciendum, nam hoc rationis est, sed tantum ad movendum, quod non utique aliquo illorum quinque sentit. Quod si ad-

Ev. Taip yra.

Aug. Na, o pats protas, paeiliui atskiriantis savo tarnus bei tai, ką jie praneša, ir pažįstantis, kuo skiriasi nuo jų, patvirtindamas esąs daug galingesnis už juos, – ar suvokia pats save kuo nors kitu, ne pats savimi? Argi žinotum turįs protą, neperpratęs to protu?

Ev. Visiškai teisingai.

Aug. Kadangi jusdami spalvą ne ta pačia jusle juntame, kad juntame; ir girdėdami garsą negirdime kartu ir savo klausos; ir kai uostome rožę, kažkas mums kvepia, bet ne pati uoslė; ir ką nors ragaujant nesijunta burnoje pats skonis; ir ką nors liesdami, negalime palytėti paties lytėjimo pojūčio; akivaizdu, jog šių penkių pojūčių negalima pajusti nė vienu iš jų, nors jais juntami visi kūniški [dalykai].

Ev. Aišku.

Vidinis pojūtis junta, kad junta.

4. 10. Aug. Manau, aišku ir tai, jog anas vidinis pojūtis junta ne tik tai, ką gauna iš penkių kūno juslių, tačiau ir tai, kad jis jas junta. Mat žvėris negalėtų nei pajudėti, nei pulti ką, nei bėgti, jei nesijustų juntąs, ko nejunta nė viena iš anų penkių [juslių]; [to reikia] ne kad žinotų, – nes tai jau mąstymo sritis, – bet vien kad judėtų. Jeigu vis dar atrodo miglota, prašviesės, jei atkreipsi dėmesį

huc obscurum est, elucescet, si animadvertas quod exempli gratia sat est in uno aliquo sensu, velut in visu. Namque aperire oculum, et movere aspiciendo ad id quod videre appetit nullo modo posset, nisi oculo clauso vel non ita moto se id non videre sentiret. Si autem sentit se non videre dum non videt, necesse est etiam sentiat se videre dum videt; quia cum eo appetitu non movet oculum videns, quo movet non videns, indicat se utrumque sentire. Sed utrum et se ipsam haec vita sentiat, quae se corporalia sentire sentit, non ita clarum est, nisi quod se quisque intus interrogans invenit omnem rem viventem fugere mortem; quae cum sit vitae contraria, necesse est ut vita etiam seipsam sentiat, quae contrarium suum fugit. Quod si adhuc non liquet, omittatur, ut non nitamur ad id quod volumus, nisi certis manifestisque documentis. Manifesta enim sunt, sensu corporis sentiri corporalia; eumdem autem sensum hoc eodem sensu non posse sentiri; sensu autem interiore et corporalia per sensum corporis sentiri, et ipsum corporis sensum: ratione vero et illa omnia, et eamdem ipsam notam fieri, et scientia contineri: an tibi non videtur?

Ev. – Videtur sane.

Aug. – Age, nunc responde unde sit quaestio, ad cuius solutionem pervenire cupientes, iam diu ista molimur via.

(pavyzdžiui pakanka) į vieną kurį nors jutimą – pavyzdžiui, regos. Niekaip neįstengtų nei atmerkti akių, nei nukreipti jų, kad pamatytų, ką puola, jei nejustų, kad užmerkęs akis ir jų nejudindamas negali matyti. O jeigu nematydamas junta, kad nemato, tai būtinai ir matydamas junta, kad mato, – nes puldamas tą, kurį mato, akių nejudina, o nematydamas – judina, tad ir išsiduoda juntąs ir viena, ir kita. Tačiau ne taip aišku, ar toji gyvybė, juntanti, kad junta kūnus, – ar ji junta ir pati save; nebent kiekvienas viduje savęs klausinėdamas aptinka, jog bet kuris gyvas padaras bėga nuo mirties, kadangi šioji priešinga gyvybei; vadinasi, pati gyvybė, bėganti nuo to, kas jai priešinga, būtinai junta save. Tačiau jeigu net ir dabar neaišku, teks praleisti, kad siekdami tikslo remtumėmės vien tikrais ir aiškiais įrodymais. Juk visiškai aiškūs šie įrodymai: kūno jusle juntami kūniški dalykai, o vidiniu pojūčiu juntami ir kūniški – per kūno juslę, ir pati kūno juslė; o protaujant tampa žinomi ir visi tie [dalykai], ir jis pats, ir aprėpiama žinojimu; ar tau taip neatrodo?

Ev. Žinoma, atrodo.

Aug. Nagi, dabar atsakyk, koks tas klausimas, į kurį ieškodami atsakymo, jau ilgokai stumiamės šiuo keliu.

Melius quam esse est se esse sentire.

5. 11. Ev. – Quantum memini, trium illarum quaestionum quas paulo ante ad contexendum ordinem huius disputationis posuimus, nunc prima versatur, id est, quomodo manifestum fieri possit, quamvis tenacissime firmissimeque credendum sit, Deum esse.

Aug. – Recte hoc tenes: sed etiam illud diligenter tenere te volo, cum de teipso quaererem utrum te esse noveris, non solum hoc, sed etiam alia duo nobis apparuisse quod noveris.

Ev. – Id quoque teneo.

Aug. – Nunc ergo vide ad quam rem istarum trium intellegas pertinere omne quod corporis sensus attingit; id est, in quo rerum genere tibi ponendum videatur, quidquid vel oculorum, vel alio quolibet corporis instrumento noster sensus attingit: utrum in eo quod tantum est, an in eo quod etiam vivit, an in eo quod etiam intellegit.

Ev. – In eo quod tantum est.

Aug. – Quid? ipsum sensum in quo genere trium horum esse censes?

Ev. – In eo quod vivit.

Aug. – Quid igitur horum duorum melius esse iudicas? sensum ipsum, an quod sensus attingit?

Ev. – Sensum scilicet.

Aug. – Quare?

Ev. – Quia melius est id quod etiam vivit, quam id quod tantum est.

Suprasti, kad esi – geriau negu būti.

5. 11. Ev. Kiek pamenu, neseniai uždavėme tris klausimus, norėdami nustatyti šio pokalbio tvarką; dabar nagrinėjamas pirmasis, t. y. kaip gali paaiškėti, – nors tuo ir reikia tikėti tvirčiausiai ir nesvyruojant, – kad Dievas yra.

Aug. Prisimeni teisingai; tik noriu, jog rūpestingai prisimintum, kaip klausiau tavęs, ar žinai, kad esi, ir mums pasirodė, kad žinai ne tik šitai, bet ir dar du kitus [dalykus].

Ev. Irgi prisimenu.

Aug. Taigi pažvelk: kuriam iš šių trijų dalykų, manai, priklauso visa, ką liečia kūno juslė; t. y. kaip tau atrodo, kokiai dalykų atmainai reikia priskirti visa, ką mūsų juslė liečia – ar akimis, ar kitu kūno įrankiu: tai, kuri tik yra, ar tai, kuri dar ir gyvena, ar tai, kuri dar ir supranta.

Ev. Tai, kuri tik yra.

Aug. Na, o kuriai, tavo manymu, priklauso pati juslė?

Ev. Tai, kuri gyvena.

Aug. Taigi kuri iš šiųdviejų geresnė, tavo manymu? Ar pati juslė, ar tai, ką ji liečia?

Ev. Žinoma, juslė.

Aug. Kodėl?

Ev. Kadangi geriau yra tai, kas ir gyvena, negu tai, kas tik yra.

Melior sensus interior qui ideo iudicat...

12. Aug. – Quid? illum sensum interiorem, quem quidem infra rationem, et nobis communem cum bestiis superius indagavimus, dubitabisne huic sensui praeponere quo corpus attingimus, et quem iam ipsi corpori praeponendum esse dixisti?

Ev. – Nullo modo dubitaverim.

Aug. – Etiam hoc cur non dubites, volo abs te audire. Non enim poteris dicere hunc sensum interiorem iam in eo genere trium illorum esse ponendum, quod etiam intellegit, sed adhuc in eo quod et est et vivit, etiamsi intellectu caret: iste enim sensus inest et bestiis, quibus intellectus non inest. Quae cum ita sint, quaero cur praeponas sensum interiorem huic sensui quo corporalia sentiuntur, cum sit uterque in eo genere quod vivit. Sensum autem istum qui corpora attingit, ideo praeposuisti corporibus, quia illa sunt in eo genere quod tantum est, iste vero in eo quod etiam vivit: in quo cum et ille interior reperiatur, cur eum meliorem putes dic mihi. Si enim dixeris, quia ille istum sentit, non te credo inventurum regulam qua figere possimus omne sentiens melius esse quam id quod ab eo sentitur, ne fortassis ex hoc etiam cogamur dicere omne intellegens melius esse quam id quod ab eo intellegitur. Hoc enim falsum est; quia homo intellegit sapientiam, et non est melior quam ipsa sapientia. Quamobrem vide qua causa tibi visum sit, sensum interiorem huic sensui quo sentimus corpora esse praeferendum.

Dar geresnis – vidinis pojūtis, nes jis sprendžia...

12. Aug. Na, o kaip su vidiniu pojūčiu, – pirmiau ištyrėme, jog jis – žemesnis už mąstymą, be to, bendras mums ir žvėrims, – ar sudvejosi jį vertinti labiau už juslę, kuria liečiame kūną ir kurią jau sakei esant vertintiną labiau už patį kūną?

Ev. Jokiu būdu nedvejočiau.

Aug. Noriu išgirsti iš tavęs, kodėl neabejoji. Juk negali šito vidinio pojūčio priskirti tai grupei iš anų trijų, kuri dar ir supranta, – bet tik tai, kuri ir yra, ir gyvena, nors ir neturi supratimo; mat šitą pojūtį turi ir žvėrys, neturintys supratimo. Jei jau šitaip, atsakyk, kodėl vidinį pojūtį vertini labiau už tą, kuriuo juntami kūnai, juk abu priklauso gyvenančiajai grupei. O juslę, liečiančią kūnus, labiau už kūnus įvertinai todėl, kad pastarieji priklauso tik esančių atmainai, o pirmasis – dar ir gyvenančių; kadangi šioje aptinkamas ir vidinis [pojūtis], pasakyk man, kodėl laikai jį geresniu. Jei tarsi, esą jis junta anąjį, – nemanau, kad būsi atradęs taisyklę, pagal kurią galėtume vaizduotis, neva kiekvienas juntantysis geresnis už tai, kas juo juntama, – kad tik neprisieitų sakyti, neva kiekvienas suprantantysis geresnis už tai, ką jis supranta. O tai jau tikrai klaidinga; juk žmogus supranta išmintį, bet nėra geresnis už pačią išmintį. Tad pasiaiškink, kodėl tau vidinis pojūtis pasirodė vertingesnis už tą, kuriuo juntame kūnus.

Ev. – Quia moderatorem et iudicem quemdam huius illum esse cognosco. Nam et si quid huic in officio suo defuerit, ille tamquam debitum a ministro flagitat, sicut paulo ante disputatum est. Non enim se videre, aut non videre sensus oculi videt, et quia non videt, non potest quid sibi desit, aut quid satis sit iudicare; sed ille interior, quo admonetur et anima bestiae aperire oculum clausum, et quod deesse sentit implere. Nulli autem dubium est eum qui iudicat eo de quo iudicat esse meliorem.

Aug. – Cernis ergo istum etiam corporis sensum de corporibus quodammodo iudicare? Ad illum enim pertinet voluptas et dolor, cum vel leniter vel aspere corpore attingitur. Nam sicut ille interior quid desit vel satis sit oculorum sensui iudicat; sic ipse sensus oculorum quid desit, vel satis sit coloribus iudicat. Item sicut ille interior de auditu nostro iudicat, utrum minus an sufficienter intentus sit; sic iudicat auditus ipse de vocibus, quid earum leniter influat, aut aspere perstrepat. Non necesse est ceteros sensus corporis persequi: iam enim, ut opinor, animadvertis quid velim dicere, ita scilicet sensum illum interiorem de istis corporis sensibus iudicare, cum eorum et integritatem probat, et debitum flagitat, quemadmodum et ipsi corporis sensus de corporibus iudicant, assumentes in eis lenem tactum, reiicientesque contrarium.

Ev. – Cerno sane, et verissima esse consentio.

Ev. Kadangi suvokiu, jog pirmasis yra tam tikras antrojo valdytojas ir teisėjas. Ir jeigu antrasis vengia kokių nors savo pareigų, tai pirmasis prispyręs reikalauja tarsi iš tarno prievolės, kaip kad neseniai aptarėme. Juk akių juslė nemato, kad ji regi arba neregi, o nematydama ir negali spręsti, ko jai trūksta arba ko pakanka; gali tik vidinis [pojūtis], – juo ir žvėries gyvybei primenama atmerkti užmerktą akį, jis ir junta, kaip užpildyti tai, ko trūksta. Taigi sprendžiantysis, be abejo, yra geresnis už sprendžiamąjį.

Aug. Vadinasi, supranti, kad ir kūno juslė savo ruožtu sprendžia apie kūnus? Juk su ja susiję malonumas ir džiaugsmas, lytint švelnius ar šiurkščius kūnus. Kaip vidinis pojūtis sprendžia, ko trūksta arba pakanka akių juslei, taip ir pati akių juslė sprendžia, ko trūksta ar ko pakanka spalvoms. Kaip vidinis pojūtis sprendžia apie mūsų klausą – ar ji per mažai, ar užtektinai įtempta, – taip ir klausa sprendžia apie garsus: ar švelniai liejasi, ar šaižiai ūžia. Nėra reikalo tyrinėti kitas kūno jusles; manau, jau supranti, ką noriu pasakyti, t. y. kaip vidinis pojūtis sprendžia apie kūno jusles, pagirdamas už grynumą ar reikalaudamas prievolės, – taip ir paties kūno juslės sprendžia apie kūnus, priimdamos švelnų prisilietimą, atmesdamos nemalonų.

Ev. Žinoma, suprantu; ir pripažįstu – tai tikra tiesa.

... ideoque ipsa ratio melior...

6. 13. Aug. – Attende iam utrum ratio etiam de hoc interiore sensu iudicet. Iam enim non quaero utrum eam meliorem illo esse dubites, quia non dubito id te iudicare: quamquam ne id quidem iam quaerendum putem, utrum de isto sensu iudicet ratio. Namque in iis ipsis quae infra eam sunt, id est in corporibus et in sensibus corporis et isto interiore sensu, quomodo sit aliud alio melius, et quam sit illis praestantior ipsa, quae tandem, nisi ipsa renuntiat? quod profecto nullo modo posset, nisi de his ipsa iudicaret.

Ev. – Manifestum est.

Aug. – Cum ergo eam naturam quae tantum est, nec vivit nec intellegit, sicuti est corpus exanime, praecedat ea natura quae non tantum est, sed etiam vivit, nec intellegit, sicuti est anima bestiarum; et rursus hanc praecedat ea quae simul et est et vivit et intellegit, sicut in homine mens rationalis; num arbitraris in nobis, id est in iis quibus natura nostra completur ut homines simus, aliquid inveniri posse praestantius, quam hoc quod in his tribus tertio loco posuimus? Nam et corpus nos habere manifestum est, et vitam quamdam qua ipsum corpus animatur atque vegetatur, quae duo etiam in bestiis agnoscimus, et tertium quiddam quasi animae nostrae caput aut oculum, aut quid congruentius de ratione atque intellegentia dici potest, quam non habet natura bestiarum. Quare vide, obsecro, utrum aliquid invenire possis, quod sit in natura hominis ratione sublimius.

Ev. – Nihil omnino melius video.

6. 13. Aug. Dabar pagalvok, ar protas sprendžia apie vidinį pojūtį. Nebeklausiu, ar abejoji, kad pirmasis geresnis už antrąjį, nes pats neabejoju, jog taip manai; turbūt net nederėtų klausti, ar mąstymas sprendžia apie šitą pojūtį. Kas gi kitas, jei ne patsai protas, paskelbia žemesniems už jį, t. y. kūnams, kūno juslėms ir tam vidiniam pojūčiui, – kiek vienas geresnis už kitą, kiek jis pats už juos pranašesnis? To tikrai neįstengtų, jei pats nespręstų apie juos.

...ir todėl pats mąstymas geresnis...

Ev. Aišku.

Aug. Kadangi prigimtį, kuri tik yra, bet negyvena ir nesupranta – kaip kad bedvasis kūnas – pranoksta prigimtis, kuri ne tik yra, bet ir gyvena, tik nesupranta – kaip kad žvėrių siela; o šią savo ruožtu pranoksta toji, kuri išsyk ir yra, ir gyvena, ir supranta – kaip kad protaujančioji žmogaus siela; tad ar manai, kad mumyse, pripildytuose savo žmogiškos prigimties, galima rasti ką pranašesnio už tai, kam paskyrėme trečiąją vietą? Juk akivaizdu, kad turime ir kūną, ir kažkokią gyvybę, atgaivinančią ir maitinančią patį kūną, – tuos du dalykus atpažįstame ir žvėryse, – ir kažką trečią, nelyg mūsų sielos galvą arba akį, arba tai, ko neturi žvėrių prigimtis, ką galima pasakyti kartu apie mąstymą ir supratimą. Tad būk geras, pagalvok, ar gali žmogaus prigimtyje aptikti ką aukštesnio už protą.

Ev. Tikrai nematau nieko geresnio.

... et ratione melius quod incommutabile est.

14. Aug. – Quid si aliquid invenire potuerimus, quod non solum esse non dubites, sed etiam ipsa nostra ratione praestantius? dubitabisne illud quidquid est, Deum dicere?

Ev. – Non continuo, si quid melius quam id quod in mea natura optimum est invenire potuero, Deum esse dixerim. Non enim mihi placet Deum appellare, quo mea ratio est inferior, sed quo nullus est superior.

Aug. – Ita plane: nam ipse huic tuae rationi dedit, tam de se pie vereque sentire. Sed, quaeso te, non inveneris esse aliquid supra nostram rationem nisi quod aeternum atque incommutabile est, dubitabisne hunc Deum dicere? Nam et corpora mutabilia esse cognoscis; et ipsam vitam qua corpus animatur, per affectus varios mutabilitate non carere manifestum est; et ipsa ratio cum modo ad verum pervenire nititur, modo non nititur, et aliquando pervenit, aliquando non pervenit, mutabilis esse profecto convincitur. Quae si nullo adhibito corporis instrumento, neque per tactum, neque per gustatum, neque per olfactum, neque per aures, neque per oculos, neque per ullum sensum se inferiorem, sed per seipsam cernit aeternum aliquid et incommutabile, simul et seipsam inferiorem, et illum oportet Deum suum esse fateatur.

Ev. – Hunc plane fatebor Deum, quo nihil superius esse constiterit.

Aug. – Bene habet: nam mihi satis erit ostendere esse aliquid huiusmodi, quod aut fateberis Deum

14. Aug. Na, o jei galėtume rasti ką nors, ne tik neabejotinai esantį, bet ir pranašesnį už patį mūsų protą? Ar sudvejotum tai, kad ir kas tai būtų, pavadinti Dievu?

...o kas nekintama – geriau už mąstymą.

Ev. Jei tik rasčiau ką geresnio už geriausią mano prigimties dalį, ne iškart pavadinčiau Dievu. Dievu noriu vadinti ne tą, už ką mano protas menkesnis, bet tą, už ką nėra nieko aukštesnio.

Aug. Tikrai; juk jis pats suteikė tavo protui galią taip dievotai ir teisingai galvoti. Tačiau atsakyk, meldžiu, – jei nerandi nieko aukštesnio už mūsų protą, išskyrus tai, kas amžina ir nekintama, ar sudvejosi tai pavadinti Dievu? Juk žinai, kad kūnai – kintami; ir aišku, kad pati kūną atgaivinanti gyvybė dėl visokiausių aistrų neišvengia kintamumo; kintamas pasirodo ir pats protas, tai besistengiąs pasiekti tiesą, tai nesistengiąs, kartais pasiekiantis [ją], kartais ir nepasiekiantis. O jeigu, nesinaudodamas jokiu kūnui skirtu įrankiu, – nei lytėjimu, nei skoniu, nei uosle, nei ausimis, nei akimis, nei jokia kita už jį žemesne jusle, pats savaime įžvelgia kažką amžiną ir nekintamą, – dera jam pripažinti, kad yra menkesnis už jį ir kad tai – jo Dievas.

Ev. Dievu pripažinsiu tik tą, už kurį tikrai nebus nieko aukštesnio.

Aug. Teisingai; man pakaks parodyti esant ką nors panašaus, ką pripažinsi Dievu, arba Dievu

esse, aut si aliquid supra est, eum ipsum Deum esse concedes. Quare sive supra sit aliquid sive non sit, manifestum erit Deum esse, cum ego, quod promisi, esse supra rationem eodem ipso adiuvante monstravero.

Ev. – Demonstra ergo quod polliceris.

Singulorum et sensus et ratio...

7. 15. Aug. – Faciam; sed prius quaero utrum sensus corporis meus idem sit qui tuus, an vero meus non sit nisi meus, et tuus non sit nisi tuus; quod si non ita esset, non possem per oculos meos videre aliquid, quod tu non videres.

Ev. – Concedo prorsus, quamvis eiusdem generis, tamen singulos nos habere sensus, videndi, vel audiendi, vel quoslibet alios ceterorum. Non enim solum videre, sed etiam audire potest aliquis hominum quod alius non audiat, et aliud aliquid quolibet alio sensu quiquam sentire quod alius non sentiat. Unde manifestum est et tuum nonnisi tuum, et meum sensum non esse nisi meum.

Aug. – Hoc idem respondebis de illo etiam sensu interiore? an aliquid aliud?

Ev. – Nihil sane aliud. Nam et ille utique sensum meum sentit meus, et tuum sentit tuus: nam ideo plerumque interrogor ab eo qui aliquid videt, utrum hoc etiam ego videam, quia ego me videre aut non videre sentio, non ille qui interrogat.

Aug. – Quid? ipsam rationem nonne unusquisque nostrum habet suam? quandoquidem fieri

pripažinsi ką nors, kas dar aukščiau. Taigi ar būtų kas dar aukštesnis, ar nebūtų, paaiškės, jog Dievas yra, nes jo paties padedamas įrodysiu, ką pažadėjau, – kad yra kažkas aukštesnis už protą.

Ev. Taigi įrodyk, ką pažadėjęs.

7. 15. Aug. Tai ir padarysiu; tačiau pirmiausia klausiu, ar manoji kūno juslė – tokia pati, kaip ir tavoji, ar iš tiesų maniškė yra tik mano, o taviškė – tik tavo; jei taip nebūtų, negalėčiau savo akimis matyti nieko, ko tu nematai.

Turime atskirus jutimus ir protą...

Ev. Visiškai sutinku, kad turime nors ir tos pačios rūšies, tačiau atskiras jusles – regos ar klausos, ar kokias nors kitas. Mat kiekvienas žmogus gali ne tik regėti, bet ir girdėti tai, ko negirdi kitas, ir kiekvienas savo jusle gali justi tai, ko nejunta kitas. Todėl akivaizdu, kad tavoji juslė yra vien tavo, o manoji – vien mano.

Aug. Ar tą pat atsakysi ir apie vidinį pojūtį? Ar kitaip?

Ev. Žinoma, ne kitaip. Mat ir tas manasis pojūtis jaučia tik mano juslę, ir tavasis jaučia tik tavąją; todėl labai dažnai ką nors matantysis klausia, ar matau ir aš, nes ką matau ir ko nematau, jaučiu aš, o ne klausėjas.

Aug. Na, o kaip su mąstymu? Argi ne kiekvienas turime savąjį? Juk gali atsitikti, kad aš ką nors

potest ut ego aliquid intellegam, cum tu id non intellegis; nec utrum intellegam tu scire possis, ego autem sciam.

Ev. – Manifestum est etiam rationales mentes singulos quosque nostrum singulas habere.

... at non quod videtur aut auditur...

16. Aug. – Nun etiam poteris dicere singulos soles nos habere quos videmus, aut lunas, aut luciferos, aut cetera huiusmodi, quamvis suo quisque ac proprio sensu ista videat?

Ev. – Nullo modo istud dixerim.

Aug. – Possumus ergo videre unum aliquid multi simul, cum sint sensus nostri nobis singulis singuli, quibus omnibus illud unum sentimus quod simul videmus; ut quamvis alius sensus meus sit, et alius tuus, possit tamen fieri ut id quod videmus non sit aliud meum, aliud tuum; sed illud unum praesto sit utrique nostrum et simul ab utroque videatur.

Ev. – Manifestissimum est.

Aug. – Possumus etiam unam aliquam vocem simul audire, ut quamvis alius sit auditus meus, alius tuus, non sit tamen alia mea, et alia tua vox quam simul audimus, vel alia pars eius auditu meo capiatur, et alia tuo, sed quidquid sonuerit, et unum et totum audiendum simul adsit ambobus.

Ev. – Et hoc manifestum est.

suprantu, o tu – ne; arba tu negali žinoti, ar aš suprantu, o aš – žinau.

Ev. Akivaizdu, kad ir mąstančiuosius protus kiekvienas turime atskirus.

16. Aug. Bet juk negalėtum sakyti, kad turime atskiras saules, mėnulius, rytines žvaigždes ar panašiai, kuriuos regime, nors kiekvienas regi juos sava, vien jam priklausančia jusle?

...bet ne tai, kas matoma ar girdima...

Ev. To jokiu būdu negalėčiau pasakyti.

Aug. Vadinasi, dažnas galime drauge regėti ką nors vieną, patys turėdami atskiras savo jusles, kuriomis juntame ką nors vieną, ką matome drauge; bet nors viena juslė – manoji, o kita – tavoji, vis dėlto gali atsitikti, kad abu drauge regime kažką vieną, esantį šalia, o ne kiekvienas savąjį.

Ev. Visiškai aišku.

Aug. Taip pat galime kartu girdėti ir kokį nors vieną balsą: nors mano viena klausa, o tavo – kita, tačiau mudviejų drauge girdimas balsas nėra vienas mano, o kitas – tavo, nei mano klausa nepagauna vieną jo dalį, o tavoji – kitą, bet visa, kas skamba, yra viena, ir abu turime jį išgirsti drauge.

Ev. Aišku ir tai.

... quod olfactu et gustatu sentitur...

17. Aug. – Iam etiam de ceteris sensibus corporis licet animadvertas quod dicimus, neque omnino illos, quod ad hanc rem attinet, ita se habere ut illos duos oculorum et aurium, neque omnino non ita. Nam quia ex uno aere et ego et tu possumus implere spiramentum, et eius aeris affectionem odore sentire: et item quia ex uno melle, vel quolibet alio cibo seu potu ambo gustare possumus, et eius affectionem sapore sentire, quamvis ille unus sit, nostri autem sint sensus singuli, tibi tuus et mihi meus; ut unum odorem vel unum saporem cum ambo sentiamus, nec tu tamen eum meo sensu sentias, nec ego tuo, nec aliquo uno qui utriusque nostrum possit esse communiter, sed prorsus mihi meus sensus sit, et tuus tibi, etiamsi unus aut odor, aut sapor ab utroque sentiatur: hinc ergo isti sensus inveniuntur habere aliquid tale, quale illi duo in visu et auditu: sed in eo dispares sunt, quantum ad id quod nunc agimus pertinet, quod etsi unum aerem naribus ambo trahimus, aut unum cibum gustando capimus; non tamen eam partem aeris duco quam tu, nec eamdem partem cibi sumo quam tu, sed aliam ego, aliam tu: ideo de toto aere cum spiro, duco partem quanta mihi satis est, et tu item de toto aliam quanta tibi satis est ducis: et cibus quamvis unus et totus ab utroque absumatur non tamen et a me totus, et a te totus absumi potest, quomodo verbum et ego totum audio, et tu totum simul, et speciem quamlibet quantam ego video, tantam et tu simul; sed cibi vel potionis alia

...kas juntama uosle ir skoniu...

17. Aug. Dabar atkreipk dėmesį, ką sakome apie kitas kūno jusles, liečiančias patį daiktą, – su jomis nėra visiškai taip pat, kaip ir su anomis dviem, akių ir ausų [juslėmis], ir ne visiškai priešingai. Juk ir tu, ir aš galime kvėpti to paties oro dvelksmą, ir uosle jausti to oro savybes; taip pat abu galime ragauti vieno medaus ar kitokio maisto ar gėrimo, ir skonio jusle justi jo savybes, – nors jis vienas, tačiau mudviejų juslės – atskiros, tavo – tavoji ir mano – manoji; nors abu juntame vieną kvapą arba vieną skonį, tačiau nei tu jų nejunti manąja jusle, nei aš – tavąja, nei abu kokia nors viena, kuri galėtų būti bendra mums abiems, o manoji yra tiesiog mano, tavoji – tavo, nors abiejų juntamas kvapas ar skonis – vienas. Iš čia paaiškėja, kad tos juslės turi kažką panašaus, kaip ir anos dvi, rega ir klausa; tačiau kartu yra skirtingos – kiek tai susiję su mūsų aptariama tema – nes ir kai šnervėmis abu traukiame tą patį orą, ir kai ragaujame tą patį maistą, vis dėlto aš įkvepiu ne tą pačią oro dalį, kaip tu, ir priimu ne tą pačią maisto dalį, kaip tu, o aš – vieną, tu – kitą; tad kvėpuodamas iš viso oro įtraukiu man pakankamą dalį, o tu – pakankamą tau; ir abu ragaudami vieną ir visą maistą, nei aš, nei tu negalime suvalgyti jo viso, kaip kad ir aš, ir tu drauge girdime visą žodį, kaip kad ir aš, ir tu matome tokį patį pavidalą; būtinai į mane

pars in me, alia in te transeat necesse est: an parum ista intellegis?

Ev. – Immo vero apertissima et certissima esse consentio.

... aut tangitur...

18. Aug. – Num censes tangendi sensum comparandum esse oculorum et aurium sensibus in ea re de qua nunc agitur; quia non solum corpus unum ambo possumus sentire tangendo, sed etiam eamdem partem tu quoque poteris tangere quam ego tetigero, ut non solum idem corpus, sed eamdem quoque corporis partem possimus ambo sentire tangendo? Non enim sicuti cibum aliquem appositum non possumus et ego totum et tu totum capere, cum ambo illo vescimur, sic etiam in tangendo accidit: sed et unum et totum quod ego tetigero, etiam tu potes, ut id ambo tangamus, non singulis partibus, sed totum singuli.

Ev. – Fateor hoc modo duobus illis superioribus sensibus, hunc tangendi sensum esse simillimum: sed in hoc esse dissimilem, quod simul, id est uno tempore, et videre aliquid unum totum ambo possumus et audire; tangere autem possumus quidem totum aliquid ambo uno tempore, sed partibus singulis, eamdem autem partem nonnisi temporibus singulis: nam nulli parti quam tactu capis, possum meum tactum admovere, nisi tu amoveris tuum.

patenka viena maisto ar gėrimo dalis, o į tave – kita; ar ne visai supranti?

Ev. Priešingai, ir sutinku, jog tai visiškai akivaizdu ir teisinga.

18. Aug. Argi manai, kad lytėjimo juslę galima lyginti su akių ir ausų juslėmis, – ta prasme, apie ką dabar kalbame; juk lytėdami ne tik galime abu pajusti tą patį kūną, bet tu netgi galėtum palytėti tą pačią dalį, kurią paliesiu aš; taigi lytėdami abu galime pajusti ne tik tą patį kūną, bet ir tą pačią kūno dalį? Nes lytint neatsitinka kaip tada, kai abu valgydami patiektą maistą negalime jo viso priimti – nei aš, nei tu; tačiau kaip tu gali paliesti tą patį, vieną ir visą, ką liečiu aš, taip abu galime paliesti ne tik atskiras jo dalis, bet ir kiekvienas atskirai – jį visą. ...arba liečiama...

Ev. Pripažįstu, jog šiuo atžvilgiu lytėjimo juslė labai panėši į dvi aukščiau minėtąsias; tačiau, manau, ir skiriasi nuo jų, nes ką nors vieną ir ištisą galime ir matyti, ir girdėti išsyk, t. y. tuo pačiu metu, tuo tarpu vienu metu galime lytėti tik skirtingas kažko ištiso dalis, o tą pačią dalį – tik skirtingu laiku; negaliu gi paliesti nė vienos dalies, kurią tuo metu lieti tu, kol nesiliausi lietęs.

... aut quo alimur.

19. Aug. – Vigilantissime respondisti: sed oportet te etiam illud videre, cum horum omnium quae sentimus, alia sint quae ambo, alia quae singuli sentiamus ipsos vero sensus nostros quisque singuli sentiamus, ut neque ego sentiam sensum tuum, neque tu meum, quod de his rebus quae sentiuntur a nobis per corporis sensus, id est quod de corporalibus rebus non possumus sentire ambo, sed singuli, nisi quod ita fit nostrum ut hoc in nos vertere, et commutare possimus, sicuti est cibus et potus, cuius nullam partem quam ego percepero, et tu percipere poteris: quia et si nutrices alimenta mansa infantibus reddunt, illud tamen quod inde gustatus rapuerit atque in mandentis viscera commutaverit, nullo modo revocari poterit ut in escam refundatur infantis. Gula enim cum aliquid iucunde sapit, etiamsi exiguam, tamen irrevocabilem partem sibi vindicat, et hoc cogit fieri quod naturae corporis convenit: quod nisi ita esset, nullus remaneret sapor in ore posteaquam fuerint mansa illa reddita atque desputa. Quod etiam de aeris partibus recte dici potest, quas naribus ducimus: nam etiamsi aliquid aeris quod ego reddidero, possis etiam tu ducere, non tamen poteris etiam illud, quod inde in alimentum meum cesserit; quia nec reddi potest. Nam etiam naribus alimentum nos capere medici docent: quod alimentum et spirando solus sentire possum, et reflando restituere non possum, ut abs te etiam ductum naribus sentiatur.

19. Aug. Atsakei labai apdairiai; tik tau dar reikia suprasti: iš visų juntamų dalykų vienus juntame abu, kitus – atskirai, o kiekvienas atskirai juntame savo jusles, tad nei aš nejuntu tavosios juslės, nei tu – manosios; kitų dalykų, kuriuos juntame kūno juslėmis, t. y. kūniškų dalykų, negalime justi abu, o tik atskirai, nebent galime jį priimti į save ir pakeisti, kad taptų mūsų, – kaip kad yra su maistu ir gėrimu. Tos pačios jo dalies, kurią priimu aš, tu niekaip negali priimti; juk ir žindyvės, duodamos kūdikiams sukramtytą maistą, to, ką skonio juslė jau pasiglemžė ir pakeistą perdavė į kramtančiojo vidurius, jau niekaip nebegali sugrąžinti, kad perduotų kūdikiui valgyti. Mat gerklė, pajutusi malonų skonį, pasisavina kad ir mažytę, tačiau negrąžinamą dalį, ir šitai paskatina įvykti, kas dera kūno prigimčiai; jei taip nebūtų, burnoje neliktų jokio skonio, grąžinus ir išspjovus sukramtytą maistą. Tą pat galima teisingai pasakyti ir apie oro dalis, kurias įkvepiame šnervėmis; jei tu ir gali įkvėpti šiek tiek oro, mano iškvėpto atgal, vis dėlto negali [įkvėpti] ir to, kuris jau bus tapęs mano penu, kadangi jo nebeįmanoma sugrąžinti. Juk gydytojai moko, kad šnervėmis įkvepiame maistą; tą maistą ir įkvėpdamas tegaliu justi vienas, ir iškvėpti nebegaliu tokio paties, kad dar ir tu jį šnervėmis

...arba ką valgome.

Nam cetera sensibilia quae quamvis sentiamus, non tamen ea sentiendo in nostrum corpus corrupta mutamus, possumus ea, sive uno tempore, sive singulis vicissim temporibus ambo sentire, sicut vel totum vel pars ipsa quam sentio, abs te etiam sentiatur; qualia sunt, sive lux, sive sonus, sive corpora quae attigimus, non tamen laedimus.

Ev. – Intellego.

Aug. – Manifestum est ergo ea quae non commutamus et tamen sentimus corporis sensibus, et non pertinere ad naturam sensuum nostrorum, et propterea magis nobis esse communia, quia in nostrum proprium et quasi privatum non vertuntur atque mutantur.

Ev. – Prorsus assentior.

Aug. – Proprium ergo et quasi privatum intellegendum est, quod unicuique nostrum soli est, et quod in se solus sentit, quod ad suam naturam proprie pertinet: commune autem et quasi publicum, quod ab omnibus sentientibus nulla sui corruptione atque comutatione sentitur.

Ev. – Ita est.

Communis est ratio numeri...

8. 20. Aug. – Age, nunc attende, et dic mihi utrum inveniatur aliquid quod omnes ratiocinantes sua quisque ratione atque mente communiter videant, cum illud quod videtur praesto sit omnibus, nec in usum eorum quibus praesto est commutetur, quasi cibus aut potio, sed incorruptum integrum-

įtraukęs pajustum. Kai, nors ir jusdami kitus juntamuosius dalykus, vis dėlto jų nesugadiname ir nepakeičiame savo kūne, – juos galime justi abu: arba vienu metu, arba pakaitomis skirtingu laiku, taip, kad ir tu gali justi ištisai arba tą pačią dalį, kurią liečiu aš, pavyzdžiui, šviesą arba garsą, arba kūnus, – juos liečiame, bet nesugadiname.

Ev. Suprantu.

Aug. Vadinasi, aišku, kad kūnai, kuriuos liečiame kūno juslėmis jų nekeisdami, nepriklauso mūsų juslių prigimčiai, todėl mums labiau bendri, nes jų nekeičiame ir nepaverčiame nelyg asmenine nuosavybe.

Ev. Visiškai sutinku.

Aug. Vadinasi, reikia suprasti, kad nelyg asmeninė nuosavybė yra tai, kas priklauso vieninteliam iš mūsų, ką vienintelis junta savyje, kas asmeniškai priklauso jo prigimčiai; o bendra ir tarsi vieša yra tai, ką junta visi, ir nė vienas nei sugadina, nei pakeičia.

Ev. Taip yra.

Skaičių tvarka yra bendra...

8. 20. Aug. Nagi, dabar pagalvok ir pasakyk man, ar galima rasti ką nors, ką visi protaujantieji supranta bendrai, kiekvienas savo mąstymu ir protu, kadangi tai, kas suprantama, yra pasiekiama visiems ir nesikeičia jiems vartojant, kaip kad maistas ar gėrimas, o lieka nesugadinta ir sveika

que permaneat sive illi videant, sive non videant: an forte nihil huiusmodi esse arbitraris?

Ev. – Immo multa esse video; e quibus unum commemorari satis est, quod ratio et veritas numeri omnibus ratiocinantibus praesto est, ut omnis eam computator sua quisque ratione et intellegentia conetur apprehendere; et alius id facilius, alius difficilius possit, alius omnino non possit: cum tamen ipsa aequaliter omnibus se praebeat valentibus eam capere; nec cum eam quisque percipit, in sui perceptoris quasi alimentum vertatur atque mutetur; nec cum in ea quisque fallitur, ipsa deficiat, sed ea vera et integra permanente, ille in errore sit tanto amplius, quanto minus eam videt.

... quae sensu non attingitur.

21. Aug. – Recte sane; sed video te tamquam non rudem harum rerum cito invenisse quod diceres: tamen, si tibi aliquis diceret numeros istos non ex aliqua sua natura, sed ex iis rebus quas sensu corporis attingimus, impressos esse animo nostro quasi quasdam imagines quorumque visibilium; quid responderes? an tu quoque id putas?

Ev. – Nullo modo id putaverim: non enim si sensu corporis percepi numeros, idcirco etiam rationem partitionis numerorum vel copulationis sensu corporis percipere potui. Hac enim luce mentis refello eum, quisquis vel in addendo vel in retrahendo dum computat falsam summam renuntiaverit. Et quidquid sensu corporis tango

nepaisant to, ar jie supranta, ar nesupranta; bet ar tik kartais nemanai, jog taip nebūna?

Ev. Priešingai, matau esant daugybę [tokių dalykų]; pakaks priminti vieną – kad skaičių tvarka ir tiesa yra prieinama visiems mąstantiesiems, kiekvienas skaičiuotojas bando ją suprasti savuoju mąstymu ir supratimu, ir vienas tai įstengia lengviau, kitas – sunkiau, dar kitas – visai neįstengia; nors ji pati vienodai pasirodo visiems, pajėgiantiems ją pasiekti; tačiau nei kam nors ją suvokiant, ji nepaverčiama ir nepakeičiama į nelyg savo priėmėjo maistą, nei kam nors suklydus dėl jos neišnyksta, tačiau išlieka tikra ir nepažeista, o tas tuo labiau klysta, kuo mažiau ją supranta.

...nes neliečiama jusle.

21. Aug. Visiškai teisingai; matau, jog tu, būdamas ne naujokas tokiuose dalykuose, greitai prisiminei, ką sakęs; bet jei kas nors tau pasakytų, jog ne dėl kokių nors savo savybių, o dėl dalykų, kuriuos liečiame kūno jusle, mūsų sieloje įsispaudžia skaičiai, tarsi savotiški kai kurių regimųjų dalykų atvaizdai, – ką atsakysi; ar galvoji taip pat?

Ev. Jokiu būdu taip negalvočiau; mat jeigu skaičius ir pažinau kūno jusle, tai dar nereiškia, kad ir skaičių dalybą ar derinimą galėjau priimti kūno jusle. Juk proto šviesa man padeda pataisyti tą, kuris suklysta sudėdamas ar atimdamas skaičius. Nežinau, kaip ilgai bus visa, ką liečiu kūno jusle, – ir dangus, ir žemė, ir visi kiti kūnai, kuriuos juose

veluti est hoc caelum et haec terra, et quaecumque in eis alia corpora sentio, quamdiu futura sint nescio: septem autem et tria decem sunt; et non solum nunc, sed etiam semper; neque ullo modo aliquando septem et tria fuerunt decem, aut aliquando septem et tria non erunt decem. Hanc ergo incorruptibilem numeri veritatem, dixi mihi et cuilibet ratiocinanti esse communem.

Unum verissime cogitatur...

22. Aug. – Non resisto tibi verissima et certissima respondenti. Sed ipsos quoque numeros non per corporis sensus attractos esse facile videbis, si cogitaveris quemlibet numerum tot vocari quoties unum habuerit: verbi gratia, si bis habuerit unum, duo vocantur; si ter, tria; et si decies unum habent, tunc vocantur decem: et quilibet omnino numerus quoties habet unum, hinc, illi nomen est, et tot appellatur. Unum vero quisquis verissime cogitat, profecto in venit corporis sensibus non posse sentiri. Quidquid enim tali sensu attingitur, iam non unum, sed multa esse convincitur: corpus est enim, et ideo habet innumerabiles partes. Sed ut minutas quasque minusque articulatas non persequar, quantulumcumque illud corpusculum sit, habet certe aliam partem dexteram, aliam sinistram; aliam superiorem, aliam inferiorem; aut aliam ulteriorem, aliam citeriorem; aut alias finales, aliam mediam: haec enim necesse est quamlibet exiguo corporis modulo inesse fateamur; et propterea

juntu; tuo tarpu septyni ir trys yra dešimt – ne tik dabar, bet visados; tikrai niekad nebuvo, kad septyni ir trys nebūtų dešimt, ir visada septyni ir trys bus dešimt. Tai šitai skelbiu negincijama skaičių tiesa, bendra ir man, ir bet kuriam protaujančiajam.

22. Aug. Neprieštarauju, nes atsakei visiškai teisingai ir aiškiai. Tačiau lengvai pastebėsi, jog ir patys skaičiai pasiekiami ne kūno juslėmis, jeigu galvosi, kad kiekvienas skaičius vadinamas pagal tai, kieksyk jame yra vienetų; pavyzdžiui, – jei vienetų du – vadinamas dviem; jei trys – trim; jei vienetų dešimtis – vadinamas dešimt; ir visi aliai vieno skaičiai vardą gauna pagal tai, kieksyk turi vieną, ir pagal tai pavadinami. Tačiau kas tik visiškai teisingai mąsto apie vieną, tikrai atranda, jog kūno juslėmis jo neįmanoma justi. Mat visa, kas paliečiama tokia jusle, jau pasirodo esąs nebe vienas, o daug; juk tai kūnas, todėl susideda iš nesuskaičiuojamų dalių. Nors ir netyrinėju visai mažyčių ar kokių nelabai aiškių, – visgi, kad ir koks mažulytis būtų kūnelis, jis tikrai turi vieną dešiniąją dalį, o kitą – kairiąją; vieną viršutinę, kitą – apatinę; arba vieną tolimesnę, kitą – artimesnę; ar vienas dalis šonines, kitą – vidurinę; išties reikia pripažinti, jog tai būdinga ir labai mažyčio

Teisingiausiai apmąstomas vienas...

nullum corpus vere pureque unum esse concedimus, in quo tamen non possent tam multa numerari nisi illius unius cognitione discreta. Cum enim quaero unum in corpore, et me non invenire non dubito, novi utique quid ibi quaeram, et quid ibi non inveniam, et non posse inveniri, vel potius omnino ibi non esse. Ubi ergo novi quod non est corpus unum, quid sit unum novi; unum enim si non nossem, multa in corpore numerare non possem. Ubicumque autem unum noverim, non utique per corporis sensum novi; quia per corporis sensum non novi nisi corpus, quod vere pureque unum non esse convincimus. Porro si unum non percepimus corporis sensu nullum numerum eo sensu percepimus, eorum dumtaxat numerorum quos intellegentia cernimus. Nullus enim est ex iis, qui non tot vocetur, quoties habet unum, cuius perceptio corporis sensu non fit. Cuiuslibet enim corpusculi pars dimidia quamvis duabus totum constat, habet et ipsa dimidiam suam. Sic ergo sunt illae duae partes in corpore, ut nec ipsae simpliciter duae sint. Numerus autem ille qui vocatur duo, quoniam bis habet illud quod simpliciter unum est, pars eius dimidia, id est illud ipsum quod simpliciter unum est, non potest rursus habere dimidiam partem vel tertiam, vel quotamlibet, quoniam simplex et vere unum est.

mastelio kūnui; dėl to jokio kūno nepripažįstame visiškai ir tikrai „vienu", ir visgi, neperpratus to „vieno", nebūtų įmanoma priskaičiuoti jame tokios daugybės. Ieškodamas kūne vieno ir neabejodamas, kad jo nerasim, bent jau žinau, ko ten ieškau ir ko nerasim, ir kad surasti neįmanoma, arba veikiau ir negali ten būti. Taigi sužinodamas, kad kūnas nėra vienas, sužinau, kas yra vienas; juk nepažinęs vieno, negalėčiau kūne priskaičiuoti daugybės. O visur, kur pažinau vieną, tikrai pažinau ne kūno jusle; kadangi kūno jusle nepažinau nieko kito, tik kūną, kurį įsitikinome nesant grynai ir tikrai vieną. Toliau: jeigu „vieno" nepriimame kūno jusle, ta jusle nepriimame nė vieno skaičiaus, bent jau nė vieno iš supratimu pažįstamų skaičių. Nes nėra skaičiaus, kuris nesivadintų tieksyk, kieksyk turi skaičių „vienas", mat šis pažįstamas ne kūno jusle. Kiekvieno kūnelio pusė, – nors visas susideda iš dviejų pusių, – ir pati turi savo pusę. Vadinasi, tos dvi dalys yra kūne, nebūdamos tiesiog tik dvi dalys. O „dviem" vadinamas skaičius dusyk turi tai, kas yra tiesiog vienas, – jo pusė, t. y. tiesiog vienas, negali savo ruožtu turėti pusę ar trečdalį, ar dar kažkelintą dalį, būdamas grynai ir tikrai vienas.

... a quo addendo ceteri numeri inveniuntur...

23. Deinde quoniam tenentes ordinem numerorum post unum duo videmus, qui numerus ad unum collatus duplus invenitur: duplus duorum non consequenter adiungitur, sed interposito ternario quaternarius sequitur, qui duplus est duorum. Et haec ratio per omnes ceteros numeros certissima et incommutabili lege pertenditur, ut post unum, id est post primum omnium numerorum, ipso excepto primus sit qui duplum eius habet; duo enim sequuntur. Post secundum autem, id est post duo, ipso excepto secundus sit qui duplum eius habet: post duo enim primus est ternarius, secundus quaternarius, duplus secundi. Post tertium, id est ternarium, ipso excepto tertius sit qui duplus est eius: post tertium enim, id est post ternarium primus est quaternarius, secundus quinarius, tertius senarius, qui duplus est tertii. Atque ita post quartum, ipso excepto quartus habet duplum eius: post quartum enim, id est quaternarium, primus est quinarius, secundus senarius, tertius septenarius quartus octonarius, qui duplex est quarti. Atque ita per omnes ceteros reperies hoc quod in prima copula numerorum, id est uno et duobus inventum est, ut quotus quisque numerus est ab ipso principio, totus post illum sit duplus eius. Hoc ergo quod per omnes numeros esse immobile, firmum incorruptumque conspicimus, unde conspicimus? Non enim ullus ullo sensu corporis omnes numeros attingit; innumerabiles enim sunt; unde ergo novi-

23. Toliau stebėdami skaičių eilę matome, kad po vieno eina du, ir tas skaičius pasirodo esąs dusyk padaugintas vienas, dukart du pridedamas ne iš-syk po jo, o įterpiamas triskart vienas, po jo eina keturiskart vienas, kitaip tariant, dukart du. Tokia tvarka tęsiasi per visus skaičius pagal labai aiškų ir nekintamą dėsnį, – kad po vieno, t. y. po pirmojo iš visų skaičių, neskaitant jo paties, einantis pirmasis [skaičius] turi jį dukart, – taigi du. O po antrojo, t. y. po dviejų, neskaitant jo paties, antrasis turi jį dukart; taigi pirmasis po dviejų yra trigubas, antrasis keturgubas – dvigubas antrasis. Po trečiojo, t. y. po trigubojo, neskaitant jo paties, trečiasis yra dvigubas trys; taigi po trečiojo, t. y. po trigubojo, pirmasis yra keturgubas, antrasis – penkiagubas, trečiasis – šešiagubas, t. y. dvigubas trečiasis. O po ketvirtojo, neskaitant jo paties, ketvirtas turi dukart keturis; taigi po ketvirto, t. y. keturgubo, pirmasis yra penkiagubas, antrasis šešiagubas, trečiasis – septyngubas, ketvirtasis – aštuongubas, t. y. dvigubas ketvirtas. Ir visuose kituose skaičiuose aptiksi, kad pirmojo skaičių poroje, susidedančioje iš vieno ir dviejų, kelintas nuo pradžios yra kiekvienas skaičius, tiek nuo jo bus nutolęs dukart iš jo padaugintas skaičius. Taigi iš kur sužinome tai, ką žinome visiems skaičiams nekintamai, tvirtai ir nesuardomai galiojant? Juk niekas jokia kūno jusle neliečia visų skaičių, nes jie nesuskaičiuojami; iš kur gi žinome, jog tas galioja

...ir jie pažįstami protu bei išmintimi.

mus per omnes hoc esse, aut qua phantasia vel phantasmate tam certa veritas numeri per innumerabilia tam fidenter, nisi in luce interiore conspicitur, quam corporalis sensus ignorat?

... iique mente atque sapientia cernuntur.

24. His et talibus multis documentis coguntur fateri, quibus disputantibus Deus donavit ingenium, et pertinacia caliginem non obducit, rationem veritatemque numerorum, et ad sensus corporis non pertinere, et invertibilem sinceramque consistere, et omnibus ratiocinantibus ad videndum esse communem. Quapropter cum multa alia possint occurrere, quae communiter et tamquam publice praesto sunt ratiocinantibus, et ab eis videantur mente atque ratione singulorum quorumque cernentium, eaque inviolata et incommutabilia maneant; non tamen invitus acceperim quod ista ratio et veritas numeri tibi potissimum occurrerit, cum ad id quod interrogaveram respondere voluisses: non enim frustra in sanctis Libris sapientiae coniunctus est numerus, ubi dictum est: *Circuivi ego et cor meum, ut scirem, et considerarem, et quaererem sapientiam et numerum*[5].

Quid cuique de sapientia videatur.

9. 25. Verumtamen, quaeso te, quid de ipsa sapientia putas existimandum? Singulas quasque suas arbitraris singulos quosque homines habere sa-

[5] Eccle 7, 26

visiems skaičiams; argi kokiam kitam vaizdiniui ar pramanui padedant tokia aiški nesuskaičiuojamų skaičių tiesa priimama taip ryžtingai, argi ne vidinėje šviesoje, nepažįstamoje kūniškai juslei?

24. Tyrinėtojus, kuriuos Dievas apdovanojo gera nuovoka, o užsispyrimas neapgaubia ūkanom, tokie įrodymai bei daugybė panašių verčia pripažinti, jog skaičių tvarka ir tiesa nepriklauso kūno juslėms, yra nekintama ir gryna, ir visiems skaičiuotojams laikytina bendra. Todėl, nors gali pasitaikyti daug kitų dalykų, skaičiuotojams bendrų ir tarsi viešai prieinamų, ir jie suvokiami atskirai kiekvieno svarstančiojo protu bei mąstymu, ir išlieka nepaliesti ir nekintami; vis dėlto nesispyriodamas sutinku, jog pirmiausia tau ateitų į galvą toji skaičių tvarka ir tiesa, kai norėtum atsakyti į mano klausimą; ne veltui skaičius įtrauktas į šventąsias Išminties knygas, kur pasakyta: *Atsidėjau širdimi pažinti, ištirti, ieškoti išminties bei dalykų pagrindo*[5].

...prie kurio vis pridedant atrandami kiti skaičiai...

9. 25. Vis dėlto pasakyk, kaip manai, ką reikėtų galvoti apie pačią išmintį? Ar manai, kad visi žmo-

Kaip kiekvienam atrodo apie išmintį.

[5] Koh 8, 25.
Augustino cituojamame Vulgatos tekste minimas *numerus* – skaičius, lietuviškame Biblijos vertime išverstas kaip „dalykų pagrindas" (Vert. past.)

pientias? an vero unam praesto esse communiter omnibus, cuius quanto magis quisque fit particeps, tanto est sapientior?

Ev. – Quam dicas sapientiam nondum scio; video quippe varie videri hominibus, quid fiat dicaturve sapienter: nam et qui militant, sapienter sibi facere videntur; et qui contempta militia colendo agro curam atque operam impendunt, hoc potius laudant, tribuuntque sapientiae; et qui astuti sunt ad excogitandos modos conquirendae pecuniae, sibi videntur esse sapientes; et qui haec omnia negligunt vel abiiciunt, et quaeque sunt huiusmodi temporalia, et totum studium suum ad investigationem conferunt veritatis, ut semetipsos Deumque cognoscant, magnum hoc esse sapientiae munus iudicant; et qui huic otio quaerendi et contemplandi veri nolunt se dedere, sed potius laboriosissimis curis et officiis agunt, ut hominibus consulant, et in rerum humanarum iuste moderandarum et gubernandarum actione versantur, sapientes se esse arbitrantur; et qui utrumque horum agunt, et partim vivunt in contemplatione veritatis, partim in laboribus officiosis, quos humanae societati deberi putant, sibi palmam sapientiae tenere videntur. Omitto innumerabiles sectas, quarum nulla est quae non sectatores suos praeponens ceteris, eos solos velit esse sapientes. Quamobrem cum id nunc agatur inter nos, ut non quid credamus respondendum sit, sed quid dilucida

nės turi atskiras savo išmintis? Ar vis dėlto yra viena, bendra visiems, ir kuo kiekvienas daugiau joje dalyvauja, tiek ir išmintingesnis yra?

Ev. Dar nežinau, ką vadini išmintimi; man regis, kad žmonėms nevienodai atrodo, kas daroma ir sakoma išmintingai. Vieni kariauja ir tariasi darą išmintingai; kiti, paniekinę karybą, visą dėmesį ir darbą skiria žemdirbystei, šlovindami ją ir priskirdami išminčiai; ir klastūnai, išrandantys įvairiausių būdų turtui prasimanyti, manosi esą išmintingi; ir paniekinusieji visus panašius bei kitokius laikinus dalykus visas savo pastangas skiria tiesos ieškojimui, savęs ir Dievo pažinimui ir laiko tai didžiule išminties dovana; ir nenorintys atsiduoti šiam tiesos paieškų bei apmąstymo neveiklumui, o mieliau apsikraunantys sunkiausiais reikalais bei pareigomis, kad pagelbėtų žmonėms, pluša, užsiimdami teisingo žmonių reikalų tvarkymo ir valdymo veikla, ir manosi esą išmintingi; ir užsiimantys ir tuo, ir tuo, – jie iš dalies gyvena apmąstydami tiesą, iš dalies – dirbdami būtinus darbus, kuriuos laiko žmonių bendrijos prievole, – tariasi nusipelnę palmės šakelę už išmintį. Jau nekalbu apie nesuskaičiuojamas sektas, – o nėra nė vienos, kuri, savo narius iškėlusi aukščiau kitų, negeidautų, kad tik jie būtų išmintingi. Todėl, kadangi mes dabar neaptarinėjame, ką atsakyti apie tai, kuo tikime, bet [kalbame] apie tai, ką aiš-

intellegentia teneamus, nullo modo ad tibi quod interrogasti respondere potero, nisi quod credendo teneo, contemplando etiam et ratione cernendo noverim, quae sit ipsa sapientia.

Sapientia est ad beatam vitam...

26. Aug. – Num aliam putas esse sapientiam nisi veritatem, in qua cernitur et tenetur summum bonum? Nam illi omnes quos commemorasti diversa sectantes, bonum appetunt, et malum fugiunt; sed propterea diversa sectantur, quod aliud alii videtur bonum. Quisquis ergo appetit quod appetendum non erat, tametsi id non appeteret nisi ei videretur bonum, errat tamen. Errare autem neque ille potest qui nihil appetit, neque ille qui hoc appetit quod debet appetere. In quantum igitur omnes homines appetunt vitam beatam, non errant. In quantum autem quisque non eam tenet vitae viam quae ducit ad beatitudinem, cum se fateatur et profiteatur nolle nisi ad beatitudinem pervenire, in tantum errat. Error est enim cum sequimur aliquid quod non ad id ducit quo volumus pervenire. Et quanto magis in via vitae quis errat, tanto minus sapit. Tanto enim magis longe est a veritate, in qua cernitur et tenetur summum bonum. Summo autem bono assecuto et adepto, beatus quisque fit; quod omnes sine controversia volumus. Ut ergo constat nos beatos esse velle, ita nos constat velle esse sapientes; quia nemo sine sapientia beatus est. Nemo enim beatus est, nisi summo bono, quod

kiai suprantame; į klausimą tau niekaip nepajėgsiu atsakyti, mąstymu ir protu nepažinęs to, kuo tikiu, – kas yra pati išmintis.

Išmintis vienintelė veda į laimingą gyvenimą...

26. Aug. Ar, tavo manymu, išmintis – kas kita, nei tiesa, kurioje pažįstamas ir suprantamas aukščiausiasis gėris? Visi tie tavo išvardintieji, siekiantys skirtingų dalykų, trokšta gėrio, o blogio vengia; tačiau skirtingų dalykų siekia todėl, kad nevienodai supranta gėrį. O kiekvienas, siekiantis to, ko nereikėjo siekti (nors ir nesiektų, jei nelaikytų gėriu), – vis dėlto klysta. Tačiau klysti negali nei nieko nesiekiantysis, nei siekiantysis to, ko privalo siekti. Ir visi žmonės, kiek siekia laimingo gyvenimo, – neklysta. Tačiau kiekvienas klysta tiek, kiek nesilaiko gyvenimo kelio, vedančio į laimę, nors tariasi ir skelbiasi tenorįs vien pasiekti laimę. Mat klaidinga laikytis ko nors, kas veda ne ten, kur norime nuvykti. Ir kuo labiau kas klysta gyvenimo kelyje, tuo mažiau turi išminties. Tuo toliau jis yra nuo tiesos, kurioje pažįstamas ir suprantamas aukščiausiasis gėris. O supratęs ir pasiekęs aukščiausiąjį gėrį, kiekvienas tampa laimingas; to visi be išlygų mes ir norime. Vadinasi, kaip aišku, kad norime būti laimingi, taip pat aišku, kad norime būti išmintingi; nes niekas nebūna laimingas be išminties. Juk niekas nebūna laimingas be aukščiausiojo gėrio, pažįstamo ir įgyjamo tiesa, kurią

in ea veritate, quam sapientiam vocamus, cernitur et tenetur. Sicut ergo antequam beati simus, mentibus tamen nostris impressa est notio beatitatis; per hanc enim scimus, fidenterque, et sine ulla dubitatione dicimus beatos nos esse velle: ita etiam priusquam sapientes simus, sapientiae notionem in mente habemus impressam, per quam unusquisque nostrum si interrogetur velitne esse sapiens, sine ulla caligine dubitationis se velle respondet.

... et ad summum bonum una...

27. Quare si iam constat inter nos quae sit sapientia, quam fortasse verbis explicare non poteras (nam si eam nullo modo animo cerneres, nullo modo scires et velle te esse sapientem et velle debere, quod te negaturum esse non arbitror), volo iam dicas mihi, utrum etiam sapientiam, sicut numeri rationem atque veritatem omnibus ratiocinantibus communem se praebere arbitreris; an quoniam tot sunt mentes hominum quot homines sunt, unde nec ego de tua mente aliquid cerno, nec tu de mea, tot etiam putes esse sapientias, quot potuerint esse sapientes.

Ev. – Si summum bonum omnibus unum est, oportet etiam veritatem in qua cernitur et tenetur, id est sapientiam, omnibus unam esse communem.

Aug. – Dubitas autem summum bonum, quidquid illud est, omnibus hominibus unum esse?

Ev. – Dubito sane, quia diversos diversis rebus gaudere video tamquam summis bonis suis.

vadiname išmintimi. Taigi dar iki mums tampant laimingiems, mūsų sielose yra įspaustas laimės supratimas; juk jos dėka žinome ir įsitikinę, be trupučio dvejonės sakomės norį būti laimingi; taigi iki tapdami laimingi, turime sieloje įspaustą išminties supratimą, dėl kurio kiekvienas iš mūsų, paklaustas, ar nori būti išmintingas, be dvejonės šešėlio atsako, kad nori.

27. Todėl jeigu mums jau žinoma, kas yra išmintis, kurios žodžiais nusakyti gal ir neįstengei (bet jei sieloje jos visai nepažintum, nežinotum norįs būti protingas ir privaląs to norėti, – o neabejoju, kad žinai), dabar noriu iš tavęs išgirsti, ar taip pat manai, jog išmintis, kaip skaičiaus tvarka ir tiesa, atsiveria bendrai visiems protaujantiesiems; ar, kadangi žmonių protų yra tiek pat, kiek ir žmonių, ir nei aš ką žinau apie tavąjį protą, nei tu apie manąjį, – tu manai, kad išminčių yra tiek, kiek galėtų būti išmintingųjų?

...ir į aukščiausiąjį gėrį...

Ev. Jeigu yra vienas bendras visiems aukščiausiasis gėris, tai turi būti ir viena visiems bendra tiesa, kurioje jis pažįstamas ir įgyjamas, t. y. išmintis.

Aug. Bet vis dėlto abejoji, ar aukščiausiasis gėris, kad ir kas jis būtų, tikrai vienas visiems žmonėms?

Ev. Smarkiai abejoju, matydamas, kaip skirtingi žmonės džiaugiasi skirtingais dalykais tarsi aukščiausiomis savo gėrybėmis.

Aug. – Vellem quidem, ut de summo bono ita nemo dubitaret, ut nemo dubitat quidquid illud est, non nisi eo adepto posse fieri hominem beatum. Sed quoniam magna quaestio est, et longum sermonem forte desiderat, putemus omnino tot summa bona esse, quot sunt ipsae res diversae quae a diversis tamquam summa bona appetuntur: num ideo sequitur, ut ipsa sapientia etiam non sit una communis omnibus, quia ea bona, quae in illa cernunt et eligunt homines, multa et diversa sunt? Si enim hoc putas, potes et de luce solis dubitare quod una sit, quia multa et diversa sunt, quae in ea cernimus. De quibus multis elegit quisque pro voluntate quo fruatur per oculorum sensum: et alius altitudinem montis alicuius intuetur libenter, et eo gaudet aspectu; alius campi planitiem, alius convexa vallium, alius nemorum viriditatem, alius mobilem aequalitatem maris, alius haec omnia, vel quaedam horum simul pulchra confert ad laetitiam videndi. Sicut ergo ista multa et diversa sunt, quae in luce solis homines vident et eligunt ad fruendum, lux tamen ipsa una est, in qua videt et tenet quo fruatur uniuscuiusque intuentis aspectus: ita, etiamsi multa sunt bona eaque diversa, e quibus eligat quisque quod volet, idque videndo et tenendo ad fruendum summum sibi bonum recte vereque constituat; fieri tamen potest ut lux ipsa sapientiae, in qua haec videri et teneri possunt, omnibus sapientibus sit una communis.

Aug. Išties norėčiau, kad kaip niekas neabejoja aukščiausiojo gėrio buvimu, taip pat neabejotų, jog tik jį pasiekęs žmogus gali tapti laimingas. Tačiau tai didžiulis klausimas, galbūt reikalaujantis ilgos šnekos, tad tarkime, jog aukščiausiųjų gėrybių yra tiek, kiek yra skirtingų dalykų, kurių skirtingi žmonės siekia nelyg aukščiausiųjų gėrybių; ar iš to plaukia, kad ir pati išmintis nėra visiems bendra, jeigu žmonės joje atpažįsta ir renkasi šitiek įvairių gėrybių? Taip galvodamas, gali net suabejoti, ar saulės šviesa yra viena – juk joje regime daug ir įvairių dalykų. Iš jų kiekvienas savo valia ką nors išsirenka ir mėgaujasi per akių juslę: vienas mėgsta stebėti kokio nors kalno aukštybę ir džiaugiasi jo vaizdu; kitas – lauko plynes; kitas – slėnių įdubas; dar kitas – giraičių žalumą, kitas – besimainantį jūros paviršių; dar kitam žiūrint džiaugsmą teikia visi tie dalykai drauge arba kai kurie iš jų. Taigi kaip be galo daug ir įvairių dalykų žmonės regi saulės šviesoje ir išsirinkę juos džiaugiasi, tačiau tėra vienintelė šviesa, kurioje kiekvieno žiūrovo žvilgsnis pastebi ir užkliūva už to, kuo mėgaujasi, taip yra ir su gėrybėmis: kiekvienas iš jų daugybės išsirenka kurią panorėjęs ir ją matydamas bei imdamas ja mėgautis tikrai ir teisingai pasiskiria aukščiausiuoju savo gėriu; tačiau pati išminties šviesa, kurioje galima tai matyti ir turėti, visiems išmintingiesiems gali būti vienintelė ir bendra.

Ev. – Fateor fieri posse, nec impedire aliquid, ut non sit omnibus communis una sapientia, etiamsi multa et diversa sint summa bona: sed vellem scire an ita sit. Quod enim concedimus fieri posse ut ita sit, non continuo ita esse concedimus.

Aug. – Tenemus interim esse sapientiam: sed utrum sit communis una omnibus, an singuli sapientes suas habeant, sicut animas vel mentes suas, hoc nondum tenemus.

Ev. – Ita sit.

... omnibus ratiocinantibus communis...

10. 28. Aug. – Quid? hoc quod tenemus vel esse sapientiam, vel sapientes, et beatos esse omnes homines velle, ubi videmus? Nam hoc te videre, et verum esse nullo modo utique dubitaverim. Hoc ergo verum sic vides ut cogitationem tuam, quam si mihi non enunties, ego prorsus ignoro? an ita ut intellegas et a me videri posse hoc verum, tametsi mihi abs te non dicatur?

Ev. – Immo ita ut abs te quoque, etiam me invito, videri posse non dubitem.

Aug. – Quod ergo unum verum videmus ambo singulis mentibus, nonne utrique nostrum commune est?

Ev. – Manifestissime.

Aug. – Item credo te negare studendum esse sapientiae, atque hoc verum esse concedere.

Ev. – Prorsus non dubito.

Ev. Pripažįstu, kad taip gali būti, ir nematau kliūčių, kodėl išmintis negalėtų būti vienintelė visiems bendra, nors aukščiausiųjų gėrybių yra ir daug, ir įvairių; tik norėčiau žinoti, ar taip yra. Mat, nors ir sutinkame, jog gali taip būti, ne iškart sutinkame, jog taip ir yra.

Aug. Vis dėlto suprantame, kad išmintis yra; bet ar vienintelė visiems bendra, ar atskiri išminčiai turi savas, – šito dar nesuprantame.

Ev. Iš tiesų.

10. 28. Aug. Na, o iš kur sužinome apie tai, ką suprantame – kad yra išmintis, kad visi žmonės nori būti išmintingi ir laimingi? Juk niekaip nesuabejočiau, kad tai žinai ir kad tai tiesa. Ar manai, jog ši tiesa – kaip tavo mintis, visiškai nežinoma man, jeigu nepasakai? Ar, tavo supratimu, ir aš galiu sužinoti šią tiesą, nors man jos nesakytum?

...bendra visiems protaujantiesiems...

Ev. Nė neabejoju, kad tu gali ją sužinoti net man nenorint.

Aug. Taigi ar tiesa, kurią abu sužinome atskirais protais, nėra bendra mums abiems?

Ev. Žinoma.

Aug. Tikiuosi, neneigi, kad išminties reikia siekti, ir pripažįsti, kad tai teisinga.

Ev. Nė kiek neabejoju.

Aug. – Hoc item verum, et unum esse, et omnibus qui hoc sciunt, ad videndum esse commune, quamvis unusquisque id nec mea, nec tua, nec cuiusquam alterius, sed sua mente conspiciat, cum id quod conspicitur, omnibus conspicientibus comuniter praesto sit, numquid negare poterimus?

Ev. – Nullo modo.

Aug. – Item, iuste esse vivendum, deteriora melioribus esse subdenda, et paria paribus comparanda, et propria suis quibusque tribuenda, nonne fateberis esse verissimum, et tam mihi quam tibi atque omnibus id videntibus praesto esse communiter?

Ev. – Assentior.

Aug. – Quid incorruptum melius esse corrupto, aeternum temporali, inviolabile violabili, poteris negare?

Ev. – Quis potest?

Aug. – Hoc ergo verum potest quisque suum proprium dicere, cum incommutabiliter contemplandum adsit omnibus qui hoc contemplari valent?

Ev. – Nullus hoc vere dixerit suum esse proprium, cum tam sit unum atque omnibus commune quam verum est.

Aug. – Item a corruptione avertendum animum, atque ad incorruptionem convertendum esse, id est non corruptionem, sed incorruptionem diligendam esse quis negat? Aut quis cum verum esse fateatur, non etiam incomutabile intellegat, atque omnibus mentibus id valentibus intueri, communiter praesto esse videat?

Aug. Argi galime neigti, kad šita tiesa yra ir viena, ir visi tai žinantys ją supranta bendrai, nors kiekvienas ją suvokia ne manuoju, ne tavuoju, ne kieno nors kito protu, bet savuoju, nes tai, kas suvokiama, visiems suvokiantiesiems yra prieinama bendrai?

Ev. Negalime, jokiu būdu.

Aug. Taigi ar nepripažinsi, kad teisingiausia gyventi menkesnius dalykus vertinant mažiau už geresniuosius, lygius prilyginant lygiems, atiduodant kiekvienam savo; ir kad tai įmanoma bendrai tiek man, tiek tau, tiek ir visiems tai suprantantiems?

Ev. Pritariu.

Aug. Ar galėtum paneigti, kad dorasis yra geresnis už ištvirkėlį, amžinas už laikiną, nesužeidžiamas už sužeidžiamą?

Ev. Kas gi gali neigti?

Aug. Vadinasi, kiekvienas gali šią tiesą vadinti savąja, nors ją nekintamai suvokti turi visi, pajėgūs suvokti?

Ev. Niekas teisingai to nepavadintų savąja tiesa, kadangi ji viena ir visiems bendra tiek, kiek ir teisinga.

Aug. Taip pat kas paneigtų, kad dvasią reikia nugręžti nuo ištvirkimo ir atgręžti į dorą; t. y. kad reikia mylėti ne ištvirkimą, o dorą? Ar kas nors, pripažindamas esant tiesą, nesupranta, kad ji nekintama, argi nesuvokia, kad ji bendrai prieinama visiems protams, pajėgiantiems ją įžvelgti?

Ev. – Verissimum est.

Aug. – Quid? eam vitam quae nullis adversitatibus de certa et honesta sententia demovetur, dubitabit aliquis esse meliorem, quam eam quae facile incommodis temporalibus frangitur atque subvertitur?

Ev. – Quis dubitaverit?

... et bene honesteque viventibus.

29. Aug. – Iam huiusmodi plura non quaeram: satis enim est quod istas tamquam regulas, et quaedam lumina virtutum, et vera et incommutabilia, et sive singula sive omnia communiter adesse ad contemplandum eis qui haec valent sua quisque ratione ac mente conspicere, pariter mecum vides certissimumque esse concedis. Sed sane quaero utrum haec tibi videantur ad sapientiam pertinere. Nam credo videri tibi eum qui sapientiam assecutus est, esse sapientem.

Ev. – Videtur omnino.

Aug. – Quid? ille qui iuste vivit, possetne ita vivere, nisi videret quae inferiora quibus potioribus subdat, et quae paria sibimet copulet, et propria suis quibusque distribuat?

Ev. – Non posset.

Aug. – Qui ergo haec videt, num eum negabis sapienter videre?

Ev. – Non nego.

Aug. – Quid? ille qui prudenter vivit, nonne eligit incorruptionem, et eam corruptioni praeponendam esse decernit?

Ev. Visiškai teisingai.

Aug. Na, o ar kas suabejotų, kad gyvenimas, kurio nuo tikro ir teisingo požiūrio neišstumia jokios negandos, geresnis už tą, kurį lengvai sudaužo ir pakerta laikinos nesėkmės?

Ev. Kas tuo suabejotų?

29. Aug. Apie panašius dalykus nebeklausiu; pakanka, kad podraug su manim supranti ir sutinki: tas savotiškas taisykles, tikras ir nekintamas, tuos savotiškus dorybių žiburius gali ir atskirai, ir bendrai mąstyti visi, pajėgūs šitai suvokti kiekvienas savo mąstymu ir protu. Vis dėlto klausiu, ar tie dalykai tau atrodo priklausą išminčiai. Kadangi tikiu, jog išmintį pasiekusysis tau atrodo išmintingas.

...ir gerai bei teisingai gyvenantiems.

Ev. Žinoma, atrodo.

Aug. Na, o teisingai gyvenantysis – ar galėtų taip gyventi, nesupratęs, kuriuos menkesnius dalykus vertinti mažiau už svarbesniuosius, kuriuos – jungti kaip lygius, kaip atiduoti kiekvienam savo?

Ev. Negalėtų.

Aug. Na, o ar paneigsi, kad tai suprantąs supranta išmintingai?

Ev. Neneigiu.

Aug. Na, o protingai gyvenantysis – argi jis nepasirenka doros, argi nenusprendžia ją vertinti labiau už ištvirkimą?

Ev. – Manifestissime.

Aug. – Cum ergo id eligit quo convertat animum, quod eligendum esse nemo ambigit, num negari potest sapienter eligere?

Ev. – Nullo modo negaverim.

Aug. – Cum ergo ad quod sapienter eligit convertit animum, sapienter utique convertit.

Ev. – Certissimum est.

Aug. – Et qui ab eo quod sapienter eligit, et quo se sapienter convertit, nullis terroribus poenisque depellitur, sapienter sine dubio facit.

Ev. – Prorsus sine dubio.

Aug. – Manifestissimum est igitur omnes has, quas regulas diximus et lumina virtutum, ad sapientiam pertinere: quandoquidem quanto magis quisque ad agendam vitam eis utitur, et secundum haec agit vitam, tanto magis vivit facitque sapienter; omne autem quod sapienter fit non potest recte dici a sapientia esse separatum.

Ev. – Omnino ita est.

Aug. – Quam ergo verae atque incommutabiles sunt regulae numerorum, quorum rationem atque veritatem incommutabiliter atque communiter omnibus eam cernentibus praesto esse dixisti; tam sunt verae atque incommutabiles regulae sapientiae, de quibus paucis nunc singillatim interrogatus respondisti esse veras atque manifestas, easque omnibus qui haec intueri valent, communes ad contemplandum adesse concedis.

Ev. Be abejo.

Aug. Taigi ar galima neigti, kad pasirenka išmintingai, pasirinkdamas, kur kreipti sielą, kai niekas neabejoja, jog tai ir reikia rinktis?

Ev. Jokiu būdu neneigčiau.

Aug. Vadinasi, atgręždamas sielą į tai, ką išmintingai išsirinko, gręžia išmintingai.

Ev. Visiškai aišku.

Aug. Ir, be abejo, išmintingai elgiasi, kai jokios bausmės nei baimės negali jo atbaidyti nuo to, ką išmintingai išsirinko ir į ką išmintingai atsigręžė.

Ev. Žinoma, be abejo.

Aug. Taigi visiškai aišku, kad visa, ką pavadinome taisyklėmis ir dorybių žiburiais, priklauso išminčiai; kuo dažniau kiekvienas taiko jas gyvenime ir gyvena pagal jas, – tuo teisingiau gyvena bei elgiasi. O neteisinga tarti, kad visa, kas vyksta išmintingai, nutolsta nuo išminties.

Ev. Būtent taip ir yra.

Aug. Vadinasi, kaip teisingos ir nekintamos yra skaičių taisyklės, kurių tvarką ir tiesą pavadinai nekintamai ir bendrai prieinamomis visiems, taip tikros ir nekintamos yra išminties taisyklės. Paklaustas apie kai kurias iš jų atskirai, atsakei, kad jos – teisingos ir aiškios, ir pritarei, kad jos turi būti įmanomos mąstyti visiems, pajėgiems tai suvokti.

Numerus est ipsa sapientia...

11. 30. Ev. – Dubitare non possum. Sed pervellem scire utrum uno aliquo genere contineantur haec duo, sapientia scilicet et numerus, quia coniuncta etiam in Scripturis sanctis haec posita esse commemorasti; an alterum existat ab altero, aut alterum in altero consistat, veluti numerus a sapientia, vel in sapientia. Nam sapientiam existere a numero, aut consistere in numero, non ausim dicere: nescio enim quomodo, quia multos novi numerarios aut numeratores, vel quo alio nomine vocandi sunt, qui summe atque mirabiliter computant, sapientes autem perpaucos, aut forsitan neminem, longe venerabilior mihi occurit sapientia quam numerus.

Aug. – Rem dicis quam ego quoque mirari soleo. Nam cum incommutabilem veritatem numerorum mecum ipse considero, et eius quasi cubile ac penetrale vel regionem quamdam, vel si quod aliud nomen aptum inveniri potest, quo nominemus quasi habitaculum quoddam sedemque numerorum; longe removeor a corpore: et inveniens fortasse aliquid quod cogitare possim, non tamen aliquid inveniens quod verbis proferre sufficiam, redeo tamquam lassatus in haec nostra, ut loqui possim, et ea quae ante oculos sita sunt dico, sicut dici solent. Hoc mihi accidit etiam cum de sapientia, quantum valeo, vigilantissime atque intentissime cogito. Et propterea multum miror, cum haec duo sint in secretissima certissimaque veritate, accedente etiam testimonio Scripturarum, quo commemoravi co-

Skaičius yra pati išmintis...

11. 30. Ev. Negaliu abejoti. Tačiau be galo trokštu sužinoti, ar šiedu dalykai, t. y. išmintis ir skaičius, priklauso kokiai nors vienai atmainai, – kaip priminei, jie gretinti jau Šventuosiuose Raštuose; ar vienas kyla iš kito, ar vienas yra kitame – tarkim, skaičius iš išminties arba išmintyje. Kad išmintis kyla iš skaičiaus arba yra skaičiuje, neišdrįsčiau sakyti; pažinojau daug sąskaitininkų ar skaičiuotojų, – ar kaip ten reikėtų vadinti puikiai ir nuostabiai skaičiuojančius, – o iš jų išmintingų – vos keletą, ar gal net nė vieno, – tad išmintis man atrodo daug garbingesnė už skaičių.

Aug. Mini dalyką, kuriuo ir aš dažnai stebiuosi. Pats sau mąstydamas apie nekintamą skaičių tiesą, tarsi savotišką jų kambarį ar slaptavietę, ar kažkokią karalystę, – kitaip dar ją galima pavadinti nelyg skaičių buveine ar savotišku būstu, – gerokai nutolstu nuo kūno; ir galbūt radęs kažką, ką galėčiau apmąstyti, bet neradęs ničnieko, ką galėčiau įvardinti žodžiais, tarsi nusikamavęs grįžtu prie šitų, jei taip galima pasakyti, „mūsiškių" dalykų, ir vardiju tuos, kurie yra prieš akis ir dažnai minimi. Tas pats man atsitinka ir tada, kai uoliai kiek įmanydamas mąstau apie išmintį. Todėl be galo stebiuosi, – kadangi abu jie glūdi slapčiausioje ir tikriausioje tiesoje, paliudytoje jau Šventuosiuose Raštuose, kur, kaip jau minėjau, abu jie minimi drauge, – be galo stebiuosi, kaip jau

niuncte illa posita; plurimum miror, ut dixi, quare numerus vilis sit multitudini hominum, et cara sapientia. Sed nimirum illud est, quod una quaedam eademque res est; verumtamen quoniam nihilominus in divinis Libris de sapientia dicitur, quod *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter*, ea potentia qua *fortiter a fine usque ad finem attingit*, numerus fortasse dicitur: ea vero qua *disponit omnia suaviter*[6], sapientia proprie iam vocatur; cum sit utrumque unius eiusdemque sapientiae.

... in ordinatissima rerum natura.

31. Sed quia dedit numeros omnibus rebus etiam infimis, et in fine rerum locatis; et corpora enim omnia, quamvis in rebus extrema sint, habent numeros suos; sapere autem non dedit corporibus, neque animis omnibus, sed tantum rationalibus, tamquam in eis sibi sedem locaverit, de qua disponat omnia illa etiam infima quibus numeros dedit: itaque quoniam de corporibus facile iudicamus, tamquam de rebus quae infra nos ordinatae sunt, quibus impressos numeros cernimus, putamus etiam ipsos numeros infra nos esse et eos propterea vilius habemus. Sed cum coeperimus tamquam sursum versus recurrere, invenimus eos etiam nostras mentes transcendere, atque incommutabiles in ipsa manere veritate. Et quia sapere pauci possunt, numerare autem etiam stultis concessum est, mi-

[6] Sap 8, 1

sakiau, kodėl daugybei žmonių skaičius yra menkavertis, o išmintis – brangi. Tačiau iš tikrųjų tai kažin koks vienas ir tas pats dalykas; juk dieviškosiose Knygose apie išmintį sakoma, kad *ji galingai siekia nuo vieno žemės krašto iki kito ir veiksmingai visa valdo*[6]. Toji galia, kuria *galingai siekia nuo vieno žemės krašto iki kito,* galbūt vadinama skaičiumi, o ta, kuria *veiksmingai visa valdo,* jau tikrai vadinama išmintimi; bet ir viena, ir kita priklauso vienai ir tai pačiai išminčiai.

31. Tačiau [išmintis] skaičius davė visiems, net patiems žemiausiems dalykams, esantiems pačioje dalykų pabaigoje; ir savo skaičius turi net paskutinieji dalykai; o gebėjimo protauti nedavė kūnams, ir sieloms ne visoms [davė], tik mąstančiosioms – taigi jose tarsi pasiskyrė sau būstą, iš kurio valdo visus, net ir menkiausiuosius, kuriems davė skaičius. Taigi apie kūnus nesunkiai spręsdami, kaip apie dalykus, išrikiuotus žemiau mūsų, kuriuose matome įspaustus skaičius, taip pat manome, kad skaičiai yra žemiau mūsų, todėl ir laikome juos menkesniais. Bet imdami vėl grįžti į viršų aptinkame, kad jie pranoksta ir mūsų protus, ir pačioje tiesoje išlieka nekintami. Kadangi tik retas gali būti išmintingas, o skaičiuoti leista ir kvailiams, – žmonės žavisi išmintimi ir niekina skaičius. Tačiau

...tvarkingiausioje dalykų prigimtyje.

[6] Išm 8, 1

rantur homines sapientiam, numerosque contemnunt. Docti autem et studiosi, quanto remotiores sunt a labe terrena, tanto magis et numerum et sapientiam in ipsa veritate contuentur, et utrumque carum habent: et in eius veritatis comparatione non eis aurum et argentum, et cetera de quibus homines dimicant, sed ipsi etiam vilescunt sibi.

Numerus atque sapientia ipsa veritas...

32. Nec mireris numeros ideo viluisse hominibus et caram esse sapientiam, quia facilius possunt numerare quam sapere, cum videas carius illos habere aurum quam lumen lucernae, cui comparatum aurum ridetur. Sed honoratur amplius res longe inferior, quia lucernam sibi et mendicus accendit, aurum vero pauci habent: quamquam sapientia absit ut in comparatione numeri inveniatur inferior, cum eadem sit; sed oculum quo cerni possit, inquirit. Sed quemadmodum in uno igne consubstantialis, ut ita dicam, sentitur fulgor et calor, nec separari ab invicem possunt; tamen ad ea calor pervenit, quae prope admoventur, fulgor vero etiam longius latiusque diffunditur: sic intellegentiae potentia, quae inest sapientiae, propinquiora fervescunt, sicuti sunt animae rationales; ea vero quae remotiora sunt, sicuti corpora, non attingit calore sapiendi, sed perfundit lumine numerorum: quod tibi fortassis obscurum est. Non enim ulla visibilis similitudo invisibili rei potest ad omnem convenientiam coaptari. Tantum illud attende,

mokytieji ir mokslingieji, juo labiau nutolę nuo žemės vargų, tuo labiau pačioje tiesoje įžvelgia ir skaičių, ir išmintį, brangindami ir vieną, ir kitą; lyginant su ta tiesa, jiems atpinga ne tik auksas ir sidabras bei kiti dalykai, dėl kurių žmonės rungiasi, bet net ir jie patys sau.

Skaičius ir išmintis – pati tiesa...

32. Nesistebėk, kad žmonės nevertina skaičių ir brangina išmintį, lengviau įstengdami skaičiuoti, nei būti išmintingi; juk matai, jog auksą jie laiko brangesniu už žiburio šviesą, su kuria palyginus auksas kelia juoką. O daug menkesnis dalykas giriamas dėl to, kad žiburį ir pavargėlis užsižiebia, o aukso nedažnas turi; nors išminties gali trūkti ir lyginant ją su skaičiumi bus pripažinta menkesne, iš tiesų būdama tokia pati; tačiau ji ieško akies, galinčios ją įžvelgti. Bet, kaip vienoje ugnyje drauge jaučiamas, sakyčiau, vienesybis žibėjimas ir karštis, ir nė vieno negalima atskirti; tik karštis pasiekia prisiartinusius prie pat, o žibėjimas sklinda toliau ir plačiau – taip supratimo galia, glūdinti išmintyje, įkaitina arčiausiai esančius, t. y. mąstančiąsias sielas, tačiau tolimesniųjų, pavyzdžiui, kūnų neliečia išmintingumo karščiu, o užlieja skaičių šviesa; gal tau tai ir atrodo mįslinga. Juk jokio regimojo panašumo negali visiškai darniai pritaikyti neregimam dalykui. Paisyk tik to, ko pakanka atsakyti į mūsų klausimą ir yra

quod et quaestioni quam suscepimus satis est, et humilioribus etiam mentibus, quales nos sumus, sese manifestat, quia etsi clarum nobis esse non potest utrum in sapientia, vel ex sapientia numerus, an ipsa sapientia ex numero, an in numero sit, an utrumque nomen unius rei possit ostendi; illud certe manifestum est utrumque verum esse, et incommutabiliter verum.

... quae communis est omnibus vere sincereque cernentibus...

12. 33. Quapropter nullo modo negaveris esse incomutabilem veritatem, haec omnia quae incommutabiliter vera sunt continentem; quam non possis dicere tuam vel meam, vel cuiusquam hominis, sed omnibus incommutabilia vera cernentibus, tamquam miris modis secretum et publicum lumen, praesto esse ac se praebere communiter: omne autem communiter omnibus ratiocinantibus atque intellegentibus praesto est, ad ullius eorum proprie naturam pertinere quis dixerit? Meministi enim, ut opinor, quid de sensibus corporis paulo ante ante tractatum sit; ea scilicet quae oculorum vel aurium sensu communiter tangimus, sicuti sunt colores et soni, quos ego et tu simul videmus, vel simul audimus, non pertinere ad oculorum nostrorum auriumve naturam, sed ad sentiendum nobis esse communia. Sic ergo etiam illa quae ego et tu communiter propria quisque mente conspicimus, nequaquam dixeris ad mentis alicuius nostrum pertinere naturam. Duorum enim oculi quod

aišku net žemesniesiems protams, kokie mes ir esame. Net jei negalime žinoti, ar skaičius yra išmintyje, ar iš išminties, ar pati išmintis yra iš skaičiaus, ar skaičiuje, ir ar abu galima nurodyti vieno dalyko vardu, – tačiau tikrai aišku, jog abu yra tiesa, ir nekintama tiesa.

12. 33. Aug. Todėl jokiu būdu negalėtum paneigti, kad yra nekintama tiesa, apimanti visa, kas yra nekintamai teisinga; jos negali pavadinti nei tavąja, nei manąja, nei kurio kito žmogaus, ji prieinama ir pasirodo bendrai visiems, įžvelgiantiems nekintamas tiesas, – tarsi stebuklingai slapta ir vieša šviesa. O kas pasakytų, kad visa, kas prieinama visiems protaujantiesiems ir suprantantiesiems, asmeniškai priklauso kurio nors iš jų prigimčiai? Manau, prisimeni, ką neseniai aiškinomės apie kūno jusles; t. y. kad tai, ką lytime bendrai akių ar ausų jusle, – o tokie yra garsai ir spalvos, kuriuos aš ir tu drauge matome arba drauge girdime – nepriklauso mūsų akių ar ausų prigimčiai, tačiau duoti mums justi bendrai. Vadinasi, jokiu būdu nepasakytum, kad kurio nors iš mūsų proto prigimčiai priklauso tai, ką aš ir tu, kiekvienas savo protu, bendrai suvokiame. Ką dviejų akys regi tuo pačiu metu, negalėtum pavadinti nei vieno, nei

...bendra visiems, teisingai ir nuoširdžiai suvokiantiems...

simul vident, nec huius nec illius oculos esse poteris dicere, sed aliquid tertium in quod utriusque conferatur aspectus.

Ev. – Apertissimum atque verissimum est.

... et menti nostrae melior.

34. Aug. – Hanc ergo veritatem, de qua iam diu loquimur, et in qua una tam multa conspicimus excellentiorem putas esse quam mens nostra est, an aequalem mentibus nostris, an etiam inferiorem? Sed si esset inferior, non secundum illam, sed de illa iudicaremus, sicut iudicamus de corporibus, quia infra sunt, et dicimus ea plerumque non tantum ita esse vel non ita, sed ita vel non ita esse debere: sic et de animis nostris non solum ita esse animum novimus, sed plerumque etiam ita esse debere. Et de corporibus quidem sic iudicamus, cum dicimus: „Minus candidum est quam debuit"; aut, „minus quadrum", et multa similiter: de animis vero: „Minus aptus est quam debet"; aut, „minus lenis"; aut „minus vehemens", sicut nostrorum morum se ratio tulerit. Et iudicamus haec secundum illas interiores regulas veritatis, quas communiter cernimus: de ipsis vero nullo modo quis iudicat. Cum enim quis dixerit aeterna temporalibus esse potiora, aut septem et tria decem esse, nemo dicit ita esse debuisse, sed tantum ita esse cognoscens, non examinator corrigit, sed tantum laetatur inventor. Si autem esset aequalis mentibus nostris haec veritas, mutabilis etiam ipsa

kito akimis, bet kažkuo trečiu, į ką nukrypsta ir vieno, ir kito žvilgsnis.

Ev. Visiškai aišku ir visiškai teisinga.

34. Aug. Taigi ar šitą tiesą, apie kurią jau ilgai kalbame ir kurioje vienoje įžvelgiame tiek daug, laikai pranašesne už mūsų protą, ar lygia mūsų protams, ar netgi menkesne? Tačiau jeigu būtų menkesnė, spręstume ne pagal ją, o apie ją, kaip sprendžiame apie kūnus, – jie yra žemesni, todėl dažniausiai sakome, kad ne tik yra tokie ar kitokie, o kad privalo būti tokie ar kitokie; taip ir apie mūsų sielas ne tik žinome, kad siela yra tokia, bet dažniausiai ir kad privalo būti tokia. Apie kūnus šitaip sprendžiame, sakydami: „ne toks šviesus, koks turėtų būti", arba „ne visai stačiakampis" ir panašiai; o apie sielas: „ne tokia gera, kaip derėtų", arba „ne tokia švelni", arba „ne tokia uoli", kaip atrodo pagal mūsų įpročius. Taip nusprendžiame pagal kitas vidines tiesos taisykles, kurias suprantame bendrai; tačiau apie jas niekas jokiu būdu nesprendžia. Mat sakydamas, kad amžina svarbiau už laikina, ar kad septyni ir trys – dešimt, niekas nesako, kad taip turi būti, o sako suprasdamas, kad yra tik taip; ne taiso kaip tyrėjas, tik džiaugiasi radęs. O jeigu šioji tiesa būtų lygi mūsų protams, tai ir pati būtų kintama. Juk mūsų protai kai kada labiau

...ir geresnė už mūsų protą.

esset. Mentes enim nostrae aliquando eam plus vident, aliquando minus, et ex hoc fatentur se esse mutabiles: cum illa in se manens nec proficiat cum plus a nobis videtur, nec deficiat cum minus, sed integra et incorrupta, et conversos laetificet lumine, et aversos puniat caecitate. Quid, quod etiam de ipsis mentibus nostris secundum illam iudicamus, cum de illa nullo modo iudicare possimus? Dicimus enim: „Minus intellegit quam debet", aut „tantum quantum debet intellegit". Tantum autem mens debet intellegere, quantum proprius admoveri atque inhaerere potuerit incommutabili veritati. Quare si nec inferior, nec aequalis est, restat ut sit superior atque excellentior.

Quid quique de beata vita sentiat.

13. 35. Promiseram autem, si meministi, me tibi demonstraturum esse aliquid quod sit mente nostra atque ratione sublimius. Ecce tibi est ipsa veritas: amplectere illam si potes, et fruere illa, et *delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.*[7] Quid enim petis amplius quam ut beatus sis? Et quid beatius eo qui fruitur inconcussa et incommutabili et excellentissima veritate? An vero clamant homines beatos se esse, cum pulchra corpora magno desiderio concupita, sive coniugum, sive etiam meretricium amplexantur; et nos in amplexu veritatis beatos esse dubitamus? Clamant homines se

[7] Ps 36, 4

ją supranta, kai kada mažiau, ir taip prisipažįsta esą kintami; tuo tarpu ji, likdama savyje, nei didėja, kai labiau ją suprantame, nei nyksta, kai suprantame mažiau, bet lieka ištisa ir nepažeista, ir atsigręžusius į ją džiugina šviesybe, o nusigręžusius baudžia aklumu. Na, o kaipgi apie pačius protus sprendžiame pagal tiesą, nors apie ją jokiu būdu negalime spręsti? Juk sakome: „supranta mažiau, nei turėtų", arba „supranta tiek, kiek ir turi suprasti". O protas privalo suprasti tiek, kad galėtų labiau priartėti prie nekintamos tiesos ir jai atsidėti. Taigi, jei nėra nei žemesnė [už protą], nei [jam] lygi, vadinasi – aukštesnė ir pranašesnė.

Ką kiekvienas galvoja apie laimingą gyvenimą.

13. 35. Tačiau, jei prisimeni, pažadėjau tau parodyti kažką aukštesnį už mūsų protą ir mąstymą. Štai tau pati tiesa: apglėbk ją, jei gali, ir mėgaukis ja, ir *džiaukis iš širdies Viešpačiu, ir jis suteiks tau, ko trokšta tavo širdis*[7]. Ko gi tad trokšti labiau, nei būti laimingas? O kas gi laimingesnis už tą, kuris mėgaujasi nepajudinama, nekintama ir aukščiausiąja tiesa? Argi teisingai žmonės skelbiasi esą laimingi, kai apglėbia didžiai geidžiamus ir gražius kūnus, – žmonų ar net paleistuvių; o mes teisybės glėbyje abejojame esą laimingi? Žmonės skelbiasi esą laimingi, kai karščiui kepinant ar burnoms iš-

[7] Ps 37, 4

beatos esse, cum aestu aridis faucibus ad fontem abundantem salubremque perveniunt, aut esurientes prandium coenamve ornatam copiosamque reperiunt; et nos negabimus beatos esse, cum irrigamur pascimurque veritate? Solemus audire voces clamantium se beatos, si iaceant in rosis et aliis floribus, vel etiam unguentis odoratissimis perfruantur: quid fragrantius quid iucundius inspiratione veritatis? et dubitamus nos, cum ab illa inspiramur, dicere beatos? Multi beatam vitam in cantu vocum et nervorum et tibiarum sibi constituunt, et cum ea sibi desunt, se miseros iudicant; cum autem adsunt, efferuntur laetitia: et nos cum mentibus nostris sine ullo strepitu, ut ita dicam, canorum et facundum quoddam silentium veritatis illabitur, aliam beatam vitam quaerimus, et tam certa et praesente non fruimur? Luce auri et argenti, luce gemmarum et aliorum colorum, sive ipsius lucis quae ad hoc oculos petinet, sive in ignibus terrenis, sive in stellis vel luna vel sole, claritate et iucunditate delectati homines, cum ab ista laetitia nullis molestiis, nulla indigentia revocantur, beati sibi videntur, et propter haec semper volunt vivere: et nos in luce veritatis beatam vitam collocare metuimus?

Summum bonum in ipsa veritate...

36. Immo vero quoniam in veritate cognoscitur et tenetur summum bonum, eaque veritas sapientia est, cernamus in ea, teneamusque summum bonum,

džiūvus prieina gausų ir išganingą šaltinį; arba kai išalkę prasimano puikius ir gausius pusryčius ar pietus; o mes neigsime esą laimingi, gaivinami ir maitinami teisybės? Dažnai girdime balsus besiskelbiančiųjų laimingais, kai guli tarp rožių ir kitų gėlių ar mėgaujasi kvapiaisiais aliejais; o kas gi kvapnesnis, kas malonesnis už teisybės dvelksmą? Ir, jos dvelksmą kvėpdami, dar dvejojame pasivadinti laimingais? Dažnas laimingą gyvenimą randa garsų ir stygų bei dūdelių skambesyje, ir jo negirdėdami jaučiasi nelaimingi, girdėdami – netveria džiaugsmu; o mes, kai į mūsų protus be jokio triukšmo skverbiasi, sakyčiau, kažkokia skambi ir iškalbinga teisybės tyla, ieškome kito laimingo gyvenimo ir nesimėgaujame tokiu tikru, čia pat esančiu? Žmonės, džiaugdamiesi aukso ar sidabro šviesa, brangiųjų akmenų ir kitų spalvų šviesa, ar pačia akių šviesa, arba žemės žiburiais, o gal mėnulio ar saulės spindesiu ir žavesiu, kai nuo to džiaugsmo jų neatitraukia jokie sunkumai, joks nepriteklius, – manosi esą laimingi; o mes bijome tiesos šviesoje įkurdinti laimingą gyvenimą?

Aukščiausiasis gėris – pačioje tiesoje...

36. Iš tiesų, kadangi tiesoje pažįstamas ir suvokiamas aukščiausiasis gėris, ir toji tiesa yra išmintis, – joje matykime, joje suvokime aukščiausiąjį gėrį ir

eoque perfruamur. Beatus est quippe qui fruitur summo bono. Haec enim veritas ostendit omnia bona, quae vera sunt, quae sibi pro suo captu intellegentes homines, vel singula, vel plura eligunt, quibus fruantur. Sed quemadmodum illi qui in luce solis eligunt quod libenter aspiciant, et eo aspectu laetificantur; in quibus si qui forte fuerint vegetioribus sanisque et fortissimis oculis praediti, nihil libentius quam ipsum solem contuentur, qui etiam cetera quibus infirmiores oculi delectantur, illustrat: sic fortis acies mentis et vegeta, cum multa vera et incomutabilia certa ratione conspexerit, dirigit se in ipsam veritatem, qua cuncta monstrantur, eique inhaerens tamquam obliviscitur cetera, et in illa simul omnibus fruitur quidquid enim iucundum est in ceteris veris, ipsa utique veritate iucundum est.

... quae nos liberat...

37. Haec est libertas nostra, cum isti subdimur veritati: et ipse est Deus noster qui nos liberat a morte, id est a conditione peccati. Ipsa enim Veritas etiam homo cum hominibus loquens, ait credentibus sibi: *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*[8]. Nulla enim re fruitur anima cum libertate, nisi qua fruitur cum securitate.

[8] Io 8, 31–32

džiaukimės juo. Nes laimingasis – tas, kuris džiaugiasi aukščiausiuoju gėriu. Juk šioji tiesa parodo visas gėrybes, kurios yra tikros, kurias išmintingieji žmonės renkasi savo nuožiūra – arba kai kurias, arba daugiau, kad mėgautųsi jomis. Kaip ir saulės šviesoje besirenkantieji, į ką miela žiūrėti, tai pamatę džiaugiasi; jei tarp jų pasitaiko apdovanotų žvitresnėmis, sveikomis bei labai stipriomis akimis, į nieką jie nežiūri mieliau, kaip į saulę, nušviečiančią ir kitus dalykus, kuriais džiaugiasi silpnesnės akys; taip stiprus ir žvitrus proto žvilgsnis, teisingu mąstymu išvydęs daug tikrų ir nekintamų dalykų, atsikreipia į pačią tiesą, kurioje visa parodoma, ir jai atsidėjęs tarsi užmiršta kitas, ir joje mėgaujasi išsyk visais. Nes visa, kas yra malonaus kitose tiesose, malonu dėl pačios tiesos.

37. Mūsų laisvė – atsidavimas šiai tiesai; ir pats mūsų Dievas, išlaisvinantis mus iš mirties, t. y. iš nuodėmės būklės. Juk pati Tiesa kaip žmogus kreipėsi į žmones, ir tikintiems ja pasakė: *Jei laikysitės mano mokslo, jūs iš tikro būsite mano mokiniai; jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus*[8]. Nes siela nesimėgauja laisve kitaip, kaip tik tada, kai mėgaujasi ja saugiai.

...kuri mus išlaisvina...

[8] Jn 8, 31–32

... et omnibus praesto est.

14. Nemo autem securus est in iis bonis quae potest invitus amittere. Veritatem autem atque sapientiam nemo amittit invitus: non enim locis separari ab ea quiquam potest; sed ea, quae dicitur a veritate atque sapientia separatio, perversa voluntas est, qua inferiora diliguntur. Nemo autem vult aliquid nolens. Habemus igitur qua fruamur omnes aequaliter atque communiter: nullae sunt angustiae, nullus in ea defectus. Omnes amatores suos nullo modo sibi invidos recipit, et omnibus communis est, et singulis casta est. Nemo alicui dicit: „Recede, ut etiam ego accedam; remove manus, ut etiam ego amplectar". Omnes inhaerent, idipsum omnes tangunt. Cibus eius nulla ex parte discerpitur; nihil de ipsa bibis quod ego non possim. Non enim ab eius communione in privatum tuum mutas aliquid; sed quod tu de illa capis, et mihi manet integrum. Quod te inspirat non exspecto ut reddatur abs te, et sic ego inspirer ex eo: non enim aliquid eius aliquando unius aut quorumdam proprium, sed simul omnibus tota est communis.

38. Minus ergo ea quae tangimus, vel quae gustamus, vel quae olfacimus, huic sunt veritati similia, sed magis ea quae audimus et cernimus: quia omne verbum a quibus auditur, totum auditur ab omnibus, et simul a singulis totum; et species omnis quae oculis adiacet, quanta videtur ab uno, tanta et ab alio simul. Sed multum longo intervallo

14. Tačiau niekas nėra ramus dėl gėrybių, kurias nenorom gali prarasti. O tiesos ir išminties niekas nenorom nepraranda; niekas negali būti atskirtas nuo jos nuotoliais; atsiskyrimu nuo tiesos ir išminties vadinama klaidinga valia, dėl kurios pamilstami menkesnieji dalykai. Juk nebūna, kad kas nenorom ko nors norėtų. Taigi turime ir mėgaujamės ja bendrai ir vienodai; nėra jokių apribojimų, nėra joje jokių trūkumų. Priima visus savo mylėtojus, nėra tarp jų jokio pavydo, visiems ji bendra, visiems atskirai sąžininga. Niekas kitam nesako: „Pasitrauk – ir aš noriu prieiti; patrauk rankas – noriu ir aš apkabinti". Pasiekia visi, liečia visi tą patį. Nė kiek nesuskyla jos penas; negeri nieko iš jos, ko ir aš atsigert negalėčiau. Nepaverti sava nuosavybe nieko iš jos bendrovės; ką imi iš jos tu, neliesta lieka ir man. Nelaukiu, kol grįš atgal, ką įkvėpei iš jos, kad galėčiau įkvėpti ir aš – nė viena jos dalelė netampa vieno ar kelių nuosavybe, o yra visa visiems išsyk.

...ir prieinama visiems.

38. Taigi mažiau panašu į tiesą yra tai, ką liečiame ar ragaujame, ar uostome, o panašiau – tai, ką girdime ar regime; kadangi bet kokį žodį girdintys girdi jį visą kartu, ir drauge visą pavieniui; bet kokį akims atsiveriantį vaizdą vienas regi tokį, kokį ir kitas. Taip, jie panašūs, bet yra ir didžiulis skirtumas; joks balsas neskamba visas išsyk, jis nusi-

sunt ista similia: nec tota enim simul sonat quaelibet vox, quia per tempora tenditur et producitur, et aliud eius prius sonat, aliud posterius; et species omnis visibilis tamquam intumescit per locos, nec ubique tota est. Et certe omnia haec auferuntur invito, et quominus eis frui possimus, quibusdam impedimur angustiis. Nam et si posset esse cuiusquam suavis cantus sempiternus, et studiosi eius certatim ad eum audiendum venirent, coarctarent sese, atque pugnarent de locis, quanto plures essent, ut cantanti esset quisque propinquior, et in audiendo nihil tenerent manere secum, sed omnibus vocibus fugientibus tangerentur. Solem autem istum si vellem intueri, atque id pertinaciter possem; et in occasu me desereret, et subvelaretur nubilo, et multis aliis obstaculis voluptatem videndi eum invitus amitterem. Postremo etiam si adesset semper suavitas, et lucis videnti, et vocis audienti, quid magnum ad me perveniret, cum mihi esset commune cum belluis? At illa veritatis et sapientiae pulchritudo, tantum adsit perseverans voluntas fruendi, nec multitudine audientium constipata secludit venientes, nec peragitur tempore, nec migrat locis, nec nocte intercipitur, nec umbra intercluditur, nec sensibus corporis subiacet. De toto mundo ad se conversis qui diligunt eam, omnibus proxima est, omnibus sempiterna; nullo loco est, nusquam deest; foris admonet, intus docet; cernentes se commutat omnes in melius, a nullo in

driekia, tęsiasi per laikus, vienas jo garsas skamba anksčiau, kitas – vėliau; kiekvienas regimas vaizdas tarsi plečiasi per skirtingas vietas, nė vienoj nėra visas. Ir tikrai visa tai atimama, mums nenorint, jais mėgautis trukdo visokios kliūtys. Net jei kokia maloni daina galėtų tęstis amžinai, o trokštantieji viens per kitą eitų jos klausytis, ir kuo daugiau jų būtų, tuo labiau stumdytųsi dėl vietų, kad prieitų arčiau prie dainininko – besiklausydami negalėtų nieko sutурėti nei pasilikti sau, tik lytėtų juos pravinguriuojantys garsai. Jei panorėjęs galėčiau žvelgti į saulę neatitraukdamas akių, ji paliktų mane nusileisdama, slėptųsi po debesiu, ir dar dėl daugybės kitų kliūčių nenorom prarasčiau džiaugsmą ją regėti. Pagaliau, net jei nuolatos jausčiau malonumą ir regėdamas šviesą, ir girdėdamas balsą, – kas gi jau tokio man tektų didaus, jeigu būtų bendra ir man, ir žvėrims? O tiesos ir išminties grožis, jei tik yra nuolatinė valia juo mėgautis, – nei daugybei klausytojų susigrūdus nepasislepia nuo jų, nei su laiku nepraeina, nei vietų nekeičia, nei naktį nutrūksta, nei po šešėliu nesislepia, nei kūno juslėms nėra pavaldus. Visiems iš viso pasaulio, į jį atsigręžusiems, jį mylintiems, visiems yra artimas, visiems – amžinas; netrūksta jo ničniekur, jokioje vietoje; iš išorės perspėja, viduje moko; visus jį matančius daro geresnius, nė vieno blogesniu nedaro; niekas jo neteisia, niekas,

deterius commutatur; nullus de illa iudicat, nullus sine illa iudicat bene. Ac per hoc eam manifestum est mentibus nostris, quae ab ipsa una fiunt singulae sapientes, et non de ipsa, sed per ipsam de ceteris iudices, sine dubitatione esse potiorem.

Deus est et ipse est summa veritas.

15. 39. Tu autem concesseras, si quid supra mentes nostras esse monstrarem, Deum te esse confessurum, si adhuc nihil esset superius. Quam tuam concessionem accipiens dixeram satis esse, ut hoc demonstrarem. Si enim aliquid est excellentius, ille potius Deus est: si autem non est, iam ipsa veritas Deus est. Sive ergo illud sit, sive non sit, Deum tamen esse, negare non poteris: quae nobis erat ad disserendum et tractandum quaestio constituta. Nam si te hoc movet quod apud sacrosanctam disciplinam Christi in fidem recepimus, esse Patrem Sapientiae; memento nos etiam hoc in fidem accepisse, quod aeterno Patri sit aequalis quae ab ipso genita est Sapientia. Unde nunc nihil quaerendum est, sed inconcussa fide retinendum. Est enim Deus, et vere summeque est. Quod iam non solum indubitatum, quantum arbitror, fide retinemus, sed etiam certa, quamvis adhuc tenuissima forma cognitionis attingimus; quod quaestioni susceptae sufficit, ut cetera quae ad rem pertinent explicare possimus: nisi quid habes adversus ista quod opponas.

Ev. – Ego vero incredibili omnino, et quam tibi verbis explicare non possum, laetitia perfusus ac-

išskyrus jį, neteisia teisingai. Todėl visiškai aišku, kad tiesa, be jokios abejonės, geresnė už mūsų protus, kurie tik per ją vieną atskirai tampa išmintingi, per ją geba teisti kitus, o ne ją pačią.

15. 39. Be to, tu buvai sutikęs, kad jeigu parodyčiau ką nors aukštesnį už mūsų protus, pripažintum, jog tai – Dievas, jeigu dar iki jo nebūtų nieko aukštesnio. Tavo sutikimą išgirdęs, tariau, jog man pakaks tokio įrodymo. Mat jei yra kas aukštesnis, tai veikiausiai ir yra Dievas; o jeigu nėra, vadinasi, jau pati tiesa yra Dievas. Žodžiu, ar taip būtų, ar kitaip, vis dėlto negalėtum paneigti Dievo buvimo. O tai ir buvo klausimas, kurį mes iškėlėme svarstyti ir nagrinėti. Jei tave trikdo, kad pagal švenčiausiąjį Kristaus mokymą įtikėjome Išminties Tėvą, – prisimink: įtikėjome ir tuo, kad Išmintis yra lygi amžinajam Tėvui, nes jo yra pagimdyta. Todėl dabar nieko nebereikia klausinėti, o tik išlaikyti tai nepajudinamu tikėjimu. Nes Dievas yra; tikrai ir aukščiausiai yra. O tuo, manau, ne tik neabejodami tikime, bet ir prisiliečiam prie jo tikra, nors dar ir labai mažyte pažinimo forma; to ir pakanka atsakyti į klausimą, kad galėtume aiškintis kitus su šia tema susijusius dalykus; nebent turėtum ką pasakyti prieš tai.

Dievas yra, ir jis – aukščiausioji tiesa.

Ev. Aš gi, kupinas neregėto, žodžiais neapsakomo džiaugsmo, priimu ir skelbiu, jog tai visų

cipio ista, et clamo esse certissima. Clamo autem voce interiore, qua exaudiri cupio ab ipsa veritate, et illi inhaerere: quod non solum bonum, sed etiam summum bonum, et beatificum esse concedo.

Sapientia ipsi menti inhaeret.

40. Aug. – Recte sane: etiam ego plurimum gaudeo. Sed, quaeso te, numquid iam sapientes et beati sumus? an adhuc tendimus eo, ut id nobis esse proveniat?

Ev. – Eo nos potius tendere existimo.

Aug. – Unde ergo ista comprehendis, quibus veris certisque gaudere te clamas, et hoc ad sapientiam pertinere concedis? an quisquam insipiens potest nosse sapientiam?

Ev. – Quamdiu insipiens est, non potest.

Aug. – Tu ergo iam sapiens es, aut nondum nosti sapientiam.

Ev. – Non sum quidem adhuc sapiens, sed nec insipientem me dixerim, in quantum novi sapientiam; quoniam et certa sunt ista quae novi, et ad sapientiam pertinere, negare non possum.

Aug. – Dic, quaeso te, nonne fateberis eum qui non est iustus, iniustum esse; et qui non est prudens, imprudentem esse; et qui non est temperans, intemperantem? an dubitari de his aliquid potest?

Ev. – Fateor hominem, quando iustus non est, iniustum esse; hoc etiam de prudente et temperante responderim.

teisingiausia. Skelbiu vidiniu balsu, trokšdamas, kad jį pati tiesa išgirstų ir kad įsišaknyčiau joje; pripažįstu tai ne šiaip sau gėriu, bet ir aukščiausiuoju, palaimą teikiančiu gėriu.

Išmintis įsišaknijusi pačioje sieloje.

40. Aug. Visiškai teisingai; ir aš be galo džiaugiuosi. Tik, meldžiu, atsakyk, ar jau dabar esame išmintingi ir laimingi? Ar vis dar veržiamės ten, kur mums pavyktų tai pasiekti?

Ev. Manau, kad veikiau vis dar veržiamės.

Aug. O kai skelbiesi besidžiaugiąs teisingais ir tikrais dalykais, ir pritari, jog šie priklauso išminčiai, – iš kur apie tai supranti? Ar bet koks kvailys gali pažinti išmintį?

Ev. Kol tebėra kvailas, – negali.

Aug. Vadinasi, tu jau išmintingas, arba vis dar nepažįsti išminties.

Ev. Tikrai dar nesu išmintingas, tačiau ir kvailiu nepasivadinčiau, nes išminties jau esu pažinęs; kadangi tai, ką pažinau, yra ir tikra, ir, negaliu neigti, priklauso išminčiai.

Aug. Atsakyk, susimildamas, ar nepripažinsi, jog tas, kuris nėra teisus, yra neteisus; ir tas, kuris nėra protingas, yra neprotingas; ir tas, kuris nėra santūrus, yra nesantūrus? Ar galima dėl jų nors kiek suabejoti?

Ev. Pripažįstu, kad kai žmogus nėra teisus, jis neteisus; tą patį pasakyčiau ir apie protingąjį, ir apie santūrųjį.

Aug. – Cur ergo et quando sapiens non est, non sit insipiens?

Ev. – Hoc quoque fateor, quando quisque sapiens non est, eum esse insipientem?

Aug. – Nunc ergo tu quid horum es?

Ev. – Quodlibet horum me appelles, nondum audeo me dicere sapientem: et ex iis quae concessi, video esse consequens ut me insipientem non dubitem dicere.

Aug. – Novit ergo insipiens sapientiam. Non enim, sicut iam dictum est, certus esset velle se esse sapientem, idque oportere, nisi notio sapientiae menti eius inhaeret, sicut earum rerum de quibus singillatim interrogatus respondisti, quae ad ipsam sapientiam pertinent, quarum cognitione laetatus es.

Ev. – Ita est ut dicis.

Aug. Tai kodėl, nebūdamas išmintingas, nėra kvailas?

Ev. Pripažįstu ir tai, kad kai kas nors nėra išmintingas, jis yra kvailas.

Aug. Taigi tu dabar – kuris iš jų esi?

Ev. Vadink kaip nori, – dar nedrįstu pasivadinti išmintingu; o sprendžiant iš to, ką pripažinau, kyla išvada, jog nedvejodamas turėčiau pasivadinti kvailiu.

Aug. Vadinasi, kvailys pažįsta išmintį. Juk, kaip sakyta, nebūtų tikras, kad nori būti išmintingas ir kad to reikia, jei jo protę nebūtų įsišaknijusi išminties sąvoka, kaip ir tų dalykų, apie kuriuos atskirai paklaustas atsakei, kurie priklauso pačiai išminčiai, kurių pažinimas tave džiugina.

Ev. Yra taip, kaip sakai.

Ex Deo omnia bona
(16, 41 – 17, 46)

Sapientia praebet se inquirentibus.

16. 41. Aug. – Quid igitur aliud agimus cum studemus esse sapientes, nisi ut quanta possumus alacritate, ad id quod mente contingimus, totam animam nostram quadammodo colligamus, et ponamus ibi, atque stabiliter infigamus; ut non iam privato suo gaudeat quod implicavit rebus transeuntibus, sed exuta omnibus temporum et locurum affectionibus apprehendat id quod unum atque isem semper est? Sicut enim tota vita corporis est anima, sic beata vita animae Deus est. Quod dum agimus, donec peragamus, in via sumus. Et quod istis veris et certis bonis, quamvis adhuc in hoc tenebroso itinere coruscantibus, gaudere concessum est, vide utrum hoc sit quod scriptum est se sapientia, quid agat cum amatoribus suis cum ad eam veniunt, et eam quaerunt: dictum est enim: *In viis ostendet se illis hilariter, et omni providentia*

Visa, kas gera, – iš Dievo
(16, 41 – 17, 46)

16. 41. Aug. Taigi stengdamiesi būti išmintingi darome ne ką kita, o su kokiu tik galime įkarščiu sutelkiame visą mūsų sielą į tai, ką pasiekiame protu – ir įkurdiname ją ten, ir tvirtai įspraudžiame; kad dabar džiaugtųsi nebe savo nuosavybe, susijusia su laikinais dalykais, o, atsikračiusi bet kokio prisirišimo prie laikų ir vietų, suvoktų tai, kas amžiais yra vienas ir tas pats? Kaip visa kūno gyvybė yra siela, taip ir laimingas sielos gyvenimas yra Dievas. Šitai darome, ir kol nepasiekiame tikslo, mes vis dar kelionėje. Ir kadangi mums leista džiaugtis šitomis teisingomis ir tikromis gėrybėmis, blyksinčiomis šiame, tegu dar ir tamsiame, kelyje, – pažvelk, ar ne taip parašyta apie išmintį – ką ji daro su savo mylėtojais, einančiais į ją, ieškantiems jos; juk pasakyta: *Geraširdiškai jiems pasirodo jų takuose ir pasitinka juos prie kiekvieno jų*

Išmintis pasirodo ieškantiesiems.

occurret illis[9]. Quoquo enim te verteris, vestigiis quibusdam, quae operibus suis impressit, loquitur tibi, et te in exteriora relabentem ipsis exteriorum formis intro revocat; ut quidquid te delectat in corpore, et per corporeos illicit sensus, videas esse numerosum, et quaeras unde sit, et in teipsum redeas, atque intellegas te id quod attingis sensibus corporis probare aut improbare non posse, nisi apud te habeas quasdam pulchritudinis leges, ad quas referas quaeque pulchra sentis exterius.

In corporibus numerus inest...

42. Intuere caelum et terram et mare, et quaecumque in eis vel desuper fulgent, vel deorsum repunt vel volant vel natant; formas habent, quia numeros habent: adime illis haec, nihil erunt. A quo ergo sunt nisi a quo numerus; quandoquidem in tantum illis est esse, in quantum numerosa esse? Et omnium quidem formarum corporearum artifices homines in arte habent numeros, quibus coaptant opera sua: et tamdiu manus atque instrumenta in fabricando movent, donec illud quod formatur foris, ad eam quae intus est lucem numerorum relatum, quantum potest impetret absolutionem, placeatque per interpretem sensum interno iudici supernos numeros intuenti. Quaere deinde artificis ipsius membra quis moveat; numerus erit: nam moventur etiam illa numerose. Et si detrahas de

[9] Sap 6, 17

užmojo[9]. Kad ir kur pasuktum – visokiais pėdsakais, įspaustais savo darbuose, kalba į tave; tave, nuslydusį į išorinius dalykus, pačiomis išorinių dalykų formomis vėl šaukia vidun; kad suprastum, jog skaičius turi visa, kas tave džiugina kūne, kas vilioja kūniškomis juslėmis, ir ieškotum, iš kur tai yra, ir sugrįžtum į save, ir suprastum: negali nei pritarti, nei nepritarti tam, ką lieti kūno juslėmis, jei neturi savy tam tikrų grožio įstatymų ir nepriskiri jiems visko, ką tik išorėje jauti gražaus.

Kūnuose slypi skaičius...

42. Pažvelk į dangų ir žemę, ir jūrą, ir į visa, kas tik juose iš viršaus spindi, kas apačioje rėplioja ar skraido, ar plaukioja; jie turi formas, nes turi skaičius; atimk tai iš jų, ir nieko nebebus. Taigi iš kur jie yra, jeigu ne iš ten, iš kur ir skaičius? Nes juose tik tiek būties, kiek toji būtis turi skaičius. Net ir visokiausias kūniškas formas vaizduojantys menininkai savo mene naudoja skaičius, derindami su šiais savo darbus; juos darydami judina rankas ir įrankius taip ilgai, kol tai, kas kuriama išorėje, atitinka viduje slypinčią skaičių šviesą ir, kiek įmanoma, pasiekia tobulumo, ir per tarpininkę juslę įtinka vidiniam teisėjui, reginčiam aukštuosius skaičius. Po to patyrinėk, kas judina paties menininko galūnes; ir tai bus skaičius; nes ir jos juda ritmingai – pagal skaičius. Jeigu atimsi iš rankų

[9] Išm 6, 16

manibus opus, et de animo intentionem fabricandi, motusque ille membrorum ad delectationem referatur, saltatio vocabitur. Quaere ergo quid in saltatione delectet; respondebit tibi numerus: „Ecce sum". Inspice iam pulchritudinem formati corporis; numeri tenentur in loco. Inspice pulchritudinem mobilitatis in corpore; numeri versantur in tempore. Intra ad artem unde isti procedunt, quaere in ea tempus et locum; numquam erit, nusquam erit; vivit in ea tamen numerus: nec eius regio spatiorum est, nec aetas dierum; et discendae arti tamen cum se accommodant, qui se artifices fieri volunt, corpus suum per loca et tempora movent, animum vero per tempora: accessu quippe temporis peritiores fiunt. Transcende ergo et animum artificis, ut numerum sempiternum videas; iam tibi sapientia de ipsa interiore sede fulgebit, et de ipso secretario veritatis: quae si adhuc languidiorem aspectum tuum reverberat, refer oculum mentis in illam viam, ubi se ostendebat hilariter. Memento sane distulisse te visionem quam fortior saniorque repetas.

... ipsaque sapientia...

43. Vae qui derelinquunt te ducem, et oberrant in vestigiis tuis, qui nutus tuos pro te amant, et obliviscuntur quid innuas, o suavissima lux purgatae mentis sapientia! non enim cessas innuere nobis quae et quanta sis; et nutus tui sunt omne creaturarum decus. Et artifex enim quodammodo innuit

darbą, iš sielos – darbo siekį, ir tas galūnių judesys pavirs malonumu – jis vadinsis šokiu. Tik patyrinėk, kas džiugina šokyje, ir skaičius tau atsakys: „Štai aš". Įsižiūrėk į darnaus kūno grožį: skaičiai išlieka vietoje. Įsižiūrėk į kūno judesio grožį: skaičiai sukasi laike. Įsiskverbk į meną, iš kur jie kyla, paieškok jame laiko ir vietos; niekada nebus, niekur nebus, tačiau ten gyvuoja skaičius; nei jo sritis neturi erdvių, nei amžius – dienų; tačiau kai norintys tapti menininkais atsiduoda meno studijoms, jie judina savo kūną per vietas ir laikus, o sielą – per laikus; ir, žinoma, laikui bėgant tampa labiau patyrę. Taigi peržengk į menininko sielą, kad išvystum amžinąjį skaičių: ir sužibs išmintis iš pačios vidiniausios buveinės, iš tiesos šventovės gelmių; jeigu ji atbloškia tavo vis dar silpnoką žvilgsnį, nukreipk proto akį į kelią, kur ji [išmintis] tau džiugiai pasirodys. Tik atmink, kad atidėjai regėjimą, bet jį gali pakartoti, kai būsi stipresnis ir sveikesnis.

43. Vargas tiems, kurie paniekina tavo vadovavimą ir apeina tavo pėdsakus, ir vietoj tavęs pamėgsta tavo ženklus, užmiršdami, ką tu jais žymi, o išmintie, maloniausioji nuskaistinto proto šviesybe! Juk nesiliauji duoti mums ženklų, kokia esi ir kokia didelė; tavo ženklai – visas kūrinių grožis. Nes

...ir pati išmintis...

spectatori operis sui de ipsa operis pulchritudine, ne ibi totus haereat, sed species corporis fabricati sic percurrat oculis, ut in eum qui fabricaverit recurrat affectu. Similes autem sunt hominibus, qui ea quae facis pro te amant, qui cum audium aliquem facundum sapientem, dum nimis suavitatem vocis eius, et structuras syllabarum apte locatarum avide audiunt, amittunt sentientiarum principatum cuius illa verba tamquam signa sonuerunt. Vae qui se averunt a lumine tuo, et obscuritati suae dulciter inhaerent! Tamquam enim dorsum ad potentes, in carnali opere velut in umbra sua defiguntur, et tamen etiam ibi quod eos delectat, adhuc habent de circumfulgentia lucis tuae. Sed umbra dum amatur, languidiorem facit oculum animi, et invalidiorem ad perferendum conceptum tuum. Propterea magis magisque homo tenebratur, dum sectatur libentius quidquid infirmiorem tolerabilius excipit. Ex quo incipit non posse videre quod summe est, et malum putare, quidquid fallit improvidum, aut illicit indigum, aut captum excruciat, cum ea pro merito patiatur aversionis suae, et quidquid iustum est, malum esse non possit.

... in ordinatissima rerum forma.

44. Si ergo quidquid mutabile aspexeris, vel sensu corporis, vel animi consideratione capere non potes, nisi aliqua numerorum forma teneatur, qua detracta in nihil recidat; noli dubitare ut ista mu-

ir menininkas savo darbo stebėtojui tarsi moja iš paties darbo grožio, kad neužtruktų [ties kūriniu], bet sukurtojo kūno pavidalą perbėgtų akimis ir galėtų su meile grįžti prie jo kūrėjo. Mylintys tavo kūrinius, o ne tave – panašūs į žmones, kurie, girdėdami kokį nors iškalbingą išminčių, godžiai klausosi nepaprastai malonaus jo balso skambesio ir darniai išdėstytų skiemenų jungimo, bet praleidžia minčių prasmę, – o juk žodžiai skambėjo tarsi jos ženklai. Vargas tiems, kurie nusigręžia nuo tavosios šviesos, mielai atsiduoda savo tamsumui! Tartum nugaras tau atgręžę, jie sustingsta kūno reikaluose, nelyg savo šešėlyje, – netgi ten juos dar džiugina tai, ką gauna iš tavo šviesos blyksėjimo. O kai mylima šešėlį, jis silpnina sielos akį, ir sunkiau šiai pakelti tavo vaizdą. Todėl žmogus vis labiau ir labiau grimzta tamsybėn, ir mieliau ima sekti tą, kuris pakančiai priima silpnesnįjį. Pamažu ima nebesuprasti, kas yra aukščiausia, ir manyti, kad blogis yra visa, kas tik jį neapdairų apgauna, reikalingą pagalbos sugundo, apgautą kankina, nors [pats] pelnytai kenčia dėl savo atsimetimo, o visa, kas tik teisinga, negali būti bloga.

44. Vadinasi, žvelgdamas į ką nors kintamą, negali to suprasti nei kūno jusle, nei dvasioje svarstydamas, jeigu to nevaldo kokia nors skaičių forma, kurią atėmus, [kintamasis] nusirita į nieką; neabe-

...tvarkingiausiame dalykų pavidale.

tabilia non intercipiantur, sed dimensis motibus, et distincta varietate formarum, quasi quosdam versus temporum peragant, esse aliquam formam aeternam et incommutabilem; quae neque contineatur et quasi diffundatur locis, neque protendatur atque varietur temporibus, per quam cuncta ista formari valeant et pro suo genere implere atque agere locorum ac temporum numeros.

Omnia providentia gubernantur...

17. 45. Omnis enim res mutabilis etiam formabilis sit necesse est. Sicut autem mutabile dicimus quod mutari potest, ita formabile quod formari potest appelaverim. Nulla autem res formare seipsam potest: quia nulla res potest dare sibi quod non habet; et utique ut habeat formam, formatur aliquid. Quapropter quaelibet res si quam habet formam, non ei opus est accipere quod habet si qua vero non habet formam, non potest a se accipere quod non habet. Nulla ergo res, ut diximus, formare se potest. Quid autem amplius de mutabilitate corporis et animi dicamus? superius enim satis dictum est. Conficitur itaque, ut et corpus et animus forma quadam incommutabili et semper manente formentur. Cui formae dictum est: *Mutabis ea et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*[10]. Annos sine defectu pro aeternitate posuit

[10] Ps 101, 27–28

jok – yra kažkokia amžina ir nekintama forma, idant nenutrūktų kintamieji dalykai, o numatytais judesiais, paskirsčius formų įvairovę, jie tarsi varytų savotiškas laikų virtines. Toji forma neapribojama vietomis, nepasklinda po jas; per laikus nesidriekia, nekinta; per ją visi tie [dalykai] gali gauti formas ir pagal savo rūšis pripildyti bei judinti vietų bei laikų skaičius.

17. 45. Juk kiekvienam kintamam dalykui būtinai reikalinga ir forma. Kaip „kintamu" vadinama tai, kas gali kisti, taip „formuojamu" pavadinčiau tai, kas gali būti formuojama. Bet nė vienas dalykas negali formuoti savęs: nes nė vienas dalykas negali sau suteikti to, ko neturi; žinoma, bet kas formuojama tam, kad turėtų formą. Tad jei bet kuris dalykas jau turi formą, jam nebereikia gauti to, ką turi; o jei formos tikrai neturi, negali pats sau duoti to, ko neturi. Taigi nė vienas dalykas, kaip jau sakėme, negali formuoti savęs. Bet ką gi dar galėtume pasakyti apie kūno ir dvasios kintamumą? Pakankamai pasakyta anksčiau. Vadinasi, išeina, kad kūną ir dvasią formuoja kažkokia nekintama, amžinai išliekanti forma. Apie šią formą pasakyta: *Kaip apdarą juos mainai, ir jie persimaino, bet tu esi tas pats, tavo metams nėra galo* [10]. Pranašiška kalba amžinybės vieton nuskyrė metus be pabaigos.

Viską valdo apvaizda...

[10] Ps 102, 27–28

prophetica locutio. De hac item forma dictum est, quod *in seipsa manens innovet omnia*[11]. Hinc etiam comprehenditur omnia providentia gubernari. Si enim omnia quae sunt, forma penitus subtracta nulla erunt, forma ipsa incommutabilis, per quam mutabilia cuncta subsistunt, ut formarum suarum numeris impleantur et agantur, ipsa est eorum providentia: non enim ista essent, si illa non esset. Intuens ergo et considerans universam creaturam, quicumque iter agit ad sapientiam, sentit sapientiam in via sibi ostendere hilariter, et in omni providentia occurrere sibi: et tanto alacrius ardescit viam istam peragere, quanto et ipsa via per illam pulchra est, ad quam exaestuat pervenire.

... ideo omnia bona a Deo sunt.

46. Tu autem si praeter id quod est et non vivit, et id quod est et vivit neque intellegit, et id quod est et vivit et intellegit, inveneris aliquod aliud creaturarum genus, tunc aude dicere aliquod bonum esse, quod non sit ex Deo. Tria enim haec duobus etiam nominibus enuntiari possunt, si appellentur corpus et vita: quia et illa quae tantum vivit, neque intellegit, qualis est pecorum, et haec quae intelegit, sicuti est hominum, rectissime vita dicitur. Haec autem duo, id est, corpus et vita, quae quidem creaturae deputantur (nam et Creatoris ipsius vita dicitur, et ea summa vita est): istae igitur

[11] Sap 7,27.

Apie šitą pačią formą yra pasakyta, kad *pati nesikeisdama, ji visa atnaujina*[11]. Iš čia taip pat darosi aišku, kad visa yra apvaizdos valdoma. Mat jeigu visa, kas yra, pašalinus vidinę formą, būtų niekas, vadinasi, pati nekintamoji forma, – kuria palaikomi visi kintamieji dalykai, kad juos pripildytų ir judintų jų formų skaičiai, – yra jų apvaizda; jų nebūtų, jei nebūtų jos. Taigi kiekvienas, kas, įsižiūrėdamas į visą kūriniją ir ją apmąstydamas, kreipia kelią į išmintį, tas jaučia, kad išmintis kelyje jam džiugiai pasirodo, apsireikšdama jam visoje apvaizdoje; ir užsidega tuo karštesniu noru pereiti šį kelią, kuo pats kelias gražesnis per ją [išmintį], kurią trokšta pasiekti.

46. Jeigu šalia to, kas yra ir negyvena, ir to, kas yra ir gyvena, bet nesupranta, ir to, kas yra, gyvena ir supranta, tu rastum kokią nors kitą kūrinių atmainą, tada išdrįsk pasakyti esant kokį nors gėrį, kuris nėra iš Dievo. O šiuos tris galima nusakyti dviem vardais, pavadinant juos kūnu ir gyvybe; kadangi ir gyvenimas tų, kurie tik gyvena, bet nesupranta – kaip kad gyvulių; ir gyvenimas tų, kurie supranta – t. y. žmonių, – visiškai teisingai vadinamas gyvybe. O šiedu, t. y. kūnas ir gyvybė, žinoma, laikomi kūriniais (nes gyvybe vadiname ir aukščiausiąją gyvybę – paties Kūrėjo). Taigi šiedu

...vadinasi, visos gėrybės yra iš Dievo.

[11] Išm 7, 27

duae creaturae corpus et vita quoniam formabilia sunt, sicuti superius dicta docuerunt, amissaque omnino forma in nihilum recidunt, satis ostendunt se ex illa forma subsistere, quae semper eiusmodi est. Quamobrem quantacumque bona, quavis magna, quamvis minima, nisi ex Deo esse non possunt. Quid enim maius in creaturis quam vita intellegens, aut quid minus potest esse quam corpus? Quae quantumlibet deficiant, et eo tendant ut non sint, tamen aliquid formae illis remanet, ut quoquo modo sint. Quidquid autem formae cuipiam rei deficienti remanet, ex illa forma est quae nescit deficere, motusque ipsos rerum deficientium vel proficientium excedere numerorum suorum leges non sinit. Quidquid igitur laudabile advertitur in rerum natura, sive exigua sive ampla laude dignum iudicetur, ad excellentissimam et ineffabilem laudem referendum est Conditoris: nisi quid habes ad haec.

kūriniai, kūnas ir gyvybė, būdami formuojami, kaip anksčiau sakyta, visiškai praradę formą pavirsta į nieką, todėl pakankamai įrodo susidarą iš formos, kuri visada yra tos pačios rūšies. Todėl, kad ir kokios būtų tos gėrybės, – ar mažos, ar didelės, – negali jos būti iš kitur, kaip tik iš Dievo. Kas iš kūrinių gali būti didesnis už suprantančią gyvybę, kas – mažesnis už kūną? Kad ir kiek jiems trūktų, kad ir kaip stengtųsi nebūti, vis dėlto juose išlieka kažkokia forma, kad [jie] kažkaip būtų. O kad ir kokia tai forma, liekanti bet kuriame stokojančiame dalyke, – ji yra iš tos formos, kuri nežino stokos ir neleidžia, kad nykstančių ar didėjančių dalykų judesiai peržengtų jos skaičių dėsnius. Taigi visa, kas tik dalykų prigimtyje pastebima girtina, – nesvarbu, ar verta nedidelės, ar didžiulės šlovės, – visa priskirtina aukščiausiajai ir neapsakomai Kūrėjo šlovei; nebent turi ką į tai pasakyti.

Quoddam bonum est voluntas
(18, 47 – 20, 54)

Bonum est voluntas...

18. 47. Ev. – Satis mihi persuasum esse fateor, et quemadmodum manifestum fiat, quantum in hac vita atque inter tales, quales nos sumus, potest, Deum esse, et ex Deo esse omnia bona: quandoquidem omnia quae sunt, sive quae intellegunt et vivunt et sunt, sive quae tantum vivunt et sunt, sive quae tantum sunt, ex Deo sunt. Nunc iam tertiam quaestionem videamus, utrum expediri possit, inter bona esse numerandam liberam voluntatem. Quo demonstrato, sine dubitatione concedam Deum dedisse nobis eam, darique oportuisse.

Aug. – Bene meministi proposita, et secundum quaestionem iam explicatam vigilanter animadvertisti: sed videre debuisti etiam istam teriam iam solutam. Propterea quippe tibi videri dixeras, dari non debuisse liberum voluntatis arbitrium, quod eo quisque peccat. Cui sententiae tuae cum ego

Valia yra tam tikras gėris
(18, 47 – 20, 54)

18. 47. Ev. Prisipažįstu: pakankamai įsitikinau, ir visiškai taip pat tetampa aišku, – kiek tai įmanoma šiame gyvenime ir tarp tokių, kokie esame, – kad Dievas yra ir kad visos gėrybės – iš Dievo; kadangi visa, kas yra, arba kas supranta ir gyvena, ir yra, arba tai, kas tik gyvena ir yra, arba tai, kas tik yra, – visa iš Dievo. Dabar pažvelkim, ar galima išnarplioti ir trečiąjį klausimą, – ar laisvąją valią reikia priskirti gėrybėms. Tai įrodžius, nedvejodamas sutiksiu, kad Dievas mums ją davė, ir kad ši turėjo būti duota. Valia yra gėris...

Aug. Gerai prisimeni, kas buvo užsibrėžta, ir atkreipei dėmesį į jau kruopščiai išnagrinėtą antrąjį klausimą; tik privalėjai pastebėti, kad ir į trečiąjį jau atsakyta. Juk sakei, esą tau atrodo, kad laisvojo valios sprendimo nereikėjo duoti, nes kiekvienas dėl jo nusideda. Kai aš pertariau tavo nuomonę,

intulissem, recte fieri non posse, nisi eodem libero voluntatis arbitrio, atque ad id potius hoc Deum dedisse asseverarem; respondisti liberam voluntatem ita nobis dari debuisse, ut iustitia data est, qua nemo nisi recte potest uti. Quae responsio tua in tantos circuitus disputationis nos ire compulit, quibus tibi proberamus et maiora et minora bona esse nisi ex Deo. Quod non tam dilucide ostendi posset, nisi prius adversus opiniones impiae stultitiae, qua dicit *insipiens in corde suo: Non est Deus* [12], qualiscumque de re tanta pro modulo nostro inita ratio, eodem ipso Deo in tam periculoso itinere nobis opitulante, in aliquid manifestum intenderetur. Quae duo tamen, id est, Deum esse, et omnia bona ex ipso esse, quamquam inconcussa fide etiam antea tenerentur, sic tamen tractata sunt, ut hoc quoque tertium, inter bona esse numerandam liberam voluntatem, manifestissime appareat.

... qua quandoque male utimur...

48. Iam enim superiore disputatione patefactum est, constititque inter nos, naturam corporis inferiore gradu esse quam animi naturam, ac per hoc animum maius bonum esse quam corpus. Si ergo in corporis bonis invenimus aliqua quibus non recte uti homo possit, nec tamen propterea dicimus non ea dari debuisse, quoniam esse confite-

[12] Ps 14, 1

sakydamas, kad nebūtų teisingumo be laisvojo valios sprendimo, ir tvirtinau, jog Dievas veikiau dėl to jį ir davęs, – atsakei, kad laisvąją valią reikėjo mums duoti taip, kaip ir teisingumą, kuriuo niekas negali pasinaudoti kitaip, kaip tik teisingai. Toks tavo atsakymas pastūmėjo mus leistis į tyrinėjimo vingrybes, kuriomis tau įrodėme: ir mažesnės, ir didesnės gėrybės yra ne iš kur kitur, kaip tik iš Dievo. O to nebūtų įmanoma taip aiškiai atskleisti, jeigu iš pradžių pagal savo išgales pradėjus svarstyti šį dalyką, pačiam Dievui gelbstint tokiame pavojingame kelyje, jis nebūtų nukreipęs aiškia linkme ir padėjęs atremti bedieviškos kvailybės kupinas nuomones, kai *kvailys sau širdyje sako: „Dievo nėra!"* [12]. O tiedu dalykai, t. y. Dievo buvimas ir visų gėrybių buvimas iš jo, – nors tuo jau ir anksčiau nepajudinamai tikėta, – buvo taip išaiškinti, kad aiškiausias tapo ir tretysis – kad laisvąją valią reikia priskirti prie gėrybių.

48. Juk jau anksčiau nagrinėdami atskleidėme ir įrodėme, kad kūno prigimtis yra žemesnės pakopos, negu sielos prigimtis, dėl to siela – didesnė gėrybė, negu kūnas. Jeigu tarp kūno gėrybių aptikę kažką, kuo žmogus gali neteisingai naudotis, vis dėlto nesakome, esą jų nereikėjo duoti, pripažindami jas gėrybėmis; kas gi nuostabaus, jeigu ir

...kuria kai kada tik naudojamės blogai...

[12] Ps 14, 1

mur bona; quid mirum si et animo sunt quaedam bona, quibus etiam non recte uti possimus, sed quia bona sunt, non potuerunt dari nisi ab illo a quo sunt omnia bona? Vides enim quantum boni desit corpori cui desunt manus, et tamen manibus male utitur qui eis operatur vel saeva vel turpia. Sine pedibus aliquem si aspiceres, fatereris deesse integritati corporis plurimum bonum; et tamen eum qui ad nocendum cuipiam, vel seipsum dehonestandum pedibus uteretur, male uti pedibus non negares. Oculis hanc lucem videmus, formasque internoscimus corporum; idque et speciosissimum est in nostro corpore, unde in fastigio quodam dignitatis haec membra locata sunt; et ad salutem tuendam, multaque alia vitae commoda refert usus oculorum: oculis tamen plerique pleraque agunt turpiter, et eos militare cogunt libidini. Et vides quantum bonum desit in facie, si oculi desint: cum autem adsunt, quis hos dedit, nisi bonorum omnium largitor Deus? Quemadmodum ergo ista probas in corpore, et non intuens eos qui male hic utuntur, laudas illum qui haec dedit bona: sic liberam voluntatem sine qua nemo potest recte vivere, oportet et bonum, et divinitus datum, et potius eos damnandos qui hoc bono male utuntur, quam eum qui dederit dare non debuisse fatearis.

... ergo bonum.

49. Ev. – Prius ergo vellem ut mihi probares aliquod bonum esse liberam voluntatem, et ego con-

sieloje esama kai kurių gėrybių, kuriomis taip pat galime neteisingai naudotis; tačiau kadangi yra gėrybės, šias galėjo suteikti vien tasai, iš kurio ir yra visos gėrybės? Juk matai, kiek gero trūksta kūnui, kai jam trūksta rankų; ir visgi blogai naudojasi rankomis, kas jomis daro žiaurius ar gėdingus dalykus. Jei ką nors pamatytum be kojų, pripažintum, kad kūno visumai trūksta labai didelės gėrybės; tačiau neneigtum, kad blogai naudojasi kojomis tas, kas jomis kam nors kenkia arba sau užsitraukia gėdą. Akimis regime šviesą, atpažįstame kūnų formas; tai mūsų kūne ir yra įstabiausia, todėl šie kūno nariai įkurdinti tam tikroje vertingumo viršūnėje; akys svarbu ir sveikatai išsaugoti, ir dėl daugelio kitų gyvenimo patogumų; tačiau dažnas akimis daug gėdos prisidaro, versdamas jas tarnauti geiduliui. Supranti, kokios didelės gėrybės trūktų veidui, jei nebūtų akių; tačiau jeigu yra, kas gi jas mums davė, jei ne dosnusis visų gėrybių davėjas – Dievas. Taigi kaip šitai pripažįsti kūne ir šlovini tų gėrybių davėją, nesižvalgydamas į blogus naudotojus, taip privalai ir laisvąją valią, be kurios niekas negali teisingai gyventi, pripažinti ir gera, ir Dievo duota, ir kad veikiau reikia smerkti blogus šios gėrybės naudotojus, negu kaltinti jos davėją, esą šis neturėjęs duoti.

49. Ev. Pirmiausia norėčiau, kad man įrodytum laisvąją valią esant tam tikrą gėrį, ir aš sutikčiau, ...vadinasi, yra gėrybė.

cederem Deum illam dedisse nobis, quia fateor ex Deo omnia bona esse.

Aug. – Itane tandem non probavi tibi tanto molimine superioris disputationis, cum omnem species formamque corporis a summa omnium rerum forma, id est a veritate, subsistere fatereris, et bonum esse concederes? Nam et capillos nostros numeratos esse, ipsa in Evangelio loquitur Veritas[13]. De numeri autem summinate, et a fine usque ad finem pertendente potentia, quae locuti fuerimus, excidit tibi? Quae igitur ista est tanta perversitas, capillos nostros quamvis inter exigua et omnino abiectissima, tamen inter bona numerare, nec invenire cui auctori tribuantur nisi bonorum omnium conditori Deo, quia et maxima et minima bona ab illo sunt, a quo est omne bonum; et dubitare de libera voluntate, sine qua recte vivi non posse concedunt, etiam qui pessime vivunt? Et certe nunc responde, quaeso, quid tibi melius esse videatur in nobis, sine quo recte vivi potest, an sine recte vivi non potest.

Ev. – Iamiam parce, quaeso; pudet caecitatis. Quis enim ambigat id longe esse praestantius, sine quo recta vita nulla est?

Aug. – Iam ergo tu negabis luscum hominem recte posse vivere?

Ev. – Absit tam immanis amentia.

[13] Mt 10, 30

kad Dievas ją mums davė, kadangi visas gėrybes pripažįstu esant iš Dievo.

Aug. Argi tokiu įtemptu ankstesniu nagrinėjimu pagaliau tau neįrodžiau, – kai pripažinai, jog bet kuris kūno pavidalas ir forma atsiranda iš aukščiausiosios visų dalykų formos, t. y. iš tiesos, ir sutikai, kad tai yra gėrybė? Juk pati tiesa Evangelijoje kalba, kad ir mūsų plaukeliai yra suskaičiuoti[13]. Ar tau išsprūdo iš atminties, ką kalbėjome apie skaičiaus viršenybę, ir apie galią, siekiančią nuo ribos lig ribos? Koks didis paklydimas, – priskaičiuojant mūsų plaukelius prie gėrybių, tegu ir pačių mažiausių bei niekingiausių, ir nerandant kito jų kūrėjo, tik Dievą, nes ir didžiausios, ir mažiausios gėrybės yra iš jo, iš kurio yra bet koks gėris, – abejoti dėl laisvosios valios, kai net blogiausiai gyvenantys sutinka, kad be jos neįmanoma teisingai gyventi? Na, dabar man bent jau atsakyk, susimildamas, kas tau mumyse atrodo geriau: ar tai, be ko galima teisingai gyventi, ar tai, be ko teisingai gyventi negalima?

Ev. Jaugi pasigailėk, meldžiu; gėda savo aklumo. Kas gi ginčytųsi, jog daug vertingiau tai, be ko nėra jokio teisingo gyvenimo?

Aug. Argi neigsi, kad vienaakis žmogus gali teisingai gyventi?

Ev. Teneištiks manęs tokia nežmoniška beprotybė!

[13] Mt 10, 30

Aug. – Cum ergo in corpore oculum concedas esse aliquod bonum, quo amisso tamen ad recte vivendum non impeditur; voluntas libera tibi videbitur nullum bonum, sine qua recte nemo vivit?

Bona non eiusdem sunt generis.

50. Intueris enim iustitiam, qua nemo male utitur. Haec inter summa bona quae in ipso sunt homine numeratur, omnesque virtutes animi quibus ipsa recta vita et honesta constat. Nam neque prudentia, neque fortitudine, neque temperantia male quis utitur: in his enim omnibus, sicut in ipsa etiam quam tu commemorasti iustitia, recta ratio viget, sine qua virtutes esse non possunt. Recta autem ratione male uti nemo potest.

19. Ista ergo magna bona sunt: sed meminisse te oportet, non solum magna, sed etiam minima bona non esse posse, nisi ab illo a quo sunt omnia bona, hoc est Deo. Id enim superior disputatio persuasit, cui toties tamque laetus assensus es. Virtutes igitur quibus recte vivitur, magna bona sunt: species autem quorumlibet corporum, sine quibus recte vivi potest, minima bona sunt: potentiae vero animi, sine quibus recte vivi non potest, media bona sunt. Virtutibus nemo male utitur: ceteris autem bonis, id est, mediis et minimis, non solum bene, sed etiam male quisque uti potest. Et ideo virtute nemo male utitur, quia opus virtutis est bonus usus istorum, quibus etiam non bene uti possumus.

Aug. Vadinasi, nors ir sutinki, kad akis kūne yra tam tikra gėrybė, vis dėlto jos netekimas netrukdo teisingai gyventi; ar laisvoji valia, be kurios niekas negali teisingai gyventi, tau atrodys joks gėris?

50. Juk matai teisingumą, kuriuo niekas nesinaudoja blogai. Jis priskiriamas prie aukščiausių gėrybių, esančių pačiame žmoguje, ir visų sielos dorybių, iš kurių susideda teisingas ir garbingas gyvenimas. Niekas blogai nesinaudoja nei išmintimi, nei narsa, nei santūrumu; juk visuose juose, kaip ir tavo minėtame teisingume, klesti teisingas mąstymas, be kurio negali būti dorybių. O teisingu mąstymu niekas negali naudotis blogai.

Gėrybės būna nevienodos.

19. Vadinasi, tai yra didžios gėrybės. Tačiau tau reikia prisiminti, kad nei didelės, nei mažiausios gėrybės negali rastis iš kitur, kaip tik iš to, iš kurio ir yra visos gėrybės, t. y. iš Dievo. Juk tai įrodė ankstesnysis nagrinėjimas, kuriam tieksyk ir taip džiaugsmingai pritarei. Taigi dorybės, per kurias teisingai gyvenama, yra didelės gėrybės; kūnų pavidalai, be kurių galima teisingai gyventi, yra mažiausios gėrybės; o sielos galios, be kurių negalima teisingai gyventi, yra vidutiniškos gėrybės. Dorybėmis niekas nesinaudoja blogai; tačiau kitomis gėrybėmis, t. y. vidutiniškomis ir mažiausiomis, kiekvienas gali naudotis ne tik gerai, bet ir blogai. O dorybe niekas nesinaudoja blogai todėl,

Nemo autem bene utendo male utitur. Quare abundantia et magnitudo bonitatis Dei non solum magna, sed etiam media et minima bona esse praestitit. Magis laudanda est bonitas eius in magnis quam in mediis, et magis in mediis quam in minimis bonis: sed magis in omnibus quam si non omnia tribuisset.

In voluntate se bene utente...

51. Ev. – Assentior. Sed illud me movet, quoniam de libera voluntate quaestio est, et videmus ipsam bene uti ceteris vel non bene, quomodo et ipsa inter illa quibus utimur numeranda sit.

Aug. – Quomodo omnia quae ad scientiam cognoscimus, ratione cognoscimus, et tamen etiam ipsa ratio inter illa numeratur quae ratione cognoscimus. An oblitus es, cum quaereremus quae ratione cognoscantur, confessum te fuisse etiam rationem ratione cognosci? Noli ergo mirari si ceteris per liberam voluntatem utimur, etiam ipsa libera voluntate per eam ipsam uti nos posse; ut quodammodo se ipsa utatur voluntas quae utitur ceteris, sicut seipsam cognoscit ratio, quae cognoscit et cetera. Nam et memoria non solum cetera omnia quae meminimus comprehendit; sed etiam quod non obliviscimur nos habere memoriam, ipsa se memoria quodammodo tenet in nobis, quae non solum aliorum, sed etiam sui meminit, vel potius nos et cetera et ipsam per ipsam meminimus.

kad dorybės darbas – gerai naudotis dalykais, kuriais galime net ir negerai pasinaudoti. O niekas, naudodamasis gerai, nesinaudoja blogai. Todėl Dievo gerumo gausa ir didybė suteikia, kad ne tik didelės, bet ir vidutiniškos bei mažiausiosios gėrybės yra geros. Labiau reikia šlovinti jo gerumą didžiose, negu vidutiniškose gėrybėse, o vidutiniškose – labiau, negu mažiausiose; tačiau labiau visose, negu kad jeigu nebūtų suteikusi visų.

Gerai savimi besinaudojančioje valioje...

51. Ev. Sutinku. Tačiau kadangi klausimas yra apie laisvąją valią, ir matome, kad ji pati kitomis [gėrybėmis] naudojasi gerai arba negerai, – mane trikdo, kodėl ji pati priskirtina prie tų, kuriomis naudojamės?

Aug. Kaip ir visa, ką pažįstame dėl žinojimo, pažįstame mąstymu, o vis dėlto ir pats mąstymas priskiriamas prie dalykų, kuriuos pažįstame mąstymu. Ar pamiršai, – kai ieškojome, kas pažįstama mąstymu, pripažinai, kad ir mąstymas taip pat pažįstamas mąstymu? Tad nesistebėk, kad jei kitomis [gėrybėmis] naudojamės per laisvąją valią, taip ir pačia laisvąja valia galime pasinaudoti per ją pačią; kaip valia, besinaudojanti kitais, naudojasi ir savimi pačia, taip save pažįsta ir mąstymas, pažįstantis ir kitus. Juk ir atmintis pasiekia ne tik visa kita, ką prisimename, – bet, kadangi nepamirštame turį atmintį, tarsi pati atmintis laikosi mumyse, prisimindama ne tik kitus, bet ir save, ar veikiau mes per ją prisimename ir kitus, ir ją pačią.

... ipsa est sapientia et beata vita...

52. Voluntas ergo quae medium bonum est, cum inhaeret incommutabili bono, eique communi non proprio, sicuti est illa de qua multum locuti sumus, et nihil digne diximus, veritas; tenet homo beatam vitam: eaque ipsa vita beata, id est animi affectio inhaerentis incommutabili bono, proprium et primum est hominis bonum. In eo sunt etiam virtutes omnes, quibus male uti nemo potest. Nam haec quamvis magna in homine et prima sint, propria tamen esse uniuscuiusque hominis, non communia, satis intellegitur. Veritate enim atque sapientia, quae communis est omnibus, omnes sapientes et beati fiunt, inhaerendo illi. Beatitudine autem alterius hominis non fit alter beatus; quia et eum imitatur ut sit, inde appetit beatus fieri, unde illum factum videt, illa scilicet incommutabili communique veritate. Neque prudentia cuiusquam fit prudens alius, aut fortis fortitudine, aut temperans temperantia, aut iustus iustitia hominis alterius quisquam effecitur; sed coaptando animum illis incommutabilibus regulis luminibusque virtutum, quae incorruptibiliter vivunt in ipsa veritate sapientiaque communi, quibus et ille coaptavit et fixit animum, quem istis virtutibus praeditum sibi ad imitandum proposuit.

... a qua quandoque avertitur.

53. Voluntas ergo adhaerens communi atque incommutabili bono impetrat prima et magna hominis bona, cum ipsa sit medium quoddam bonum.

52. Vadinasi, kai valia, būdama vidutiniška gėrybė, įsišaknija nekintamame gėryje, ir bendrame, o ne jai priklausančiame, – tarsi tiesa, apie kurią daug kalbėjome ir nieko vertinga nepasakėme, – tada žmogus turi laimingą gyvenimą; ir tas laimingas gyvenimas, t. y. sielos, prisirišusios prie nekintamo gėrio, būklė, yra asmeninė ir pirmoji žmogaus gėrybė. Joje yra ir visos gėrybės, kuriomis niekas negali blogai naudotis. Mat nors žmogui ji – didelė ir pirmoji, tačiau nesunku suprasti, jog yra atskiro žmogaus, o ne bendra. O tiesa ir išmintimi, bendra visiems, visi tampa išmintingi ir laimingi, prisirišę prie jos. Tačiau žmogus netampa laimingas kito žmogaus laime; kadangi net mėgdžiodamas aną, kai siekia laimės, jis siekia būti laimingas taip, kaip mato tapus laimingą aną, – t. y. per nekintamą ir bendrą tiesą. Netampa ir išmintingas kieno nors kito išmintimi, nei narsus kito narsumu, ar santūrus – kito santūrumu; niekas nepasidaro teisingas kito žmogaus teisingumu; [toks tampa] tik derindamas sielą pagal nekintamąsias dorybių taisykles ir žiburius, – dorybių, neišardomai gyvenančių pačioje tiesoje ir bendroje išmintyje, prie kurių priderino ir pririšo savo sielą anas, dorybėmis apdovanotasis, kuriuo šis pasiryžo sekti.

...slypi pati išmintis ir laimingas gyvenimas...

53. Taigi valia, prisirišusi prie bendro ir nekintamo gėrio, pasiekia pirmąsias ir didžiąsias žmogaus gėrybes, pati būdama vidutiniška gėrybė. Tačiau

...nuo kurio kartais nusigręžiama.

Voluntas autem aversa ab incommutabili et communi bono, et conversa ad proprium bonum, aut ad exterius, aut ad inferius, peccat. Ad proprium convertitur, cum suae potestatis vult esse; ad exterius, cum aliorum propria, vel quaecumque ad se non pertinent, cognoscere studet; ad inferius, cum voluptatem corporis diligit: atque ita homo superbus, et curiosus, et lascivus affectus, excipitur ab alia vita quae in comparatione superioris vitae mors est; quae tamen regitur administratione divinae providentiae, quae congruis sedibus ordinat omnia, et pro meritis sua cuique distribuit. Ita fit ut neque illa bona quae a peccantibus appetuntur, ullo modo mala sint, neque ipsa voluntas libera, quam in bonis quibusdam mediis numerandam esse comperimus; sed malum sit aversio eius ab incommutabili bono, et conversio ad mutabilia bona: quae tamen aversio atque conversio, quoniam non cogitur, sed est voluntaria digna et iusta eam miseriae poena subsequitur.

Bonum ex Deo, defectus a nobis.

20. 54. Sed tu fortasse quaesiturus es, quoniam movetur voluntas cum se avertit ab incommutabili bono ad mutabile bonum, unde ei iste motus existat; qui profecto malus est, tametsi voluntas libera, quia sine illa nec recte vivi potest, in bonis numeranda sit. Si enim motus iste, id est aversio voluntatis a Domino Deo, sine dubitatione peccatum est, num possumus auctorem peccati Deum dicere?

valia, nusigręžusi nuo nekintamo ir bendrojo gėrio ir atsigręžusi į asmeninį gėrį, – ar į išorinį, ar į vidinį, – nusideda. Atsigręžia į asmeninį, kai nori turėti sau galią; į išorinį – kai trokšta pažinti ką nors, kas priklauso kitiems, arba ką nors, kas jai nepriklauso; į žemesnįjį – kai pamėgsta kūno malonumą; taip žmogus, tapęs išdidus ir smalsus, ir ištvirkęs, užvaldomas kito gyvenimo, kuris, palyginti su aukštesniuoju, yra mirtis. Tačiau jį valdo dieviškosios Apvaizdos tvarka, viską paskirstanti į deramas vietas, kiekvienam atseikėjanti pagal nuopelnus. Todėl jokiu būdu nėra blogos nei tos gėrybės, kurių trokšta nusidėjėliai, nei pati laisvoji valia, kurią susipratome priskirti prie vidutiniškų gėrybių; blogis yra jos nusigręžimas nuo nekintamojo gėrio ir atsigręžimas į kintamąsias gėrybes; kadangi tai ne priverstinis, o savanoriškas nusigręžimas ir atsigręžimas, už jį pelnytai baudžiama nelaimingumu.

20. 54. Galbūt ketini klausti: kadangi valia juda, nusigręždama nuo nekintamo gėrio į kintamą, – iš kur kyla tas jos judesys? Žinoma, jis yra blogas, nors laisvoji valia ir priskaičiuotina prie gėrybių – mat be jos negalima teisingai gyventi. Jeigu tas judesys – t. y. valios nusigręžimas nuo Viešpaties Dievo – neabejotina nuodėmė, – argi galima Dievą vadinti nuodėmės kūrėju? Vadinasi, tas judesys

Gėris – iš Dievo, yda – iš mūsų.

Non erit ergo iste motus ex Deo. Unde igitur erit? Ita quaerenti tibi si respondeam nescire me, fortasse eris tristior; sed tamen vera responderim. Sciri enim non potest quod nihil est. Tu tantum pietatem inconcussam tene, ut nullum tibi bonum vel sentienti, vel intellegenti, vel quoquo modo cogitanti occurat quod non sit ex Deo. Ita enim nulla natura occurrit quae non sit ex Deo. Omnem quippe rem, ubi mensuram et numerum et ordinem videris, Deo artifici tribuere ne cuncteris. Unde autem ista penitus detraxeris, nihil omnino remanebit: quia etsi remanserit aliqua formae alicuius inchoatio, ubi neque mensuram neque numerum neque ordinem invenias, quia ubicumque ista sunt, forma perfecta est; oportet auferas etiam ipsam inchoationem formae, quae tamquam materies ad perficiendum subiacere videtur artifici. Si enim formae perfectio bonum est, nonnullum iam bonum est et formae inchoatio. Ita detracto penitus omni bono, non quidem nonnihil, sed omnino nihil remanebit. Omne autem bonum ex Deo: nulla ergo natura quae non sit ex Deo. Motus ergo ille aversionis, quod fatemur esse peccatum, quoniam defectivus motus est, omnis autem defectus ex nihilo est, vide quo pertineat, et ad Deum non pertinere ne dubites. Qui tamen defectus quoniam est voluntarius, in nostra est positus potestate. Si enim times illum, oportet ut nolis; si autem nolis, non erit. Quid ergo securius quam esse in ea vita, ubi

nebus iš Dievo. Bet tada – iš kur gi? Jei į tokį tavo klausimą atsakyčiau nežinąs, greičiausiai nuliūstum; tačiau būčiau atsakęs teisingai. Nes negalima pažinti to, ko nėra. Tik nepaliauk nepajudinamai tikėjęs: kad ir kokią gėrybę junti, supranti ar kaip nors apmąstai – nepasitaiko nė vienos, kuri nebūtų iš Dievo. Taigi nepasitaiko nė vienos prigimties ne iš Dievo. Juk nedelsdamas priskirtum kūrėjui Dievui kiekvieną dalyką, kuriame matai matmenį ir skaičių, ir tvarką. Tačiau jeigu ir tai pašalinsi iš vidaus, visiškai nieko neliks: net jei ir liktų kažkokia formos užuomazga, kur nerastum nei matmens, nei skaičiaus, nei tvarkos, – mat kur šitai yra, ten yra ir užbaigta forma, – reikėtų pašalinti ir pačią formos užuomazgą, atrodančią tarsi medžiaga, paruošta menininkui užbaigti. Jeigu formos užbaigtumas yra gėris, – tam tikras gėris yra net ir formos užuomazga. Iš bet kurios gėrybės vidaus atėmus ir tai, liks ne šis tas, bet visiškai nieko. O juk kiekvienas gėris iš Dievo; vadinasi, nėra jokios prigimties, kuri nebūtų iš Dievo. Taigi pažvelk, kam priklauso tas nusigręžimo judesys, kurį pripažįstame nuodėme, nes tai ydingas judesys, o kiekviena yda – iš nieko, – ir nedvejok, kad Dievui nepriklauso. Tačiau toji yda, būdama savanoriška, priklauso mūsų galiai. Juk jeigu jos bijai, reikia nenorėti; jeigu nenori – jos ir nebus. Kas saugiau už buvimą gyvenime, kuriame tau negali atsitikti nieko, ko nenori? Tačiau žmogus savo

non possit tibi evenire quod non vis? Sed quoniam non sicut homo sponte cecidit, ita etiam sponte surgere potest; porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est Dominum nostrum Iesum Christum, fide firma teneamus, et exspectemus certa spe, et caritate ardenti desideremus, si quid autem de origine peccati diligentius quaerendum adhuc putas (nam omnino ego iam opus esse non arbitror): si quid tamen putas, in aliam disputationem differendum est.

Ev. – Sequor sane voluntatem tuam, ut in tempus aliud, quod hinc moverit, differamus. Nam illud tibi non concesserim, ut satis iam inde quaesitum putes.

valia negali ir pakilti, kaip savo valia nupuolė; tvirtai tikėdami laikykimės iš aukštybių mums ištiestos Dievo dešinės, t. y. mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus, ir vilkimės tikrąja viltimi, ir ilgėkimės karšta meile. O jeigu manai, kad vis dar reikia uoliau tyrinėti nuodėmės pradžią (nors aš pats taip visai nemanau), – tai jau tenka atidėti kitam nagrinėjimui.

Ev. Visiškai paklūstu tavo valiai; atidėkim kitam kartui tai, kas iš čia išsirutulios. Nes vis dėlto nesutikčiau su tavo nuomone, esą jau viskas ištyrinėta iki galo.

Liber tertius

Liberum arbitrium ex Deo est tamquam hominis bonum

Trečioji knyga

Laisvasis sprendimas iš Dievo kaip žmogaus gėrybė

Deum cuncta praescire libertatem non cogit (1, 1 – 4, 11)

Ex necessitate motus inculpabilis.

1. 1. Ev. – Quoniam satis mihi manifestum est, inter bona, et ea quidem non minima, numerandam esse liberam voluntatem, ex quo etiam fateri cogimur eam divinitus datam esse, darique oportuisse: iam si opportunum existimas, cupio per te cognoscere unde ille motus existat, quo ipsa voluntas avertitur a communi atque incommutabili bono, et ad propria vel aliena vel infima, atque omnia commutabilia convertitur bona.

Aug. – Quid enim opus est hoc scire?

Ev. – Quia si ita data est, ut naturalem habeat istum motum, iam necessitate ad haec convertitur; neque ulla culpa deprehendi potest, ubi natura necessitasque dominatur.

Aug. – Placetne tibi iste motus, an displicet?

Ev. – Displicet.

Dievo numatymas neapriboja laisvės
(1, 1 – 4, 11)

Nesmerktinas judesys – iš būtinybės.

1. 1. Ev. Kadangi man pakankamai aišku, kad laisvąją valią reikia priskirti gėrybėms, ir toli gražu ne mažiausioms, – mums tenka pripažinti, kad ji duota iš Dievo, ir kad reikėjo ją duoti. Dabar, – jei manai, kad laikas tinkamas, – norėčiau iš tavęs sužinoti, iš kur kyla tas judesys, kuriuo pati valia nusigręžia nuo bendrojo ir nekintamo gėrio, ir atsigręžia į savas arba svetimas, arba menkiausias, ir visas – kintamas, gėrybes.

Aug. Kam gi reikia šitai žinoti?

Ev. Jeigu jau [laisvoji valia] suteikta taip, kad turėtų tą prigimtinį judesį, – tai atsigręžiama į jas [kintamas gėrybes] iš būtinumo; ir negalima įžvelgti jokios kaltybės ten, kur viešpatauja prigimtis ir būtinybė.

Aug. Ar tas judesys tau patinka, ar nepatinka?

Ev. Nepatinka.

Aug. – Reprehendis ergo eum.

Ev. – Utique reprehendo.

Aug. – Reprehendis igitur animi motum inculpabilem.

Ev. – Inculpabilem animi motum non reprehendo, sed nescio an ulla culpa sit, relicto incommutabili bono, ad commutabilia converti.

Aug. – Reprehendis ergo quod nescis.

Ev. – Noli verbo premere: ita enim dixi: „Nescio an ulla culpa sit", ut intellegi voluerim sine dubio culpam esse. Nam hoc verbo quod dixi: Nescio, satis profecto irrisi dubitationem de re manifesta.

Aug. – Vide quid sit certissima veritas, quae te coegit tam cito oblivisci quod paulo ante dixisti. Si enim natura vel necessitate iste motus existit, culpabilis esse nullo pacto potest: tu vero esse culpabilem ita firmissime tenes, ut dubitationem de hac re tam certa etiam irridendam putaveris. Cur ergo tibi vel affirmandum, vel certe cum aliqua dubitatione dicendum visum est, quod perspicue falsum esse ipse convincis? Dixisti enim: „Si ita data est voluntas libera, ut naturalem habeat istum motum, iam necessitate ad haec convertitur; neque ulla culpa deprehendi potest, ubi natura necessitasque dominatur". Nullo modo autem dubitare debuisti non esse ita datam, quando istum motum culpabilem esse non dubitas.

Ev. – Ego ipsum motum culpabilem dixi, et ideo mihi displicere, et reprehendendum esse dubita-

Aug. Vadinasi, smerki jį.

Ev. Be abejo, smerkiu.

Aug. Taigi smerki nesmerktiną sielos judesį.

Ev. Nesmerkiu nesmerktino sielos judesio, tik nežinau, ar nėra jokios kaltybės, kai, apleidus nekintamą gėrį, atsigręžiama į kintamas gėrybes.

Aug. Vadinasi, smerki tai, ko nežinai.

Ev. Nesikabinėk prie žodžių; juk pasakiau: „Nežinau, ar nėra jokios kaltybės", norėdamas, kad tai, be abejonės, būtų palaikyta kaltybe. Sakydamas „nežinau", juk pakankamai pašiepiau abejonę tokiu aiškiu dalyku.

Aug. Pasiaiškink akivaizdžiausią tiesą, privertusią tave taip greit pamiršti, ką neseniai sakei. Jeigu tasai judesys tikrai kyla iš prigimties arba būtinybės, jokiu būdu negali būti smerktinas; bet tu taip tvirtai laikai jį smerktinu, jog abejonė tokiu aiškiu dalyku tau atrodo verta pašaipos. Kodėl gi tau regis, jog reikia patvirtinti ar abejojant sakyti tai, kieno klaidingumu esi įsitikinęs? Juk pasakei: „Jei jau laisvoji valia suteikta taip, kad turėtų tą prigimtinį judesį, – tai atsigręžiama į jas [kintamas gėrybes] iš būtinumo; ir negalima įžvelgti jokios kaltybės ten, kur viešpatauja prigimtis ir būtinybė". O juk negalėjai abejoti, kad ji duota ne taip – juk nedvejodamas smerki tą judesį.

Ev. Patį judesį pavadinau smerktinu, taigi jis man nepatinka, ir negaliu abejoti, jog nusipelno

re non possum: animam vero, quae isto motu ab incommutabili bono ad commutabilia detrahitur, nego esse culpandam, si eius natura talis est, ut eo necessario moveatur.

Ex libertate motus culpabilis...

2. Aug. – Cuius est iste motus, quem profecto culpandum esse concedis?

Ev. – Iam animo eum video, sed cuius sit nescio.

Aug. – Numquid negas eo motu animum moveri?

Ev. – Non nego.

Aug. – Negas ergo motum, quo movetur lapis, motum esse lapidis? Neque enim illum dico motum quo eum nos movemus, vel aliqua vi aliena movetur, veluti cum in caelum iacitur, sed eum quo ad terram nutu suo vergit et cadit.

Ev. – Non equidem nego motum quo ita ut dicis inclinatur, et ima petit, motum esse lapidis, sed naturalem. Si autem hoc modo etiam illum motum habet anima, profecto etiam ipse naturalis est, nec ex eo quod naturaliter movetur, recte vituperari potest: quia etiamsi ad perniciem movetur, naturae tamen suae necessitate compellitur. Porro quia istum motum non dubitamus esse culpabilem, omnimodo negandum est esse naturalem: et ideo non est similis illi motui quo naturaliter movetur lapis.

Aug. – Egimusne aliquid superioribus duabus disputationibus?

smerkimo; tačiau nepritariu, kad smerkti reikia sielą, tuo judesiu atitraukiamą nuo nekintamo gėrio prie kintamųjų gėrybių, jeigu jau pati prigimtis ją būtinai ten link judina.

2. Aug. Kieno gi tas judesys, kurį pripažįsti visiškai smerktinu?

Smerktinas judesys – iš laisvės...

Ev. Dvasios akimis jį regiu, tačiau kieno yra – nežinau.

Aug. Negi neigsi, kad tuo judesiu kreipiama siela?

Ev. Neneigiu.

Aug. Taigi neigi, kad judesys, kuriuo judinamas akmuo, yra akmens judesys? Kalbu ne apie tą judesį, kuriuo jį judiname mes arba kokia nors svetima jėga – pavyzdžiui, kai jis metamas į dangų; kalbu apie tą, kuriuo jis pats savaime krypsta į žemę ir krenta.

Ev. Tikrai neneigiu, kad judesys, kuriuo akmuo kreipiamas taip, kaip sakai, ir krenta į apačią – tai akmens judesys, bet prigimtinis. O jeigu ir siela turi tokį patį judesį – be abejo, ir jis prigimtinis, ir negalima [jo] teisingai smerkti dėl to, kad juda iš prigimties; juk net jei juda į pražūtį, jį verčia prigimties būtinybė. Savo ruožtu neabejojame, jog yra smerktinas – taigi niekaip negali būti prigimtinis; todėl nėra panašus į judesį, kuriuo natūraliai judinamas akmuo.

Aug. Ar ankstesniuose dviejuose savo nagrinėjimuose šį tą nuveikėme?

Ev. – Egimus sane.

Aug. – Credo ergo meminisse te, in prima disputatione satis esse compertum, nulla re fieri mentem servam libidinis, nisi propria voluntate: nam neque a superiore, neque ab aequali eam posse ad hoc dedecus cogi, quia iniustum est, neque ab inferiore, quia non potest. Restat igitur ut eius sit proprius iste motus, quo fruendi voluntatem ad creaturam a Creatore convertit: qui motus si culpae deputatur (unde qui dubitat, irrisione dignus tibi visus est), non est utique naturalis, sed voluntarius; in eoque similis est illi motui quo deorsum versus lapis fertur, quod sicut iste proprius est lapidis, sic ille animi: verumtamen in eo dissimilis, quod in potestate non habet lapis cohibere motum quo fertur inferius; animus vero dum non vult, non ita movetur, ut superioribus desertis inferiora diligat; et ideo lapidi naturalis est ille motus, animo vero iste voluntarius. Hinc est quod lapidem si quis dicat peccare, quod pondere suo tendit in infima, non dicam ipso lapide stolidior, sed profecto demens iudicatur: animum vero peccati arguimus, cum eum convincimus superioribus desertis ad fruendum inferiora praeponere. Propterea, quid opus est quaerere unde iste motus existat, quo voluntas avertitur ab incommutabili bono ad commutabile bonum, cum eum nonnisi animi, et voluntarium, et ob hoc culpabilem esse fateamur; omnisque de hac re disciplina utilis ad id valeat,

Ev. Žinoma, nuveikėme.

Aug. Taigi tikiuosi, prisimeni, kad pirmajame buvo pakankamai įrodyta: protas tampa geismo vergu ne kitaip, kaip tik savo valia; niekas nei aukštesnis už jį, nei jam lygus negali jo pastūmėti į šią nešlovę, nes taip neteisinga; negali nė niekas menkesnis – nes nepajėgia. Vadinasi, tik jo paties yra šis judesys, kuriuo valią džiaugtis nukreipia nuo Kūrėjo į kūrinį. Jei šis judesys laikomas nuodėme (nes tuo abejojantis atrodo tau vertas pašaipos), – tai jis, be abejo, nėra prigimtinis, o valingas; jis panašus į judesį, nešantį žemyn nukreiptą akmenį, mat kaip anas judesys priklauso akmeniui, taip šitas – sielai. Vis dėlto sykiu ir nepanašus, nes akmuo neturi galios sulaikyti judesį, nešantį jį žemyn; o sielos, kol ji pati nenori, neįmanoma išjudinti taip, kad apleidusi aukštesniąsias gėrybes ji pasirinktų žemesniąsias; todėl akmens judesys yra prigimtinis, o sielos – valingas. Jei kas tartų, kad akmuo nusikalsta, savo svorio traukiamas į apačią, – sakyčiau, pasirodytų ne tik kvailesnis už akmenį, bet jau visiškas besmegenis; o sielą kaltiname nusidėjimu, matydami, kad ji, apleidusi aukštesniąsias gėrybes, labiau nori mėgautis žemesnėmis. Tad kam besiaiškinti, iš kur tas judesys, nukreipiantis valią nuo nekintamo gėrio prie kintamo, jei pripažįstame jį priklausant vien tik sielai ir esant valingą, todėl – smerktiną. Bet koks naudingas mokymas šia tema turi reikšmės tam, kad,

ut eo motu improbato atque cohibito voluntatem nostram ad fruendum sempiterno bono a lapsu temporalium convertamus?

... quia in arbitrio est voluntatis.

3. Ev. – Video, et quodammodo tango, et teneo vera esse quae dicis: non enim quidquam tam firme atque intime sentio, quam me habere voluntatem, eaque me moveri ad aliquid fruendum; quid autem meum dicam, prorsus non invenio, si voluntas qua volo et nolo non est mea: quapropter cui tribuendum est, si quid per illam male facio, nisi mihi? Cum enim bonus Deus me fecerit, nec bene aliquid faciam nisi per voluntatem, ad hoc potius datam esse a bono Deo satis apparet. Motus autem quo huc aut illuc voluntas conventitur, nisi esset voluntarius, atque in nostra positus potestate, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis; neque omnino monendus esset ut istis neglectis aeterna vellet adipisci, atque ut male nollet vivere, vellet autem bene. Hoc autem monendum non esse hominem, quisquis existimat, de hominum numero exterminandus est.

Quid de Dei praescientia et libertate sentiendum?

2. 4. Quae cum ita sint, ineffabiliter me movet, quomodo fieri possit ut et Deus praescius sit omnium futurorum, et nos nulla necessitate peccemus. Quisquis enim dixerit aliter evenire posse aliquid quam Deus ante praescivit, praescientiam

nepritarę tam judesiui ir jį pažaboję, gręžtume savo valią džiaugtis amžinuoju gėriu, atsisakę klysti į laikinąsias [gėrybes].

3. Ev. Suprantu; kažkuria prasme ir priimu tai, ir laikau teisinga; juk nieko nejaučiu taip tvirtai ir giliai, kaip kad turįs valią, ir kad ji skatina mane kuo nors džiaugtis; tačiau visiškai neberandu, ką pavadinti „mano", jeigu valia, kuria ko nors noriu ir nenoriu, nėra mano. Kam gi reikėtų priskirti valią, kai per ją darau bloga, jei ne man? Jeigu mane sukūrė gerasis Dievas, ir gera darau ne kitaip, o tik per valią, – pakankamai aišku, kad veikiau tam ją ir davė gerasis Dievas. O jei judesys, kreipiantis sielą tai šen, tai ten, nebūtų valingas, jei jis neglūdėtų mūsų galioje, žmogaus nereikėtų nei girti, kai jis savotišką valios ašį nukreipia į aukštesnius dalykus, nei smerkti tada, kai nukreipia į žemesnius; ir visiškai nereikėtų raginti, kad šiuos paniekinęs panorėtų siekti amžinųjų; kad nebenorėtų blogai gyventi, o norėtų gyventi gerai. Tačiau kas mano, kad žmogui to priminti nereikia, – pašalintinas iš žmonių tarpo.

...kadangi priklauso nuo valios sprendimo.

2. 4. Kadangi yra taip, neapsakomai mane jaudina, kokiu būdu ir Dievas gali numatyti visą ateitį, ir mes – nusidėti ne iš būtinybės. Juk kas sako, esą gali išeiti kitaip, nei pirm numatė Dievas, – beprotiškai ir bedieviškai stengiasi paneigti Dievo

Ką reikia manyti apie Dievo numatymą ir laisvę?

Dei destruere insanissima impietate molitur. Quapropter, si praescivit Deus peccaturum esse primum hominem, quod necesse est concedat mihi quisquis mecum omnium futurorum praescium fatetur Deum; si ergo ita est, non dico non eum faceret, bonum enim fecit, nec obesse quidquam Deo posset peccatum eius quem bonum ipse fecit: immo in quo faciendo bonitatem suam ostenderat, ostendit etiam in puniendo iustitiam, et in liberando misericordiam: non itaque dico, non eum faceret; sed hoc dico, quoniam peccaturum esse praesciverat, necesse erat id fieri, quod futurum esse praesciebat Deus. Quomodo est igitur voluntas libera ubi tam inevitabilis apparet necessitas?

Quid quibusdam visum sit.

5. Aug. – Pulsasti vehementer: misericordia Dei adsit aperiatque pulsantibus. Verumtamen maximam partem hominum ista quaestione torqueri non ob aliud crediderim, nisi quia non pie quaerunt, velocioresque sunt ad excusationem, quam ad confessionem peccatorum suorum. Alii enim nullam divinam providentiam praeesse rebus humanis libenter opinantur, dumque fortuitis committunt casibus et animos et corpora sua, tradunt se feriendos et dilaniandos libidinibus, divina iudica negantes, humana fallentes, eos a quibus accusantur, fortunae patrocinio propulsare se putant; quam tamen caecam effingere ac pingere consueverunt, ut aut meliores ea sint a qua se regi arbitrantur, aut se quoque cum eadem caecitate et sentire

numatymą. Todėl, jeigu Dievas numatė pirmąjį žmogų nusidėsiant, dėl ko man kiekvienas turėtų būtinai pritarti ir pripažinti, kad Dievas numato visą ateitį; taigi jeigu šitaip yra, nesakau, kad jo neturėjo sukurti, nes sukūrė jį gerą, ir Dievui neturėtų kliudyti nuodėmė to, kurį pats sukūrė gerą; dargi kurį sukurdamas išreiškė savo gerumą, taigi ir bausdamas išreiškia teisingumą, ir išlaisvindamas – gailestingumą; todėl ir nesakau, kad neturėjo sukurti; tačiau sakau: numatydamas, kad nusidės, Dievas būtinai turėjo numatyti, kas bus. Kaipgi gali būti laisvoji valia ten, kur pasirodo neišvengiama būtinybė?

5. Aug. Uoliai beldei; Dievo gailestingumas lydi beldžiančius, ir atsiveria jiems. Vis dėlto manyčiau, kad didžiumą žmonių šis klausimas kamuoja būtent todėl, kad jie nesistengia pamaldžiai ieškoti, greitesni pateisinti save, negu išpažinti savo nuodėmes. Kiti nėra linkę pripažinti, kad žmonių darbams vadovauja dieviškoji Apvaizda, ir, atsitiktiniams įvykiams patikėję ir savo sielas, ir kūnus, duodasi naikinami ir draskomi geismų; nepaisydami dieviškojo teismo, o žmogiškąjį apgaudinėdami, mano, neva jų kaltintojai atimą iš jų fortūnos globą; šią gi paprato vaizduoti ir paišyti aklą, – tarsi patys būtų geresni už ją, kurios valdomi manosi esą, arba prisipažintų patys su tokiu pat aklumu ir jaučiantys, ir kalbantys. Netgi nėra

Kaip kai kuriems atrodo.

ista fateantur et dicere. Nec enim talibus absurde etiam conceditur casibus eos agere omnia, quando agendo cadunt. Sed adversus hanc opinionem plenam stultissimi ac dementissimi erroris, satis, ut arbitror, secunda nostra sermocinatione dissertum est. Alii vero quamquam negare non audeant praesidere humanae vitae providentiam Dei, malunt tamen eam vel infirmam, vel iniustam, vel malam nefario errore credere, quam sua peccata pietate suplici confiteri. Qui omnes si persuaderi sibi paterentur, ut cum de optimo et iustissimo et potentissimo cogitant, bonitatem et iustitiam et potentiam Dei longe maiorem superioremque esse credent, quam quidquid cogitatione concipiunt; considerantesque semetipsos, gratias Deo se debere intellegerent, etiamsi aliquid inferius eos voluisset esse quam sunt, omnibusque ossibus et medullis conscientiae suae clamarent: *Ego dixi, Domine, miserere mei, cura animam meam, quia peccavi tibi*[1]; ita certis intineribus divinae misericordiae in sapientiam ducerentur, ut neque inventis rebus inflati, neque non inventis turbulenti, et cognoscendo instructiores fierent ad videndum, et ad quaerendum ingorando mitiores. Tibi vero cui iam hoc persuasum esse non dubito, vide quam facile de tam magna quaestione respondeam, cum mihi prior interroganti pauca responderis.

[1] Ps 40, 5

kvaila sutikti, kad juos valdo atsitiktinumai, kai dėl savo veiksmų nupuola. Tačiau manau, kad ankstesniajame mūsų pašnekesyje pakankamai prikalbėta prieš tokią nuomonę, kupiną kvailiausio ir beprotiškiausio paklydimo. Kiti, nors neišdrįsta neigti, kad žmonių gyvenimui vadovauja Dievo Apvaizda, bet, neleistinai klysdami, veikiau linksta tikėti, esą ji silpna ar neteisinga, ar bloga, užuot nuolankiai bei pamaldžiai išpažinę savo nuodėmes. Jeigu būtų galima juos visus įtikinti, kad, galvodami apie tai, kas geriausia, teisingiausia ir galingiausia, jie patikėtų Dievo gerumą bei teisingumą ir galybę esant daug didesnius ir aukštesnius, negu kad gali mąstydami įsivaizduoti; ir, [tai] apsvarstydami, susiprastų turį dėkoti Dievui, – net jei jis ir norėjo, idant jie būtų mekesni, nei yra, – ir visais savo sąžinės kaulais bei kaulų smegenimis šauktų: *Aš sakau: Viešpatie, pasigailėk manęs; gydyk mane, nes aš nusidėjau* [1]; taip tikraisiais dieviškojo gailestingumo keliais jie būtų nuvesti į išmintį, ir jau nebesipūstų ką nors atradę, nei nesidrumstų nesuradę, o pažindami darytųsi vis labiau gebantys regėti, nežinodami – labiau linkę klausti. Neabejoju, jog tu šituo jau įsitikinai, tad pažvelk, kaip lengva man atsakyti į šitokį sudėtingą tavo klausimą, juk pats pirmas, man klausiant, šį tą atsakei.

[1] Ps 40, 5

Deum praescire non adigit necessitatem.

3. 6. Certe enim hoc te movet, et hoc miraris, quomodo non sint contraria et repugnantia, ut et Deus praescius sit omnium futurorum, et nos non necessitate, sed voluntate peccemus. Si enim praescius est Deus, inquis, peccaturum esse hominem, necesse est ut peccet: si autem necesse est, non ergo in peccando voluntatis arbitrium, sed potius inevitabilis et fixa necessitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur times, ut aut Deus futurorum omnium praescius impie negetur, aut si hoc negare non possumus, fateamur non voluntate, sed necessitate peccari: an aliquid aliud te movet?

Ev. – Nihil interim aliud.

Aug. – Res ergo universas, quarum Deus est praescius, non voluntate sed necessitate fieri putas.

Ev. – Omnino ita puto.

Aug. – Expergiscere tandem, teque ipsum paululum intuere, et dic mihi, si potes, qualem sis habiturus cras voluntatem, utrum peccandi, an recte faciendi.

Ev. – Nescio.

Aug. – Quid? Deum itidem nescire hoc putas?

Ev. – Nullo modo id putaverim.

Aug. – Si ergo voluntatem tuam crastinam novit, et omnium hominum, sive qui sunt, sive qui futuri sunt, futuras praevidet voluntates, multo magis praevidet quid de iustis impiisque facturus sit.

Ev. – Prorsus si meorum operum praescium Deum dico, multo fidentius eum dixerim praescire

3. 6. Juk tikrai tave jaudina, ir stebiesi, kaipgi gali nebūti prieštaravimo, kad ir Dievas numato visą ateitį, ir mes nusidedame ne iš būtinybės, o savo valia. Juk, sakai, jeigu Dievas numato žmogų nusidėsiant, – jis būtinai turi nusidėti; o jei būtinai, vadinasi, nuodėmę sukelia ne valios sprendimas, o veikiau – neišvengiama ir nepakeičiama būtinybė. Taip svarstydamas turbūt baiminiesi, kad tik neimtume bedieviškai neigti Dievą numatant ateitį, arba, negalėdami šito nuneigti, kad tik nepripažintume nusidedą ne iš valios, o iš būtinybės; ar tave neramina kas kita?

Dievo numatymas nereiškia būtinybės.

Ev. Tuo tarpu daugiau niekas.

Aug. Taigi manai, kad viso pasaulio dalykai, Dievo numatyti, atsitinka ne iš valios, bet iš būtinybės.

Ev. Būtent šitaip.

Aug. Atsipeikėk pagaliau, truputį įsižiūrėk į save ir pasakyk man, jei gali, kokią rytoj turėsi valią: ar valią nusidėti, ar teisingai elgtis?

Ev. Nežinau.

Aug. Kaipgi? Ar manai, kad ir Dievas to nežino?

Ev. Jokiu būdu taip nepamanyčiau.

Aug. Vadinasi, jeigu žino tavo rytojaus valią, ir daugelio žmonių, – ir esančių, ir būsimų, – būsimas valias, tai juo labiau numato, kaip pasielgs su teisuoliais, o kaip – su nedorėliais.

Ev. Vienu žodžiu, jeigu sakau Dievą numatant mano darbus, daug drąsiau sakyčiau, kad jis

opera sua, et quid sit facturus certissime praevidere.

Aug. – Nonne igitur caves ne tibi dicatur, etiam ipsum, quaecumque facturus est, non voluntate sed necessitate facturum, si omnia quorum Deus praescius est necessitate fiunt, non voluntate?

Ev. – Ego cum dicerem necessitate universa fieri quae Deus futura praescivit, et sola intuebar quae in creatura eius fiunt, non autem quae in ipso: non enim ea fiunt, sed sunt sempiterna.

Aug. – Nihil ergo in sua creatura operatur Deus.

Ev. – Iam semel statuit quemadmodum feratur ordo eius universitatis quam condidit; neque enim aliquid nova voluntate administrat.

Aug. – Numquid neminem beatum facit?

Ev. – Facit vero.

Aug. – Tunc utique facit, quando ille fit.

Ev. – Ita est.

Aug. – Si igitur, verbi gratia, post annum beatus futurus es, post annum te beatum facturus est.

Ev. – Etiam.

Aug. – Iam ergo praescit hodie quod post annum facturus est.

Ev. – Semper hoc praescivit: nunc quoque hoc eum praescire consentio, si est ita futurum.

numato savo darbus ir iš anksto aiškiausiai žino, ką darys.

Aug. Saugokis, kad netyčia nepasakytum, jog ir pats [Dievas], kad ir ką ketindamas daryti, ketina daryti ne iš valios, bet iš būtinybės, jeigu visa, ką Dievas numato, vyksta iš būtinybės, ne iš valios?

Ev. Sakydamas, jog visa pasaulyje, ką Dievas numato būsiant, darosi iš būtinybės, turėjau omenyje vien tai, kas vyksta jo kūrinijoje, o ne jame pačiame, mat kas jame – tai ne darosi, o yra amžina.

Aug. Išeitų, kad savo kūrinijoje Dievas nieko neveikia.

Ev. Sykį jis jau nusprendė, kaip turi klostytis jo sukurto pasaulio tvarka; ir nieko nebevaldo kokia nors nauja valia.

Aug. Argi nė vieno nepadaro laimingo?

Ev. Išties padaro.

Aug. Žinoma, padaro tada, kai jis tampa [laimingas].

Ev. Tikrai.

Aug. Vadinasi, jeigu, tarkime, po metų būsi laimingas – ketina tave laimingu padaryti po metų.

Ev. Taip.

Aug. Vadinasi, jau šiandien žino, ką darys po metų.

Ev. Nuo amžių šitai žinojo; sutinku, kad ir dabar jis šitai numato, jeigu taip bus.

Volumus etiam si Deus praescivit...

7. Aug. – Dic, quaeso, num tu creatura eius non es, aut tua beatitudo non in te fiet?

Ev. – Immo et creatura eius sum, et in me fiet quod beatus ero.

Aug. – Non ergo voluntate sed necessitate in te fiet beatitudo tua Deo faciente.

Ev. – Voluntas illius mihi est necessitas.

Aug. – Tu itaque invitus beatus eris.

Ev. – Mihi si esset potestas ut essem beatus, iam profecto essem: volo enim etiam nunc, et non sum, quia non ego, sed ille me beatum facit.

Aug. – Optime de te veritas clamat. Non enim posses aliud sentire esse in potestate nostra, nisi quod cum volumus facimus. Quapropter nihil tam in nostra potestate, quam ipsa voluntas est. Ea enim prorsus nullo intervallo, mox ut volumus, praesto est. Et ideo recte possumus dicere: „Non voluntate senescimus, sed necessitate"; aut: „non voluntate infirmamur, sed necessitate"; aut: „non voluntate morimur, sed necessitate"; et si quid aliud huiusmodi: „non voluntate autem volumus", quis vel delirus audeat dicere? Quamobrem, quamvis praesciat Deus nostras voluntates futuras, non ex eo tamen conficitur ut non voluntate aliquid velimus. Nam et de beatitudine quod dixisti, non abs teipso beatum fieri, ita dixisti, quasi hoc ego negaverim: sed dico, cum futurus es beatus, non te invitum, sed volentem futurum. Cum igitur praescius Deus sit futurae beatitudinis tuae, nec aliter aliquid fieri

Jeigu Dievas ir numato, mes norime...

7. Aug. Pasakyk, klausiu, – galgi nesi jo kūrinys, o gal tavo laimė rasis ne tavyje?

Ev. Tikrai ir esu jo kūrinys, ir manyje rasis, ar būsiu laimingas.

Aug. Taigi tavo laimė, Dievui veikiant, rasis tavyje ne iš valios, bet iš būtinybės.

Ev. Jo valia – mano būtinybė.

Aug. Taigi būsi laimingas lyg ir nenorom.

Ev. Jeigu turėčiau galią būti laimingas, iš tiesų jau ir būčiau; tačiau dabar ir noriu, ir nesu – kadangi ne aš save darau laimingą, o jis – mane.

Aug. Tavo lūpomis aiškiausiai šaukia tiesa. Juk negalėtum galvoti, kad mūsų galioje yra kas kita, kaip daryti tai, ką norime. Todėl niekas taip nėra mūsų galioje, kaip pati valia. Ji yra išsyk, be jokio laiko tarpsnio, yra čia pat, vos tik panorime. Todėl teisingai galime sakyti: „Ne iš valios senstame, bet iš būtinybės", arba: „Ne iš valios silpnėjame, bet iš būtinybės", ar: „Ne iš valios mirštame, o iš būtinybės"; tačiau koks papaikėlis išdrįstų tarti: „Ne iš valios norime"? Taigi nors Dievas numato būsimas mūsų valias, tai nereiškia, kad ko nors norime ne savo valia. Nes ką pasakei apie laimę – kad ne pats savaime tampi laimingas – pasakei taip, tarsi aš šitai neigčiau; betgi sakau, – kai būsi laimingas, būsi laimingas ne nenorom, o norom. Taigi nors Dievas numato tavo būsimą laimę, ir negali nieko atsitikti priešingai jo numatymui, nes kitaip jau nebebūtų jokio numatymo; bet tai neverčia

possit quam ille praescivit, alioquin nulla praescientia est; non tamen ex eo cogimur sentire, quod absurdissimum est longe a veritate seclusum, non te volentem beatum futurum. Sicut autem voluntatem beatitudinis, cum esse coeperis beatus, non tibi aufert praescientia Dei, quae hodieque de tua futura beatitudine certa est: sic etiam voluntas culpabilis, si qua in te futura est, non propterea voluntas non erit, quoniam Deus eam futuram esse praescivit.

... quia velle in nostra est potestate.

8. Attende enim, quaeso, quanta caecitate dicatur: „Si praescivit Deus futuram voluntatem meam, quoniam nihil aliter potest fieri quam praescivit, necesse est ut velim quod ille praescivit: si autem necesse est, non iam voluntate, sed necessitate id me velle fatendum est". O stultitiam singularem! Quomodo ergo non potest aliud fieri quam praescivit Deus, si voluntas non erit, quam voluntatem futuram ille praesciverit? Omitto illud aeque monstruosum, quod paulo ante dixi eumdem hominem dicere: „Necesse est ut ita velim", qui necessitate supposita auferre nititur voluntatem. Si enim necesse est ut velit, unde volet cum voluntas non erit? Quod si non hoc modo dixerit, sed dixerit se, quia necesse est ut velit, ipsam voluntatem in potestate non habere; occurretur ex eo quod ipse dixisti, cum quaererem utrum invitus beatus futurus sis: respondisti enim quod iam esses beatus, si

mūsų galvoti, – kas būtų visiškai kvaila ir labai tolima tiesai, – kad tu nenorįs būti laimingas. Tačiau kaip Dievo numatymas, jau šiandien žinantis apie tavo būsimą laimę, neatima iš tavęs laimės valios, kai jau pradedi būti laimingas – taip jei tavyje rasis kokia nors nusikalstama valia, ji nesiliaus buvusi valia dėl to, kad Dievas ją numatė.

...kadangi norėti yra mūsų galioje.

8. Prašau, atkreipk dėmesį, koks didis aklumas sakyti: „Jeigu Dievas numatė būsimą mano valią, ir negali būti kitaip, nei numatė, būtinai turiu norėti to, ką jisai numatė; o jeigu tai būtina, reikia pripažinti, kad to noriu ne iš valios, o iš būtinybės". O kvailybe neregėta! Kaipgi negali atsitikti kitaip, nei numatė Dievas, jei nebus valios, kurią jis numatė kaip būsimą valią? Jau net neminiu, kad lygiai taip pat bjauru, kai, kaip ką tik minėjau, tas žmogus sako: „Būtinai turiu norėti", nes, pakišęs būtinybę, stengiasi pašalinti valią. Na, jeigu būtinai turi norėti, – kaipgi panorės, kai nebus valios? Jei sakytų kitaip – esą, jei norėti būtina, tai pati valia – ne jo galioje, – paprieštarauti reikia taip pat, kaip pats sakei, paklaustas, ar galėtum nenorom būti laimingas; o atsakei, kad jei turėtum galią, jau ir būtum laimingas; pasakei,

potestas esset in te; velle enim te, sed nondum posse dixisti. Ubi ego subieci de te clamasse veritatem: non enim negare possumus habere nos potestatem, nisi dum nobis non adest quod volumus; dum autem volumus, si voluntas ipsa deest nobis, non utique volumus. Quod si fieri non potest ut dum volumus non velimus, adest utique voluntas volentibus; nec aliud quidquam est in potestate, nisi quod volentibus adest. Voluntas igitur nostra nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro, quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus. Ita fit ut et Deum non negemus esse praescium omnium futurorum, et nos tamen velimus quod volumus. Cum enim sit praescius voluntatis nostrae, cuius est praescius ipsa erit. Voluntas ergo erit, quia voluntatis est praescius. Nec voluntas esse poterit, si in potestate non erit. Ergo et potestatis est praescius. Non igitur per eius praescientiam mihi potestas adimitur quae propterea mihi certior aderit, quia ille cuius praescientia non fallitur adfuturam mihi esse praescivit.

Ev. – Ecce iam non nego ita necesse fieri quaecumque praescivit Deus, et ita eum peccata nostra praescire, ut maneat tamen nobis voluntas libera, atque in nostra posita potestate.

kad nori, tik dar negali. Čia aš pridėjau, kad tavo lūpomis šaukia tiesa: juk negalime neigti turį galią, net jei neturime, ko norime; tačiau jei norėdami stokojame pačios valios, – be abejo, ir nenorime. Jei negali atsitikti taip, kad norėdami nenorėtume, – tai, žinoma, norėdami turime valią; o galioje yra ne kas kita, kaip norintiems [ją] turėti. Taigi mūsų valia nebūtų valia, jei nebūtų mūsų galioje. Be to, mūsų valia – laisva, nes yra mūsų galioje. Juk neturime laisvės tam, ko neturime savo galioje, arba negalime turėti. Taip atsitinka, kad neneigiame ir Dievą iš anksto numatant visa, kas bus, ir patys vis dėlto norime to, ko norime. Kadangi [jis] numato mūsų valią, ji ir bus jo numatytoji. Taigi valia bus valia todėl, kad [jis] numato valią. Valia negalėtų būti, jei nebūtų [mūsų] galioje. Vadinasi, numato ir galią. Taigi jo numatymu iš manęs neatimama galia, nes tik dar tikriau ją turėsiu dėl to, kad ją man numatė tasai, kurio numatymas neklysta.

Ev. Jau nebeneigiu, kad būtinai turi atsitikti taip, kaip numatė Dievas, kad jis taip numato ir mūsų nuodėmes, kad mums vis dėlto lieka laisvoji valia, be to, glūdinti mūsų galioje.

Necesse esse Deum praescire...

4. 9. Aug. – Quid ergo te movet? an forte oblitus quid prima nostra disputatio peregerit, negabis nullo cogente, aut superiore, aut inferiore, aut aequali, sed ea nos voluntate peccare?
Ev. – Nihil horum prorsus audeo negare: sed tamen, fateor, nondum video quomodo sibi non adversentur haec duo, praescientia Dei de peccatis nostris, et nostrum in peccando liberum arbitrium. Nam et iustum Deum necesse est fateamur, et praescium. Sed scire vellem qua iustitia puniat peccata quae necesse est fieri; aut quomodo non sit necesse fieri quae futura esse praescivit; aut quomodo non Creatori deputandum est quidquid in eius creatura fieri necesse est.

... non cogit me peccare...

10. Aug. – Unde tibi videtur adversum esse liberum arbitrium nostrum praescientiae Dei? Quia praescientia est, an quia Dei praescientia est?

Ev. – Quia Dei potius.

Aug. – Quid ergo? si tu praescires peccaturum esse aliquem, non esset necesse ut peccaret?

Ev. – Immo necesse esset ut peccaret: non enim aliter esset praescientia mea, nisi certa praescirem.

Aug. – Non igitur quia Dei praescientia est, necesse est fieri quae praescierit, sed tantummodo quia praescientia est; quae si non certa praenoscit, utique nulla est.

Ev. – Consentio: sed quorum ista?

4. 9. Aug. Taigi kas dar tave trikdo? Ar tik kartais nepamiršai, ką išaiškino pirmasis mūsų nagrinėjimas, ar tik neimsi neigti, jog mes nusidedame ta valia, niekieno neverčiami – nei aukštesniosios, nei žemesniosios, nei sau lygios valios?

Tai, kad Dievas būtinai numato...

Ev. Negaliu ničnieko paneigti; tačiau, pripažįstu, dar nesuprantu, kaip gali neprieštarauti viens kitam šie du [dalykai], Dievo žinojimas apie mūsų nuodėmes iš anksto, ir mūsų laisva valia nusidėti. Būtina pripažinti Dievą ir teisiu, ir iš anksto numatančiu. Tačiau norėčiau žinoti, kokiu teisingumu remiasi, bausdamas už nuodėmes, būtinai turinčias įvykti; arba kokiu būdu nebūtinai turėtų įvykti tai, ką numatė būsiant; arba kaip galima nepriskirti Kūrėjui visko, kas atsitinka jo kūrinijoje.

10. Aug. Kodėl tau regis, kad mūsų laisvoji valia prieštarauja Dievo numatymui? Ar todėl, kad yra numatymas, ar kad tai Dievo numatymas?

...neverčia manęs nusidėti...

Ev. Veikiau todėl, kad Dievo.

Aug. Na, ogi jei tu numatytum ką nors nusidėsiant, ar būtinai turėtų nusidėti?

Ev. Žinoma, būtinai turėtų nusidėti: kitaip juk nebūtų jokio mano numatymo, jei nenumatyčiau teisingai.

Aug. Taigi ne todėl, kad yra Dievo numatymas, būtinai turi įvykti tai, ką numatė, tačiau vien todėl, kad yra numatymas; nes jeigu jis nenumatė teisingai, – žinoma, jokio [numatymo] nėra.

Ev. Pritariu; bet kur link suki?

Aug. – Quia, nisi fallor, non continuo tu peccare cogeres, quem peccaturum esse praescires; neque ipsa praescientia tua peccare eum cogeret, quamvis sine dubio peccaturus esset: non enim aliter id futurum esse praescires. Sicut itaque non sibi adversantur haec duo, ut tu praescientia tua noveris quod alius sua voluntate facturus est; ita Deus, neminem ad peccandum cogens, praevidet tamen eos qui propria voluntate peccabunt.

... non aufert eum iuste puniturum.

11. Cur ergo non vindicet iustus, quae fieri non cogit praescius? Sicut enim tu memoria tua non cogis facta esse quae praeterierunt; sic Deus praescientia sua non cogit facienda quae futura sunt. Et sicut tu quaedam quae fecisti meministi, nec tamen quae meministi omnia fecisti; ita Deus omnia quorum ipse auctor est praescit, nec tamen omnium quae praescit, ipse auctor est. Quorum autem non est malus auctor, iustus est ultor. Hinc ergo iam intellege qua iustitia Deus peccata puniat, quia novit futura, non facit: nam si propterea non debet retribuere supplicium peccantibus, quia praevidet peccaturos, nec recte facientibus debet praemia retribuere, quia et recte fucturos nihilominus praevidet. Immo vero fateamur et ad praescientiam eius pertinere ne quid eum lateat futurorum, et ad iustitiam, ut peccatum, quia voluntate committitur, ita iudicio eius impune non fiat, sicut praescientia non cogitur fieri.

Aug. Kadangi, jei neklystu, tu nespiri tučtuojau nusidėti tą, kurį numatei nusidėsiant; ir pats tavo numatymas neverčia jo nusidėti, nors, be abejo, jis ketina nusidėti ir nusidės: kitaip ir nebūtum to numatęs. Taigi šiedu neprieštarauja kits kitam todėl, kad tu savo numatymu sužinai, ką kitas savo valia padarys; taip ir Dievas, nė vieno neversdamas nusidėti, vis dėlto numato, kurie savo valia nusidės.

11. Kodėl gi negalėtų ir teisingai bausti už tai, ko neverčia daryti, nors ir numato? Juk kaip tu savo atmintimi neverti, kad įvyktų tai, kas praėjo; taip ir Dievas savo numatymu neverčia, kad būtinai įvyktų tai, kas bus. Ir kaip tu atsimeni šį tą, ką esi padaręs, tačiau padarei ne visa, ką prisimeni; taip ir Dievas numato visa, kieno kūrėjas pats yra; tačiau pats yra ne visų savo numatytų dalykų kūrėjas. O jei nėra blogas jų kūrėjas, yra teisingas baudėjas. Todėl jau susigaudyk, kaip teisingai Dievas baudžia už nuodėmes, nes nekuria jų, nors ir žino būsiant; nes jeigu neprivalo bausme atmokėti nusidėjėliams dėl to, kad numato [juos] nusidėsiant, tai ir teisingai besielgiantiems neprivalo atmokėti atlygiu – juk numatė ir juos teisingai elgsiantis. Tačiau iš tiesų pripažinkime, jog jo numatymas sergsti, idant neliktų jam nežinoma niekas, kas bus, o teisingumas – kad nuodėmė, padaroma iš valios, neliktų nenubausta jo teismo, nes numatymas neverčia, kad įvyktų.

...netrukdo jam teisingai bausti.

Liberum arbitrium bonum est medium
(5, 12 – 14, 41)

Deus semper est laudandus.

5. 12. Iam illud quod tertio loco posuisti, quomodo non creatori deputandum sit quidquid in eius creatura fieri necesse est, regulam illam pietatis facile non movebit, quam meminisse nos convenit, gratiarum actionem nos debere Creatori nostro. Cuius profecto largissima bonitas iustissime laudaretur, etiamsi aliquo inferiore creaturae gradu nos condidisset. Quamvis enim anima nostra peccatis tabefacta sit, sublimior est tamen et melior, quam si in hanc lucem visibilem verteretur. Et vides profecto de huius lucis eminentia, quantum laudent animae Deum etiam corporis sensibus deditae. Quapropter non te iam moveat, quod vituperantur animae peccatrices, ut dicas in corde tuo melius fuisse si non essent. In sui enim comparatione vituperantur, dum cogitatur quales essent, si peccare noluissent. Institutor tamen earum Deus praecla-

Laisvasis sprendimas yra vidutiniška gėrybė (5, 12 – 14, 4)

Dievas šlovintinas visada.

5. 12. Dabar tai, ką nuskyrei į trečią vietą, – kaip galima nepriskirti Kūrėjui visko, kas būtinai turi įvykti jo kūrinijoje, – lengvai neišklibins tos pamaldumo taisyklės, kurią mums pridera prisiminti, – kad mes privalome dėkoti savo Kūrėjui. Iš tiesų visiškai teisinga būtų šlovinti dosniausiąjį jo gerumą, net jeigu būtų mus sukūręs kaip žemesnę kūrinijos pakopą. Juk mūsų siela, net sutrūnijusi nuodėmėse, vis dėlto yra aukštesnė ir geresnė, negu [būtų] tada, jeigu atsikreiptų į šią regimąją šviesą. Ir, žinoma, supranti, kaip už šios šviesos puikumą turi šlovinti Dievą net kūno juslėms atsidavusios sielos. Todėl tavęs lai nebetrikdo, kad sielos nusidėjėlės yra peikiamos, ir nesakyk širdyje, kad geriau būtų joms buvę nebūti. Juk peikiamos lyginant, mąstant, kokios būtų galėjusios būti, jei nebūtų panorėjusios nusidėti. O jų sukūrėją Dievą

rissime pro humana facultate laudandus est, non solum quoniam peccantes eas iuste ordinat, sed etiam quia tales instituit, ut etiam peccatis sorditatae nullo modo lucis corporalis dignitate superentur, de qua tamen iure laudatur.

Quid vera et propria ratione cogitemus...

13. Illud quoque moneo caveas, ne forte non dicas quidem melius fuisse ut non essent, sed dicas aliter fieri eas debuisse. Quidquid enim tibi vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum tamquam bonorum omnium conditorem. Non est autem vera ratio, sed invida infirmitas, cum aliquid melius faciendum fuisse cogitaveris, iam nihil aliud inferius velle fieri tamquam si perspecto caelo, nolles terram factam esse; inique omnino. Recte enim reprehenderes, si praetermisso caelo terram factam videres, quoniam diceres ita eam fieri debuisse, sicuti posses cogitare caelum. Cum ergo etiam illud ad cuius speciem volebas terram perducere, factum esse perspiceres, non autem hoc terram, sed caelum vocari; credo quod re meliore non fraudatus, ut inferior quoque aliqua fieret et terra esset, nequaquam invidere deberes. In qua terra rursus secundum partes eius tanta est varietas, ut nihil quod ad terrae pertinet speciem cogitanti occurrat, quod non in tota eius mole Deus omnium conditor fecerit. Namque a terra feracissima et amoenissima usque ad salsissimam et infecudissimam, ita

reikia garsiausiai šlovinti pagal žmonėms duotas galimybes, ir ne tik todėl, kad jas, nusidėjėles, teisingai tvarko, bet ir todėl, kad sukūrė [jas] tokias, jog net ir susitepusios nuodėmėmis, jos vis tiek pranoksta kūniškos šviesos vertę, dėl ko teisinga jį šlovinti.

Ką pasiekiame teisingu ir savu mąstymu...

13. Taip pat perspėju sergėtis, kad kartais nepasakytum, ne tik esą geriau būtų joms buvę nebūti, bet ir nesakytum, esą turėjusios būti kitokios. Juk, kad ir kas geresnio ateitų tau į galvą teisingai mąstant, žinok – tai jau padarė Dievas, visų gėrybių kūrėjas. Bet ne teisingas mąstymas, o pavydus silpnumas – galvojant, esą kas nors turėjo būti padaryta geriau, norėti, kad nebūtų nieko menkesnio. Tai tas pat, kaip, matant dangų, nenorėti, kad būtų sukurta žemė – tai visiškai neteisinga. O teisingai prikaišiotum, matydamas, jog žemė buvo sukurta pamiršus sukurti dangų, nes tada galėtum sakyti reikėjus ją sukurti tokią, kokį gali įsivaizduoti dangų. Kadangi supranti, jog buvo sukurtas ir tasai, iki kurio pavidalo norėjai pritempti žemę, tik jis vadinamas ne žeme, o dangum, – manyčiau, neturėtum duotis didesnio dalyko apgaunamas ir jokiu būdu nepavydėti, kad yra ir mažesnis, taigi ir žemė. Savo ruožtu pačioje žemėje jos dalys pasižymi tokia įvairove, kad bemąstant į galvą neateina niekas, priklausąs žemės pavidalui, ko tokioje didžiulėje jos erdvėje dar nebūtų sukūręs Dievas, visų dalykų kūrėjas. Nuo derlingiausios ir pa-

gradatim per medias pervenitur, ut nullam reprehendere audeas, nisi in comparatione melioris; atque ita per omnes gradus laudis ascendas, ut quod summum genus terrae inveneris, solum tamen esse nolis. Iam vero inter totam terram et caelum quanta distantia est? Interponuntur enim humida flabilisque natura: atque ex his quattuor elementis aliae innumerabiles nobis numeratae autem Deo rerum species formaeque variantur. Potest ergo esse aliquid in rerum natura, quod tua ratione non cogitas. Non esse autem quod vera ratione cogitas, non potest. Neque enim tu potes aliquid melius in creatura cogitare, quod creaturae artificem fugerit. Humana quippe anima naturaliter divinis ex quibus pendet connexa rationibus, cum dicit: „Melius hoc fieret quam illud"; si verum dicit, et videt quod dicit, in illis quibus connexa est rationibus videt. Credat ergo Deum fecisse quod vera ratione ab eo faciendum fuisse cognovit, etiamsi hoc in rebus factis non videt. Quia etiamsi caelum oculis videre non posset, et tamen ratione vera tale aliquid faciendum fuisse colligeret, credere debuit factum esse, quamvis id oculis non videret. Non enim cogitatione videret fuisse faciendum, nisi in iis rationibus quibus facta sunt omnia. Quod autem ibi non est, tam nemo potest vecari cogitatione videre, quam non est verum.

traukliausios žemės taip pamažu ir nuosekliai pereinama prie sūriausios ir bergždžiausios, kad jokios neišdrįsti peikti, nepalyginęs su geresne; taip ir kopi per visas šlovės pakopas, ir, net radęs aukščiausiąją žemės atmainą, vis dėlto nenori, kad ji būtų vienintelė. Tačiau koks didis yra nuotolis tarp visos žemės ir dangaus? Juk tarp jų įsiterpia drėgna [vanduo] ir laki [oras] medžiaga; iš šių keturių elementų mums įvairiopai išsidėsto kiti nesuskaičiuojami, tačiau Dievo suskaičiuoti, daiktų pavidalai ir formos. Vadinasi, daiktų prigimtyje gali būti kas nors, ko savo mąstymu nepasieki. Tačiau to, ką pasieki teisingu mąstymu, negali nebūti. Nes kūrinijoje negali išmąstyti nieko geresnio, kas būtų išvengęs kūrinijos meistro. Žmogaus siela, iš prigimties susijusi su dieviškaisiais mąstymais, remiasi jais, sakydama: „Geriau būtų šitaip nei kitaip". Jei sako tiesą ir supranta, ką sako, tai supranta per tuos mąstymus, su kuriais yra susijusi. Taigi tepatiki Dievą sukūrus, ką teisingu mąstymu patyrė turėjus būti sukurta, net jei šito ir nemato sukurtuose dalykuose. Kadangi, net jei negalėtų akimis matyti dangaus, tačiau teisingai mąstydama padarytų išvadą, jog kažkas panašaus turėjo būti sukurta, – turėtų patikėti, kad sukurta, nors akimis ir nemato. Juk kad turėjo būti sukurta, suprastų mąstydama ne kitaip, kaip tik per tuos mąstymus, kuriuose visa buvo sukurta. Tačiau niekas teisingai mąstydamas negali matyti to, ko ten nėra, kadangi tai nebūtų teisinga.

... cum de bono loquimur.

14. In eo plerique homines errant, quia meliora cum mente conspexerint, non in sedibus congruis ea oculis quaerunt. Velut si quisquam perfectam rotunditatem ratione comprehendens, stomachetur quod talem in nuce non invenit, si nullum umquam corpus rotundum praeter huiuscemodi poma conspexit. Nam ita quidam cum ratione verissima videant meliorem esse creaturam, quae quamvis habeat liberam voluntatem, Deo tamen semper infixa, numquam peccaverit; intuentes peccata hominum, non ut peccare desinant, sed quia facti sunt dolent, dicentes: „Tales nos faceret, ut semper incommutabili eius veritati perfrui, numquam autem peccare velemus". Non clament, non succenseant: quia neque ipsos ideo coegit peccare, quia fecit, quibus potestatem utrum vellent dedit; et sunt tales quidam Angeli, qui neque peccaverunt unquam, neque peccaturi sunt. Quamobrem si te delectat creatura quae perseverantissima voluntate non peccat, non est dubitandum quod eam peccanti recta ratione praeponas: sed sicut eam tu cogitatione praeponis; sic eam creator Deus ordinatione praeposuit. Crede esse talem in superioribus sedibus, et in sublimitate caelorum: quia si bonitatem Conditor praebuit ad eam condendam cuius praevidit futura peccata, nullo modo non praeberet eam bonitatem, ut creaturam conderet quam peccaturam non esse praescivit.

14. Didžiuma žmonių klysta, kai, įžvelgdami protu geresniuosius dalykus, neieško jų akimis deramose vietose. Tarsi kas nors, mąstymu suvokdamas tobulą apskritimą, apmaudautų, neradęs tobulai apskrito riešuto, jei niekada nematė jokio kito apvalaus kūno, išskyrus šitos rūšies vaisius. Taip ir kai kurie žmonės, nors teisingiausiai mąstydami supranta, kad geresnis yra kūrinys, kuris turi laisvą valią, tačiau visada lieka įsišaknijęs Dievuje ir niekada nenusideda, – jie, matydami žmonių nuodėmes, kankinasi dėl to, kad buvo sukurti, užuot liovęsi nusidėti, ir sako: „Turėjo mus sukurti tokius, kad trokštume amžinai mėgautis jo tiesa ir niekada nenusidėti". Tenešaukia, teneširsta; sukurdamas jų pačių nevertė nusidėti, nes suteikė jiems valią norėti; be to, yra ir angelai, niekada nenusidėję nei nusidėsiantys. Todėl, jei tave džiugina kūrinys, turįs patvariausią valią nenusidėti, – be abejo, teisingai mąstant jį reikia vertinti labiau už nusidedantįjį; o kaip tu mąstydamas jį vertini labiau, – taip kūrėjas Dievas jį labiau įvertino savo paskirstyme. Tikėk, jog toks [kūrinys] yra aukštesnėse buveinėse ir dangaus aukštybėse; jei Sutvėrėjas parodė gerumą, kurdamas tą, kurio būsimas nuodėmes numatė, – tai, žinoma, parodė tokį gerumą, kurdamas kūrinį, kurį žinojo nenusidėsiant.

...kai kalbame apie gėrį.

Habet ordinem suum etiam anima peccatrix...

15. Habet enim illa sublimis perpetuam beatitudinem suam, in perpetuum fruens Creatore suo, quam perpetua tenendae iustitiae voluntate promeretur. Habet deinde ordinem suum etiam ista peccatrix, amissa in peccatis beatitudine, sed non dimissa recuperandae beatitudinis facultate. Quae profecto superat eam quam peccandi perpetua voluntas tenet: inter quam et illam priorem permanentem in voluntate iustitiae, haec medietatem quamdam demonstrat, quae poenitendi humilitate altitudinem suam recipit. Nam neque ab illa creatura, quam praescivit Deus non solum peccaturam, sed etiam in peccandi voluntate mansuram, abstinuit largitatem bonitatis suae, ut eam non conderet. Sicut enim melior est vel aberrans equus, quam lapis propterea non aberrans, quia proprio motu et sensu caret; ita est excellentior creatura quae libera voluntate peccat, quam quae propterea non peccat, quia non habet liberam voluntatem. Et sicut laudarem vinum in suo genere bonum, de quo vino inebriatum hominem vituperarem, et tamen eumdem hominem iam vituperatum et adhuc ebrium laudato illi vino, de quo ebrius factus est, anteponerem: ita corporalis creatura in suo gradu iure laudanda est; cum illi vituperandi sint, qui eius immoderato usu a veritatis perceptione avertuntur; quamvis iidem rursus iam perversi, et quodammodo temulenti, eidem creaturae in ordine suo laudabili, cuius aviditate evanuerunt, non iam merito vitiorum sed adhuc naturae dignitate praeferuntur.

15. Juk tas aukštasis [kūrinys] patiria amžiną laimę, amžinai besidžiaugdamas savo Kūrėju, – jam tą laimę parodo amžinoji valia pasiekti teisingumą. Pagaliau yra paskirta vieta ir anai nusidėjėlei, per nuodėmes praradusiai laimę, tačiau galimybės siekti laimės nepraradusiai. Ji išties pranoksta tą, apimtąją amžinos valios nusidėti; tarsi vidury tarp pastarosios ir pirmosios, nuolat išliekančios teisingumo valioje, atsiduria šioji, kuri savo aukštybę pasiekia nusižemindama atgailoje. Nes Dievas ir nuo kūrinio, kurį numatė ne tik nusidėsiant, bet ir liksiant valioje nusidėti, neatitraukė savo gerumo gausos, ir vis dėlto jį sukūrė. Juk kaip nuklydęs arklys yra geresnis, negu akmuo, neklaidžiojąs todėl, kad negeba judėti ir justi, – taip kūrinys, nusidedąs laisva valia, yra pranašesnis, negu neturintis laisvos valios ir todėl nenusidedąs. Kaip girčiau vyną, savaime gerą, o tuo vynu pasigėrusį žmogų peikčiau, ir vis dėlto tą jau supeiktą ir dar neišsiblaiviusį žmogų vertinčiau labiau už vyną, kuriuo jis pasigėrė, – taip ir kūniškas kūrinys savo ruožtu yra girtinas, nors ir reikia peikti besaikius jo naudotojus, nusigręžiančius nuo tiesos pažinimo; vėlgi tie patys, jau pagedę ir tarytum įkaušę, vis vien yra pranašesni už tą kūrinį, savo ruožtu girtiną, kurio godžiai trokšdami nupuolė, – pranašesni ne ydomis, bet prigimties verte.

Ir nusidėjėlei sielai paskirta vieta...

... meliorque semper est corpore.

16. Quia igitur omnis anima omni corpore est melior, omnisque peccatrix anima, quocumque ceciderit, nulla commutatione corpus effcitur, nec omnino illi aufertur quod animam est, et ideo nullo pacto amittit quod corpore est melior, in corporibus autem lux tenet primum locum; consequens est ut primo corpori anima extrema praeponatur, fierique possit ut corpori alicuius animae aliquod aliud corpus anteferatur, ut autem ipsi animae nullo modo. Cur ergo non laudetur Deus, et ineffabili praedicatione laudetur, qui cum fecerit eas quae in legibus essent iustitiae permansurae, fecit etiam alias animas, quas vel peccaturas, vel in peccatis etiam perseveraturas esse praevidebat: cum et tales adhuc meliores sint eis, quae quoniam nullum habent rationale ac liberum voluntatis arbitrium, peccare non possunt? Quae tamen adhuc etiam ipsae meliores sunt, quam corporum quorumlibet quamlibet splendidissimus fulgor, quem pro ipsius summi Dei substantia quidam, quamvis cum magno errore, venerantur. Quod si in ordine corporearum creaturarum ab ipsis siderum choris usque ad numerum capillorum nostrorum, ita gradatim bonarum rerum pulchritudo contexitur, ut imperitissime dicatur: „Quid est hoc?", omnia enim in ordine suo creata sunt: quanto imperitius de quacumque anima dicitur, quae ad quantamlibet sui decoris diminutionem defectumque pervenerit, omnium corporum dignitatem sine ulla dubitatione semper superabit?

16. Taigi bet kuri siela yra geresnė už bet kurį kūną, o bet kuri siela nusidėjėlė, kad ir kur nusiristų, niekaip nevirsta kūnu, ir iš jos niekaip negalima atimti to, kad ji yra siela, – todėl ji jokiu būdu nesiliauja buvusi geresnė už kūną. O tarp kūnų pati pirmoji – šviesa, – vadinasi, už pirmąjį kūną vertingesnė paskutinioji siela, ir gali atsitikti, kad už kurios nors sielos kūną bus vertingesnis koks nors kitas kūnas, tačiau už pačią sielą – jokiu būdu. Tad argi nereikėtų šlovinti Dievo, – šlovinti neapsakomu gyriumi, – už tai, kad sukūręs sielas, visada klausysiančias teisingumo įstatymų, sukūrė ir kitas sielas, kurias numatė arba nusidėsiant, arba net ir liksiant nuodėmėse; nes ir tokios vis dėlto yra geresnės už neturinčias protingo ir laisvo valios sprendimo, todėl ir negalinčias nusidėti. Tačiau ir pastarosios vis dėlto geresnės už bet kokių kūnų bet kokį įstabiausią spindesį, kurį kai kas, nors didžiai klysdami, garbina vietoj pačios aukščiausiojo Dievo esybės. Jeigu kūniškų kūrinių eilėje, pradedant žvaigždžių pulkais ir baigiant mūsų plaukelių skaičiumi, palaipsniui susiejamas gerųjų dalykų grožis, – kaip neišmanu sakyti: „Kam šitas? Kam gi šitas?" – o juk visa sukurta pagal savo tvarką; tai argi nėra dar neišmaniau taip sakyti apie bet kurią sielą, kuri, net sumažėjusi ar ėmusi netekti grožio, be jokios abejonės, visada pranoks visų kūnų vertę?

..ir visada yra geresnė už kūną.

Aliter aestimat ratio, aliter usus.

17. Aliter enim aestimat ratio, aliter usus. Ratio aestimat luce veritatis, ut recto iudicio subdat minora maioribus: usus autem consuetudine commoditatis plerumque inclinatur, ut ea pluris aestimet quae veritas minora esse convincit. Cum enim corpora caelestia corporibus terrestribus magna differentia ratio praeponat, quis tamen carnalium hominum non mallet vel plura deesse in caelo sidera, quam unam arbusculam in agro suo, aut vaccam in armento? Sed sicut aetate maiores homines vel omnino contemnunt, vel certe patienter corrigenda exspectant iudicia parvulorum, qui exceptis quibusdam quorum amore laetantur, quemlibet hominum ceterorum mori malunt, quam passerem suum; et multo magis si homo sit ille terribilis, passer autem canorus et pulcher: ita ii qui provectu animi ad sapientiam profecerunt, imperitos rerum aestimatores cum invenerint Deum laudantes in creaturis minoribus, qui eas carnalibus suis sensibus accommodatius adhibent, in superioribus vero atque melioribus partim eum non laudantes, minusve laudantes, partim etiam vituperare aut emendare conantes, partim non credentes quod earum ille sit conditor; talium iudicia vel omnino contemnere, si corrigere nequent, vel donec corrigant, aequo animo tolerare ac sustinere consuescant.

Vienaip vertina protas, kitaip – patirtis.

17. Juk vienaip vertina protas, kitaip – patirtis. Protas vertina tiesos šviesoje, teisingai nuspręsdamas menkesnius dalykus pajungti didesniesiems; o patirtį dažniausiai lenkia patogumo įprotis, ir ji labiau vertina dalykus, kuriuos tiesa atskleidžia esant menkesnius. Juk nors protas dangaus kūnus vertina labiau už žemės kūnus, įžvelgdamas tarp jų didelį skirtumą, – tačiau ar kas iš kūniškų žmonių labiau nenorėtų, kad verčiau trūktų danguje daugybės žvaigždžių, negu kad vieno medelio jo lauke ar karvės kaimenėje? Amžiumi vyresni žmonės arba visai nepaiso mažų vaikų nuomonių, arba kantriai laukia, kol jos pasitaisys; juk vaikai verčiau sutiktų, kad mirtų bet kuris žmogus (išskyrus tuos, kurių meile džiaugiasi), negu kad jų žvirblis; juo labiau, jei tas žmogus yra baisus, tuo tarpu žvirblis – toks gražus ir giesmininkas. Taip ir tie, kurie tobulindami sielą priartėjo prie išminties, pamatę, kaip nepritýrę dalykų vertintojai garbina Dievą mažesniuose sutvėrimuose, nes juos patogiau pritaiko savo kūniškoms juslėms, o aukštesniuosiuose ir geresniuosiuose jo arba negarbina, arba garbina mažiau, arba bando peikti ar taisyti, arba netiki, kad jis yra jų sutvėrėjas, – taigi [pirmieji] tokių nuomonių paprastai arba visai nepaiso, jeigu ištaisyti negali, arba taisydami ištveria ir ramiai joms atsispiria.

Deo non deputanda peccata...

6. 18. Quae cum ita se habent, tantum abest a vero, quod Creatori deputanda existimantur peccata creaturae, quamvis necesse est fiant quae ipse futura praescivit, ut cum tu dixeris non te invenire quomodo non ei deputetur, quidquid in eius creatura fieri necesse est; ego contra non inveniam modum, neque inveniri posse atque omnino non esse confirmem, quo ei deputetur quidquid in eius creatura ita fieri necesse est, ut voluntate peccantium fiat. Si enim quis dixerit: „Non esse, quam miserum me esse mallem"; respondebo: „Mentiris. Nam et nunc miser es, nec ob aliud mori non vis, nisi ut sis: ita cum miser nolis esse, esse vis tamen. Age igitur gratias ex eo quod es volens, ut quod invitus es auferatur. Volens enim es, et miser invitus es. Quod si ingratus es in eo quod esse vis, iure cogeris esse quod non vis. Ex illo igitur quod etiam ingratus habes quod vis, Creatoris laudo bonitatem: ex illo autem quod pateris ingratus quod non vis, ordinatoris laudo iustitiam".

... quia velle et beate vivere in nostra est potestate.

19. Si dixerit: „Non ideo mori nolo, quod malim miser esse quam omnino non esse, sed ne post mortem miserior sim"; respondebo: „Si hoc iniustum est, non sic eris; si autem hoc iustum est, laudemus eum cuius legibus sic eris". Si dixerit: „Unde prae-

Dievui nevalia priskirti nuodėmių...

6. 18. Kadangi šitaip yra, tik nutolsta nuo tiesos, kas mano, esą Kūrėjui reikia priskirti kūrinijos nuodėmes – nors ir būtinai turi įvykti tai, ką jis numatė; kaip kad tu sakeisi nerandąs, kuo remiantis galima būtų priskirti ne jam visa, kas tik būtinai turi įvykti jo kūrinijoje; aš gi, priešingai, neatrandu, – ir tvirtinu, kad atrasti neįmanoma ir visiškai nėra nieko, kuo remiantis galima būtų jam priskirti visa, kas jo kūrinijoje būtinai turi įvykti nusidėjėlių valia. Jei kas tartų: „Labiau norėčiau nebūti, negu kad būti nelaimingas", atsakyčiau: „Prasimanai. Ir dabar esi nelaimingas; ir mirti nenori ne dėl ko kito, kaip tik dėl to, kad esi: taigi nors nelaimingas būti ir nenori – būti vis dėlto nori. Tad dabar dėkok už tai, jog turi tą norą, idant būtų pašalinta tai, ko nenori. Juk turi norą [gyventi], o nelaimingas esi nenorom. Jeigu nebūsi dėkingas už tai, kad nori būti, teisėtai būsi priverstas būti taip, kaip nenori. Taigi net už tai, kad ir nedėkingas būdamas turi, ko nori, šlovinu Kūrėjo gerumą; o dėl to, kad nedėkingas būdamas iškenti tai, ko nenori, šlovinu tvarkytojo teisingumą".

...kadangi norėti ir laimingai gyventi yra mūsų galioje.

19. Jeigu tartų: „Ne todėl nenoriu mirti, kad labiau norėčiau būti nelaimingas negu visiškai nebūti, bet todėl, kad tik po mirties nebūčiau nelaimingesnis", – atsakyčiau: „Jei šitai yra neteisinga, nebūsi [toks po mirties]; tačiau jei šitai teisinga, šlovinkim jį, per kurio įstatymus būsi [toks]". Jei tartų: „Iš kur

sumam quod si hoc iniustum est, non sic ergo?", respondebo: „Quia si eris in tua potestate, aut miser non eris, aut tu ipse te iniuste regendo, iuste eris miser; aut volendo et non valendo te iuste regere, non eris in tua potestate, et aut in nullius eris, aut in alterius: si in nullius, aut invitus, aut volens: sed invitus esse nihil potes, nisi te vis aliqua superaverit; porro nulla vi superari potest qui est in nullius potestate: si autem volens in nullius eris potestate, ad hoc ratio recurrit, ut sis in tua; et aut te iniuste regendo iuste miser sis; aut quoniam quodlibet volens eris, habes adhuc unde gratias agas bonitati Conditoris tui. Quod si in tua potestate non eris, aut potentior profecto, aut infirmior te habebit in potestate. Quod si infirmior, tua culpa, et iusta miseria: poteris enim infirmiorem superare si voles. Si autem potentior te infirmiorem habebit in potestate, nullo modo tam rectam ordinationem recte iniustam putabis. Verissime igitur dictum est: Si hoc iniustum est, non sic eris; si autem iustum, laudemus eum cuius legibus sic eris".

Bonum est esse.

7. 20. Si dixerit: „Ideo magis volo vel miser esse, quam omnino non esse, quia iam sum; si autem priusquam essem possem consuli, eligerem non

man žinoti, kad jeigu šitai neteisinga, nebūsiu [toks]?" – atsakyčiau: „Kadangi, jei būsi savo galioje, – arba nebūsi nelaimingas, arba, pats neteisingai save valdydamas, teisingai būsi nelaimingas; arba norėdamas, bet negalėdamas teisingai save valdyti, nebebūsi savo galioje, o būsi arba niekieno [galioje], arba kito [galioje]; jeigu niekieno – [būsi nelaimingas] arba nenorom, arba norėdamas; bet nenorėdamas niekaip negali [toks būti], jeigu tavęs neįveiks kokia nors kita jėga; tačiau jokia jėga negali įveikti to, kurs nėra niekieno galioje; o jeigu nenorėsi būti niekieno galioje, mąstymas grąžina prie to, kad esi savojoje; ir arba neteisingai save valdydamas teisingai esi nelaimingas; arba vis dar ko nors nori, todėl turi už ką dėkoti savo Kūrėjo gerumui. Jei nebūsi savo galioje, tave savo galioje turės arba galingesnis, arba silpnesnis. Jeigu silpnesnis – čia jau tavo kaltybė ir teisinga nelaimė: juk norėdamas galėtum silpnesnįjį įveikti. O jeigu galingesnis turės galioje tave, menkesnį, – jokiu būdu nebūsi teisus, tokią teisingą tvarką laikydamas neteisinga. Taigi visiškai teisingai buvo pasakyta: „Jei šitai yra neteisinga, nebūsi [toks]; tačiau jei šitai yra teisinga, šlovinkim jį, per kurio įstatymus būsi [toks]".

7. 20. Jei tartų: „Kadangi jau esu, todėl labiau ir noriu būti nelaimingas, negu kad visiškai nebūti; o jeigu dar pirm būnant galėtų manęs paklausti

Būtis yra gėris.

esse potius quam ut essem miser. Nunc enim quod timeo non esse cum miser sim, ad ipsam miseriam pertinet, qua non id volo, quod velle deberem; magis enim non esse, quam miser esse velle deberem. Nunc vero fateor me quidem malle vel miserum esse quam nihil; sed tanto stultius id volo, quanto miserius: tanto autem miserius, quanto verius video non hoc me velle debuisse"; respondebo: „Cave potius ne hic erres, ubi te videre verum putas. Nam si beatus esses, utique esse quam non esse malles; et nunc miser cum sis, mavis tamen esse vel miser quam omnino non esse cum esse nolis miser. Considera igitur, quantum potes, quam magnum bonum sit ipsum esse, quod et beati et miseri volunt. Nam si hoc bene consideraveris, videbis te in tantum esse miserum, in quantum non propinquas ei quod summe est; in tantum autem putare melius esse, ut quisque non sit quam ut miser sit, in quantum non vides quod summe est: et ideo tamen te esse velle, quoniam ab illo es qui summe est".

Si volumus, volumus esse et beate vivere.

21. Si vis itaque miseriam fugere, ama in te hoc ipsum, quia esse vis. Si enim magis magisque esse volueris, ei quod summe est propinquabis: et gratias age nunc quia es. Quamvis enim beatis sis inferior, superior tamen es quam ea quae non

nuomonės, veikiau rinkčiausi nebūtį negu kad būtį nelaimingam. O kad dabar bijau nebūti, nors esu nelaimingas – siejasi su nelaimingumu, dėl kurio noriu ne to, ko turėčiau norėti; nesgi labiau turėčiau norėti nebūti, negu kad būti nelaimingas. Tačiau dabar, pripažįstu, išties labiau noriu būti nelaimingas, negu kad [būti] niekas; tuo kvailiau man to norėti, kuo esu nelaimingesnis; o tuo nelaimingesnis, kuo tikriau susivokiu: ne šito turėjau norėti"; atsakyčiau: „Verčiau pasisaugok, kad nesuklystum ten, kur manaisi regįs tiesą. Jeigu būtum laimingas – žinoma, labiau norėtum būti, negu kad nebūti; ir dabar, nors būdamas nelaimingas, vis dėlto labiau nori būti nelaimingas, nei kad visiškai nebūti, nors nelaimingas būti nenori. Taigi kiek įstengdamas pasvarstyk, koks didis gėris yra jau pats buvimas, jeigu [būti] nori ir laimingieji, ir nelaimingieji. Jeigu gerai pasvarstysi, pamatysi, kad esi tiek nelaimingas, kiek esi nutolęs nuo aukščiausiai esančiojo; ir tiek galvoji, esą kam nors geriau nebūti nei būti nelaimingam, kiek neįžvelgi, kas yra aukščiausiai; o būti nori todėl, kad esi iš aukščiausiai esančiojo".

Jei tik norime – norime būti ir laimingai gyventi.

21. Taigi jei nori išvengti nelaimės, pamilk savyje norą gyventi. Vis labiau ir labiau norėdamas būti, priartėsi prie esančiojo aukščiausiai; ir dabar dėkok už tai, kad esi. Nors ir esi žemesnis už laiminguosius, vis tiek esi aukštesnis už neturinčius

habent vel beatitudinis voluntatem; quorum tamen multa etiam a miseris laudantur. Omnia tamen eo ipso quo sunt, iure laudanda sunt; quia eo ipso quo sunt, bona sunt. Quanto enim amplius esse amaveris, tanto amplius vitam aeternam desiderabis, teque ita formari exoptabis, ut affectiones tuae non sint temporales, de temporalium rerum amoribus inustae et impressae: quae temporalia et antequam sint non sunt, et cum sunt fugiunt, et cum fugerint non erunt. Itaque cum futura sunt, nondum sunt; cum autem praeterita sunt, iam non sunt. Quomodo igitur tenebuntur ut maneant, quibus hoc est incipere ut sint, quod est pergere ut non sint? Qui autem amat esse, probat ista in quantum sunt, et amat quod semper est. Et si variabatur in amore istorum, munietur in illius; et si diffluebat in amore transeuntium, in permanentis amore solidabitur, et stabit, et obtinebit ipsum esse, quod volebat cum timebat non esse, et stare non poterat irretitus amore fugientium. Non igitur tibi displiceat, immo maxime placeat, quod mavis esse vel miser, quam propterea miser non esse, quia nihil eris. Huic enim exordio quo esse vis, si adiicias magis magisque esse, consurgis atque exstrueris in id quod summe est; atque ita te ab omni labe cohibebis, qua transit ut non sit quod infime est, et secum amantis vires subruit. Hinc fiet ut qui mavult non esse, ne miser sit, quia non esse non po-

valios būti laimingais – o juk dažną iš jų šlovina nelaimingieji. O teisinga visus dalykus girti jau dėl to, kad yra; nes yra geri jau dėl to, kad yra. Kuo labiau mylėsi savo buvimą, tuo labiau ilgėsies amžinojo gyvenimo, ir trokši būti taip sutvarkytas, kad tavo prisirišimai nebūtų laikini, įspausti ir pažymėti laikinųjų dalykų meilėmis; laikinųjų, kurie ir pirm būdami nebūna, ir būdami greit praeina, ir kai praeis – nebebus. Taigi kol jie yra tik būsimi – jų dar nėra; o kai yra praėję – jų nebėra. Kaipgi juos galima laikyti išliekančiais – juos, kuriems buvimo pradžia tereiškia nebuvimo tęsinį? Mylintis buvimą pripažįsta juos tiek, kiek jie yra, o myli tai, kas amžina. Jeigu blaškydavosi anuos [laikinuosius] mylėdamas, sustiprės mylėdamas šitą [kas amžinas]; ir jeigu išsekdavo mylėdamas praeinančiuosius, sutvirtės mylėdamas išliekantįjį; ir taps pastovus, ir tvirtai laikysis savo buvimo, – to ir norėjo dar bijodamas nebūti, dar neįstengdamas tapti pastovus, įsipainiojęs prabėgančių dalykų meilėje. Taigi tau neturėtų nepatikti, o kaip tik tegu patinka labiau norėti būti, nors ir nelaimingam, negu nebūti nelaimingam dėl to, kad būsi niekas. Jei prie tos pradžios, kad nori būti, pridėtum norą būti vis labiau ir labiau, kiltum ir lygiuotumeisi į aukščiausiai esantįjį, – taip susiturėsi nuo bet kokio nuopuolio, kuriuo į nebūtį pereina žemiausieji, pakirsdami juos mylinčiojo jėgas. Todėl tam, kuris nenori būti, kad nebūtų nelaimingas, belieka

test, restet ut miser sit. Qui autem plus amat esse quam odit miser esse, adiiciendo ad id quod amat, quod adit excludat: cum enim in suo genere perfecte esse coeperit, miser non erit.

Non esse non volumus.

8. 22. Nam illud vide quam absurde et inconvenienter dicatur: „Mallem non esse quam miser esse". Qui enim dicit: „Mallem hoc quam illud", eligit aliquid. Non esse autem non est aliquid, sed nihil; et ideo nullo pacto potes recte eligere, quando quod eligas non est. Dicis velle te quidem esse, cum sis miser, sed non hoc velle debuisse. Quid igitur velle debuisti? „Non esse, inquis, potius". Si hoc velle debuisti, hoc est melius: quod autem non est, melius esse non potest: non ergo id velle debuisti; veraciorque sensus est quo id non vis, quam opinatio per quam te id velle debuisse arbitraris. Deinde quod quisque recte eligit appetendum, cum ad id pervenerit, necesse est melior fiat; melior autem esse non poterit, qui non erit: nemo igitur recte potest eligere ut non sit. Neque enim moveri nos oportet eorum iudicio, qui urgente miseria sese interemerunt. Aut enim eo confugerunt, ubi melius fore sibi putarunt; et non est contrarium rationi nostrae, quoquo modo putaverint: aut si nullos se futuros omnino crediderunt, multo minus falsa electio nihil eligentium commovebit. Quomodo enim sequar eligentem, a quo si quaeram quid

būti nelaimingam, nes nebūti negali. O tas, kuris labiau myli buvimą negu nekenčia nelaimingo buvimo, prisijungdamas prie mylimo gali atmesti nekenčiamą; ir jis nebus nelaimingas, nes pradėjo savaip tobulą buvimą.

8. 22. Pažvelk, kaip kvaila ir nedera sakyti: „Labiau norėčiau nebūti, negu būti nelaimingas". Kas sako „Labiau noriu to, nei ano", – kažką renkasi. Tuo tarpu nebūtis – ne kažkas, o tik niekas; ir niekaip negali teisingai pasirinkti, kai to, ką renkiesi, nėra. Sakaisi vis dėlto noris būti, net ir nelaimingas, bet esą neturėjai to norėti. Ko gi tada turėjai norėti? Sakai: „Verčiau nebūti". Jeigu turėjai šito norėti, tai yra geriau; bet juk negali būti geriau tai, ko nėra; vadinasi, neturėjai to norėti; ir pojūtis, kuriuo to nenori, yra teisingesnis, negu vaizdavimasis, esą turėjai to norėti. Pagaliau – bet kas, teisingai pasirinkęs, ko siekti, būtinai turi tapti geresnis; o geresnis negalės tapti, jei jo nebus; vadinasi, niekas negali teisingai rinktis nebuvimo. Neturėtų mūsų trikdyti sprendimas tų, kurie, nelaimės slegiami, nusižudė. Jie arba ieškojo prieglobsčio ten, kur tikėjosi jiems būsiant geriau; kad ir kaip būtų tikėjęsi – tai neprieštarauja mūsų svarstymui; arba, jei tikėjosi visiškai nebebūti, dar mažiau sutrikdys nieką pasirinkusiųjų klaidingas pasirinkimas. Kaip galėčiau sekti tą, kuris, pa-

Nenorime nebūti.

eligat, respondebit: „Nihil"? Nam qui eligit non esse, profecto se nihil eligere, etiamsi hoc nolit respondere, convincitur.

Qui se necat non vult non esse.

23. Verumtamen ut de hac tota re, si potero, dicam quod sentio nemo mihi videtur cum seipsum necat, aut quolibet modo emori cupit, habere in sensu quod post mortem non sit futurus; tametsi aliquantam hoc in opinione habeat. Nam opinio aut in errore, aut in veritate ratiocinantis est, vel credentis: sensus autem aut consuetudine, aut natura valet. Posse autem fieri ut aliud sit in opinione, aliud in sensu, vel ex hoc cognoscere facile est, quod plerumque aliud faciendum esse credimus, et aliud facere delectat. Et aliquando veracior est sensus quam opinio, si illa de errore, ille de natura est: velut cum aeger plerumque aqua frigida conducibiliter delectatur, quam tamen credit, si biberit, esse nocituram. Aliquando veracior opinio quam sensus, si credit arti medicinae obesse frigidam cum revera oberit et tamen bibere delectet; aliquando utrumque in veritate est, cum id quod prodest, non solum ita creditur, sed etiam libet; aliquando utrumque in errore, cum id quod nocet, et prodesse creditur, et libere non desinit. Solet autem et recta opinio pravam corrigere consuetudinem, et prava opinio rectam depravare naturam: tanta vis est in dominatu et principatu rationis. Cum ergo quisque

klaustas, ką renkasi, atsakys: „Nieką". Juk išeina, kad pasirenkantis nebūtį iš tiesų renkasi nieką, net jei ir nenorėtų šitaip atsakyti.

23. Vis dėlto, jei įstengsiu, pasakysiu, ką manau apie visa tai: man regis, kad nė vienas, kuris nusižudo ar kaip nors trokšta mirti, nejaučia, kad po mirties nebebus: net jeigu laikėsi panašios nuomonės. Nuomonę lemia protaujančiojo arba tikinčiojo paklydimas arba tiesa; pojūtis gi remiasi arba įpročiu, arba prigimtimi. Gali atsitikti, kad viena sakys nuomonė, o kita – pojūtis, ką lengva suprasti iš to, kad dažniausiai viena tikime esant reikalinga daryti, bet patiriame džiaugsmą darydami visai ką kita. Ir kartais pojūtis būna teisingesnis už nuomonę, jeigu šioji kyla iš klaidos, o anas – iš prigimties; kaip kad ligonį dažniausiai gali pradžiuginti šaltas vanduo; tačiau tiki, kad išgėrus jam pakenks. Kartais nuomonė teisingesnė už pojūtį – kai tiki medicinos mokslu, kad šaltas vanduo pakenks, nes jis tikrai ir pakenkia, ir vis dėlto džiaugiasi gerdamas; kartais ir viena, ir kita neprasilenkia su tiesa, – kai ne tik tikima, kad padeda tai, kas padeda, bet sykiu ir [to] trokštama; kartais klysta ir viena, ir kita, kai ir manoma, kad padeda tai, kas kenkia, ir toliau to trokštama. O dažnai ir teisinga nuomonė pataiso blogą įprotį, ir ydinga nuomonė iškreipia teisingą prigimtį: tokia galia slypi mąstymo valdžioje ir viršenybėje.

Savižudis nenori nebūti.

credens quod post mortem non erit, intollerabilibus tamen molestiis ad totam cupiditatem mortis impellitur, et decernit atque arripit mortem; in opinione habet errorem omnimodae defectionis, in sensu autem naturale desiderium quietis. Quod autem quietum est, non est nihil; immo etiam magis est quam id quod inquietum est. Inquietudo enim variat affectiones, ut altera alteram perimat: quies autem habet constantiam, in qua maxime intellegitur quod dicitur, Est. Omnis itaque ille appetitus in voluntate mortis, non ut qui moritur non sit, sed ut requiescat intenditur. Ita cum errore credat non se futurum, natura tamen quietus esse, hoc est magis esse desiderat. Quapropter, sicut nullo pacto fieri potest ut non esse aliquem libeat: ita nullo pacto fieri oportet ut ex eo quod est quisque bonitati Creatoris ingratus sit.

Bona non eadem perfectione pollere...

9. 24. Si dixerit: „Non erat tamen difficile aut laboriosum omnipotenti Deo, ut omnia quaecumque fecit sic haberent ordinem suum, ut nulla creatura usque ad miseriam perveniret; non enim hoc aut omnipotens non potuit, aut bonus invidit", respondebo ordinem creaturarum a summa usque ad infimam gradibus iustis ita decurrere, ut ille invideat qui dixerit: „Ista non esset"; invideat etiam ille qui dixerit: „Ista talis esset". Si enim talem vult esse qualis est superior, iam illa est, et tanta est ut adiici ei non oporteat, quia perfecta est. Qui ergo

Taigi kai kas nors mano po mirties nebebūsiąs, o nepakeliami sunkumai pastūmėja jį trokšti vien tik mirties, ir jis ryžtasi mirčiai, ir griebiasi jos, – jo nuomonėje glūdi visiško išnykimo klaida, o pojūtyje – prigimtinis ramybės troškimas. Tačiau kas yra ramu – nėra niekas; netgi labiau yra, negu tai, kas neramu. Juk neramybė maino pomėgius, vienam įveikiant kitą; ramybėje gi slypi pastovumas, dėl to ji labiausiai suvokiama kaip tai, kas vadinama „Yra". Taigi kiekvienas, savo valia trokštantis mirties, mirti trokšta ne tam, kad nebūtų, bet kad rastų ramybę. Todėl, kaip niekas negali trokšti nebūti, taip niekas negali nedėkoti už savo buvimą Kūrėjo gerumui.

9. 24. Jei tartų: „Tačiau visagaliui Dievui nebuvo sunku ar keblu taip sudėstyti visą savo kūrinių tvarką, kad nė vienas kūrinys negalėtų patirti nelaimės; juk šitai galėjo, būdamas visagalis, ir nepavydėjo, būdamas geras", – atsakysiu, jog kūriniai nuo paties aukščiausio iki žemiausio taip tvarkingai leidžiasi reikiamomis pakopomis, kad tik pavyduolis gali sakyti: „Šito verčiau nebūtų"; tik pavyduolis gali sakyti ir: „Šitas verčiau būtų toks". Jeigu nori, kad šitas būtų toks pat, kaip aukštesnysis – tas jau yra toks tobulas, kad prie jo jau nieko

Kad geri kūriniai nevienodai tobuli...

dicit: „Etiam ista talis esset", aut perfectae superiori vult addere, et erit immoderatus et iniustus; aut istam vult interimere, et erit malus atque invidus. Qui autem dixerit: „Ista non esset", nihilominus erit malus atque invidus, cum eam non vult esse, qua inferiorem laudare adhuc cogitur. Velut si dicat: „Non esset luna", cum etiam lucernae claritatem longe inferiorem, in suo tamen genere pulchram, et terrenis tenebris esse decoram atque aptam nocturnis usibus, atque in his omnibus pro suo modulo utique laudabilem aut fateatur, aut stultissime vel contentiose neget. Quomodo ergo recte dicere audebit: „Luna non esset in rebus", qui si diceret: „Lucerna non esset", deridendum se esse sentiret? Quod si non dicit: „Luna non esset", sed qualem solem videt, talem dicit lunam esse debuisse, non intellegit nihil aliud se dicere quam: „Non esset luna, sed essent soles duo". In quo dupliciter errat, quod rerum perfectioni et addere aliquid cupit, cum desiderat alterum solem; et minuere, cum lunam vult detrahi.

... ipse rerum ordo expostulat.

25. Hic fortasse dicat, ideo nihil se de luna conqueri, quia splendor eius ita minor est, ut miser non sit; de animarum autem non obscuritate, sed miseria se dolere. Sedulo cogitet, ita lunae splendorem non esse miserum, ut nec splendor solis sit beatus. Quamvis enim corpora caelestia sint, corpora sunt tamen quantum ad lucem istam pertinet, quae per

nebereikia pridėti. Taigi kas sako: „Ir šitas verčiau būtų toks", – arba jis nori tobulam aukštesniajam [kūriniui] pridėti [ką nors], ir yra nesaikingas bei neteisus; arba nori pašalinti aną, ir yra blogas bei pavydus. O kas sako: „Šito verčiau nebūtų", irgi yra blogas ir pavydus, norėdamas, kad nebūtų to, kurį, nors ir žemesnį, vis dėlto reikia girti. Tarsi sakytų: „Verčiau nebūtų mėnulio", bet pripažintų, kad net ir žiburio šviesa kur kas menkesnė, nors savo ruožtu graži, tinka vartoti žemės sutemose bei puošia jas, ir dėl viso to, žinoma, girtina; arba kvailiausiai užsispyrusiai tai neigtų. Taigi kaip išdrįs teisingai sakyti: „Verčiau nebūtų mėnulio", jeigu, sakydamas: „Verčiau nebūtų žiburio", jaustųsi esąs vertas pajuokos. Jei nesako: „Verčiau nebūtų mėnulio", tačiau sako, esą mėnulis turėjęs būti toks pats, kokią mato saulę, – nesupranta sakąs ne ką kita, kaip: „Verčiau nebūtų mėnulio, bet būtų dvi saulės". Ir klysta dvigubai, nes trokšta tiek pridėti kažką prie daiktų tobulumo, geisdamas antrosios saulės; tiek atimti, norėdamas pašalinti mėnulį.

25. Galbūt sakytųsi visai nesiskundžiąs mėnuliu, nes šis dėl mažesnio savo spindesio nesąs nelaimingas; o kenčiąs ne dėl sielų tamsumo, tik dėl nelaimingumo. Uoliai tepamąsto: mėnulio spindesys nėra nelaimingas, kaip ir saulės spindesys nėra laimingas. Nors tai ir dangiški kūnai, bet vis dėlto – kūnai, kiek susiję su šviesa, kurią galima

...to reikalauja pati dalykų tvarka.

corporeos oculos sentiri potest. Nulla autem corpora, quantum ad sese attinet, vel beata possunt esse, vel misera; quamquam beatorum aut miserorum corpora possint esse. Sed de illis luminibus similitudo adhibita id docet, ut quemadmodum corporum differentias contemplando, videns alia clariora, iniuste petis auferri quae obscuriora conspexeris, aut clarioribus adaequari; sed ad perfectionem universitatis referens omnia, quanto magis minusve inter se clara sunt, tanto magis cernis esse omnia; nec tibi occurrit perfecta universitas, nisi ubi maiora sic praesto sunt, ut minora non desint: sic etiam differentias animarum cogites, in quibus hoc quoque invenies, ut miseriam quam doles, ad id quoque valere cognoscas, ut universitatis perfectioni nec illae desint animae, quae miserae fieri debuerunt, quia peccatrices esse voluerunt. Tantumque abest ut Deus tales facere non debuerit, ut etiam ceteras creaturas laudabiliter fecerit longe inferiores animis miseris.

Animabus opus fuit in rerum ordine...

26. Sed adhuc videtur minus intellegens quod dictum est habere quod contradicat. Dicit enim: „Si universitatis perfectionem complet etiam nostra miseria, defuisset aliquid huic perfectioni, si beati semper essemus. Quapropter si ad miseriam nisi peccando non pervenit anima, etiam peccata nostra necessaria sunt perfectioni universitatis quam condidit Deus. Quomodo ergo iuste peccata punit,

justi kūno akimis. O jokie kūnai, kiek jie yra tik kūnai, negali būti nei laimingi, nei nelaimingi, nors laimingųjų arba nelaimingųjų kūnai – gali. Tai rodo tiems šviesuliams suteiktas panašumas. Mąstydamas apie kūnų skirtumus, matai, kad vieni – ryškesni, ir pastebėjęs blausesnius neteisingai trokšti, jog būtų pašalinti arba prilygtų ryškesniesiems; tačiau, visa priskirdamas visatos tobulumui, tuo labiau visus matai, kuo jie daugiau ar mažiau ryškesni viens už kitą; ir tobula visata tau atsiveria tik tada, kai didesnieji yra tokie akivaizdūs, kad netrūksta ir mažesniųjų. Šitaip mąstyk ir apie sielų skirtumus, ir tarp jų atrasi bei sužinosi dar šit ką: nelaimė, kurią kenti, irgi prisideda, kad pasaulio tobulumui netrūktų sielų, nusipelniusių būti nelaimingomis, nes panoro būti nusidėjėlėmis. Tikrai nėra taip, esą Dievas neprivalėjęs tokių sukurti, nes šlovingai sukūrė ir kitus kūrinius, kur kas menkesnius už nelaimingas sielas.

Sielos turėjo priklausyti dalykų tvarkai...

26. Tačiau regisi, jog vis dar nelabai supranta, nes turi kuo atsikirsti į tai, kas pasakyta. Sako: „Jeigu pasaulio tobulybę papildo net mūsų nelaimė, kažko trūktų pačiam tobulumui, jei amžinai būtume laimingi. Tad jeigu siela tampa nelaiminga ne kitaip, kaip tik nusidėdama – net ir mūsų nuodėmės yra būtinos Dievo sukurto pasaulio tobulumui. Argi gali teisingai bausti už nuodėmes, kai jo kūrinija

quae si defuissent, creatura eius plena et perfecta non esset?" Hic respondetur, non ipsa peccata vel ipsam miseriam perfectioni universitatis esse necessaria, sed animas in quantum animae sunt: quae si velint, peccant; si peccaverint, miserae fiunt. Si enim peccatis earum detractis miseria perseverat, aut etiam peccata praecedit, recte deformari dicitur ordo atque administratio universitatis. Rursus, si peccata fiant, et desit miseria, nihilominus dehonestat ordinem iniquitas. Cum autem non peccantibus adest beatitudo, perfecta est universitas. Cum vero peccantibus adest miseria, nihilominus perfecta est universitas. Quod autem ipsae non desunt animae, quas vel peccantes sequitur miseria, vel recte facientes beatitudo, semper naturis omnibus universitas plena atque perfecta est. Non enim peccatum et supplicium peccati naturae sunt quaedam, sed affectiones naturarum, illa voluntaria, ista poenalis. Sed voluntaria quae in peccato fit, turpis affectio est. Cui propterea poenalis adhibetur, ut ordinet eam, ubi talem esse non turpe sit, et decori universitatis congruere cogat, ut peccati dedecus emendet poena peccati.

... etiam si peccant...

27. Hinc fit peccans creatura superior creaturis inferioribus puniatur, quia illae tam sunt infimae, ut ornari etiam a turpibus animis possint, atque ita decori universitatis congruere. Quid enim tam magnum in domo est quam homo? et quid tam

nebūtų kupina ir tobula, jei jų trūktų?" Jam reikia atsakyti, kad pasaulio tobulumui būtinos ne pačios nuodėmės ar pati nelaimė, bet sielos, kiek jos yra sielos: jei nori – nusideda; nusidėjusios tampa nelaimingos. Tikrai, jeigu ir pašalinus jų nuodėmes nelaimė tebesitęsia, arba netgi eina pirmiau nuodėmių, teisingai sakoma, kad sudarkoma pasaulio tvarka ir valdymas. Vėlgi, jei nuodėmės daromos, o nelaimės nėra, – tvarką vis dėlto suteršia neteisingumas. O kai nenusidedantieji patiria laimę – pasaulis tobulas. O kai nusidedantieji patiria nelaimę – pasaulis ne mažiau tobulas. O kadangi netrūksta sielų, kurias arba nusidedančias lydi nelaimė, arba teisingai besielgiančias – laimė, – pasaulis amžinai yra sklidinas visokiausių prigimčių ir tobulas. O nuodėmė ir bausmė už nuodėmę nėra kažkokios prigimtys, bet prigimčių būsenos: viena – savanoriška, kita – baudžiamoji. Bet savanoriškoji, atsirandanti nuodėmėje, yra gėdinga būsena. Todėl pritaikoma baudžiamoji jai tvarkyti, kad nebūtų gėdinga tokia būti, kad verstų [ją] pritapti prie pasaulio darnos, kad nuodėmės nešlovę ištaisytų bausmė už nuodėmę.

27. Todėl atsitinka, kad nusidėjęs aukštesnysis kūrinys baudžiamas per žemesniuosius kūrinius: mat jie tokie žemi, kad net ir niekingos sielos gali juos papuošti, ir taip jie pritampa prie pasaulio darnos. Argi yra name kas nors, svarbesnis už

...net jei nusideda...

abiectum et infimum quam cloaca domus? Servus tamen intali peccato detectus, ut mundanae cloacae dignus habeatur, ornat eam etiam turpitudine sua; et utrumque horum, id est turpitudo servi, et mundatio cloacae, iam coniunctum et redactum in quamdam sui generis unitatem, ita dispositae domui coaptatur atque subtexitur, ut eius universitati ordinatissimo decore conveniat. Qui tamen servus si peccare noluiset, non defuisset domesticae disciplinae alia provisio, qua necessaria mundarentur. Quid itaque tam infimum in rebus quam corpus omne terrenum? Hanc tamen corrupabilem carnem etiam peccatrix anima sic ornat, ut ei speciem decentissimam praebeat, motumque vitalem. Habitationi ergo caelesti talis anima non congruit per peccatum, terrestri autem congruit per supplicium; ut quodlibet elegerit, semper sit pulchra universitas decentissimis partibus ordinata, cuius est conditor et administrator Deus. Namque optimae animae cum in infimis creaturis habitant, non eas ornant miseria sua, quam non habent, sed usu earum bono. Si autem peccatrices animae permittantur habitare in sublimibus locis, inhonestum est; quia non conveniunt illis, quibus nec bene uti possunt, nec ornamenti aliquid conferunt.

... quia non peccare possunt et beatas esse.

28. Ideo quamqam orbis iste terrenus rebus corruptilibus deputatus sit, tamen servans quantum potest imaginem superiorem, exempla nobis et in-

žmogų? O kas gi menkesnis ir niekingesnis už namo kloaką? Tačiau vergas, užkluptas darąs tokį nusikaltimą, kad nusipelno valyti kloaką, – papuošia ją netgi savo niekingumu; ir abu [tiedu dalykai] – vergo niekingumas ir kloakos valymas, jau sujungti tam tikroje vienovėje, taip suderinami ir susiejami su namų ūkiu, kad darnumu puikiausiai pritinka jo visumai. O vergui nepanorėjus nusidėti, namų tvarkai būtų numatyta kažkas kita, ir būtų išvalyta, kas reikalinga valymo. Ar yra menkesnis dalykas už bet kokį žemišką kūną? Ogi šitą netvarų kūną net nusidėjėlė siela taip papuošia, kad suteikia jam kuo dailiausią pavidalą ir gyvybingą judesį. Dangiškam gyvenimui tokia siela nedera dėl nuodėmių, o prie žemiškojo pritampa bausme; kad ir ką rinktųsi, pasaulis visada išlieka gražus, ir jo dalys deramiausiai paskirstytos – pasaulis, kurio sutvėrėjas ir tvarkytojas yra Dievas. Juk ir geriausios sielos, gyvendamos menkiausiuose kūriniuose, puošia juos ne savo nelaime – nes jos nepatiria – bet gerai juos naudodamos. O leisti nusidėjėlėms sieloms gyventi aukščiausiose buveinėse – jau būtų nedora; jomis nei gerai naudotis negali, nei kuo nors jas papuošti – todėl joms ir netinka.

28. Todėl, nors šitas žemiškasis pasaulis yra atsidėjęs netvariems dalykams, tačiau tarnaudamas, kiek įstengia, aukštesniajam pavidalui, nesiliauja

...kadangi gali nenusidėti ir būti laimingos.

dicia quaedam demonstrare non cessat. Si enim et magnum aliquem virum, hortante honestatis officio, videamus ignibus, quantum ad corpus attinet, concremari; non hoc vocamus poenam peccati, sed fortitudinis et patientiae documentum, eumque magis diligimus, cum foedissima corruptio corporea membra eius absumat, quam si nihil huiusmodi pateretur; miramur quippe animi naturam mutabilitate corporis non mutari. At vero crudelissimi latronis membra cum tali supplicio confici aspicimus, approbamus ordinem legum. Ornant ergo ambo illa tormenta; sed ille merito virtutis iste peccati. At si post illos ignes, vel etiam ante illos, optimum virum illum commutatum ad congruentiam caelestis habitationis ad sidera videremus attolli, utique laetaremur. Si autem sceleratum latronem, sive ante supplicium, sive post supplicium, cum eadem malitia voluntatis ad sedem honoris sempiternam levari videremus in caelum, quis non offenderetur? Ita fit ut inferiores creaturas ambo ornare potuerint, superiores autem unus illorum. Ex quo admonemur advertere, mortalitatem carnis huius et primum hominem ornasse, ut peccato poena congrueret, et Dominum nostrum, ut a peccato misericordia liberaret. Non autem sicut iustus potuit in ipsa iustitia permanens corpus habere mortale; ita iniquus potest, dum iniquus est, ad immortalitatem pervenire sanctorum, scilicet sublimem et angelicam; non eorum angelorum, de

rodęs mums pavyzdžius bei tam tikrus ženklus. Jeigu regime degant liepsnose – turiu omenyje kūną – kokį nors gerą ir kilnų vyrą, šaukiamą dorybės pareigos, – vadiname tai ne bausme už nuodėmes, bet narsos ir kantrybės įrodymu, ir nors baisiausias irimas niokoja jo kūno narius, mylime jį labiau, negu kad mylėtume, jei nebūtų iškentęs kažko panašaus; mat su nuostaba žavimės, kad dvasios prigimties nekeičia kūno kintamumas. Vis dėlto, matydami žiauriausio nenaudėlio kūną, niokojamą tokios bausmės, pritariame įstatymų tvarkai. Vadinasi, abu tie kankinimai puošia; tik vienas – dėl dorybės, o kitas – dėl nuodėmės. Ir jeigu po tų liepsnų, ar netgi prieš jas, išvystume aną dorąjį vyrą, permainytą pagal dieviškosios buveinės darną ir keliamą į žvaigždes, – be abejo, džiūgautume. Tačiau jeigu nenaudėlį, tokį patį piktavalį tiek iki bausmės, tiek po bausmės, išvystume kylantį į amžiną šlovės vietą, į dangų, – kas nesipiktintų? Taigi žemesniuosius kūrinius abudu jie galėjo papuošti, aukštesniuosius gi – tik vienas iš jų. Dėl to gauname įspėjimą įsidėmėti, kad šio kūno mirtingumą papuošė ir pirmasis žmogus – nuodėmei suaugus su bausme, ir mūsų Viešpats – gailestingumui išvadavus iš nuodėmės. Tačiau teisusis, likdamas pačiame teisingume, galėjo turėti mirtingą kūną, – o neteisusis, kol tebėra neteisus, negali pasiekti šventųjų nemirtingumo, t. y. aukštojo angelų nemirtingumo; ne tų

quibus Apostolus ait: *Nescitis quia angelos sumus iudicaturi*[2]; sed eorum de quibus dominus ait: *Et erunt aequales angelis Dei*[3]. Qui enim aequalitatem angelorum desiderant propter inanem gloriam suam, non ideo volunt aequales esse angelis, sed angelos sibi. Itaque in tali voluntate perseverantes, aequabuntur supplicio praevaricatoribus angelis, potestatem suam potius quam Dei omnipotentis diligentibus. Talibus enim ad sinistram constitutis, quia non quaesierunt Deum per humilitatis ianuam, quam in seipso Dominus Iesus Christus ostendit, et immisericorditer superbeque vixerunt, dicetur: *Ite in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et angelis eius*[4].

Recte diabolo subiecti sumus.

10. 29. Cum enim duae sint origines peccatorum, una spontanea cogitatione, alia persuasione alterius, quo pertinere arbitror quod Propheta dicit: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo*[5]; utrumque voluntarium est quidem. Nam sicut propria cogitatione non peccat invitus, ita dum consentit male suadenti, non utique nisi voluntate consentit: sed tamen gravius est, non solum nullo suadente propria cogitatione peccare, sed etiam peccandum alteri per invidentiam dolumque

[2] 1 Cor 6, 3
[3] Lc 20, 36
[4] Mt 25, 41
[5] Ps 18, 13-14

angelų, apie kuriuos Apaštalas sako: *Ar nežinote, kad mes teisime angelus*[2], o tų, apie kuriuos Viešpats sako: *Ir bus tolygūs angelams*[3]. O trokštantys dėl savo tuščios garbės būti tolygūs angelams – netgi ir nenori būti lygūs angelams, o kad angelai būtų jiems lygūs. Išlikdami tokios valios, jie bausme bus sulyginti su puolusiais angelais, savąją galią mylinčiais labiau už visagalio Dievo [galią]. Jie bus nuskirti į kairiąją pusę, nes neieškojo Dievo pro nusižeminimo vartus, kuriuos savyje parodė Viešpats Jėzus Kristus, ir bus jiems pasakyta: *Eikite į amžinąją ugnį, kuri prirengta velniui ir jo angelams*[4].

Teisingai esame pajungti velnio valdžiai.

10. 29. Yra du nuodėmių šaltiniai: vienas – savo mąstyme, antras – kito įtikinėjime, – manau, kad su tuo susiję Pranašo žodžiai: *Apvalyk mane nuo kalčių, kurių nejaučiu! Apsaugok mane ir nuo tyčinių nuodėmių*[5]; abudu jie – valingi. Nes, kaip ir pats mąstydamas nenusideda nenorom, taip ir pritardamas blogam patarėjui pritaria ne kitaip, kaip tik savo valia; tačiau ne tik nusidėti pačiam sugalvojus, be niekieno patarimo, bet ir pavydu bei klasta įtikinti kitą, jog reikią nusidėti – jau sunkesnė

[2] 1 Kor 6, 3
[3] Lk 20, 36
[4] Mt 25, 41
[5] Ps 19, 13-14

suadere, quam ad peccandum alterius suasione traduci. Servata est ergo in utroque peccato iustitia Domini punientis. Nam et illud appensum est aequitatis examine, ut nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi male suadendo subiecerat. Iniquum enim erat ut ei quem ceperat non dominaretur. Nec fieri ullo modo potest ut Dei summi et veri perfecta iustitia, quae usquequaque pertenditur, deserat etiam ordinandas ruinas peccantium. Et tamen quia minus peccaverat homo quam diabolus, idipsum ei valuit ad reparandam salutem, quod principi huius mundi, partis rerum scilicet huius mortalis atque infimae, hoc est principi omnium peccatorum, et praeposito mortis, usque ad mortalitatem carnis addictus est, ita enim conscientia mortalitatis timidus, et a vilissimis et abiectissimis bestiis vel etiam minutissimis molestias atque interitum reformidans, incertusque futurorum, et illicitas cohibere laetitias, et maxime superbiam, cuius persuasione deiectus est, et quo uno vitio misericordiae medicina respuitur, frangere consuevit. Quid enim tam opus habens misericordia quam miser? Et quid tam indignum misericordia quam superbus miser?

Verbum pro nobis caro factum...

30. Ex quo factum est ut illud Dei Verbum per quod facta sunt omnia, et quo fruitur omnis angelica beatitudo, usque ad miseriam nostram clementiam suam porrigeret, et Verbum caro fieret, et habitaret

nuodėmė, negu kad būti patrauktam į nuodėmę kitam įtikinėjant. Vadinasi, abiems nuodėmėms galioja baudžiančiojo Dievo teisingumas. Nes teisingumo svarstyklėmis pasverta ir tai, kad žmogus atiduodamas velnio galiai, kai tas jį pavergia blogai įkalbėdamas. Būtų neteisinga, jei neįsakinėtų tam, kurį užvaldė. Ir jokiu būdu negali atsitikti, kad aukščiausiojo ir teisingojo Dievo tobulas teisingumas, visa pasiekiantis, būtų atsisakęs tvarkyti nusidėjėlių nuopuolį. O kadangi žmogus nusidėjo mažiau negu velnias, tas jam ir padėjo atgauti išganymą, kad iki kūno mirties buvo atsidėjęs vadovui šio pasaulio, būtent mirtingosios ir žemiausios jo dalies, t. y. visų nuodėmių valdytojui ir mirties vadui. Taigi [žmogus], įbaugintas mirtingumo suvokimo, su baime laukdamas nepriteklių ir pražūties iš pačių menkiausių, niekingiausių ar netgi mažiausių gyvių, tapo netikras dėl ateities, nepajėgiąs pažaboti neleistinus malonumus, o labiausiai – puikybę, kurios įtikintas buvo nupuolęs, nuodėmę, per kurią vienintelę išspjaunamas gailestingumo vaistas. Kas gi labiau reikalingas gailestingumo už nelaimingąjį? Ir kas labiau nevertas gailestingumo už išdidųjį nelaimėlį?

Žodis, mums tapęs kūnu...

30. Todėl Dievo Žodis, per kurį visa buvo sukurta, kuriuo mėgaujasi visa angeliškoji palaima, savo atlaidumu pasiekė mūsų nelaimę, ir Žodis tapo kūnu, ir gyveno tarp mūsų. Taip žmogus galėjo mai-

in nobis. Sic enim posset panem angelorum homo manducare, nondum angelis adaequatus, si panis ipse angelorum hominibus dignaretur aequari. Nec sic descendit ad nos, ut illos desereret; sed simul integer illis, integer nobis, illos intrinsecus pascens per id quod Deus est, nos forinsecus admonens per id quod nos sumus, idoneos facit per fidem, quos per speciem pascat aequaliter. Quia enim rationalis creatura Verbo illo tamquam optimo cibo suo pascitur; humana autem anima rationalis est, quae mortalibus vinculis peccati poena tenebatur, ad hoc diminutionis redacta, ut per coniecturas rerum visibilium ad intellegenda invisibilia niteretur: cibus rationalis creaturae factus est visibilis, non commutatione naturae suae, sed habitu nostrae, ut visibilia sectantes ad se invisibilem revocaret. Sic eum anima, quem superbiens intus reliquerat, foris humilem invenit, imitatura eius humilitatem visibilem, et ad invisibilem altitudinem reditura.

... iuste nos redemit a diaboli servitute.

31. Atque Verbum Dei unicus Dei Filius diabolum, quem semper sub legibus suis habuit et habebit, homine indutus etiam homini subiugavit: nihil ei extorquens violento dominatu, sed superans eum lege iustitiae; ut quoniam, femina decepta, et deiecto per feminam viro, omnem prolem primi hominis tamquam peccatricem legibus mortis, malitiosa quidem nocendi cupiditate, sed tamen iure aequissi-

tintis angelų duona, dar nesusilyginęs su angelais, jeigu apskritai verta angelų duoną prilyginti žmonėms. Nusileisdamas pas mus, [Dievo Žodis] anų neapleidžia; tačiau visas išlieka ir jiems, ir mums, juos iš vidaus penėdamas tuo, kad yra Dievas, o mums iš išorės primindamas, kad mes esame, tikėjimu mus paruošia, kad savo pavidalu vienodai penėtų. Kadangi protingasis kūrinys tuo Žodžiu penimas nelyg geriausiuoju savo maistu; o protingoji žmogaus siela, nubausta už nuodėmę, buvo žabota mirtingumo pančiais, – jai [proto] buvo sumažinta, kad, aiškindamasi regimuosius dalykus, stengtųsi suprasti neregimuosius: protingojo kūrinio maistas tapo regimas ne pakeitus jo prigimtį, bet pakeitus jo rūbą, idant regimųjų siekėjus vėl grąžintų pas save, neregimąjį. Taip siela išoriškai atranda nusižeminusį tą, kurį pasipūtusi vidujai paliko, ir pasiryžta sekti jo regimąjį menkumą bei grįžti prie neregimojo aukščio.

...teisingai mus atpirko iš velnio vergijos.

31. Ir Dievo Žodis, vienatinis Dievo Sūnus, velnią, kurį amžinai pagal savo įstatymus valdė ir valdys, tapęs žmogumi pajungė dar ir žmogui, – neprispausdamas jo prievartine viešpatyste, bet įveikdamas jį teisingumo įstatymu. Mat [velnias], apgavęs moterį ir per moterį nupuolus vyrui, visus pirmojo žmogaus palikuonis, kaipo nusidėjėlius, baudė mirties įstatymais, piktavališkai trokšdamas pa-

mo vindicabat, tamdiu potestas eius valeret, donec interficeret iustum, in quo nihil dignum morte posset ostendere, non solum quia sine crimine occisus est, sed etiam quia sine libidine natus: cui subiugaverat ille quos ceperat, ut quidquid inde nasceretur, tamquam suae arboris fructus, prava quidem habendi cupiditate, sed tamen non iniquo possidendi iure retineret. Iustissime itaque dimittere cogitur credentes in eum quem iniustissime occidit, ut et quod temporaliter moriuntur, debitum exsolvant, et quod semper vivunt, in illo vivant, qui pro eis quod non debebat exsolvit. Quibus autem infidelitatis perseverantiam persuasisset, iuste secum haberet in perpetua damnatione consortes. Ita factum est ut neque diabolo per vim eriperetur homo, quem nec ipse vi, sed persuasione ceperat: et qui iuste plus humiliatus est, ut serviret cui ad malum consenserat, iuste per eum cui ad bonum consensit liberaretur; quia minus iste in consentiendo, quam ille in male suadendo peccaverat.

Sive non peccantes animae...

11. 32. Naturas igitur omnes Deus fecit, non solum in virtute atque iustitia permansuras, sed etiam peccaturas; non ut peccarent, sed ut essent ornaturae universum, sive peccare, sive non peccare voluissent. Si enim rebus deesent animae quae ipsum fastigium ordinis in universa creatura sic

kenkti, tačiau visiškai teisingai; ir jo galia gyvavo taip ilgai, kol nužudė teisųjį, kuriame negalėjo rasti nieko, verto mirties, – ne tik todėl, kad buvo nužudytas be kaltės, bet ir todėl, kad užgimė be geismo, – o pastarajam [velnias] pajungdavo visus savo užvaldytuosius, ir visa, kas gimė po to, tarsi savojo medžio vaisius, pažabojo nedorai trokšdamas turėti, bet kartu ir turėdamas teisę valdyti. Taigi visiškai teisingai yra priverstas paleisti tikinčiuosius tą, kurį neteisingiausiai nužudė, nes ir tai, kas laikina ir miršta, sumoka skolą, ir tai, kas amžinai gyvena, gyvena tame, kuris už juos sumokėjo, ko nebuvo skolingas. Tačiau tuos, kuriuos [velnias] prikalbėjo pasilikti netikėjime, teisėtai turėjo drauge su savim kaip amžinojo pasmerkimo bendrus. Taigi velnias nepasiglemžė žmogaus per jėgą, nes užvaldė jį ne jėga, o įtikinėdamas; ir žmogus, teisėtai labiau pažemintas, kad vergautų tam, kuriam pritarė palinkdamas į blogį, teisėtai buvo išlaisvintas per tą, kuriam pritarė palinkdamas į gėrį; kadangi žmogus mažiau nusidėjo pritardamas [velniui], negu anas – blogai patardamas.

Ir nenusidedančios sielos...

11. 32. Taigi Dievas sukūrė visas prigimtis, – ne tik nuolat pasiliksiančias dorybėje ir teisingume, bet ir nusidėsiančias; ne tam [sukūrė], kad nusidėtų, bet kad puoštų pasaulį – ir norėdamos nusidėti, ir nenusidėti. Jeigu nebūtų sielų, užimančių visos kūrinijos pačią viršūnę, kurioms panorus

obtinerent, ut si peccare voluisent, infirmaretur et labefactaretur universitas, magnum quiddam deesset creaturae: illud enim deesset, quo remoto stabilitas rerum atque connexio turbaretur. Tales sunt optimae, et sanctae, et sublimes creaturae caelestium vel supercaelestium potestatum, quibus solus Deus imperat; universus autem mundus subiectus est. Sine istarum officiis iustis atque perfectis esse universitas non potest. Item, si deessent quae sive peccarent, sive non peccarent, nihil universitatis ordini minueretur, etiam sic plurimum deesset. Animae sunt enim rationales, et illis superioribus officio quidem impares, sed natura pares: quibus adhuc inferiores sunt multi et tamen laudabiles a summo Deo constitutarum rerum gradus.

... sive peccantes...

33. Illa ergo natura sublimioris officii est, quae non solum si non esset, sed etiamsi peccaret, minueret ordinem universitatis. Inferioris officii est ista, quae tantummodo si non esset, non autem si peccaret, aliquid minus haberet universitas. Illi data est potentia omnia continendi officio proprio, quod rerum ordini deesse non possit: nec ideo in bona voluntate permanet, quia hoc accepit officium; sed ideo accepit, quoniam ab illo qui dedit permansura praevisa est. Nec tamen sua maiestate continet omnia, sed inhaerendo illius maiestati, et eius imperiis devotissime obtemperando, a quo et per quem

nusidėti pasaulis silpnėtų ir griūtų, – kūrinijai trūktų kažko didelio: trūktų to, ką atėmus pakriktų daiktų pastovumas ir sąryšis. Tokie yra geriausieji, šventieji, aukščiausieji kūriniai, apdovanoti dangiškomis ir antdangiškomis galiomis, kuriems įsakinėja vienas Dievas; o visas pasaulis [jiems] pavaldus. Be jų visata negali atlikti teisingos ir tobulos paskirties. Jeigu trūktų nusidedančių ar nenusidedančių, pasaulio tvarka niekuo nesutriktų, nors ir daug stokodama. Yra juk protingosios sielos, paskirtimi tikrai nelygios toms aukštesniosioms, tačiau lygios prigimtimi; savo ruožtu yra daugybė žemesnių už šias, ir vis dėlto girtinų Dievo nustatytų dalykų pakopų.

33. Vadinasi, aukštesnės paskirties yra toji prigimtis, kuri sutrikdytų visatos tvarką ne tik jeigu jos nebūtų, bet net nusidėdama. Žemesnės paskirties – toji, be kurios visatai kažko trūktų, tačiau jei tik nusidėtų – [nieko] netrūktų. Pirmajai yra suteikta galia visa palaikyti savo paskirtimi, be ko pasaulio tvarka negali apsieiti; bet geros valios ji išlieka ne todėl, kad gavo šią paskirtį; o gavo ją todėl, kad davėjas numatė ją išliksiant [geros valios]. Tačiau visa palaiko ne savo didybe, bet įsišaknydama jo didybėje ir ištikimiausiai paklusdama jo įsakymams, nes visa yra sukurta jo, per jį ir jame. O jai,

...ir nusidedančios...

et in quo facta sunt omnia. Huic autem datum est quidem non peccanti potentissimum officium continendi omnia; non tamen proprium, sed cum illa, tamquam ei quae peccatura praecognita est. Habent sane spiritalia quaeque se et coniunctionem sine cumulo, et seiunctionem sine diminutione: ut neque adiuvaretur illa in actionis suae facilitate, cum haec sibi coniungeretur; neque difficilior illi actio fieret, si haec officium suum peccando desereret. Non enim locis et mole corporum, sed parilitate affectuum iungi et disparilitate seiungi possunt spiritales creaturae, quamvis corpora sua quaeque possideant.

... et cuiuscumque sint perfectionis...

34. In corporibus autem inferioribus atque mortalibus post peccatum anima ordinata regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio, sed sicut leges universitatis sinunt. Nec ideo tamen talis anima inferior est corpore caelesti, cui corpori etiam corpora terrena subiecta sunt. Pannosa quippe vestis damnati servi multo est inferior veste bene meriti, et in honore magno apud dominum constituti; sed ipse servus melior est qualibet veste pretiosa, quia homo est. Illa ergo inhaeret Deo, et in caelesti corpore, angelica potestate, etiam terrestre corpus ornat et regit, sicut iubet ille cuius nutum intuetur ineffabiliter. Ista vero mortalibus onerata, vix hoc ipsum quo premitur administrat intrinsecus, et tamen ornat quantum potest: cetera vero extrinsecus

nenusidedančiai, yra suteikta galingiausioji paskirtis visa palaikyti – ne vien jos paskirtis, o bendra ir tai, apie kurią iš anksto žinoma, kad nusidės. Tikrai visi dvasiniai kūriniai susijungia tarpusavyje nepridėdami ir atsiskiria neatimdami, – nei pirmajai nepagelbstima ir nepalengvinamas veiksmas, kai kita prie jos prisijungia; bet jos veiksmas ir netampa sunkesnis, jeigu anoji neatlieka savo pareigos nusidėdama. Juk dvasinius kūrinius gali jungti ne vietos ar kūnų gausybė, o būsenų lygybė, išskirti gi – nelygybė, nors visi ir turi savo kūnus.

...kad ir kokios tobulos būtų...

34. Žemesniuose ir mirtinguose kūnuose po nuodėmės jiems nuskirta siela valdo savo kūną, ne visiškai savo sprendimu, bet kiek leidžia visatos įstatymai. Tačiau tokia siela nėra žemesnė už dangišką kūną, kuriam pavaldūs ir žemiškieji kūnai. Žinoma, sudriskęs piktadario vergo apdaras yra daug menkesnis už nusipelniusio ir šeimininko malonėje esančio [vergo] apdarą; tačiau žmogus yra geresnis už bet kokį prabangų drabužį, nes yra žmogus. Taigi ji įsišaknija Dievuje ir dangiškame kūne su angeliška galia puošia ir valdo netgi žemišką kūną, pagal įsakymą to, kurio valią nenusakomu būdu nujaučia. Apsunkinta mirtingojo kūno nariais, ji su vargu valdo iš vidaus ją slegiantį kūną, bet sykiu ir puošia kiek įmanydama;

adiacentia longe infirmiore operatione extrinsecus afficit sicut potest.

... rerum ordini congruunt.

12. 35. Unde colligitur non defuturum fuisse ornatum congruentissimum infimae corporeae creaturae, etiamsi ista peccare noluisset. Quoniam quae totum potest regere, etiam partem regit; quae autem minus potest, non continuo potest ampliora. Perfectus enim medicus etiam scabiem sanat efficaciter; at non continuo qui scabioso utiliter consulit, universae humanae valetudini mederi potest. Et ratio quidem si certa conspicitur, qua manifestum fiat esse oportuisse creaturam quae numquam peccaverit, numquam peccatura sit, etiam illud eadem ratio renuntiat a peccato illam libera voluntate abstinere, neque coactam non peccare, sed sponte. Verumtamen etiamsi peccaret (quamquam non peccavit, sicut eam non peccaturam praescivit Deus): tamen si etiam ipsa peccaret, sufficeret Dei potestas ineffabilis potentiae ad regendam istam universitatem, ut omnibus congrua et condigna retribuens, nihil in toto imperio suo turpe atque indecorum esse permitteret. Quia sive per nullas ad hoc ipsum conditas potestates, si omnis angelica natura ab eius praeceptis peccando defecisset, maiestate sua decentissime atque optime regeret omnia: nec sic invidens creaturae spirituali ut esset: qui etiam corporalem peccantibus quoque spiritalibus longe inferiorem, tanta largitate bonitatis

o esančius šalia jos išorėje kiek įmanydama veikia daug silpnesniu išoriniu poveikiu.

12. 35. Todėl darosi aišku, kad be deramiausio rūbo nebūtų likęs ir žemiausiasis kūniškas kūrinys, jeigu ir nebūtų panorėjęs nusidėti. Kas gali valdyti visa, valdo ir dalį; o kas gali mažiau, nebūtinai įstengia daugiau. Juk tobulas gydytojas sėkmingai gydo ir niežus; bet tas, kuris naudingai pagelbsti niežuotam, nebūtinai įstengia pagelbėti visų žmonių sveikatai. Net jeigu teisingas mąstymas aiškiai rodo, kad būtinai turėjo būti niekada nenusidėjęs ir niekada nenusidėsiantis kūrinys, – tas pats mąstymas rodo, jog jis nuo nuodėmės susilaiko laisva valia ir nenusideda ne prievarta, bet savo noru. Vis dėlto net jeigu būtų nusidėjęs (nors ir nenusidėjo, kaip Dievas ir numatė nenusidėsiant), taigi net jei būtų nusidėjęs, neapsakomai Dievo galybei pakaktų galios valdyti pasaulį, kad, visiems deramai ir pelnytai paskirstydama, visoje savo valdoje neprileistų nieko gėdingo ir nedoro. Arba jei nebūtų jokių [kitų] tam sukurtų galių, arba jei visos angeliškosios prigimtys nusidėdamos būtų atsižadėjusios jo įstatymų, savo didybe [jis] visa valdytų kuo deramiausiai ir geriausiai, nešykštėdamas dvasiniam kūriniui buvimo. Jis ir kūnišką kūrinį, daug menkesnį už nusidedančiuosius dvasinius, iš savo gerumo ir dosnumo taip sutvarkė, jog neatsirastų nė vieno, protingai žvelgiančio į

...dera prie dalykų tvarkos.

instituit, ut nullus sit caelum terramque rationabiliter intuens omnesque naturas visibiles in suis generibus moderatas, formatas, ordinatas qui vel alium credat artificem omnium esse quam Deum, vel non eum ineffabiliter laudandum esse fateatur. Sive nulla est melior rerum ordinatio, nisi potestas angelica naturae excellentia et bonitate voluntatis in dispositione universitatis superemineat, etiamsi omnes peccassent Angeli, nullam inopiam facerent ad regendum imperium suum Creatori Angelorum. Non enim vel bonitas eius quasi aliquo taedio, vel omnipotentia difficultate deficeret ad creandos alios, quos in eis sedibus collacaret, quas peccando alii deseruissent; aut creatura spiritalis quantilibet numeri, si pro suis meritis damnaretur, angustare posset ordinem, qui convenienter et decenter excipit quoscumque damnandos. Quacumque se igitur consideratio nostra converterit, ineffabiliter laudandum invenit Deum naturarum omnium conditorem optimum, et administratorem iustissimum.

Omnis natura bona est.

36. Postremo, ut relinquamus contemplationem pulchritudinis rerum iis qui eam divino munere videre possunt, nec eos qui non possunt ad ineffabilia contuenda verbis conemur adducere, et tamen propter loquaces aut infirmos aut insidiosos homines tantam quaestionem brevissima complexione peragamus.

visus regimuosius kūrinius, – savaip protingus, sutvarkytus, taisyklingus, – kas patikėtų esant kitą visa ko sumanytoją, o ne Dievą, arba nepripažintų, kad jį reikia neapsakomai šlovinti. Arba nėra geresnės dalykų tvarkos, kaip ta, kai pasaulio sutvarkyme angeliškoji galia prigimties pranašumu ir valios gerumu iškyla aukščiausiai, ir net jei visi Angelai būtų nusidėję, Angelų Kūrėjui nepadarytų jokios žalos valdyti savo karalystę. Jo gerumas nepasišlykštėjo, jo visagalybei joks sunkumas nesutrukdė sukurti kitus ir nuskirti juos į tas vietas, kurių anie nusidėdami išsižadėjo; kad ir kiek dvasinių kūrinių pelnytai būtų pasmerkti, negalėtų apriboti tvarkos, tinkamai ir deramai prisiėmusios visus bausti. Taigi kad ir kur kryptų mūsų mintis, vis tiek atranda, kad reikia neišpasakytai šlovinti Dievą, visų prigimčių geriausiąjį Kūrėją ir teisingiausią valdytoją.

36. Pagaliau palikime apmąstyti dalykų grožį turintiems Dievo dovaną jį įžvelgti ir nebandykime to negebantiems aiškinti žodžiais nenusakomus dalykus, bet visgi labai trumpai aptarkime tą klausimą, – dėl plepių, silpnųjų ar klastūnų.

Kiekviena prigimtis yra gera.

13. Omnis natura quae minus bona fieri potest bona est; et omnis natura dum corrumpitur minus bona fit. Aut enim non ei nocet corruptio, et non corrumpitur; aut si corrumpitur, nocet ei corruptio: et si nocet, minuit aliquid de bono eius, et eam minus bonam facit. Nam si penitus eam privat omni bono, quidquid eius remanebit iam corrumpi non poterit; quia nullum erit bonum cuius ademptione possit nocere corruptio: cui autem non potest nocere corruptio, non corrumpitur. Porro natura quae non corrumpitur, incorruptibilis est; erit ergo natura, quod absurdissimum est dicere, corruptione facta incorruptibilis. Quapropter quod verissime dicitur, omnis natura in quantum natura est, bona est: quia si incorruptibilis est, melior est quam corruptibilis; si autem corruptibilis est, quoniam dum corrumpitur minus bona fit, sine dubitatione bona est. Omnis autem natura aut corruptibilis est, aut incorruptibilis. Omnis ergo natura bona est: naturam voco quae et substantia dici solet. Omnis igitur substantia aut Deus, aut ex Deo; quia omne bonum aut Deus, aut ex Deo.

Deus laudantur eo quod...

37. Quibus constitutis atque firmatis tamquam in capite ratiocinationis nostrae, attende quid dicam. Omnis natura rationalis, cum libero voluntatis arbitrio condita, si manet in fruendo summo atque

13. Kiekviena prigimtis, galinti tapti mažiau gera, yra gera; ir kiekviena sugadinta prigimtis tampa mažiau gera. Mat gadinimas jai arba nekenkia, ir ji nesugadinama; arba jei sugadinama – gadinimas jai kenkia; ir jeigu kenkia, kažką atima iš jos gėrio, ir ją daro mažiau gerą. Jeigu iš prigimties gelmių atima visą jos gėrį – kiek jo išliks, jau nebegalės būti sugadinta; nes nebebus jokio gėrio, kurį atėmus gadinimas galėtų pakenkti; o kam gadinimas negali pakenkti, tas ir nesugadinamas. Toliau: nesugadinama prigimtis ir negali būti sugadinta; vadinasi, tai bus prigimtis, – nors ir visai nevykusiai skamba, – po gadinimo tapusi nesugadinama. Todėl teisingiausia būtų pasakyti, kad kiekviena prigimtis, kiek yra prigimtis, yra gera; mat jeigu nesugadinama, – yra geresnė, negu sugadinama; o jeigu yra sugadinama, ir kai sugadinama, tampa mažiau gera, – šiaip jau, be abejo, yra gera. O kiekviena prigimtis yra arba sugadinama, arba nesugadinama. Vadinasi, kiekviena prigimtis yra gera; o tai, ką vadinu prigimtimi, vadinama ir substancija. Vadinasi, kiekviena substancija – arba Dievas, arba iš Dievo; kadangi kiekvienas gėris – arba Dievas, arba iš Dievo.

37. Kai jau šitai nustatėme ir patvirtinome tarsi mūsų svarstymo esmę, atidžiai paklausyk, ką pasakysiu. Kiekviena mąstančioji prigimtis, apdovanota laisvuoju valios sprendimu, neabejotinai

Dievas šlovinamas, kai...

incommutabili bono, procul dubio laudanda est; et omnis quae tendit ut maneat, etiam ipsa laudanda est: omnis autem quae non in eo manet, et non vult agere ut maneat, in quantum ibi non est, et in quantum non id agit ut ibi sit, vituperanda est. Si ergo laudatur rationalis natura quae est facta, nemo dubitat laudandum esse qui fecit; et si vituperatur, nemo dubitat eius Conditorem in ipsa eius vituperatione laudari. Cum enim propterea vituperamus hanc, quoniam summo et incommutabili bono, id est Creatore suo frui non vult, illum sine ulla dubitatione laudamus. Quantum ergo bonum, et quam vel ineffabiliter linguis omnibus, vel ineffabiliter cogitationibus omnibus praedicandus et honorandus est creator omnium Deus, sine cuius laude nec laudari possumus, nec vituperari! Non enim vituperari possumus quia in eo non manemus, nisi quia magnum et summum et primum nostrum bonum est manere in illo: unde autem hoc, nisi quia ille ineffabile bonum est? Quid ergo inveniri potest in nostris peccatis unde ille vituperetur, quando vituperatio peccatorum nostrorum nulla est, nisi ille laudetur?

... vituperatur natura suo corrupta vitio.

38. Quid, quod etiam in rebus quae vituperantur, nullius vituperantur nisi vitium? Nullius autem vituperatur vitium, nisi cuius natura laudatur. Aut enim secundum naturam est quod vituperas et non est vitium, tuque magis emendatus es, ut recte vi-

šlovintina, jei pasilieka džiaugtis aukščiausiuoju ir nekintamu gėriu; šlovintina ir kiekviena, siekiančioji pasilikti; tačiau kiekviena, nepasiliekanti jame ir nenorinti elgtis taip, kad pasiliktų – smerktina ir už tai, kad nėra jame, ir kad nesistengia likti. Vadinasi, jeigu šlovinama sukurta mąstančioji prigimtis, – niekas neabejoja, kad reikia šlovinti ir jos Kūrėją; ir jeigu ji smerkiama, niekas neabejoja, kad net ją smerkiant jos Kūrėjas yra šlovinamas. Juk kai smerkiame ją dėl to, kad nenori džiaugtis aukščiausiuoju ir nekintamu gėriu, t. y. savo Kūrėju, – jį, be jokios abejonės, šloviname. Koks didžiulis tai gėris, kaip neapsakomai visomis kalbomis, kaip neapsakomai visomis mintimis šlovintinas ir garbintinas yra Dievas, visų Kūrėjas, kurio negirdami negalime būti nei giriami, nei smerkiami! Už tai, kad nepasiliekame jame, nusipelnome pasmerkimo vien dėl to, kad toks didis ir aukščiausias, ir pirmiausias mūsų gėris yra pasilikti jame! Iš kur gi šitai, jei ne todėl, kad jis yra neapsakomas gėris? Ką gi galima rasti mūsų nuodėmėse, dėl ko jis būtų smerkiamas, kai negalima smerkti mūsų nuodėmių, negiriant jo?

38. Na, o smerkiant pačius dalykus – kas kita smerkiama, jei ne yda? Smerkiama tik to yda, kieno prigimtis yra šlovinama. Arba tai, ką smerki, atitinka prigimtį ir nėra yda, ir tu pasitaisyk, išmok smerkti teisingai, užuot neteisingai smerkęs; arba, jei yra

...smerkiama prigimtis, savo nuodėmės sugadinta.

tuperare noveris, quam illud quod non recte vituperas; aut si vitium est, ut recte vituperari possit, etiam contra naturam sit necesse est. Omne quippe vitium, eo ipso quo vitium est, contra naturam est. Si enim naturae non nocet, nec vitium est; si autem quia nocet ideo vitium est, ideo vitium est quia contra naturam est. Quod si non suo, sed alieno vitio aliqua natura corrumpitur, iniuste vituperatur, et quaerendum est utrum illa natura non corrumpatur vitio suo, cuius vitio potuit aliena natura corrumpi. Sed quid est aliud vitiari, nisi vitio corrumpi? Porro natura quae non vitiatur, caret vitio: cuius autem vitio alia natura corrumpitur, habet utique vitium. Prior ergo vitiosa est, et prior corrumpitur vitio suo, cuius vitio alia quoque corrumpi potest. Ex quo colligitur contra naturam esse omne vitium, etiam eius rei cuius est vitium. Quapropter, quoniam in quacumque re non vituperatur nisi vitium, ideo autem vitium est, quia contra naturam eius rei est cuius est vitium, nullius rei recte vituperatur vitium, nisi cuius natura laudatur. Non enim tibi recte in vitio displicet, nisi quia vitiat quod in natura placet.

Non corrumpitur natura vitio alterius.

14. 39. Videndum est etiam illud, utrum vere dicatur aliquam naturam naturae alterius vitio corrumpi, nullo adiuncto vitio suo. Si enim natura, quae accedit cum vitio suo ad aliam corrumpendam, non in ea corruptibile aliquid invenit, non eam

yda, – kad galima būtų teisingai smerkti, ji turi prieštarauti prigimčiai. Kiekviena yda priešinga prigimčiai tuo, kad yra yda. Jeigu prigimčiai nekenkia – nėra yda; o jeigu yda yra todėl, kad kenkia, – vadinasi, yda yra todėl, kad priešinga prigimčiai. Jei kokia nors prigimtis sugadinama ne dėl savos, o dėl svetimos ydos – [tada ji] smerkiama neteisingai, ir reikia ieškoti, ar ne dėl savos ydos sugadinama prigimtis, kuri per savo ydą galėjo sugadinti kitą prigimtį. O būti suvedžiotam – ar tai ne kas kita, kaip būti sugadintam ydos? Toliau: nesugadinama prigimtis neturi ydos; tačiau toji, kurios nuodėmė sugadina kitą prigimtį – žinoma, turi ydą. Vadinasi, pirmiau yra ydinga ir savo ydos sugadinta toji, kurios yda gali sugadinti ir kitą [prigimtį]. Iš to plaukia, kad kiekviena yda yra priešinga prigimčiai, netgi to dalyko, kurio yda ji esti. Todėl, kadangi bet kuriame dalyke smerkiama ne kas kita, kaip yda, o yda yra dėl to, kad yra priešinga prigimčiai to dalyko, kurio yda ji yra, – vadinasi, teisingai galima smerkti tik to dalyko ydą, kurio prigimtis giriama. Juk yda tau nepatinka dėl to, kad [ji] sugadina tai, kas patinka prigimtyje.

Prigimties nesugadina kitos yda.

14. 39. Dar reiktų pamąstyti, ar teisingai sakoma, esą kokią nors prigimtį sugadina kitos prigimties yda, kai neprisideda jokia sava yda. Juk jeigu prigimtis, su savo yda besiartinanti kitos sugadinti, neranda joje nieko sugadinamo, – jos ir nesugadi-

corrumpit. Si autem invenit, adiuncto eius vitio corruptionem eius operatur. Potentior enim ab infirmiore si corrumpi nolit, non corrumpitur: si autem velit, prius incipit suo vitio corrumpi quam alieno. Aequalis autem ab aequali nihilominus si corrumpi nolit, non potest. Nam quaecumque natura cum vitio ad eam quae sine vitio est ut corrumpat accedit, eo ipso non accedit aequalis, sed infirmior vitio suo. Si vero potentior invalidiorem corrumpit, aut utriusque vitio fit, si utriusque prava cupiditate fit; aut vitio potentioris, si naturae tanta praestantia est, ut inferiorem quam corrumpit, etiam vitiosa praecedat. Quis enim recte vituperaverit fructus terrae, quod homines eis non utantur bene, corruptique vitio suo, corrumpant eos abutendo ad luxuriam; cum tamen dubitare dementis sit praestantiorem potentioremque esse hominis naturam etiam vitiosam, quam non vitiosas quasque fruges?

Quaedam est corruptio quae vitio non debetur.

40. Potest etiam fieri ut aliquam inferiorem potentior natura corrumpat, et hoc nullius earum vitio fiat: siquidem vitium dicimus, quod vituperatione dignum est. Quis autem vel frugalem hominem nihil aliud de frugibus, quam supplementa naturae quaeritantem vituperare audeat, aut easdem fruges quod usu ciborum eis corrumpuntur? Talis enim nec usitate corruptio dicitur, quia maxime

na. O radusi – gadina ją, susijungusi su jos yda. Silpnesnė niekaip negali sugadinti stipresnės, jei ana nenori; gi jei nori, tai pirmiau ją ima gadinti savoji yda, ne svetimoji. Niekaip negali nei lygi sugadinti sau lygios, jeigu ana nenori. Kad ir kokia ydinga prigimtis artintųsi prie neydingosios, idant šią sugadintų, – prisiartina ne būdama jai lygi, bet menkesnė dėl savo ydos. O jeigu galingesnė sugadina silpnesniąją – [tai] įvyksta arba dėl abiejų nuodėmės, jeigu įvyksta dėl nedoro abiejų troškimo; arba dėl galingesniosios [prigimties] ydos, jeigu prigimtis tokia pranaši, jog net būdama ydinga pranoksta tą, kurią sugadina. Ar kas galėtų teisingai pasmerkti žemės vaisius dėl to, kad žmonės jais nesinaudoja teisingai, ir, savųjų ydų sugadinti, gadina ir juos, nesaikingai [jais] piktnaudžiaudami; tačiau vien beprotis galėtų abejoti, kad net ydinga žmogaus prigimtis – pranašesnė ir galingesnė už bet kokius neydingus vaisius?

Pagedimas, nelaikytinas yda.

40. Taip pat gali atsitikti, kad galingesnė prigimtis sugadina menkesniąją, ir šitai netampa nė vienos iš juodviejų yda: juk yda vadinama [tai], kas verta pasmerkimo. Tačiau kas išdrįstų smerkti arba veiklų žmogų, iš vaisių gaunantį ne ką kita, kaip tik paramą prigimčiai; arba [smerkti] tuos pačius vaisius, kurie bevalgant sugadinami? Tokį [dalyką] ir neįprasta vadinti pagedimu, kadangi pagedimu

vitii solet esse corruptio. Nam et illud in rebus facile animadverti potest, quod plerumque in nullos usus explendae indigentiae suae natura potentior inferiorem corrumpit, vel iustitiae ordine dum vindicat culpam; ex qua regula ilud dictum est ab Apostolo: *Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus*[6]; vel ordine mutabilium rerum sibi cedentium secundum leges congruentissimas pro valentia cuiusque partis universitati datas. Neque enim si cuiusquam oculos pro naturae suae modulo ferendae lucis invalidos sol fulgore corrumpat, aut ad explendam indigentiam sui luminis eos commutare putandus est, aut id facere ullo vitio suo; aut saltem ipsi oculi vituperandi sunt, quia et domino suo cesserunt ut contra lucem aperirentur, et ipsi luci ut corrumperentur. Omnium igitur corruptionum sola quae vitiosa est corruptio recte vituperatur: ceterae autem, aut ne corruptiones quidem dicendae sunt, aut certe quia vitiosae non sunt, dignae vituperatione esse non possunt. Nam et ipsa vituperatio, quod soli vitio parata, id est apta et debita sit, inde traxisse vocabulum creditur, ut vituperatio diceretur.

Laudatur natura vituperatur vitium.

41. Vitium autem, ut dicere coeperam, non aliunde malum est, nisi quia naturae adversatur eius

[6] 1 Cor 3, 17

dažniausiai vadinama yda. Nes tarp dalykų lengvai galima pastebėti ir tai, kad dažniausiai galingesnė prigimtis sugadina menkesniąją be jokios naudos, vien siekdama užpildyti savo nepriteklių, arba pagal teisingumo įstatymą bausdama už kaltę, – apie tai Apaštalo yra pasakyta: *Jei kas Dievo šventovę niokoja, Dievas jį suniokos*[6]; arba pagal tvarką, kad kintamieji dalykai viens kitam nusileidžia pagal darniausius dėsnius, pagal tai, kiek kiekvienai pasaulio daliai suteikta išgalių. Jei saulė spindesiu sugadina kieno nors akis, pagal savo prigimtį nepajėgiančias pakelti šviesos, nereikėtų manyti, kad saulė pakeitė jas, idant šios gautų užtektinai šviesos, arba padarė tai dėl kokios nors savo ydos; nereikia smerkti nė pačių akių – juk jos pakluso savo šeimininkui, atsimerkdamos prieš šviesą, ir pačiai šviesai, kai davėsi sugadinamos. Taigi iš visų pagedimų teisinga smerkti tik vieną ydingą pagedimą; kitų gi arba nereikėtų vadinti pagedimais, arba, tikrai nebūdami ydingi, jie tikrai nenusipelno pasmerkimo. Ir pats pasmerkimas yra skirtas vien tik ydai [vitium], tik ji jo deramai nusipelno, ir pats „smerkimas" [vituperatio], manoma, yra gavęs pavadinimą iš jos.

41. Tačiau, kaip buvau pradėjęs sakyti, yda yra blogis ne dėl ko kito, kaip dėl to, kad prieštarauja

Prigimtis giriama, yda smerkiama.

[6] 1 Kor 3, 17

ipsius rei cuius est vitium. Unde manifestum est hanc eamdem rem, cuius vitium vituperatur, naturam esse laudabilem; ita ut omnino hanc ipsam vituperationem vitiorum naturarum laudem esse fateamur, earum scilicet quarum vitia vituperantur. Quia enim vitium naturae adversatur, tantum additur malitiae vitiorum, quantum naturarum indegritati minuitur. Cum ergo vituperas vitium, id profecto laudas cuius integritatem desideras: cuius autem, nisi naturae integritatem? Natura enim perfecta, non solum nulla vituperatione, sed etiam laude in suo genere digna est. Quod ergo perfectioni naturae deesse perspexeris, id vocas vitium, satis tibi eam placere contstans, quam vituperatione imperfectionis eius velles esse perfectam.

prigimčiai dalyko, kurio yra yda. Todėl aišku, kad pats dalykas, kurio yda smerkiama, yra šlovintina prigimtis; ir turime pripažinti, kad ydų smerkimas – tai prigimčių šlovinimas, tų pačių prigimčių, kurių ydos smerkiamos. Kadangi yda priešinga prigimčiai, ydoms blogio prisideda tiek, kiek sumažinama prigimčių pilnatvė. Smerkdamas ydą, iš tiesų šlovini tą, kieno pilnatvės trokšti; kieno gi pilnatvės, jei ne prigimties? Tobula prigimtis ne tik nenusipelno jokio smerkimo, bet savaip nusipelno gyriaus. O įžvelgęs kažko trūkstant prigimties tobulumui, vadini tai yda, liudydamas, jog pakankamai tau patinka toji, kurios netobulumą smerkdamas nori, kad būtų tobula.

Ex voluntate bonum et malum
(15, 42 – 22, 65)

Temporalia deficiant oportet.

15. 42. Si igitur vituperatio vitiorum ipsarum etiam, quarum sunt vitia, naturarum decus dignitatemque commendat, quanto magis Deus conditor omnium naturarum etiam in earum vitiis laudandus est; cum et hoc ab illo habeant quod naturae sunt, et in tantum vitiosae sint, in quantum ab eius qua factae sunt arte discedunt, et in tantum recte vituperentur, in quantum earum vituperator artem qua factae sunt videt, ut hoc in eis vituperet, quod ibi non videt! Et si ars ipsa per quam facta sunt omnia, hoc est summa et incommutabilis Sapientia Dei, vere summeque est, sicuti est, respice quo tendat quidquid ab illa discedit. Qui tamen defectus non esset vituperatione dignus, nisi esset voluntarius. Attende enim, quaeso, utrum recte vituperes quod ita est sicuti esse debuit: non opinor; sed utique quod non ita est ut debuit. Nemo autem

Gėris ir blogis – iš valios
(15, 42 – 22, 65)

15. 42. Vadinasi, jeigu net smerkiant pačias ydas parodomos prigimčių, kurių tos ydos yra, darna ir vertė, – kaip dar labiau yra šlovintinas Dievas, visų prigimčių kūrėjas – šlovintinas net jų ydose. Nes iš jo [prigimtys] gauna ir tai, kad yra prigimtys, ir nuodėmingos jos yra tiek, kiek pasitraukia nuo jo meno, kuriuo buvo sukurtos, ir teisingai smerkiamos tiek, kiek jų smerkėjas įžvelgia meną, kuriuo jos sukurtos, kad jose smerktų tai, ko ten nemato! Ir jeigu tikrai bei nepaprastai egzistuoja menas, per kurį visa yra sukurta, t. y. aukščiausioji ir nekintamoji Dievo išmintis, – o taip ir yra, – pažvelk, kur krypsta visa, kas nuo jo atsiskiria. Tas atskilimas nebūtų vertas pasmerkimo, jei nebūtų valingas. Pažiūrėk, susimildamas, ar teisingai smerki, kad yra taip, kaip turėjo būti; nemanau; ir būtent todėl, kad yra ne taip, kaip turėjo būti. Nė

Laikinieji dalykai turi išnykti.

debet, quod non accepit: et quisquis debet, cui debet, nisi a quo accepit ut debeat? Nam et quae redduntur translegando, ei reddentur qui translegaverat. Et quod creditorum iustis successoribus redditur, ipsis utique redditur quibus isti iure succedunt. Aliter non redditio, sed cessio vel admissio, vel si quid aliud huiusmodi nominanda est. Quapropter omnia temporalia, quae in hoc rerum ordine ita locata sunt, ut nisi deficiant, non possint praeteritis futura succedere, ut tota temporum in suo genere pulchritudo peragatur, absurdissime dicimus non debere deficere. Quantum enim acceperunt, tantum agunt, et tantum reddunt ei cui debent quod sunt in quantumcumque sunt. Qui enim dolet ea deficere, sermonem suum oportet attendat, eum certe ipsum quod ista conqueritur, si iustum et a prudentia profectum esse arbitratur; cuius sermonis quod ad sonum eius attinet, si quis unam particulam diligat, nec eam velit ceteris deficiendo locum dare, quibus decedentibus et succedentibus totus ille sermo contexitur, mirabilis dementiae iudicabitur.

Debitum restituatur oportet...

43. In iis igitur rebus quae ideo deficiunt, quia non ultra esse acceperunt, ut suis temporibus omnia peragantur, nemo defectum recte vituperat; quia nemo potest dicere: „Debuit permanere", cum acceptas metas transire non posset. In creaturis autem rationabilibus, quibus sive peccantibus sive non peccantibus, universalis pulchritudo modis

vienas neskolingas to, ko negavo; o kas skolingas – kam gi kitam skolingas, jei ne tam, iš kurio gauna tai, ką skolingas? Atsiteisiantys paveldėjusiems grąžina tam, kuris paliko palikimą. Grąžinant teisėtiems skolintojų įpėdiniams, iš tiesų grąžinama tiems, kurių teisėti įpėdiniai šie yra. Kitaip reikėtų vadinti ne grąžinimu, o perdavimu ar prileidimu, ar kaip nors panašiai. Todėl visi laikinieji dalykai pasaulio tvarkoje buvo taip išdėstyti, kad net jiems išnykstant būsimieji negalėtų eiti po praėjusių ir savo ruožtu būtų sutvarkytas visas laikų grožis, – todėl visiškai kvaila sakyti, esą [jų] neturį trūkti. Juk kiek yra gavę, taip ir elgiasi, skolintojui grąžindami tai, ką skolingi ir kiek. Kas kenčia dėl to, kad jie išnyksta, teatkreipia dėmesį į savo kalbą, jeigu mano, kad tikrai teisinga ir iš išminties kyla tai, dėl ko skundžiamasi; jei kas nors pamėgtų tos kalbos, turint omeny jos skambesį, vieną dalelę, ir nenorėtų, kad ją atėmus būtų padaryta vietos kitoms, iš kurių tvarkingos sekos suraizgoma visa kalba – būtų palaikytas stebėtinu neišmanėliu.

43. Taigi kalbant apie dalykus, kurie išnyksta todėl, kad jiems nebuvo skirta būti daugiau, idant visa vyktų savo laiku, – niekas negali teisingai smerkti tos stokos; kadangi nė vienas negali pasakyti: „Turėjo išlikti", nes negalėjo peržengti gautų ribų. O kalbant apie mąstančius kūrinius, kurių visuotinis grožis nustatomas darniausiais matais,

Skola turi būti atlyginta...

congruentissimis terminatur, aut nulla peccata sunt, quod absurdissimum est dicere; peccat enim saltem, qui vel damnat quasi peccata quae nulla sunt: aut non sunt vituperanda peccata, quod nihilominus absurdum est; incipient quippe nec recte facta laudari, et tota turbabitur humanae mentis intentio, vitamque subvertet: aut vituperabitur factum quod ita factum est ut debuit, et exsecrabilis insania, ut mitius loquar, error miserrimus orietur: aut si cogit verissima ratio, sicuti cogit, ut et vituperentur peccata, et quidquid recte vituperatur ideo vituperetur, quia non est ita ut esse debuit; quaere quid debeat natura peccatrix, et invenies recte factum; quaere cui debeat, et invenies Deum. A quo enim accepit posse recte facere cum velit, ab eo accepit ut sit etiam misera si non fecerit, et beata si fecerit.

... aut reddendo aut patiendo quod debemus.

44. Quia enim nemo superat leges omnipotentis Creatoris, non sinitur anima non reddere debitum. Aut enim reddit bene utendo quod accepit, aut reddit amittendo quo bene uti noluit. Itaque si non reddit faciendo iustitiam, reddet patiendo miseriam; quia in utroque verbum illud debiti sonat.

nesvarbu, ar jie nusideda, ar ne, – išeitų, kad arba nesą jokių nuodėmių, ką sakyti būtų labai kvaila – juk tada nusideda net peikiantis neva nuodėmes, kurių [atseit] nėra; arba kad nuodėmių nereikią smerkti, kas juolab visiškai kvaila; nes taip bus imta girti neteisingus darbus, ir susimaišys žmogaus proto siekiai, ir gyvenimą apvers aukštyn kojom; arba bus smerkiami deramai atlikti darbai, ir kils siaubinga beprotybė ar, švelniau tariant, vargingiausias paklydimas; arba, jeigu teisingiausias mąstymas verčia – o jis taip ir verčia – kad nuodėmės būtų smerkiamos, ir visa, kas teisingai smerkiama, būtų smerkiama dėl to, jog nėra taip, kaip turėjo būti, – paieškok, ką skolinga nusidėjėlė siela – atrasi teisingą darbą; paieškok, kam ji skolinga – atrasi Dievą. Nes iš ko gavo galimybę teisingai elgtis, kai nori – iš jo gavo ir galimybę būti nelaiminga, jei nesielgs [teisingai], ir laiminga – jeigu elgsis.

44. Kadangi nieko nėra aukštesnio už visagalio Kūrėjo įstatymus, sielai neleidžiama negrąžinti skolos. Arba ji grąžina [skolą], gerai naudodamasi tuo, ką gavo, arba [grąžina] prarasdama tai, kuo nenorėjo gerai naudotis. Taigi jei negrąžina teisingai elgdamasi, grąžins iškęsdama nelaimę; abiem atvejais nuskamba skolos pavadinimas*.

...arba grąžinant, arba iškenčiant, ką esame skolingi [privalome].

* Lot. *debēre* reiškia ir „privalėti", ir būti skolingam. *Quod debet* – „ką privalo" – galėtų būti verčiama ir „ką skolinga". Taigi lotyniškame tekste žodis lieka tas pats. (Vert. past.)

Hoc enim etiam modo dici potuit quod dictum est: „Si non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet". Nullo autem temporis intervallo ista dividuntur, ut quasi alio tempore non faciat quod debet, et alio patiatur quod debet, ne vel puncto temporis universalis pulchritudo turpetur, ut sit in ea peccati dedecus sine decore vindictae. Sed in futurum iudicium servatur ad manifestationem atque ad acerrimum sensum miseriae quidquid nunc occultissime vindicatur. Sicut enim qui non vigilat, dormit; sic quisquis non facit quod debet, sine intervallo patitur quod debet, quoniam tanta est beatitudo iustitiae, ut nemo ab ea nisi ad miseriam possit abscedere. In omnibus ergo defectibus, aut non acceperunt ultra esse quae deficiunt, et nulla culpa est; sicut etiam cum sunt, quia non acceperunt amplius esse quam sunt, nihilominus nulla culpa est; aut nolunt esse quod, si vellent, esse acceperunt; et quia bonum est, reatus est si nolint.

Deus nihil debet...

16. 45. Deus autem nulli debet aliquid, quia omnia gratuito praestat. Et si quisquam dicet ab illo aliquid deberi meritis suis, certe ut esset, non ei debebatur. Non enim erat cui deberetur. Et tamen, quod meritum est converti ad eum ex quo es, ut ex ipso etiam melior sis, ex quo habes ut sis? Quid ergo ei praerogas, ut tamquam debitum poscas; quando

Nes tai, kas pasakyta, galima buvo pasakyti ir šitaip: „Jei negrąžina [skolos] darydama tai, ką privalo [skolinga], grąžins iškęsdama tai, ką privalo [skolinga]". To neatskiria joks laiko tarpsnis, – nebūna, kad vienu metu nedarytų to, ką privalo, o kitu – iškęstų, ką privalo, – idant nė per akimirksnį nebūtų suteptas visuotinis grožis, atsiradus jame nuodėmės nedarnai be bausmės darnos. Bet nuosprendis paliekamas ir ateičiai, kai bus atskleista ir aštriausiai pajausta nelaimė dėl visko, už ką dabar labai slaptai baudžiama. Kaip miega tasai, kuris nebūdrauja, taip ir kiekvienas, nedarantis, ką privalo [skolingas], tučtuojau iškenčia, ką privalo [skolingas]; nes tokia didžiulė teisybės palaima, kad niekas negali nuo jos pasitraukti kitur, kaip tik į nelaimę. Vadinasi, bet kokioje stokoje stokojančiosios negavo to, ko stokoja, ir čia nėra jokios kaltės, – kaip ir tada, kai nors ir yra, jeigu negavo būti daugiau, nei kad yra, vis dėlto nesama jokios kaltės, – arba nenori būti, nors panorėjusios tai galėtų gauti, – ir jei nenori, kaltė yra, nes nenori gėrio.

16. 45. Dievas niekam nieko neskolingas, kadangi savaime visa išlaiko. Ir jei kas tartų, neva jam [Dievas] skolingas ką nors už savo nuopelnus – [Dievas] tikrai nebuvo jam skolingas, kad suteiktų jam buvimą. Nes nebuvo iš ko skolintis. O be to, koks nuopelnas atsigręžti į tą, iš kurio esi, kai ir geresnis esi dėka jo, iš kurio gavai savo buvimą?

Dievas nieko neskolingas...

si nolles ad eum converti, nihil ei deesset, tibi autem ipse, sine quo nihil esses, et ex quo ita es aliquid, ut nisi convertendo te ad illum, reddideris ei quod ab ipso es, non quidem nihil sed miser tamen eris? Omnia ergo illi debent, primo quidquid sunt, in quantum naturae sunt: deinde quidquid melius possunt esse si velint, quaecumque acceperunt ut velint; et quidquid oportet eas esse. Ex eo igitur quod non accepit, nullus reus est: ex eo vero quod non facit quod debet, iuste reus est. Debet autem, si accepit et voluntatem liberam, et sufficientissimam facultatem.

... nos quidquid sumus praeter peccatum.

46. Usque adeo autem dum non facit quisque quod debet, nulla culpa est Conditoris, ut et laus sit, quoniam quod debet patitur, et in eo ipso quod vituperatur non faciendo quod debet, non nisi laudatur ille cui debet. Si enim tu laudaris videndo quid facere debeas, cum id non videas, nisi in illo qui est incommutabilis Veritas; quanto magis ille qui et velle praecepit, et posse praebuit, et non impune nolle permisit! Si enim hoc debet quisque quod accepit, et sic homo factus est, ut necessario peccet, hoc debet ut peccet. Cum ergo peccat, quod debet facit. Quod si scelus est dicere, neminem natura sua cogit ut peccet. Sed nec aliena. Non enim quisquis, dum id quod non vult patitur, peccat. Nam si iuste patitur, non in eo peccat, quod patitur invitus, sed in eo peccavit quod ita fecit volens,

Ką jam iš anksto pasiūlei, kad prašai nelyg skolos; juk jei nenorėtum į jį kreiptis, jam nieko netrūktų; gi pats be jo būtum niekas, o per jį esi, ir jeigu neatsigręži į jį ir negrąžini jam skolos už tai, kad esi, nebūsi niekas, tačiau būsi nelaimingas? Taigi jam prigimtys skolingos už visa – pirmiausia, kad yra, kiek jos yra prigimtys; po to – kad gali būti geresnės, jei panorės, jei tik gavo gebėjimą norėti; ir kad reikia joms tokioms būti. Dėl to, ko negavo, nėra kaltas; bet dėl to, kad nedaro, ką privalo [skolingas], – teisėtai yra kaltas. O skolingas, jeigu gavo ir laisvą valią, ir tinkamiausią gebėjimą.

46. Dėl to, kad kiekvienas nedaro ką privaląs, nėra jokios Kūrėjo kaltės; ir tebūnie jam šlovė už tai, kad [kiekvienas] iškenčia ką privalo; ir už tai, kad smerkiamas už nedarymą to, ką privalo, vien šlovinti reikia tą, kuriam [jis] skolingas. Jeigu tu giriamas, kai supranti, ką privalai daryti, – nors tai supranti vien jame, kurs ir yra nekintama tiesa, – kaip labiau šlovinamas tasai, kurs ir įsakė norėti, ir leido galėti, ir neleido nebaudžiamai nenorėti! Jei kiekvienas skolingas tai, ką gavo, ir žmogus buvo sukurtas toks, kad būtinai nusideda, išeitų, kad privalo nusidėti. Vadinasi, nusidėdamas daro ką privaląs. Bet jei taip sakyti – nusikaltimas, tai nė vieno sava prigimtis neverčia nusidėti. Nei svetima [neverčia]. Juk ne kiekvienas, iškęsdamas tai, ko nenori, nusideda. Jeigu iškenčia teisingai – nusi-

...o mes skolingi viską, išskyrus nuodėmę.

ut quod nollet iure pateretur. Si autem iniuste patitur, quomodo peccat? Non enim iniuste aliquid pati, sed iniuste aliquid facere, peccatum est. Quod si neque sua neque aliena natura quis peccare cogitur, restat ut propria voluntate peccetur. Quod si tribuere volueris Conditori, peccantem purgabis, qui nihil sui conditoris instituta commisit, qui si recte defenditur, non peccavit: non est ergo quod tribuas Conditori. Laudemus ergo Conditorem, si potest defendi peccator; laudemus, si non potest. Si enim iuste defenditur, non est peccator: lauda ergo Creatorem. Si autem defendi non potest, in tantum peccator est in quantum se a Creatore avertit: lauda ergo Creatorem. Omnino igitur non invenio, nec inveniri posse, et prorsus non esse confirmo, quomodo tribuantur peccata nostra creatori nostro Deo; quando et in ipsis eum laudabilem invenio, non solum quod ea punit, sed etiam quod tunc fiunt, cum ab eius veritate receditur.

Ev. – Accipio ista libentissime ac probo; et omnino verum esse consentio, nullo modo fieri posse ut Creatori nostro recte peccata nostra tribuantur.

Obicienti ex Dei praescientia nos peccare...

17. 47. Sed tamen scire vellem, si fieri posset, quare illa natura non peccet, quam non peccaturam praescivit Deus, et quare ista peccet, quae ab illo peccatura praevisa est. Non enim iam puto, ipsa Dei

deda ne tuo, kad nenoromis iškenčia, bet nusidėjo noromis besielgdamas taip, jog gavo teisėtai iškęsti, ko nenori. O jeigu kenčia neteisėtai – kaipgi nusideda? Nuodėmė – ne ką nors neteisingai iškęsti, bet neteisingai ką nors daryti. Jei nusidėti neverčia jokia prigimtis – nei sava, nei svetima – belieka, kad nusideda savo valia. Jei norėsi [nuodėmę] priskirti Kūrėjui, išteisinsi nusidėjėlį, nedarantį nieko, išskyrus tai, kas Kūrėjo įsakyta; ir jeigu jis ginamas teisingai – vadinasi, nenusidėjo; taigi nėra ko priskirti Kūrėjui. Tad šlovinkim Kūrėją, jei nusidėjėlį galima apginti; šlovinkime, jei ir negalima. Nes jeigu ginamas teisingai – nėra nusidėjėlis; taigi šlovink Kūrėją. Jei negalima jo apginti – nusidėjėlis yra tiek, kiek nusigręžia nuo Kūrėjo; taigi šlovink Kūrėją. Kokiu būdu mūsų nuodėmes galima būtų priskirti Dievui, mūsų Kūrėjui – niekaip nerandu, ir negalima to rasti, ir tvirtinu, jog taip ir nėra; net pačiose [nuodėmėse] jis man rodosi šlovintinas, ne tik todėl, kad už jas baudžia, bet ir kad jos daromos tada, kai nusigręžiama nuo jo tiesos.

Ev. Labai mielai tai priimu ir pritariu; visiškai sutinku, kad tikrai neteisinga būtų priskirti mūsų Kūrėjui mūsų nuodėmes.

Atšaunančiam, kad mes nusidedame Dievui numačius...

17. 47. Tik norėčiau žinoti, jei įmanoma, kodėl nenusideda prigimtis, kurią Dievas numatė nenusidėsiant, ir kodėl nusideda toji, kuri buvo numatyta nusidėsiant. Nemanau, kad nusidėti arba

praescientia vel istam peccare, vel illam non peccare cogi. Sed tamen si nulla causa esset, non ita dispertiretur creatura rationalis, ut alia numquam peccet, alia in peccando perseveret, alia quasi media inter utramque aliquando peccet, aliquando ad recte faciendum convertatur. Quae causa in tres partes eam distribuit? Sed nolo mihi respondeatur: „Voluntas"; ego enim causam quaero ipsius voluntatis. Non enim sine causa numquam vult illa peccare, numquam ista non vult, quaedam vero aliquando vult, aliquando non vult cum eiusdem generis omnes sint. Hoc solum enim mihi videre videor, non sine causa esse istam tripartitam voluntatem rationalis creaturae; sed quae causa sit, nescio.

... respondet radicem peccatorum...

48. Aug. – Quoniam voluntas est causa peccati, tu autem causam ipsius voluntatis inquiris, si hanc invenire potuero, nonne causam etiam eius causae quae inventa fuerit quaesiturus es? Et quis erit quaerendi modus, quis finis percunctandi ac disserendi, cum te ultra radicem quaerere nihil oprteat? Cave enim putes quidquam potuisse dici verius quam id quod dictum est, radicem omnium malorum esse avaritiam[7] hoc est, plus velle quam sat est. Tantum autem sat est, quantum sibi exigit naturae in suo genere conservandae modus. Ava-

[7] 1 Tim 6, 10

nenusidėti ją verčia pats Dievo numatymas. Betgi be jokios priežasties protingieji kūriniai nebūtų taip suskirstyti, jog vienas niekada nenusideda, kitas nuolat lieka nuodėmėje, o dar kitas, tarsi tarpinis tarp anų dviejų, kartais nusideda, kartais vėl ima teisingai elgtis. Kokia gi priežastis paskirstė jį į šias tris dalis? Tačiau nenoriu išgirsti atsakymo: „Valia"; juk ieškau pačios valios priežasties. Kadangi be priežasties nei viena niekados nenori nusidėti, nei kita – visados nori, o kiekviena iš tiesų kartais nori, kartais nenori – juk visos yra tos pačios rūšies. Man regis, suprantu tik viena: kad ne be priežasties yra ši trejopa protaujančiojo kūrinio valia; bet nežinau, kokia tai priežastis.

...atsako: nuodėmių šaltinis...

48. Aug. Kadangi valia yra nuodėmės priežastis, o tu ieškai pačios valios priežasties, – jei pajėgsiu ją atrasti, ar tik nesumanysi klausti, kokia tos surastosios priežasties priežastis? Koks tai bus ieškojimas, kur gi bus tyrinėjimo ir nagrinėjimo galas, kai tuo tarpu tau nereikia ieškoti nieko daugiau, tik šaltinio. Saugokis, kad tik nepamanytum, esą galima buvo pasakyti teisingiau, nei buvo pasakyta – kad visų blogybių šaltinis – godumas[7], t. y. norėti daugiau, nei pakanka. O pakanka tiek, kiek reikalinga išsaugoti savo prigimtį. Nes godumą,

[7] 1 Tim 6, 10

ritia enim, quae graece φιλαργυρία dicitur, non in solo argento vel in nummis, unde magis nomen duxisse resonat; argento enim nummi vel mixto argento frequentius apud veteres fiebant: sed in omnibus rebus quae immoderate cupiuntur intellegenda est, ubicumque omnino plus vult quisque quam sat est. Haec autem avaritia cupiditas est; cupiditas porro improba voluntas est. Ergo improba voluntas malorum omnium causa est. Quae si secundum naturam esset, conservaret utique naturam, nec ei perniciosa esset, et ideo non esset improba. Unde colligitur radicem omnium malorum non esse secundum naturam; quod sufficit adversus ines qui volunt accusare naturas. Tu autem si huius radicis causam requiris, quomodo erit ista radix omnium malorum? Illa enim erit quae causa huius est, quam cum inveneris, ut dixi, etiam ipsius causam quaesiturus es, et quaerendi nullum habebis modum.

... ipsam esse voluntatem...

49. Sed quae tandem esse poterit ante voluntatem causa voluntatis? Aut enim et ipsa voluntas est; et a radice ista voluntatis non receditur: aut non est voluntas; et peccatum nullum habet. Aut igitur ipsa voluntas est prima causa peccandi, aut nullum peccantum est prima causa peccandi. Nec est cui recte imputetur peccantum nisi peccanti. Non est ergo cui recte imputetur nisi volenti: sed nescio cur aliud te quaerere libeat. Deinde quaecumque

graikiškai vadinamą φιλαργυρία [sidabro, pinigų meilė], reikėtų suprasti ne tik turint galvoje sidabrą ar monetas, iš kurių atrodo gavęs vardą, – mat protėviai dažniau naudodavo sidabrinius ar maišyto sidabro pinigus, – tačiau ir visus dalykus, kurių nesaikingai trokštama, kai tik kas nors užsigeidžia daugiau, nei pakanka. Tas godumas yra troškimas, gi troškimas – nedora valia. Taigi visų blogybių priežastis yra nedora valia. Jeigu ji atitiktų prigimtį – būtinai prigimtį išsaugotų, nebūtų jai pražūtinga, todėl nebūtų ir nedora. Taigi išeina, kad visų blogybių šaltinis – neatitikimas prigimčiai; ko ir pakanka atremti visiems, norintiems apkaltinti prigimtis. O jeigu tu ieškai šitos priežasties šaltinio, kaipgi jis galėtų būti visų blogybių šaltinis? Jis bus šios [priežasties] priežastis, ir kai ją rasi, kaip sakiau, – ieškosi ir jos pačios priežasties, ir nebus tam tavo ieškojimui galo.

49. Bet kokia gi dar galėtų būti valios priežastis pirm valios? Juk arba tai yra pati valia; ir ji neatskiriama nuo tos valios šaltinio; arba tai ne valia; ir neturi jokios nuodėmės. Vadinasi, arba pati valia yra pirmoji nusidėjimo priežastis; arba jokia nuodėmė nėra pirmoji nusidėjimo priežastis. Ir nėra kam kitam teisingai priskirti nuodėmę, tik nusidėjėliui. Taigi nėra ir kam kitam teisingai priskirti, tik turinčiam valią; bet kažin kodėl tau norisi ...yra pati valia...

illa causa est voluntatis, aut iusta profecto est, aut iniusta. Si iusta, quisquis ei obtemperaverit non peccabit; si iniusta, non ei obtemperet, et non peccabit.

... igitur possumus non peccare.

18. 50. An forte violenta est et cogit invitum? Num eadem toties replicaturi sumus? Reminiscere superiorum, quae a nobis tam multa de peccato et voluntate libera dicta sunt. Sed si laboriosum est omnia mandare memoriae, hoc brevissimum tene. Quaecumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur: si autem potest, non ei cedatur, et non peccabitur. An forte fallit incautum? Ergo caveat ne fallatur. An tanta fallacia est, ut caveri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem: caveri igitur potest.

Per damnationem peccati...

51. Et tamen etiam per ignorantiam facta quaedam improbantur, et corrigenda iudicantur, sicut in divinis auctoritatibus legemus: ait enim Apostolus: *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci*[8]; ait et Propheta: *Delicta inventutis et ignorantiae meae ne memineris*[9]. Sunt etiam necessitate facta improban-

[8] 1 Tim 1, 13
[9] Ps 24, 7

ieškoti dar kažko. Toliau: kad ir kokia būtų toji valios priežastis, ji tikrai yra arba teisinga, arba neteisinga. Jeigu teisinga – kas tik jai paklus – nenusidės; jeigu neteisinga – nepaklus jai ir nenusidės.

18. 50. Ar gal kartais ji yra prievartinė ir verčia nenorintį? Ar dar ilgai narpliosime vis tą patį? Prisimink, kiek daug prišnekėjome apie nuodėmę ir laisvąją valią. Bet jei sunku viską įsiminti, įsidėmėk labai glaustai štai ką. Kad ir kokia yra toji valios priežastis, – jeigu jai atsispirti neįmanoma, vadinasi, jai pasiduodama be nuodėmės; o jeigu įmanoma – tada tenebūnie jai atsiduota, ir nebus nusidėta. Ar gal kartais ji apgauna neatsargųjį? Vadinasi, tesisaugo, kad nebūtų apgautas. Argi yra tokia sukta, kad nuo jos visiškai neįmanoma apsisaugoti? Jei tokia yra, tai nėra jokių nuodėmių. Kas gi nusidėtų tuo, nuo ko niekaip negalėtų apsisaugoti? Betgi nusideda; vadinasi, apsisaugoti įmanoma.

...vadinasi, galime nenusidėti.

51. Vis dėlto kartais peikiama, kas padaryta dėl nežinojimo, ir laikoma taisytina, – apie tai skaitome dieviškojo autoriteto raštuose; juk Apaštalas sako: *Manęs buvo pasigailėta, nes taip elgiausi dėl neišmanymo*[8]; sako ir Pranašas: *Mano jaunystės nuodėmes ir kaltes užmiršk*[9]. Peiktina būna ir tai, kas

Per nuodėmės pasmerkimą...

[8] 1 Tim 1, 13
[9] Ps 25, 7

da, ubi vult homo recte facere, et non potest: nam unde sunt illae voces: *Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago*[10]; et illud: *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non invenio*[11]; et illud: *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: haec enim invicem adversantur; ut non ea quae vultis faciatis*[12]? Sed haec omnia hominum sunt, ex illa mortis damnatione venientum: nam si non est ista poena hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus est, ita ut melius esse non possit, ea quae debet facit, cum haec facit. Si autem bonus homo esset, si aliter esset; nunc autem quia ita est, non est bonus, nec habet in potestate ut bonus sit, sive non videndo qualis esse debeat, sive videndo et non valendo esse, qualem debere esse se videt: poenam istam esse quis dubitet? Omnis autem poena si iusta est, peccati poena est, et supplicium nominatur: si autem iniusta est poena, quoniam poenam esse nemo ambigit, iniusto aliquo dominante homini imposita est. Porro quia de omnipotentia Dei et iustitia dubitare dementis est, iusta haec poena est, et pro peccato aliquo penditur. Non enim quisquam iniustus dominator aut surripere hominem potuit velut ignoranti Deo; aut extorquere invito, tamquam inva-

[10] Rom 7, 19
[11] Rom 7, 18
[12] Gal 5, 17

padaryta iš būtinybės, kai žmogus nori gerai elgtis, bet negali; kitaip iš kur gi būtų šie balsai: *Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, o darau blogį, kurio nenoriu*[10], arba: *Sugebu gero trokšti, o padaryti – ne*[11], arba: *Mat kūno geismai priešingi dvasiai, o dvasios – kūnui; jie vienas kitam priešingi, todėl jūs nedarote, kaip norėtumėte*[12]? Bet visa tai daro žmonės, užsitraukę mirties pasmerkimą: jei tai nėra žmogaus bausmė, o tik prigimtis – tai visai ne nuodėmės. Jei [žmogus] negali peržengti ribų, nubrėžtų jam iš prigimties, ir negali tapti geresnis – tai darydamas daro ką privaląs. Jei žmogus būtų geras, būtų kitaip; gi kadangi dabar yra taip, geras [jis] nėra ir neturi galios būti geras, nes arba nesupranta, koks privalo būti, arba supranta ir neįstengia [toks] būti, kokiu susipranta privaląs būti; kas suabejotų, jog tai bausmė? O kiekviena teisinga bausmė – tai bausmė už nuodėmę, ir vadinama atpildu; o jeigu bausmė neteisinga, – niekas neabejoja, jog tai bausmė, – išeitų, neva ją žmogui priskyręs kažkoks neteisingas valdovas. Kadangi abejoti Dievo visagalybe ir teisingumu galėtų tik beprotis – ši bausmė yra teisinga, skiriama už kokią nors nuodėmę. Juk joks neteisingas valdovas Dievui nežinant negalėjo užvaldyti žmogaus; arba jam nenorint paveržti, tarsi iš silpnesnio, įbauginęs ar susigrūmęs, ir paskui

[10] Rom 7, 19
[11] Rom 7, 19
[12] Gal 5, 17

lidiori, vel terrendo vel confligendo, ut hominem iniusta poena cruciaret. Relinquitur ergo ut haec iusta poena de damnatione hominis veniat.

... ignorantiae et difficultati sublicimur...

52. Nec mirandum est quod vel ignorando non habeat arbitrium liberum voluntatis ad eligendum quid recte faciat: vel resistente carnali consuetudine, quae volentia mortalis successionis quodammodo naturaliter inolevit, videat quid recte faciendum sit, et velit, nec possit implere. Illa est enim peccati poena iustissima, ut amittat quisque quo bene uti noluit, cum sine ulla posset difficultate, si vellet. Id est autem, ut qui sciens recte non facit, amittat scire quid rectum sit; et qui recte facere, cum posset, noluit, amittat posse cum velit. Nam sunt revera omni peccanti animae duo ista poenalia, ignorantia et difficultas. Ex ignorantia dehonestat error, ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falsa pro veris, ut erret invitus, et resistente atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse a libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed poena damnati. Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet in qua homo factus est loquimur.

kankinti žmogų neteisinga bausme. Taigi belieka spręsti, jog šią teisingą bausmę užtraukia žmogaus pasmerkimas.

52. Nereikia stebėtis, kad arba dėl nežinojimo [žmogus] neturi laisvojo valios sprendimo pasirinkti teisingą elgesį; arba tam priešinasi kūno įpročiai, kuriuos kažkaip iš prigimties jam įskiepijo paveldėto mirtingumo žiaurybė, ir nors [žmogus] supranta, kad reikia teisingai elgtis, nors ir nori – negali to įvykdyti. Mat teisingiausia bausmė už nuodėmę – kai kiekvienas praranda tai, kuo nemokėjo gerai naudotis, tačiau jei būtų norėjęs, be jokio sunkumo būtų galėjęs. Tačiau taip jau yra, kad kiekvienas, žinodamas nesielgiąs teisingai, praranda žinojimą, kas yra teisinga; o kas net ir galėdamas nenorėjo teisingai elgtis, praranda gebėjimą [taip elgtis] ir norėdamas. Iš tiesų kiekvienai nusidėjėlei sielai skirtos šios dvi bausmės: nežinojimas ir sunkumas. Nežinojimą lydi klaidos nešlovė, sunkumą – varginanti kančia. Kai klaidingi dalykai pripažįstami tikrais ir nenoromis klystama, kai kūno pančiai priešinasi, sukeldami skausmą, ir neįstengiama susiturėti nuo geidulingų poelgių, – tai nėra sukurtojo žmogaus prigimtis; tai nuteistojo bausmė. Tačiau kalbame juk apie laisvą valią teisingai elgtis – vadinasi, apie tą, su kuria žmogus buvo sukurtas.

...mus pavergia nežinojimas ir sunkumas...

... quas gratia Dei vincimus...

19. 53. Hic occurit illa quaestio, quam inter se murmurantes homines rodere consueverunt, qui quodlibet aliud in peccando, quam se accusare parati sunt. Dicunt enim: „Si Adam et Eva peccaverunt, quid nos miseri fecimus, ut cum ignorantiae caecitate, et difficultatis cruciatibus nasceremur, et primo erraremus nescientes quid nobis esset faciendum; deinde ubi nobis inciperent aperiri praecepta iustitiae, vellemus ea facere, et renitende carnalis concupiscentiae nescio qua necessitate non valeremus?" Quibus breviter respondetur ut quiescant, et adversus Deum murmurare desistant. Recte enim fortasse quererentur, si erroris et libidinis nullus hominum victor existeret: cum vero ubique sit praesens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem aversum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuvet exaudiat deprecantem; non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quaerere quod ignoras; neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis: ista tua propria peccata sunt. Nulli enim homini ablatum est scire utiliter quaereri quod inutiliter ignoratur, et humiliter confitendam esse imbecillitatem, ut quaerenti et confitendi ille subveniat, qui nec errat dum subvenit, nec laborat.

19. 53. Čia iškyla klausimas, dažnai graužiantis tarpusavy beniurnančius žmones, labiau pasirengusius dėl savo nuodėmių kaltinti kitus, tik ne save. Jie sako: „Jeigu Adomas su Ieva nusidėjo – ką gi tokio padarėme mes, vargšai, juk gimstame nežinojimo aklybėje, kankinami sunkumų, ir pirmąsyk nusidėjome nežinodami, kaip turime elgtis; o kai mums pradėjo ryškėti teisingumo įsakymai, norėjome jų laikytis, bet neįstengėme, trukdomi kažin kokios kūniško geidulio būtinybės?" Jiems reikėtų trumpai atsakyti, kad nutiltų ir liautųsi murmėję prieš Dievą. Gal ir teisingai skųstųsi, jei nė vienas žmogus nebūtų nugalėjęs paklydimo ir geismo; tačiau juk visur lydi tasai, kuris per jam, Viešpačiui, tarnaujančią kūriniją visokiais būdais šaukia nusigręžusįjį, moko tikintįjį, guodžia besiviliantį, drąsina mylintįjį, padeda mėginančiam, išklauso maldaujantį; bausmė tau skiriama ne už tai, kad ko nors nenorom nežinai, bet kad nesirūpini klausti, ko nežinai; ir ne už tai, kad nesuraišioji sužeistų kūno narių, bet kad paniekini troštantį tave išgydyti; šitos yra tavo paties nuodėmės. Nė iš vieno žmogaus nėra atimta [teisė] žinoti, kad naudinga ieškoti to, kas nenaudingai nežinoma, kad reikia nusižeminus išpažinti savo silpnumą, kad ieškančiam ir išpažįstančiam pagelbsti tasai, kurs pagelbėdamas nei klysta, nei vargsta.

...kuriuos nugalime Dievo malone...

... cum peccati sint poena...

54. Nam illud quod ignorans quisque non recte facit, et quod recte volens facere non potest, ideo dicuntur peccata, quia de peccato illo liberae voluntatis originem ducunt: illud enim praecedens meruit ista sequentia. Nam sicut linguam dicimus non solum membrum quod movemus in ore dum loquimur, sed etiam illud quod huius membri motum cosequitur, id est formam tenoremque verborum, secundum quem modum dicitur alia lingua graeca, alia latina: sic non solum peccatum illud dicimus, quod proprie vocatur peccatum, libera enim voluntate et ab sciente committitur; sed etiam illud quod iam de huius supplicio consequatur necesse est. Sic etiam ipsam naturam aliter dicimus, cum proprie loquimur, naturam hominis, in qua primum in suo genere inculpabilis factus est: aliter istam, in qua ex illus damnati poena, et mortales et ignari et carni subditi nascimur; iuxta quem modum dicit Apostolus: *Fuimus enim et nos naturaliter filii irae, sicut et ceteri*[13].

... quae de primo coniugio procedit...

20. 55. Ut autem de illo primo coniugio, et cum ignorantia, et cum difficultate, et cum mortalitate nascamur, quoniam illi cum peccavissent, et in errorem, et in aerumnam, et in mortem praecipitati sunt, rerum moderatori summo Deo iustissime pla-

[13] Eph 2, 3

54. Kai kas nors nežinodamas nesielgia teisingai ir norėdamas neįstengia elgtis teisingai, tai vadinama nuodėmėmis todėl, kad pradžią gauna iš nuodėmės per laisvąją valią; juk priežastis nusipelnė tokios pasekmės. Kaip liežuviu [kalba]* vadiname ne tik padargą, kurį kalbėdami judiname burnoje, bet ir tai, kas seka šio padargo judesį, t. y. žodžių pobūdį ir toną, pagal ką viena kalba [liežuvis] vadinama graikų, kita – lotynų; taip ir nuodėme vadinama ne vien tai, kas tiesiogine prasme vadinama nuodėme, nes įvykdoma laisva valia ir žinant; tačiau ir tai, kas būtinai seks už ją paskirtą bausmę. Taip ir apie pačią prigimtį vienaip kalbame tiesiogine prasme, – kaip apie žmogaus prigimtį, kokią jis turėjo iš pradžių, sukurtas be nuodėmės; kitaip [kalbame] – apie tą, kurią turime dabar, už nuodėmę pasmerkti bausmei, kurioje gimstame ir mirtingi, ir neišmanėliai, ir pavaldūs kūnui; apie ją Apaštalas sako: *Ir iš prigimties buvome rūstybės vaikai kaip ir kiti*[13].

...nes jie yra bausmė už nuodėmę...

20. 55. Tačiau kaip Dievas, aukščiausiasis visų dalykų valdytojas, teisingiausiai panoro, jog mes, paeinantys iš tos pirmosios poros, gimtume ir nežinojime, ir sunkume, ir mirtingume, nes kai aniedu nusidėjo, buvo nublokšti ir į klaidą, ir į

...kylančią iš pirmosios poros...

* Lotynų kalboje, kaip ir daugelyje indoeuropiečių kalbų, liežuvis ir kalba vadinama tuo pačiu žodžiu – „lingua" (Vert. past.).
[13] Ef 2, 3

cuit; ut et in ortu hominis originaliter appareret iustitia punientis, et in provectu misericordia liberantis. Non enim damnato primo homini sic adempta est beatitudo, ut etiam fecunditas adimeretur. Poterat enim et de prole eius, quamvis carnali et mortali, aliquod in suo genere fieri decus ornamentumque terrarum. Iamvero ut meliores gigneret quam ipse esset, non erat aequitatis: sed ex conversione ad Deum, ut vinceret quisque supplicium quod origo eius ex aversione meruerat, non solum volentem non prohiberi, sed etiam adiuvari oportebat; etiam sic enim rerum Creator ostendit quanta facilitate potuisset homo, si voluisset, retinere quod factus est, cum proles eius potuit etiam superare quod nata est.

... sive una sive singulae animae creatae sint...

56. Deinde, si una anima facta est, ex qua omnium hominum animae trahuntur nascentium, quis potest dicere non se peccasse, cum primus ille peccavit? Si autem singillatim fiunt in unoquoque nascentium, non est perversum, immo convenientissimum et ordinatissimum apparet, ut malum meritum prioris natura sequentis sit; et bonum meritum sequentis natura prioris sit. Quid enim indignum, si etiam sic voluit Creator ostendere, usque adeo excellere creaturis corporeis animae dignitatem, ut ab eo gradu possit esse ortus alterius ad quem alterius perductus est occasus? Nam cum ad ignorantiam difficultatemque pervenerit illa peccatrix, ideo poena recte dicitur, quia melior

sunkumą, ir į mirtį; taip ir žmogaus kilmėje nuo pat pradžių pasireiškė baudžiančiojo [Dievo] teisingumas, o laikui bėgant – išvaduotojo gailestingumas. Nes nubaudus pirmąjį žmogų, laimė nebuvo iš jo atimta taip, kad sykiu būtų atimtas ir vaisingumas. Juk net iš kūniškų ir mirtingų jo palikuonių galėjo rastis tam tikra žemės darna bei puošmena. O jeigu gimtų geresni už jį patį, lygybės nebūtų; tačiau kad kiekvienas, atsigręždamas į Dievą, įveiktų bausmę, kurios nusipelnė nusigręžusieji jo protėviai, – norinčiam ne tik nereikėjo drausti, bet reikėjo ir pagelbėti; šitaip Kūrėjas parodė, kaip lengvai žmogus panorėjęs galėtų išlikti toks, koks buvo sukurtas, nes jo palikuonis galėjo pranokti savo prigimtį.

...arba viena, arba atskiros sielos buvo sukurtos...

56. Pagaliau, jeigu buvo sukurta viena siela, iš kurios kildinamos visų gimstančiųjų žmonių sielos, – kas gali teigti nenusidėjęs, kai nusidėjo pirmasis [žmogus]? O jeigu [siela] atsiranda atskirai kiekviename užgimstančiame – nėra neteisinga, priešingai – atrodo deramai ir kuo geriausiai sutvarkyta, kad pirmesniojo kaltybė turi tapti paskesniojo prigimtimi; ir kad paskesniojo nuopelnas turi tapti pirmesniojo prigimtimi. Kas gi nederama, jeigu Kūrėjas panoro šitaip parodyti sielos vertę ir netgi tiek iškelti ją aukščiau kūniškų kūrinių, kad ano [kūniško kūrinio] kilimas galėtų prasidėti nuo tos pakopos, į kurią atvedė šios nuosmukis? O kad anoji nusidėjėlė pakliuvo į nežinojimą ir sunku-

ante hanc poenam fuit. Si ergo altera talis esse coepit, non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde conditori suo gratias agat; quia ipse ortus eius et inchoatio quovis perfecto corpore est melior. Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est, qua natura iam omne corpus praecedit; sed etiam quod facultatem habet, ut adiuvante Creatore seipsam excolat, et pio studio possit omnes acquirere et capere virtutes, per quas et a difficultate cruciante, et ab ignorantia caecante liberetur. Quod si ita est, non erit nascentibus animis ignorantia et difficultas supplicium peccati, sed proficiendi admonitio, et perfectionis exordium. Non enim ante omne meritum boni operis parum est accepisse naturale iudicium, quo sapientiam praeponat errori, et quietem difficultati, ut ad haec non nascendo, sed studendo perveniat. Quod si agere noluerit, peccati rea iure tenebitur, tamquam quae non bene usa sit ea facultate quam accepit. Quamquam enim in ignorantia et difficultate nata sit, non tamen ad permanendum in eo quod nata est, aliqua necessitate comprimitur: neque omnino potuit nisi Deus omnipotens esse etiam talium creator animarum, quas et non dilectus ipse faciat, et diligens eas reficiat, et dilectus ipse perficiat; qui et non existentibus praestat ut sint, et amantibus eum a quo sunt praestat ut beatae sint.

mą, – teisingai vadinama bausme, kadangi iki šios bausmės ji buvo geresnė. Taigi jeigu viena pradėjo tokia būti ne tik prieš nuodėmę, bet ir prieš visą savo gyvenimą, kokia kita tapo nugyvenusi nusikalstamą gyvenimą – ji vis tiek turi nemažą gėrį, už kurį turėtų dėkoti savo Sutvėrėjui; nes pati jos kilmė ir pradžia yra geresnė už bet kokį, netgi tobulą kūną. Juk ne vidutiniškos gėrybės – ne vien tai, kad yra siela, prigimtimi pranokstanti bet kurį kūną; bet ir kad turi galimybę, Kūrėjo padedama, save tobulinti, ir pamaldžiai stengdamasi gali įgyti bei turėti visas dorybes, o per jas išsivaduoti ir nuo kankinančio sunkumo, ir nuo apakinančio nežinojimo. O jei šitaip yra, gimstančioms sieloms nežinojimas ir vargas bus ne bausmė už nuodėmę, bet perspėjimas judėti į priekį bei tobulumo pradžia. Nėra juk jai mažas dalykas, dar pirm nusipelnant geru darbu, gauti prigimtinį sprendimą, kuriuo išmintį vertintų labiau už klaidą, ramybę – labiau už sunkumą, kad to pasiektų ne gimdama, bet stengdamasi. Jei nenorėtų šito daryti, teisėtai būtų laikoma nuodėmės kaltininke, nes gerai nesinaudotų gauta galimybe. Nors gimė nežinojime ir sunkume, jokia būtinybė jos nespaudžia pasilikti tokia, kokia gimė; ir niekas kitas, kaip tik visagalis Dievas, tegalėjo sukurti ir tokias sielas, kurias sukuria dar pats būdamas nemylimas, ir mylėdamas jas atgaivina, ir pats tapęs mylimas daro jas tobulas; jis padaro, kad dar nesančios būtų, kad mylinčios jį būtų laimingos.

... sive iam existant et in corpora mittantur...

57. Si vero in Dei aliquo secreto iam existentes animae mittuntur ad inspiranda et regenda corpora singulorum quorumque nascentium, ad hoc utique mittuntur officium, ut corpus quod de poena peccati, hoc est mortalitate primi hominis, nascitur, bene administrando, id est castigando per virtutes, et ordinatissimae atque legitimae servituti subiiciendo, etiam ipsi comparent ordine atque tempore opportuno caelestis incorruptionis locum. Quae cum introeunt in hanc vitam, subeuntque gestanda membra mortalia, subeant etiam necesse est et oblivionem vitae prioris, et praesentis laborem: unde illa ignorantia et difficultas consequitur, quod in primo homine supplicium mortalitatis fuit, ad animi expendendam miseriam; in istis autem ianua ministerii ad reparandam corporis incorruptionem. Nam hoc quoque modo non dicuntur ista peccata, nisi quia caro, de propagine veniens peccatoris, venientibus ad se animis hanc ignorantiam et difficultatem facit; quae neque his, neque Creatori tamquam culpanda tribuatur. Dedit enim ille et facultatem bene operandi in laboriosis officiis, et viam fidei in oblivionis caecitate; iudicium illud vel maxime, quod anima omnis et quaerendum esse concedit quod inutilliter nescit, et perseveranter in officiosis laboribus enitendum ad evicendam recte faciendi difficultatem, et opem a Creatore implorandam, ut conantem adiuvet; qui vel extrinsecus lege, vel in intimis cordis allocu-

57. O jeigu kažkokioje Dievo slaptavietėje jau esančios sielos siunčiamos įkvėpti ir valdyti visų atskirų užgimstančių kūnų, – jos siunčiamos tam, kad kūną, gimstantį bausmėje už nuodėmę, t. y. pirmojo žmogaus mirtingume, gerai valdytų, tobulintų dorybėmis bei pajungtų deramiausiai teisėtajai tarnystei, ir jam tinkamu laiku bei tvarka parūpintų dangiškojo tobulumo vietą. Ateidamos į šį gyvenimą, jos prisiima mirtingą kūną, nešioja jį, taigi turi ir užmiršti ankstesnįjį gyvenimą, ir patirti dabartiniojo vargą; iš čia ir kyla tas nežinojimas bei sunkumas, pirmajam žmogui buvę mirtingumo bausme, – kentėti sielos nelaimingumą; o joms – tarnystės vartai į užsitarnautą sielos nesuardomumą. Tokiu būdu nuodėmėmis [jie] vadinami tik dėl to, kad kūnas, paeinąs iš nusidėjėlio palikuonių, į jį ateinančioms sieloms užtraukia šitą nežinojimą bei sunkumą; o už šiuos nevalia kaltinti nei sielų, nei Kūrėjo. Jis gi suteikė [sielai] ir galimybę gerai elgtis sunkioje tarnystėje, suteikė ir tikėjimo kelią užmaršties aklybėje; o pirmiausia – gebėjimą spręsti, dėl kurio kiekviena siela nusprendžia ir ieškoti to, ko nenaudingai nežino, ir kasdieniuose darbuose atkakliai siekia įveikti teisingo elgesio sunkumus, ir maldauti iš Kūrėjo jėgų, kad pagelbėtų jai, besistengiančiai. O jis prabyla arba iš išorės – įstatymu, arba slapčiausiose širdies kertelėse, ir liepia stengtis, ir ruošia

...arba jau yra, ir siunčiamos į kūnus...

tione conandum esse praecepit, et praeparat civitatis beatissimae gloriam triumphantibus de illo qui primum hominem ad istam miseriam perduxit victum pessima suasione; quam miseriam isti suscipiunt ad eum vincendum optima fide. Non enim parvae gloriae militia est diabolum vincere eodem suscepto supplicio, quo se ille hominem victum perduxisse gloriatur. Quisquis autem hoc istius vitae captus amore neglexerit, nullo pacto iuste flagitium desertionis suae regis imperio deputabit: sed erit potius sub omnium Domino in eius partibus ordinatus, cuius turpe stipendium ut castra sua desereret adamavit.

... sive sua sponte veniant.

58. Si autem alibi animae constituae non mittuntur a Domino Deo, sed sua sponte ad inhabitanda corpora veniunt; facile est iam hoc videre, quidquid ignorantiae difficultatisque secutum fuerit earum propriam voluntatem, nullo modo Creatorem hinc esse culpandum: quandoquidem etiamsi eas ipse misisset, quibus etiam in ipsa ignorantia et difficultate liberam voluntatem petendi et quaerendi et conandi non abstulit, daturus petentibus, demonstraturus quaerentibus, pulsantibus aperturus, omnino extra culpam esset. Hanc enim ignorantiam et difficultatem studiosis et benevolis evincendam ad coronam gloriae valere praestaret; negligentibus autem et peccata sua de infirmitate defendere volentibus non ipsam ignorantiam

palaimingosios šalies šlovę joms, kai triumfuoja nugalėjusios tą, kuris ir atvedė pirmąjį žmogų į tą nelaimę, nedorai įkalbėjęs ir įveikęs; tą nelaimę [žmonės] gauna, idant jį nugalėtų geriausiuoju tikėjimu. Ir nemenkos šlovės nusipelno kova, kai velnias nugalimas ta pačia gauta bausme, kurią nugalėtam žmogui užtraukęs puikuojasi. O kas nesirūpins tuo, užvaldytas meilės šiam gyvenimui, – jokiu būdu teisingai neįvertins gėdos, kad atsisakė savo karaliaus valdžios; ir Viešpats veikiau paskirs jam iš visų žemiausiąją vietą, pas tą, kieno gėdingą atlygį pamilo, apleidęs tarnystę jam.

58. O jeigu kur nors esančios sielos nėra siunčiamos Viešpaties Dievo, bet savo noru eina gyventi į kūnus – nesunku suprasti: kad ir kokį nežinojimą bei sunkumą patirs savo valia, – už tai jokiu būdu negalima kaltinti Kūrėjo; net jei ir pats būtų jas pasiuntęs, neatimdamas iš jų laisvos valios ir pačiame nežinojime bei sunkume prašyti, ieškoti ir stengtis, pasirengęs prašančioms duoti, ieškančioms parodyti, beldžiančioms atidaryti, – jis visiškai neturi kaltės. Juk uoliai besistengiančioms ir geravalėms suteikė galimybę įveikti nežinojimą ir sunkumą bei pelnyti šlovės vainiką; o [tuo] nesirūpinančioms ir dėl silpnumo trokštančioms pateisinti savo nuodėmes neužkrovė nežinojimo ir sunkumo [kaip bausmės] už nusikaltimą; bet,

...arba eina savo noru...

difficultatemque pro crimine obiiceret; sed quia in eis potius permanere, quam studio quaerendi atqie discendi, et humilitate confitendi atque orandi, ad veritatem ac facilitatem pervenire voluerunt, iusto supplicio vindicaret.

Caute de anima et de Deo loquendum.

21. 59. Harum autem quattuor de anima sententiarum, utrum de propagine veniant, an in singulis quibusque nascentibus novae fiant an in corpora nascentium iam alicubi existentes vel mittantur divinitus, vel sua sponte labantur, nullam temere affirmare oportebit. Aut enim nondum ista quaestio a divinorum Librorum catholicis tractatoribus pro merito suae obscuritatis et perplexitatis evoluta atque illustrata est; aut si iam factum est, nondum in manus nostras huiuscemodi littęrae pervenerunt. Tantum adsit fides nihil de substantia Creatoris falsum indignumque sentiendi. Ad illum enim tendimus itinere pietatis. Si ergo aliud de illo senserimus quam est, intentio nostra non in beatitatem, sed in vanitatem nos ire compellet. De creatura vero si quid aliter quam sese habet senserimus, dummodo non id pro cogito perceptoque teneamus, nullum periculum est. Non enim ad creaturam iubemur tendere ut efficiamur beati, sed ad ipsum Creatorem: de quo si aliud quam oportet ac sese res habet nobis persuadetur, perniciosissimo errore decipimur. Ad hoc enim pergendo, quod aut non est, aut, si est, non facit beatos, ad beatam vitam nullus pervenire potest.

kadangi jos labiau troško pasilikti juose [nežinojime ir sunkume], nesistengdamos ieškoti ir mokytis, nesistengdamos nusižeminti atgailoje bei maldoje ir taip pasiekti tiesą ir lengvumą, – jis nubaudė jas teisinga bausme.

Apie sielą ir apie Dievą reikia kalbėti atsargiai.

21. 59. Tačiau nė vienos iš šių keturių nuomonių apie sielą nereikėtų neapgalvotai tvirtinti: ar [sielos] yra paveldimos, ar atskiruose užgimstančiuose kūnuose atsiranda naujos, ar kažkur jau esančios [sielos] Dievo valia siunčiamos į užgimstančius kūnus, ar pakliūna į juos savo noru. O dieviškųjų katalikiškųjų knygų autoriai arba šito klausimo dar neišaiškino ir nenušvietė, nes jis pernelyg miglotas bei painus; arba tai jau yra padaryta, tik į mūsų rankas nepakliuvo tokio pobūdžio raštai. Bet telydi tikėjimas, kad nepagalvotume nieko klaidingo ir neverto apie Kūrėjo būtį. Juk į jį einame pamaldumo keliu. Ir jei pagalvotume apie jį kitaip, negu kad yra, mūsų siekis pastūmės mus eiti ne į laimę, o į tuštumą. Bet jeigu apie kūriniją pagalvosime kitaip, nei yra – kol to nelaikysime tikrai žinomu ir suprastu dalyku – nėra jokio pavojaus. Kad taptume laimingi, mums liepta siekti ne kūrinijos, bet paties Kūrėjo; o jeigu apie jį manome kitaip, negu dera ir negu kad yra – pakliūvame į pražūtingiausią paklydimą. Ir krypdamas ten link, ko arba nėra, arba, jei ir yra, neatneša laimės – nė vienas negali pasiekti laimingo gyvenimo.

Rationi fides suppetit...

60. Sed ad contemplandam veritatis aeternitatem, ut ea perfrui eique inhaerere valeamus, infirmitati nostrae via de temporalibus procurata est ut, quantum itineri sufficit ad aeterna tendentium, praeterita et futura credamus. Quae fidei disciplina, ut auctoritate praepolleat, divina misericordia gubernatur. Praesentia vero, quantum ad creaturam pertinet, in corporis et animi mobilitate et mutabilitate, quasi transeuntia sentiuntur. In quibus quidquid non experimur, cognitione qualicumque tenere non possumus. Quaecumque ergo nobis de quibuscumque creaturis vel praeterita vel futura divina auctoritate credenda narrantur, quamvis partim priusquam ea sentire potuerimus praeterierint, partim nondum in nostros sensus pervenerint; tamen quia plurimum valent ad roborandam spem nostram, et exhortandam dilectionem, dum nobis commendant per ordinatissimam seriem temporum quam non negligat liberationem nostram Deus, sine ulla dubitatione credenda sunt. Sed quisquis error personam sibi divinae auctoritatis assumit, ea maxime ratione refellitur, si aut aliquam vel mutabilemspeciem praeter creaturam Dei, aut aliquam mutabilem speciem in substantia Dei credere aut affirmare convincitur, eamque substantiam Dei vel minus quam Trinitatem esse contendit: cui Trinitati pie sobrieque intellegendae omnis excubat viligantia christiana, et omnis eius provectus intenditur. De cuius Trinitatis unitate et aequ-

60. Mąstant apie tiesos amžinumą – kad įstengtume mėgautis ja ir jai atsidėti, mūsų silpnumui yra nutiestas kelias, vedantis iš laikinųjų [dalykų], idant tikėtume tuo, kas buvo ir bus, kiek pakanka kelyje einant į amžinuosius. Dieviškasis gailestingumas vairuoja šitą tikėjimo mokslą, suteikdamas jam autoriteto galią. O tai, kas yra dabar, kiek tai priklauso kūrinijai, dėl kūno ir sielos nepastovumo ir kintamumo suvokiama kaip praeinantieji dalykai. Ko nepatiriame, negalime pasiekti kokiu nors žinojimu. Tad reikia tikėti viskuo, ką mums dieviškasis autoritetas pasakoja apie bet kokius kūrinius, – ar buvusius, ar būsimus, – nors vieni praėjo anksčiau, negu galėjome juos patirti, kiti dar nepasiekė mūsų juslių; tačiau jie labiausiai geba sustiprinti mūsų viltį, sužadinti atsidavimą, jie mums per tvarkingiausią laikų seką praneša, jog Dievas neatsako mums išganymo, – todėl jais reikia tikėti neabejojant. Tačiau jei tik paklydimas užsideda dieviškojo autoriteto kaukę, geriausia jį išaiškinti šitaip mąstant: [paklydimas], jei vietoj Dievo kūrinijos įtikima ar patvirtinama koks nors kintamas pavidalas, arba koks nors kintamas pavidalas Dievo substancijoje; arba tvirtinama, esą toji Dievo substancija – kažkas daugiau ar mažiau nei Trejybė. O pamaldžiai ir blaiviai suprasti šią Trejybę rūpinasi visas krikščioniškasis budrumas, ten link krypsta bet koks jo augimas. Čia ne vieta samprotauti apie Trejybės vienovę ir lygybę

Tikėjimas pagelbsti mąstymui...

alitate, et singularum in ea personarum quadam proprietate, non hic locus est disserendi. Nam commemorare quaedam de Domino Deo auctore et formatore et ordinatore rerum omnium, quae ad saluberrimam fidem pertineant, et quibus lactens atque a terrenis in caelestia sese attollere incipiens utiliter adminiculetur intentio, et factu facillimum et a plerisque iam factitatum est: pertractare autem istam totam, atque ita versare quaestionem, ut perspicuae rationi, quantum in hac vita datur, omnis humana intellegentia subiugetur, non modo eloquio, sed ne cogitatione quidem vel cuiquam hominum, vel certe nobis satis expeditum et facile aggrediendum videri potest. Nunc ergo ut quod instituimus, quantum adiuvamur, et quantum sinimur peragamus: quaecumque nobis, quantum ad creaturam pertinet, vel narrantur praeterita, vel praenuntiantur futura, quae ad commendandam valeant integram religionem, excitando nos ad sincerissimam dilectionem Dei et proximi, sine dubitatione credenda sunt: adversus incredulos autem hactenus defendenda, ut vel mole auctoritatis infidelitas eorum obteratur, vel eis ostendatur, quantum potest, primo quam non sit stultum talia credere, deinde quam sit stultum talia non credere. Verumtamen falsam doctrinam non tam de praeteritis et futuris, quam de praesentibus et maxime de incommutabilibus oportet refellere, et quantum datur, perspicua ratione convincere.

bei atskirų jos asmenų savitumą. Prisiminti apie Viešpatį Dievą, visų dalykų kūrėją, tvarkytoją ir valdytoją, ką nors, kas susiję su išganingiausiu tikėjimu, kas naudingai pagelbsti siekiui, kai jis, dar silpnas kaip kūdikis, ima kilti nuo žemiškųjų reikalų į dangiškuosius, – [tai] padaryti labai lengva ir daugelio jau buvo daryta. Tačiau ištirti ir išnagrinėti šį klausimą taip, kad, kiek įmanoma šiame gyvenime, visas žmogiškasis supratimas pasiduotų įžvalgiam mąstymui, – tai jau negali atrodyti pakankamai ištyrinėta ir lengvai pasiekiama ne vien iškalbai, bet ir nė vieno žmogaus protui, ir tikrai jau ne mūsų. Taigi dabar aptarkime, ką buvome užsibrėžę, kiek mums leidžiama ir kiek įstengiame: kad neabejojant reikia tikėti, kas pasakojama apie buvusius kūrinijos dalykus ar pranašaujama apie būsimus, galinčius mums perteikti tikrąjį tikėjimą, žadinančius nuoširdžiausiai mylėti Dievą ir artimą; o nuo netikinčiųjų reikia [juos] taip ginti, kad arba jų netikėjimą sutriuškintų autoriteto jėga, arba, kiek tai įmanoma, jiems pirmiausia būtų parodyta, jog nėra kvaila tais [dalykais] tikėti, o paskui – kaip kvaila jais netikėti. Vis dėlto labiau reikia atremti klaidingą mokymą ne tiek apie praeitus ir būsimus, kiek apie esamus ir labiausiai – apie nekintamus dalykus, ir, kiek įmanoma, tai įveikti įžvalgiu mąstymu.

... futuris et praeteritis cognoscendis...

61. Sane in serie temporalium inquisitioni praeteritorum futurorum exspectatio praeferenda est: quandoquidem etiam in divinis Libris ea quae praeterita narrantur, vel praefigurationem futurorum, vel pollicitationem, vel testificationem prae se gerunt. Et revera in iis etiam, quae ad hanc vitam pertinent, prosperis adversisque rebus, quid quisque fuerit non satis curat: in id vero quod futurum speratur, sese omnis curarum aestus agglomerat. Nescio quo quippe intimo naturalique sensu, ea quae nobis acciderunt, quoniam transacta sunt, sic habentur ad momentum felicitatis et miseriae, quasi numquam accidissent. Quid igitur mihi obest, si quando coeperim nescio, cum esse me noverim, nec futurum esse desperem? Non enim in praeterita me attendo, ut tamquam errorem perniciosissimum verear, si aliter de iis sensero quam fuerunt: sed in id quod futurus sum cursum dirigo duce misericordia Conditoris mei. De hoc igitur quod futurus sum, et de illo apud quem futurus sum, si aliter quam veritas sese habet credidero aut sensero, vehementer cavendus est error; ne mihi aut necessaria non praeparem, aut ad eum ipsum finem propositi mei, dum aliud pro alio mihi videtur, pervenire non possim. Quamobrem, sicut ad comparandam vestem nihil mihi obesset, si praeteritae hiemis oblitus essem, obesset autem si futurum frigus imminere non crederem: ita nihil oberit animae meae, si oblita est quid forte

61. Laiko sekoje būsimųjų dalykų numatymas vertintinas labiau už praėjusiųjų aiškinimą; nes ir dieviškosiose Knygose, pasakojant apie praeities dalykus, jie rodo išankstinį būsimų dalykų nusakymą, žadėjimą arba patvirtinimą. Ir šio gyvenimo reikaluose, sėkmei ar negandoms lydint, niekas pernelyg nesirūpina praeitimi; visas susirūpinimų įkarštis apsupa tai, ko tikimasi ateityje. Tikrai nežinau, dėl kokio vidinio ir įgimto jausmo laimės ir nelaimės akimirką atrodo, lyg niekad nebūtų įvykę mums jau atsitikę dalykai, kadangi jie jau praėjo. Tad argi man trukdo, jei nežinau, kada prasidėjo mano buvimas, kai žinau, kad esu, – ir neprarandu vilties būti ateityje. Juk nesirūpinu dėl praeities ir nebijau, kad įpulsiu į pražūtingiausią klaidą, pagalvojęs apie juos kitaip, nei iš tiesų buvo; tačiau ateitin keliauju vedamas savo Sutvėrėjo gailestingumo. Taigi uoliai turiu vengti suklysti dėl savo ateities ir dėl to, pas kurį būsiu, – jei patikėsiu ir pamanysiu kitaip, nei būtų teisinga, galiu likti nepasirūpinęs būtinų dalykų arba negalėsiu pasiekti savo tikslo, kol man atrodys kitaip, nei yra. Todėl, kaip visai man nesukliudytų pasirūpinti drabužį, jei būčiau pamiršęs praeitą žiemą, tačiau sukliudytų, jei netikėčiau ateity gresiant šaltį – taip mano sielai visai nekliudo, jei ji užmiršo ką patyrusi, tačiau uoliai įsidėmi perspėjimus, kuo

...pažinti būsimus ir praeitus dalykus...

pertulerit, si modo diligenter advertat et teneat quo se deinceps parare moneatur. Et sicut, verbi gratia, Romam naviganti nihil noceret si excidisset animo, a quo littore navem solverit, dum tamen ab eo loco ubi esset non ignoraret quo proram dirigeret, nihil autem prodesset meminisse littoris unde iter exorsus sit, si de romano portu falsum aliquid existimans in saxa incidisset: ita neque si non tenuero initium temporis vitae meae, quidquam mihi oberit scienti quo fine requiescam nec prodesset aliquid illa sive memoria sive coniectura inchoatae vitae, si de ipso Deo, qui unus laborum animae finis est, aliter quam dignum est opinatus, in scopulos erroris irruerem.

... quia ratio deficit.

62. Nec iste sermo ad id valuerit, ut quisquam nos prohibere arbitretur ut quaerant qui potuerint secundum Scripturas divinitus inspiratas, utrum anima de anima propagetur, an suo cuique animanti singulae in ipso fiant, an ad regendum animandumque corpus divino nutu alicunde mittantur, vel propria voluntate se insinuent; si vel alicuius expendiendae necessariae quaestionis ratio flagitat ista considerare atque discutere, vel a rebus magis necessariis otium ad haec quaerenda et disserenda conceditur. Verum ad id potius ista dixerim, ne quis in re tali vel temere succenseat ei qui suae opinioni humaniore fortasse dubitatione non cedit: aut etiam si quid hinc certi quisquam et liquidi

jai toliau pasirūpinti, ir paiso jų. Ir kaip, sakykim, į Romą plaukiančiam visai nepakenktų, jei iš atminties išsprūstų, nuo kurio kranto išplaukė laivas, bet jis žinotų, kur link kreipti laivą nuo esamos vietos; ir negelbėtų prisiminimas, nuo kokio kranto išplaukė, jei, klaidingai įsivaizduodamas Romos uostą, atsitrenktų į uolas – lygiai taip pat, net jei ir neprisiminsiu savo gyvenimo pradžios, man tai nesutrukdys, jeigu žinau, kokioje pabaigoje rasiu atilsį; o gyvenimo pradžios prisiminimas ar jo aiškinimas visai negelbėtų, jei įpulčiau į paklydimo uolas, kitaip nei dera galvodamas apie patį Dievą, vienintelę sielos vargų pabaigą.

...kadangi mąstymas neįstengia.

62. Šis pašnekesys skirtas ne tam, kad kas nors pamanytų, esą mes draudžiame tiems, kurie pajėgia, pagal Dievo įkvėptus raštus ieškoti, ar siela atsiranda iš sielos, ar atskirai atsiranda kiekviename gyvajame, ar [sielos] Dievo valia iš kažkur siunčiamos į kūną jo valdyti, suteikti jam gyvybę; ar įsiskverbia [į kūną] savo valia. [Tai nedraudžiama] jeigu tik norint išnarplioti kokį nors klausimą būtina tai apsvarstyti bei aptarti, arba nuo svarbesnių dalykų pailsima to ieškant bei nagrinėjant. Tačiau apie tai veikiau pasakyčiau, jog niekas lai neapgalvotai neširsta ant nepritariančio jo nuomonei tuo klausimu ir žmogiškai abejojančiam. Ir net jei tikrai bei aiškiai suprastų ką nors apie tai,

comperehenderit, ideo putet alium spem perdidisse futurorum, quia praeterita exorsa non recolit.

Peccatum iuste puniendum...

22. 63. Quoquo modo autem se istud habeat, sive omnino omitendum, sive nunc differendum et alias considerandum sit, praesens tamen quaestio non impeditur, quominus appareat integerrima et iustissima et inconcussa atque incommutabili maiestate et substantia Creatoris, supplicia peccatorum suorum animas luere: quae peccata, ut iam diu disseruimus, nonnisi propriae voluntati earum tribuenda sunt, nec ulla ulterior peccatorum causa quaerenda.

... quomodocumque sint ignorantia et difficultas.

64. Ignorantia vero et difficultas si naturalis est, inde incipit anima proficere, et ad cognitionem et requiem, donec in ea perficiatur vita beata, promoveri, quem profectum in studiis optimis atque pietate, quorum facultas ei non negata est, si propria voluntate neglexerit, iuste in graviorem, quae iam poenalis est, ignorantiam difficultatemque praecipitatur, decentissimo et convenientissimo rerum moderamine in inferioribus ordinata. Non enim quod naturaliter nescit et naturaliter non potest, hoc animae deputatur in reatum; sed quod scire non studuit, et quod dignam facilitati comparandae ad recte faciendum operam non dedit. Loqui enim non nosse atque non posse infanti naturale est: quae ignorantia difficultasque sermonis non

lai nemano, esą kitas pražudė ateities viltį, neprisimindamas, kas buvo iš pradžių.

22. 63. Kad ir kaip ten būtų, ar [tą klausimą] reikėtų visiškai praleisti, ar atidėti ir apsvarstyti kitu laiku, – tas nekliudo dabar aptariamam klausimui, nekliudo atsiskleisti, kaip vieningiausia ir teisingiausia, nepajudinama ir nekintama Kūrėjo didybė bei substancija lemia, kad sielos patiria bausmes už savo nuodėmes; o tos nuodėmės, – kaip jau ilgokai svarstėme, – priskirtinos niekam kitam, kaip tik jų pačių valiai, ir nedera ieškoti jokios kitos nuodėmių priežasties.

Teisingai baustina nuodėmė...

64. Jei nežinojimas ir sunkumas yra iš prigimties, – nuo čia siela pradeda tobulėti, kilti pažinimo ir atilsio link, kol per jį pasieks laimingą gyvenimą. Jeigu ji savo valia atsisako tobulėti geriausiomis pastangomis bei pamaldumu, – o galimybė jų siekti nėra iš jos atimta, – teisingai nusirita į sunkesnį, ir jau nusikalstamą, nežinojimą bei sunkumą, – taip deramiausiai ir tinkamiausiai tvarkomi žemesnieji kūriniai. Juk sielos kalte laikoma ne tai, ko iš prigimties nežino ir iš prigimties negali; bet tai, kad nesistengė žinoti ir nedėjo pastangų, idant įgytų gebėjimą teisingai elgtis. Ir kūdikis iš prigimties nemoka ir negali kalbėti; tas kalbos nežinojimas ir sunkumas kalbėti – ne tik nesmerktinas pagal gramatikų dėsnius, bet netgi atrodo žmonėms mielas

...kad ir koks būtų nežinojimas ir sunkumas.

modo inculpabilis sub grammaticorum legibus, sed etiam humanis affectibus blanda et grata est; non enim ullo vitio illam facultatem comparare neglexit, aut ullo vitio quam compararat amisit. Itaque, si nobis in eloquentia esset beatitudo constituta, atque ita crimini duceretur cum peccatur in linguae sonis, quemadmodum cum peccatur in actibus vitae; nullus utique argueretur infantiae, quod ab ea esset exorsus ad consequendam eloquentiam: sed plane merito damnaretur, si suae voluntatis perversitate vel ad eam recidisset, vel in ea remansisset. Sic etiam nunc, si ignorantia veri et difficultas recti naturalis est homini, unde incipiat in sapientiae quietisque beatitudinem surgere, nullus hanc ex initio naturali recte arguit: sed si proficere noluerit, aut a profectu retrorsum relabi voluerit, iure meritoque poenas luet.

Deus laudatur qui creat et salvat.

65. Creator vero eius ubique laudatur, vel quod eam ab ipsis exordiis ad summi boni capacitatem inchoaverit, vel quod eius profectum adiuvet, vel quod impleat proficientem atque perficiat, vel quod peccantem, id est aut initiis suis sese perfectionem attollere recusantem, aut iam profectu aliquo relabentem, iustissima damnatione pro meritis ordinat. Non enim propterea malam creavit, quia nondum tanta est, quanta ut proficiendo esse posset accepit; cum eius exordio perfectiones omnes corporum longe inferiores sint, quas tamen in suo genere

bei žavingas; juk be jokios nuodėmės nepasirūpino įgyti tą gebėjimą, arba be jokios nuodėmės prarado įsigytą. Taigi jei mūsų laimė glūdėtų iškalboje, ir nusidėjimas kalbos garsais būtų laikomas tokiu pat nusikaltimu, kaip ir nusidėjimas gyvenimo veiksmais – tikrai niekas nebūtų smerkiamas už kūdikystę, kad nuo jos pradėjo siekti iškalbos; tačiau būtų visai pelnytai smerkiamas, jei per savavalį paklydimą būtų arba nusiritęs į ją, arba joje pasilikęs. Taip pat ir dabar, jeigu tiesos nežinojimas ir sunkumas teisingai elgtis žmogui yra įgimti, ir nuo čia jis pradeda kilti į išminties ir ramybės palaimą, – niekas nekaltina jo už tai, kas iš pradžių įgimta; tačiau jei nenori tobulėti, arba pažengęs užsinori nusiristi atgalios, – baudžiamas teisingai ir pelnytai.

Šlovinamas Dievas, Kūrėjas ir Išganytojas.

65. Sielos kūrėjas šlovinamas nuolat: ir už tai, kad nuo pačios pradžios suteikė galimybę teisingai elgtis, ir kad gelbsti jai tobulėti, ir kad einančią pirmyn pasotina ir moko, ir nusidedančiai, – t. y. atsisakančiai nuo savo pradžios kilti į tobulybę, arba nupuolančiai iš ten, kur jau buvo pakilusi, – paskiria teisingiausią ir pelnytą nuosprendį. Sielos nesukūrė blogos dėl to, kad dar nėra tokia, kokia turi galimybę būti, eidama pirmyn; juk bet kokie kūnų tobulumai kur kas menkesni už jos pradžią, o juk kiekvienas, teisingai suprantąs

laudabiles esse iudicat quisquis de rebus sanissime iudicat. Quod ergo ignorat quid sibi agendum sit, ex eo est quod nondum accepit: sed hoc quoque accipiet, si hoc quod accepit, bene usa fuerit. Accepit autem ut pie et diligenter quaerat, si volet. Et quod agnoscens quid sibi agendum sit, non continuo valet implere, hoc quoque nondum accepit: praecessit enim quaedam pars eius sublimior ad sentiendum quod recte faciat bonum: sed quaedam tardior atque carnalis non consequenter in sententiam ducitur; ut ex ipsa difficultate admoneatur eumdem implorare adiutorem perfectionis suae, quem inchoationis sentit auctorem; ut ex hoc ei fiat carior, dum non suis viribus, sed cuius bonitate habet ut sit, eius misericordia sublevatur ut beata sit. Quanto autem carior illi est a quo est, tanto in eo firmius acquiescit, et tanto uberius aeternitate eius perfruitur. Si enim arboris novellum et rude virgultum nullo modo recte sterile dicimus, quamvis aliquot aestates sine fructibus traiiciat, donec opportuno tempore expromat feracitatem suam; cur non auctor animae debita pietate laudetur, si ei tale tribuit exordium, ut studendo ac proficiendo ad frugem sapientiae iustitiaeque perveniat, tantumque ille praestitit dignitatis, ut in eius etiam potestate poneret si vellet ad beatitudinem tendere?

dalykus, pripažįsta ir juos savaip girtinais. Kad nežino, ką daryti – tai reiškia, jog dar negavo [to žinoti]; bet gaus, jei tik gerai naudosis tuo, ką jau gavo. O gavo [galimybę] pamaldžiai ir kruopščiai ieškoti, jei nori. Jeigu, žinodama, ką turi daryti, ne išsyk pajėgia atlikti, – šito taip pat dar negavo; mat pirmiau kažkokia aukštesnė jos dalis suprato, jog teisinga gerai elgtis, tačiau lėtesnė kūniškoji [dalis] tuo pat metu nepasiekia to supratimo; per sunkumą ji perspėjama maldauti savo tobulumo pagalbininką, kurį žino esant pradžios kūrėją. Ir tampa jis jai dar brangesnis, nes ne savo jėgomis, o per jo gerumą ji gavo bausmę, per jo gailestingumą iškeliama, kad būtų laiminga. O kuo jai brangesnis tasai, iš kurio [ji] yra, tuo labiau nurimsta jame, tuo gausiau džiaugiasi jo amžinybe. Jaunutės ir nesubrendusios medžio šakelės nevadiname bergždžia, net jei keletą metų neveda vaisių, kol tinkamu laiku įrodo savo derlingumą; tad ar nereikėtų pelnytai atsidavus šlovinti sielos kūrėją, kuris paskyrė [sielai] tokią pradžią, nuo kurios besistengdama ir tobulėdama ji gali pasiekti išminties ir teisingumo vaisius; kuris suteikė jai tokią vertę, jog jos galioje yra panorėjus siekti laimės?

Obicientibus respondet
(23, 66 – 25, 77)

Obiciuntur mors et cruciatus parvulorum.

23. 66. Huic autem disputationi obiici ab imperitis solet quaedam calumnia de mortibus parvulorum, et de quibusdam cruciatibus corporis, quibus eos saepe videmus affligi. Dicunt enim: „Quid opus erat ut nasceretur, qui antequam iniret ullum vitae meritum, excessit e vita? aut qualis in futuro iudicio deputabitur, cui neque inter iustos locus est, quoniam nihil recte fecit; neque inter malos, quoniam nihil peccavit?" Quibus respondetur: ad universitatis complexum, et totius creaturae vel per locos vel per tempora ordinatissimam connexionem, non posse superfluo creari qualemcumque hominem, ubi folium arboris nullum superfluo creatur sed sane superfluo quaeri de meritis eius qui nihil meruerit. Non enim metuendum est ne vita esse potuerit media quaedam inter recte factum atque peccatum, et sententia iudicis media esse non possit inter praemium atque supplicium.

Atsako prikaišiojantiems (23, 66 – 25, 77)

Prikaišiojama dėl mirties ir kūdikėlių kančių.

23. 66. Neišmanėliai dažnai prikaišioja šitokiam argumentavimui, mesdami neteisingą kaltinimą dėl kūdikėlių mirčių ir dėl kai kurių dažnai juos kamuojančių kūno kančių. Jie sako: „Kam reikėjo gimti, jei nespėjęs gyvenime niekuo nusipelnyti pasitraukė iš gyvenimo? Ir koks nuosprendis ateity jam bus skirtas – jei vietos tarp teisiųjų nėra, nes nieko gero nepadarė; nėra nei tarp blogųjų, nes niekuo nenusidėjo?" Jiems reikia atsakyti: nė vienu žmogumi negali būti sukurta per daug pasaulio darnoje ir tvarkingiausiame visos kūrinijos suskirstyme per vietas ar per laikus, kaip nesukuriama nė vienu medžio lapu per daug; bet tikrai per daug aimanuojama dėl niekuo nenusipelniusiojo nuopelnų. Nereikia būgštauti, esą negalį būti jokio tarpinio gyvenimo tarp teisingo elgesio ir nuodėmės, tarsi negalėtų teisėjas priimti tarpinio sprendimo – tarp atlygio ir bausmės.

Parvulis baptismus dandus.

67. Quo loco etiam illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid parvulis prosit, cum eo accepto plerumque moriuntur, priusquam ex eo quidquam cognoscere potuerint. Qua in re satis pie recteque creditur, prodesse parvulo eorum fidem a quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesiae commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quique sentiat quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficium, qui propriam nondum habent, potest aliena commodari. Quid enim filio viduae profuit fides sua, quam utique mortuus non habebat; cui tamen profuit matris ut resurgeret[14]? Quanto ergo potius fides aliena potest consulere parvulo, cui sua perfidia non potest imputari?

Eorum cruciatibus maiores emendantur.

68. De cruciatibus autem corporis, quibus affliguntur parvuli, quorum per aetatem nulla peccata sunt, si animae quibus animantur, non prius quam ipsi homines esse coeperunt, maior querela et quasi misericors deponi solet, cum dicitur: „Quid mali fecerunt ut ista paterentur?" Quasi possit esse innocentiae meritum, antequam quisque aliquid nocere possit. Cum autem boni aliquid operatur Deus in emendatione maiorum, cum parvulorum suorum qui eis cari sunt, doloribus ac mortibus flagellantur; cur ista non fiant, quando cum tran-

[14] Lc 7, 12-15

67. Žmonės dažnai dar klausia, kaip Kristaus krikštas naudingas kūdikiams, jei pakrikštytieji dažniausiai miršta pirm, negu gali ką nors apie jį sužinoti. Pakanka pamaldžiai ir teisingai tikėti, jog kūdikiams naudingas tikėjimas tų, kurie atneša juos pašventinti. Teisingiausiasis bažnyčios autoritetas moko: kai žinantysis, kuo jam padeda jo tikėjimas, kitiems daro gera, – tam, kuris dar neturi savo [tikėjimo], gali pagelbėti svetimas. Našlės sūnui juk nepagelbėjo tikėjimas, kurio mirusysis neturėjo; tačiau prisikelti jam pagelbėjo motinos tikėjimas[14]. Taigi dar labiau turėtų svetimas tikėjimas pagelbėti kūdikiui, kurio negalima apkaltinti netikėjimu?

Kūdikius reikia krikštyti.

68. Dėl kūno kančių, kuriomis kamuojami kūdikiai, per savo amžių nepadarę jokių nuodėmių, – jeigu tik sielos, atgaivinančios žmones, nepradėjo būti anksčiau nei patys žmonės, – dažnai kyla dar didesnės aimanos ir neva iš gailiaširdystės sakoma: „Ką gi bloga padarė, kad šitaip kenčia?" Tarsi galėtų būti nuopelnas dėl nekaltybės, kai dar negalėjo niekuo nusikalsti. O kadangi Dievas daro gera, taisydamas vyresniuosius, kai juos čaižo jiems brangių kūdikių kančios ir mirtys, – kodėl gi jų turėtų nebūti, jeigu [kūdikių kančioms] praėjus,

Jų kančios pataiso vyresniuosius.

[14] Lk 7, 12-15

sierint, pro non factis erunt, in quibus facta sunt; propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt, si temporalibus incommodis emendati, rectius elegerint vivere, aut excusationem in futuri iudicii supplicio non habebunt, si vitae huius angoribus ad aeternam vitam desiderium convertere noluerint? Quis autem novit quid parvulis, de quorum cruciatibus duritia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur; quis ergo novit quid ipsis parvulis in secreto iudiciorum suorum bonae compensationis reservet Deus, qui quamquam nihil recte fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt? Non enim frustra etiam infantes illos, qui cum Dominus Iesus Christus necandus ab Herode quaereretur occisi sunt[15], in honorem martyrum receptos commendat Ecclesia.

Quod etiam bestiae cruciantur...

69. Quamquam isti calumniosi, et talium quaestionum non studiosissimi examinatores, sed loquacissimi ventilatores, etiam de peccorum doloribus et laboribus solent minus eruditorum sollicitare fidem, cum dicunt: „Quid etiam pecora vel meruerunt mali, ut tanta patiantur incommoda, vel sperant boni, quia tantis exercentur incommodis?" Sed haec dicunt vel sentiunt, quia iniquissime de rebus existimant, qui cum summum bonum quod et quantum sit aspicere nequeant, talia volunt esse

[15] Mt 2, 16

jas patyrusiems jų bus kaip nebūta; o tie, dėl kurių buvo patirtos, arba taps geresni, jei, laikinų negandų pataisyti, pasirinks teisingą gyvenimą; arba negaus atleidimo paskutiniojo teismo nuosprendyje, jeigu šio gyvenimo suspaudimuose nepanorės savo siekį nukreipti į amžinąjį gyvenimą. O kas gi žino, ką kūdikėliams, – per kurių kančias numaldomas vyresniųjų užkietėjimas, ugdomas tikėjimas, išbandomas gailestingumas, – taigi kas žino, ką patiems vaikeliams savųjų gerojo atlygio sprendimų slaptybėje saugo Dievas, – jiems, nors nieko gero nepadariusiems, tačiau ir niekuo nenusidėjusiems, o šitiek iškentėjusiems? Juk ne veltui Bažnyčia siūlo priimti į kankinystės garbę kūdikėlius, nužudytus, kai Erodas ieškojo Viešpaties Jėzaus Kristaus[15], norėdamas jį nužudyti.

Kad kankinami ir gyvūnai...

69. Tokie šmeižikai, ne itin atidūs panašių klausimų tyrėjai, užtat plepiausi kiršintojai dažnai drumsčia mažiau išprususių [žmonių] tikėjimą, kalbėdami: „O kaipgi gyvuliai – ar jie nusipelnė blogio, kad patirtų tokias negandas, ar turi tikėtis ko gero, kad bandomi tokiomis negandomis?" Tačiau todėl taip sako ar galvoja, kad visiškai neteisingai sprendžia apie dalykus; neįstengdami įžvelgti, koks ir koks didis yra aukščiausiasis gėris, nori, kad visa būtų tolygu jų įsivaizduotam

[15] Mt 2, 16

omnia, quale putant esse summum bonum: praeter enim summa corpora quae caelestia sunt, minusque corruptioni subiacent, summum bonum cogitare non possunt; ideoque inordinatissime flagitant, ut nec mortem nec ullam corruptionem patiantur corpora bestiarum, quasi non sint mortalia, cum sint infima; aut ideo mala sint, quia sunt caelestia meliora. Dolor autem quem bestiae sentiunt animarum etiam bestiarum vim quamdam in suo genere mirabilem laudabilemque commendat. Hoc ipso enim satis apparet in regendis animandisque suis corporibus, quam sint appetentes unitatis. Quid est enim aliud dolor, nisi quidam sensus divisionis vel corruptionis impatiens? Unde luce clarus apparet quam sit illa anima in sui corporis universitate avida unitatis et tenax, quae nec libenter, nec indifferenter, sed potius renitenter et reluctanter intenditur in eam passionem corporis sui, quae eius unitatem atque integritatem labefactari moleste accipit. Non ergo appareret quantus inferioribus creaturis animalibus esset appetitus unitatis, nisi dolore bestiarum. Quod si non appareret, minus quam opus esset admoneremur ab illa summa et sublimi et ineffabili unitate Creatoris esse omnia ista constituta.

... officium est naturae.

70. Et revera si pie ac diligenter attendas, omnis creaturae species et motus qui in animi humani considerationem cadit, eruditionem nostram loqui-

aukščiausiajam gėriui; o aukščiausiojo gėrio mąstyti negali be aukščiausiųjų kūnų, – kurie yra dangiški ir mažiau pavaldūs irimui. Todėl visiškai nederamai reikalauja, kad gyvūnai nepatirtų nei mirties, nei jokio irimo, tarsi nebūtų mirtingi, būdami patys žemiausieji; arba [tarsi nebūtų] blogi, kadangi dangiškieji – geresni. O gyvūnų jaučiamas skausmas kaip tik parodo tam tikrą net ir gyvūnų sielų jėgą, savo ruožtu nuostabią ir šlovintiną. Iš to juk paaiškėja, kaip [gyvūnų sielos], valdydamos ir suteikdamos gyvybę kūnams, siekia vienovės. Kas gi kita yra skausmas, jei ne tam tikras pojūtis, nepakenčiantis atskyrimo ir suirimo? Iš to tampa aišku kaip dieną, kaip labai toji siela savo kūno bendrijoje godžiai trokšta vienovės, kaip užsispyrusiai, nes į savo kūno kančią traukiama ne noromis, ne abejingai, o veikiau besipriešindama ir spirdamasi, nes sunkiai pakenčia, kai ardoma jos vienovė bei grynumas. Taigi jei ne gyvūnų skausmas, nepaaiškėtų, kaip siekia vienovės žemesnieji sutvėrimai – gyvūnai. O jei nepaaiškėtų – mažiau gautume įspėjimų, jog visa tai yra sukurta aukščiausiosios ir neapsakomos Kūrėjo vienovės.

70. Iš tiesų, – jei pažvelgtum pamaldžiai ir atidžiai, – kiekvienas kūrinijos pavidalas, bet koks judėjimas, pakliuvęs į žmogaus sielos apmąstymą,

...yra prigimties priedermė.

tur, diversis motibus et affectionibus, quasdam varietate linguarum, undique clamans atque increpans cognoscendum esse Creatorem. Nulla enim res est earum quae nec dolorem nec voluptatem sentiunt, quae non aliqua unitate decus proprii generis assequatur, vel omnino naturae suae qualemcumque stabilitatem. Nulla item res est earum quae vel doloris molestias, vel blanditias sentiunt voluptatis, quae non eo ipso quo dolorem fugit, voluptatemque appetit, diremptionem se fugere, unitatemque appetere, fateatur. Inque ipsis rationalibus animis omnis appetitus cognitionis qua illa natura laetatur, et ad unitatem refert omne quod percipit, et in errore nihil fugit aliud quam incomprehensibili ambiguitate confundi. Omne autem ambiguum unde molestum est, nisi quia certam non habet unitatem? Ex quo apparet omnia, sive cum offendunt vel offenduntur, sive cum delectant vel delectantur, unitatem insinuare atque praedicare Creatoris. Si autem ignorantia et difficultas, a quibus istam vitam necesse est incipere, non sunt animis naturales; restat ut aut officio susceptae sint, aut irrogatae supplicio. De quibus iam satis esse arbitror disputatum.

An quid medii sit inter stultitiam et sapientiam.

24. 71. Quapropter ipse primus homo qualis factus sit, magis quaerendum est, quam quomodo eius posteritas propagata sit. Multum enim sibi videntur acute proponere quaestionem qui dicunt:

žadina mūsų išprusimą įvairiais judesiais ir būsenom, tarsi ištisa kalbų įvairove, iš visų pusių jie šaukia ir skelbia, jog reikia pažinti Kūrėją. Ir iš dalykų, nejaučiančių nei skausmo, nei džiaugsmo, nėra nė vieno, kuris tam tikroje vienovėje nesiektų savo rūšies darnos ar visiško savo prigimties patvarumo. Ir iš tų, kurie jaučia arba skausmo vargus, arba malonumo viliones, nėra nė vieno, kas nepripažintų, jog vengdamas skausmo ir siekdamas malonumo – vengia atskyrimo, siekia vienovės. Tarp pačių mąstančiųjų sielų – bet koks prigimtį džiuginančio pažinimo siekis grąžina vienovei visa, ką gauna, ir klysdamas vengia ne ko kito, kaip būti nesuvokiamos dviprasmybės sutrikdytas. O dėl ko gi vargina bet kokia dviprasmybė, jei ne todėl, kad neturi tikros vienovės? Todėl aišku, kad visa, – ar kai žeidžia ir yra žeidžiama, ar kai džiugina ir yra džiuginama, – įgyja ir skelbia Kūrėjo vienovę. O jeigu nežinojimas ir sunkumas, nuo kurių tenka pradėti šį gyvenimą, sieloms nėra prigimtiniai, – vadinasi, buvo arba gauti kaip priedermė, arba paskirti kaip bausmė. Manau, jog tai jau buvo pakankamai aptarta.

Ar yra dar kas nors tarp kvailumo ir išminties.

24. 71. Labiau reikia aiškintis, koks buvo sukurtas pirmasis žmogus, o ne kaip buvo padauginti jo palikuonys. Juk sakantys: „Jei pirmasis žmogus

„Si sapiens factus est primus homo, cur seductus est? si autem stultus factus est, quomodo non est Deus auctor vitiorum, cum sit stultitia maximum vitium?" Quasi vero natura humana praeter stultitiam et sapientiam nullam mediam recipiat affectionem, quae nec stultitia, nec sapientia dici possit. Tunc enim homo incipit aut stultus esse aut sapiens, ut alterum horum necessario appelletur, cum iam posset, nisi negligeret, habere sapientiam, ut vitiosae stultitiae sit voluntas rea. Non enim quisquam ita desipit, ut stultum appellet infantem, quamvis sit absurdior si velit appellare sapientem. Ut ergo infans nec stultus nec sapiens dici potest, quamvis iam homo sit; ex quo apparet naturam hominis recipere aliquid medium, quod neque stultitiam, neque sapientiam recte vocaveris: ita etiam si quisquam tali affectione animatus esset, qualem habent illi qui per negligentiam sapientia carent, nemo eum stultum recte diceret quem non vitio, sed natura talem videret. Est enim stultitia rerum appetendarum et vitandarum non quaelibet sed vitiosa ignorantia. Unde neque animal irrationale stultum dicimus, quia non accepit ut sapiens esse posset. Appellamus tamen plerumque ex similitudine aliquid non proprie. Nam et caecitas cum maximum vitium sit oculorum, non tamen in catulis nascentibus vitium est, nec proprie caecitas dici potest.

buvo sukurtas protingas, kodėl buvo sugundytas? O jei buvo sukurtas kvailas – argi ne Dievas yra visų ydų kūrėjas, juk kvailumas – pati didžiausia yda", – tariasi užduodą labai gudrų klausimą. Tarsi žmogaus prigimtis be kvailumo ir išminties nebegalėtų gauti jokios tarpinės būsenos, kurios nepavadinsi nei kvailumu, nei išmintimi. Jei jau būtina žmogų vadinti kvailu ar išmintingu – tai toks jis pradeda būti tada, kai jau gali įgyti išmintį, jei tik jos neatsisako, – kai valia jau gali būti nusikalstamo kvailumo kaltininkė. Argi atsirastų toks beprotis, kuris kūdikį vadintų kvailu, nors dar beprasmiškiau būtų, jei užsimanytų jį pavadinti protingu. Taigi kadangi kūdikio negalima vadinti nei kvailu, nei protingu, nors jau yra žmogus; vadinasi, aišku, jog žmogaus prigimtis įgauna kažkokį tarpininką, ko teisingai negalėtum pavadinti nei kvailumu, nei išmintimi. Net jeigu kiekvienas sielą gautų tarsi tokios būsenos, kokios yra dėl savo aplaidumo stokojantys išminties, – niekas negalėtų teisingai pavadinti kvailu to, kurį matytų esant tokį ne dėl nuodėmės, o iš prigimties. Nesgi kvailumas – ne bet koks, o nuodėmingas nežinojimas, kokių dalykų reikia siekti, o kokių – vengti. Todėl ir neprotingo gyvūno nevadiname kvailu, nes jis neturi gebėjimo būti protingas. Juk ir aklumas, didžiausioji akių yda, ką tik gimusiems šunyčiams nėra yda, ir netinka jį vadinti aklumu.

Primus homo capax fuit praecepit.

72. Si ergo factus est homo, ut quamvis sapiens nondum esset, praeceptum tamen posset accipere, cui utique obtemperare deberet; nec illud iam mirum est, quod seduci potuit; nec illud iniustum, quod praecepto non obtemperans poenas luit; nec Creator eius auctor vitiorum est, quia non habere sapientiam nondum erat vitium hominis, si nondum ut habere posset acceperat. Sed tamen habebat aliquid quo si bene uti vellet, ad id quod non habebat ascenderet. Aliud est enim esse rationalem, aliud esse sapientem. Ratione fit quisque praecepti capax, cui fidem debet, ut quod praecipitur faciat. Sicut autem natura rationis praeceptum capit, sic praecepti observatio sapientiam. Quod est autem natura ad capiendum praeceptum, hoc est voluntas ad observandum. Et sicut rationalis natura tamquam meritum est praecepti accipiendi, sic praecepti observatio meritum est accipiendae sapientiae. Ex quo autem incipit homo praecepti esse capax, ex illo incipit posse peccare. Duobus autem modis peccat antequam fiat sapiens; si aut se non accommodet ad accipiendum praeceptum, aut cum acceperit non observet. Sapiens autem peccat, si se averterit a sapientia. Sicut enim praeceptum non est ab illo cui praecipitur, sed ab illo qui praecipit; sic et sapientia non est ab illo qui illuminatur, sed ab illo qui illuminat. Quid ergo est unde non laudandus sit hominis Creator? Bonum est enim aliquod homo, et melius quam pecus, ex eo quod praecepti capax. Et hoc melius, cum

72. Taigi jei žmogus buvo sukurtas toks, kad nors dar ir nebūdamas išmintingas gebėtų gauti įsakymą ir privalėtų jam paklusti – jau nebestebina, kad galėjo būti sugundytas; ir nėra neteisinga, kad nepaklusęs įsakymui buvo nubaustas; ir jo Kūrėjas nėra jo nuodėmių kūrėjas, nes išminties neturėjimas dar nereiškė žmogaus nuodėmės, jeigu dar nebuvo gavęs gebėjimo [ją] turėti. Bet turėjo kažką, kuo gerai naudotis panorėjęs, būtų pakilęs iki to, ko neturėjo. Mat būti mąstančiam – viena, o būti išmintingam – kas kita. Per mąstymą kiekvienas gali priimti įsakymą to, kuriuo tiki, kad darytų ką įsakytas. O kaip mąstymo prigimtis gauna įsakymą, taip įsakymo laikymasis suteikia išmintį. Prigimtis gauti įsakymą yra valia jo laikytis. Ir kaip mąstančios prigimties nuopelnas yra gebėjimas gauti įsakymą, taip įsakymo laikymasis yra nuopelnas išminčiai gauti. O iš kur žmogus tapo pajėgus gauti įsakymą, iš ten gavo ir gebėjimą nusidėti. Pirm nei tampa išmintingas, [žmogus] nusideda dvejopai: arba neprisitaiko gauti įsakymą, arba gavęs nesilaiko. Išminčius gi nusideda, jei nusigręžia nuo tiesos. Kaip įsakymas yra ne iš to, kuriam įsakoma, o iš to, kuris įsako, taip ir išmintis kyla ne iš to, kuris apšviečiamas, bet iš to, kuris apšviečia. Tad argi nereikia šlovinti dėl to žmogaus Kūrėją? Juk žmogus yra tam tikra gėrybė, jis geresnis už gyvulį, nes geba priimti įsakymą. Ir dar geresnis, kai jau gavo įsakymą. Ir vėlgi geresnis už jį, jau paklusęs įsakymui. Ir geresnis už juos visus, kai

Pirmasis žmogus gebėjo klausyti įsakymo.

praeceptum iam cepit. Rursus, hoc melius, cum praecepto paruit. Et his omnibus melius, cum aeterno lumine sapientiae beatus est. Peccatum autem malum est in negligentia vel ad capiendum praeceptum, vel ad observandum, vel ad custodiendam contemplationem sapientiae. Ex quo intellegitur, etiamsi sapiens primus homo factus est, potuisse tamen seduci. Quod peccatum cum esset in libero arbitrio, iusta, divina lege, poena consecuta est. Ita dicit etiam apostolus Paulus: *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*[16]. Superbia enim avertit a sapientia: aversionem autem stultitia consequitur. Stultitia quippe caecitas quaedam est, sicut idem dicit: *Et obscuratum est insipiens cor eorum*[17]. Unde autem haec obscuratio, nisi ex aversione a lumine sapientiae? unde autem haec aversio, nisi dum ille cui bonum est Deus, sibi ipse vult esse bonum suum, sicuti sibi est Deus? Itaque: *Ad meipsum*, inquit, *conturbata est anima mea*[18]; et: *Gustate, et eritis sicut dii*[19].

Nec stultus nec sapiens fuit primus homo.

73. Turbat autem considerantes, quod ita quaerunt: „Stultitiane primus homo recessit a Deo? an recedendo stultus factus est?" Quia si responderis eum stultitia recessisse a sapientia, videbitur stultus fuisse antequam recederet a sapientia, ut

[16] Rom 1, 22
[17] Rom 1, 21
[18] Ps 41, 7
[19] Gen 3, 5

jau laimingas, pasiekęs amžinąją išminties šviesą. O nuodėmė bloga dėl atsisakymo priimti įsakymą arba jo laikytis, arba mąstyti apie išmintį. Taigi suvokiama, kad net jei pirmasis žmogus buvo sukurtas protingas, vis dėlto galėjo būti sugundytas. O už laisvoje valioje glūdinčią nuodėmę teisingas dieviškasis įstatymas skiria bausmę. Taip sako ir apaštalas Paulius: *Girdamiesi esą išmintingi, tapo kvaili*[16]. Juk puikybė nugręžia nuo išminties; nusigręžimą lydi kvailumas. Kvailumas yra tam tikras aklumas, kaip sako tas pats Apaštalas: *Ir neišmani jų širdis aptemo*[17]. Iš kur gi randasi šitas kvailumas, jei ne iš nusigręžimo nuo išminties šviesos? O iš kur gi šitas nusigręžimas, jei ne iš to, kad tas, kuriam gėris yra Dievas, pats nori būti sau gėris, kaip kad Dievas sau yra gėris? Taigi: *Kodėl tokia liūdna, mano širdie, kodėl taip nerimsti*[18], ir *Kai tik jo užvalgysite, ir jūs būsite kaip Dievas*[19].

Pirmasis žmogus nebuvo nei kvailas, nei protingas.

73. Tačiau besvarstančius trikdo, kai klausiama: „Ar iš kvailumo pirmasis žmogus atsižadėjo Dievo? Ar atsižadėdamas tapo kvailas?" Jei atsakytum iš kvailumo jį atsitraukus nuo Dievo, pasirodys, jog dar pirm atsižadėdamas išminties buvo kvailas,

[16] Rom 1, 22
[17] Rom 1, 21
[18] Ps 42, 6
[19] Pr 3, 5

stultitia illi causa esset recedendi. Item si responderis eum recedendo stultum esse factum, quaerunt utrum stulte, an sapienter fecerit quod recessit. „Si enim sapienter fecit, recte fecit, nihilque peccavit; si stulte, iam erat – inquiunt – in eo stultitia, qua factum est ut recederet. Non enim stulte aliquid sine stultitia facere poterat". Ex quo apparet esse quiddam medium, quo ad stultitiam a sapientia transitur, quod neque stulte, neque sapienter factum dici potest, quod ab hominibus in hac vita constitutis non nisi ex contrario datur intellegi. Sicut enim nullus mortalium fit sapiens, nisi ab stultitia in sapientiam transeat; ipse autem transitus si stulte fit, non utique bene fit, quod dementissimum est dicere; si autem sapienter fit, iam erat sapientia in homine antequam transisset ad sapientiam, quod nihilominus absurdum est; ex quo intellegitur esse medium, quod neutrum dici possit: ita et ex arce sapientiae, ut ad stultitiam primus homo transiret, nec stultus, nec sapiens transitus ille fuit. Velut in somno et vigiliis, neque id est dormire quod obdormiscere, neque id est vigilare quod expergisci, sed transitus quidam ex altero in alterum. Verum hoc interest, quod sine voluntate plerumque ista fiunt: illa autem numquam nisi per voluntatem; unde iustissimae retributiones consequuntur.

taigi jo atsižadėjimo priežastis būtų kvailumas. O jeigu atsakysi, kad atsižadėdamas tapo kvailas, – klausia, ar kvailai, ar protingai pasielgė atsižadėdamas. „Juk jeigu protingai pasielgė – teisingai pasielgė, ir niekuo nenusidėjo; o jeigu kvailai, – sako, – vadinasi, jau slypėjo jame kvailumas, nes buvo taip jau sutvarkyta, kad atsižadėtų. Nebūdamas kvailas, negalėjo kvailai pasielgti". Todėl akivaizdu, kad būta kažkokio vidurio, per ką nuo išminties pereinama į kvailumą, ir poelgio negalima vadinti nei kvailu, nei protingu, kas šiame gyvenime žmonėms neduodama suprasti kitaip, kaip tik per priešybes. Kaip nė vienas iš mirtingųjų netampa išmintingas, jei nuo kvailybės nepereina į išmintį; tačiau jei tas perėjimas nebūna išmintingas, – tai nebūna nė geras – o šitaip sakyti būtų beprotystė; o jeigu jis išmintingas, – išmintis jau glūdėjo žmoguje dar pirm jam pereinant į išmintį, kas ne mažiau beprasmiškai skamba. Iš to paaiškėja, jog yra vidurys, kurio negalima pavadinti nei vienaip, nei kitaip; taigi jeigu pirmasis žmogus nuo išminties viršūnės perėjo į kvailybę, tas perėjimas nebuvo nei kvailas, nei protingas. Panašiai yra su miegu bei būdravimu: ir miegas nėra tas pat, kas užsnūdimas, ir būdravimas – ne tas pat, kas prabudimas, o veikiau tam tikras perėjimas iš vieno į kitą. Išties esama kažkokio vidurio, nes dažniausiai viena įvyksta nepriklausomai nuo valios; o kita – niekada kitaip, kaip tik per valią; už tai teisingiausiai atlyginama.

Elegit inter praeceptum et suggestionem.

25. 74. Sed quia voluntatem non allicit ad faciendum quodlibet, nisi aliquod visum; quid autem quisque vel sumat vel respuat, est in potestate, sed quo viso tangatur, nulla potestas est: fatendum est et ex superioribus et ex inferioribus visis animum ut rationalis substantia ex utroque sumat quod voluerit, et ex merito sumendi vel miseria vel beatitas subsequatur. Velut in paradiso visum ex superioribus praeceptum Dei; visum ex inferioribus suggestio serpentis. Nam neque quid sibi praeciperetur a Domino, neque quid a serpente suggereretur fuit in hominis potestate. Quam sit autem liberum et ab omnibus difficultatis vinculis expeditum, in ipsa sapientiae sanitate constituto, non cedere visis inferioris illecebrae, vel hinc intellegi potest, quod etiam stulti ea superant ad sapientiam transituri, etiam cum molestia carendi perniciosarum consuetudinum pestilentiosa dulcedine.

Diabolus elegit ex intentione animi.

75. Quaeri autem hoc loco potest, si homini praesto fuerunt ex utraque parte visa, unum ex praecepto Dei, alterum ex suggestione serpentis; unde ipsi diabolo suggestum sit appetendae impietatis consilium, quo de sublimibus sedibus laberetur. Si enim nullo viso tangeretur, non eligeret facere quod fecit; nam si non ei aliquid venisset in mentem, nullo modo intentionem convertisset in nefas. Unde igitur venit in mentem, quidquid illud est quod

Pasirinko tarp įsakymo ir gundymo.

25. 74. Tačiau kadangi valios netraukia ko nors daryti, kas nėra regima; o ką kiekvienas priima ar atmeta, priklauso nuo valios, bet tam, ką regėdamas susivilioja, nėra jokios valios, – tad reikia pripažinti, jog ir aukštesnieji, ir žemesnieji dalykai sielą suvilioja taip, kad sąmoningoji esybė iš abiejų paima tai, ką nori, o pagal tai, ką imdama nusipelno, gauna arba laimę, arba nelaimę. Kaip rojuje iš aukštesniųjų [dalykų] regėta Dievo įsakymas; iš žemesniųjų – žalčio gundymas. Nei Viešpaties įsakymas žmogui, nei žalčio gundymas nebuvo žmogaus galioje. O kaip lengva, jokiais sunkumo pančiais nesuvaržyta, – nusistačius tvirtai laikytis išminties ir nenusileisti žemesniosios pagundos reginiams, – šitai galima suprasti iš to, kad net kvailieji juos įveikia, panorėję pereiti į išmintį, nors ir sunkiai atsisakydami pražūtingos pavojingų įpročių saldybės.

Velnias pasirinko pagal sielos siekį.

75. Čia gali iškilti klausimas: jeigu žmogui buvo aiškiai regėti iš abiejų pusių, – ir Dievo įsakymas, ir žalčio gundymas, – kas gi patį velnią sugundė siekti nedorybės, dėl ko šisai nupuolė iš aukščiausių buveinių. Jei joks regėjimas nebūtų jo palietęs – nebūtų pasirinkęs daryti, ką padarė; jeigu nieko jam nebūtų atėję į galvą – jokiu būdu siekio nebūtų nukreipęs į tai, kas neleistina. Iš kur gi atėjo į galvą – kad ir kas būtų atėjęs – pasielgti taip, kad

venit in mentem, ut ea moliretur quibus ex bono angelo diabolus fieret? Qui enim vult, profecto aliquid vult: quod nisi aut extrinsecus per sensum corporis admoneatur, aut occultis modis in mentem veniat, velle non potest. Discernenda igitur sunt genera visorum, quorum unum est quod proficiscitur a voluntate suadentis, quale illud est diaboli, cui homo consentiendo peccavit; alterum a subiacentibus rebus vel intentioni animi, vel sensibus corporis. Intentioni animi subiacet, excepta incommutabilitate Trinitatis, quae quidem non subiacet, sed eminet potius; subiacet ergo intentioni animi prius ipse animus, unde nos etiam vivere sentimus: deinde corpus quod administrat; unde ad quodlibet operandum, membrum quod opus est, cum opus est, movet. Subiacent autem sensibus corporis quaecumque corporea.

Poena hominis in Christo emandatoria...

76. Ut autem in contemplatione summae sapientiae (quae utique animus non est; nam incommutabilis est), etiam seipsum, qui est commutabilis, animus intueatur, et sibi ipse quodammodo veniat in mentem, non fit nisi differentia qua non est quod Deus, et tamen aliquid est quod possit placere post Deum. Melior est autem cum obliviscitur sui prae caritate incommutabilis Dei, vel seipsum penitus in illius comparatione contemnit. Si autem tamquam obvius sibi placet sibi ad perverse imitandum Deum, ut potestate sua frui velit, tanto

gerasis angelas virto velniu? Norintysis iš tiesų kažko nori; nepaskatinus iš išorės per kūno juslę, slaptais keliais neatėjus į galvą – negali norėti. Reikia skirti regimų dalykų rūšis: vienas kyla iš įtikinėtojo valios – pavyzdžiui, velnio valia, kuriai pritaręs žmogus nusidėjo; kitas – iš dalykų, pavaldžių dvasios siekiui arba kūno pojūčiams. Dvasios siekiui pavaldi, – išskyrus nekintamąją Trejybę, tikrai nepavaldžią, o veikiau pranašesnę, – taigi dvasios siekiui pavaldi pirmiausia pati dvasia, todėl ir jaučiamės gyveną; po to – kūnas, kurį ji valdo; todėl, kai reikia ką nors daryti, judina reikiamą kūno narį. O kūno pojūčiams pavaldūs visi kūniški dalykai.

Bausmė žmogui – apvalanti Kristuje...

76. Apmąstydama aukščiausiąją išmintį (ji tikrai nėra dvasia, nes yra nekintama) dvasia atidžiai įsižiūri į save, kintamą, ir pati tam tikru būdu save apmąsto, – ir taip mato vien skirtumą, dėl kurio ji nėra tas pats, kas Dievas, ir vis dėlto yra kai kas, kas gali patikti po Dievo. Geresnė ji būna, kai užmiršta save mylėdama nekintamąjį Dievą, arba viduje save paniekina, palyginus su juo. O jeigu, tarsi pasitenkindama savimi, užsimano klaidingai mėgdžioti Dievą, norėdama mėgautis savo galia, – tampa tiek mažesnė, kiek užsimano būti didesnė.

fit minor, quanto se cupit esse maiorem. Et hoc est: *Initium omnis peccati superbia*[20]; et: *Initium superbiae hominis apostatare a Deo*[21]. Superbiae autem diaboli accessit malevolentissima invidia, ut hanc superbiam homini persuaderet, per quam sentiebat se esse damnatum. Unde factum est ut poena hominem susciperet emendatoria potius quam interfectoria, ut cui se diabolus ad imitationem superbiae praebuerat, ei se Dominus ad imitationem humilitatis praeberet, per quem nobis aeterna vita promittitur: ut praerogato nobis Christi sanguine, post labores miseriasque ineffabiles tanta caritate liberatori nostro adhaereamus, et tanta eius in eum claritate rapiamur, ut nulla nos visa ex inferioribus a conspectu superiore detorqueant; quamquam et si aliquid huic intentioni nostrae suggereretur ab appetitu inferiorum, sempiterna nos diaboli damnatio cruciatusque revocarent.

... ut ad patriam redeat.

77. Tanta est autem pulchritudo iustitiae, tanta iucunditas lucis aeternae, hoc est incommutabilis veritatis atque sapientiae, ut etiamsi non liceret amplius in ea manere quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni huius vitae pleni deliciis et circumfluentia temporalium bonorum recte meritoque contemnerentur. Non enim falso

[20] Eccli 10, 15
[21] Eccli 10, 14

O *puikybės jūra yra nuodėmė*[20], ir *žmogaus puikybės pradžia yra nusisukimas nuo Viešpaties*[21]. Prie velnio puikybės prisidėjo piktavališkiausias pavydas, ir jis įkalbėjo žmogui šitą puikybę, ir šis suprato esąs dėl jos pasmerktas. Todėl ir buvo žmogui uždėta bausmė, veikiau apvalanti, o ne pražūtinga; ir žmogus, kuriam velnias pasirodė, kad [žmogus] sektų jo puikybe, išvydo Viešpatį, kad sektų jo nusižeminimu, per kurį mums pažadėtas amžinasis gyvenimas; ir mes, iš anksto gavę Kristaus kraują, po neapsakomų vargų ir nelaimių priglustume prie mūsų išvaduotojo su tokia meile, ir veržtumėmės į jį, taip aiškiai regėdami jo šviesą, jog jokie žemesniųjų dalykų reginiai neatplėštų mūsų nuo aukštesniojo regėjimo; jei šitam mūsų siekiui bandytų sukliudyti koks žemesniųjų [dalykų] troškimas – atgal sugrąžintų amžinasis velnio pasmerkimas ir kančia.

77. Toks didis yra teisingumo grožis, toks didis malonumas amžinosios šviesos, – t. y. nekintamosios tiesos ir išminties – kad net jei nebūtų leista joje pasilikti ilgiau kaip vieną dieną, prieš ją vienintelę teisingai ir pelnytai nublanktų nesuskaičiuojami šio gyvenimo metai, kupini malonumų ir pertekę laikinosiom gėrybėm. Juk ne koks

...kad grįžtų į tėvynę.

[20] Sir 10, 13
[21] Sir 10, 12

aut parvo affectu dictum est: *Quoniam melior est dies unus in atriis tuis super millia*[22]. Quamquam et alio sensu possit intellegi, ut millia dierum in temporis mutabilitate intellegantur; unius autem diei nomine incommutabilitas aeternitatis vocetur. Nescio me aliquid praetermisisse quod ex nostra responsione, quantum Dominus praebere dignatus est, tuis interrogationibus desit: quamquam et si tibi aliquid occurrit, modus libri nos iam finem facere, et ab hac disputatione requiescere aliquando compellit.

[22] Ps 83, 11

klaidingas ar menkas jausmas padiktavo žodžius: *Viena diena tavo kiemuose yra vertesnė, negu tūkstantis bet kur kitur*[22]. Nors gal galima suprasti ir kitaip – kad tūkstančiai dienų suvokiami laikų kintamybės požiūriu, o vienos dienos vardu vadinamas amžinybės nekintamumas. Nežinau, ar nepraleidau ko nors atsakydamas, kiek vertas yra Dievas, bet jau nebeklausk: jei koks klausimas tau ir ateitų į galvą, knygos apimtis jau kalbina mus užbaigti šį pokalbį ir pagaliau pailsėti nuo jo.

[22] Ps 84, 11

Augustinus, šventasis, Hipono vyskupas

Au 49 Dialogai: apie laisvąjį sprendimą / Aurelijus Augustinas; iš lotynų kalbos vertė Ona Daukšienė. - Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001. - 424 p.

Tekstas lygiagr. liet. lot.

ISBN 9986-04-152-X

Trijose nevienalyčio Augustino veikalo „Apie laisvąjį sprendimą" knygose vyksta Augustino ir jo bičiulio Evodijaus dialogas apie žmogaus valią laisvai spręsti, apie pasirinkimo ir išankstinio Dievo numatymo santykį, nuneigiama manichėjiška žmogaus bejėgystės prieš nulemtį samprata.

UDK 23/28

Aurelijus Augustinas

Dialogai

Apie laisvąjį sprendimą

Redaktorė Rasa Čižauskienė

Dailininkas Eugenijus Karpavičius

Tiražas 3000 egz. Užsakymas 265. Leidykla „Katalikų pasaulis", Dominikonų g. 6, LT- 2001 Vilnius. Spausdino Adomo Jakšto spaustuvė, Girelės g. 22, LT- 4230 Kaišiadorys

Dialogais priimta vadinti grup[illegible] ustino kūrinių, kuriems suteiktas g[illegible] nto filosofinio pokalbio pavidalas. Tu[illegible] ėlyvesnių poleminių kūrinių, pagrįstų [illegible] batų stenogramomis. Laikantis paties Augustino įvesto jo raštų skirstymo į knygas, laiškus ir traktatus, dialogus dera priskirti „knygų“ grupei. Dialogai, kurių yra buvę 10 (išlikę 9), toliau skirstomi į Kasiciako, Milano (prieš krikštą), Romos ir Tagastės (po krikšto) periodus. Visi dialogai parašyti 386-391 metais po Kr.

Augustino veikalas *Apie laisvąjį sprendimą (De libero arbitrio, 1-3 knygos)* yra trys ne vienu metu parašytos knygos (pirmoji – 387-389, kitos dvi – apie 391-395 m.), kuriose Augustinas ir jo bičiulis Evodijas kalbasi apie žmogaus laisvojo sprendimo svarbą, blogio kilmę, Dievo sukurto pasaulio vientisumą. Augustinas pateikia atsakymą: Dievas nėra atsakingas už pasaulyje vykstantį blogį, žmogus pats atsako už savo valios sprendimus, esančius jo galioje. Oponuodamas Evodijui, labiau linkstančiam pripažinti žmogaus sprendimų nepajėgumą, Augustinas įrodinėja, kad Dievo numatymas neatima iš žmogaus laisvosios valios; žmogus savo sprendimu galįs įveikti nežinojimą kelyje tobulumo link.

ATVIROS LIETUVOS KNYGA

KLASIKA

Ši knyga priklauso Atviros Lietuvos fondo remiamai serijai, kurios tikslas – pateikti klasikinius filosofijos ir politinės minties tekstus nuo Antikos iki XIX a.

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-04-152-X
Rekomenduojama kaina 17 Lt

